

HEYDƏR ƏLİYEV

MÜSTƏQİLLİYİMİZ
ƏBƏDİDİR

o n i k i n c i k i t a b

avqust, 1997 - oktyabr, 1997

AZƏRNƏŞR
BAKI-2004

Buraxılışına məsul

RAMİZ MEHDİYEV

ƏLİYEV HEYDƏR

Ə 56 Müstəqilliyimiz əbədidir. B., Azərnəşr, 2004, 432 s.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, xalqın sevimli oğlu və ümummilli lideri Heydər Əlirza oğlu Əliyevin çıxışları, nitqləri, müxtəlif səviyyəli görüşlərdə söhbətləri, bəyanatları, həmçinin təbrik teleqramları və müsahibələrindən ibarət «Müstəqilliyimiz əbədidir» çoxcildliyinin növbəti – 12-ci kitabı 1997-ci il avqustun 17-dən oktyabrın 29-dək olan dövrü əhatə edir.

Kitabda dahi rəhbərin Polşaya, İtaliyaya, Vatikanə rəsmi səfərlərində bu ölkələrin dövlət və hökumət başçıları ilə apardığı dərin məzmunlu danışıqların, imzalanmış yeni saziş və müqavilələrin əhəmiyyətindən, müxtəlif mətbuat orqanlarına verdiyi müsahibələrindən, Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin Strasburq görüşündə Heydər Əliyevin başçılıq etdiyi Azərbaycan nümayəndə heyətinin fəal iştirakından, GUAM təşkilatının yaradılması prosesindən, Ermənistan – Azərbaycan münasibətlərinin ədalətli həlli uğrunda böyük öndərin əzmlə irəli sürdüyü yeni sülh təşəbbüslərindən ətraflı bəhs olunur.

Cilddə, həmçinin ölməz Prezidentimizin Azərbaycanın görkəmli ədəbiyyat və incəsənət xadimləri ilə çoxsaylı görüşlərdə bu şəxslərə verdiyi böyük qiymət və dəyərli tövsiyələr öz yerini tapmışdır.

Ə 0801000000
M-651(07) - 2004

BBK-32

© Azərnəşr, 2004

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

AZƏRBAYCANIN XALQ ARTİSTİ MÜSLÜM MAQOMAYEVƏ <i>17 avqust 1997-ci il</i>	11
XALQ ŞAİRİ MİRVARİD DİLBAZİYƏ <i>18 avqust 1997-ci il</i>	12
BRİTANIYA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ TONİ BLEYER CƏNABLARINA <i>19 avqust 1997-ci il</i>	13
«AZƏRQIZIL» DÖVLƏT ŞİRKƏTİ İLƏ AMERİKANIN «R.V. INVESTMENT QRUP SERVISİS LLS» ŞİRKƏTİ ARASINDA SAZIŞIN İMZALANMASI MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ <i>20 avqust 1997-ci il</i>	14
YEKUN NİTQİ <i>20 avqust 1997-ci il</i>	15
RUSİYA FEDERASIYASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ BORİS YELTSİN CƏNABLARINA <i>21 avqust 1997-ci il</i>	17
UKRAYNANIN MİLLİ MÜSTƏQİLLİK GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ UKRAYNANIN AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ <i>22 avqust 1997-ci il</i>	18
POLŞAYA RƏSMİ SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİNƏ MÜSAHİBƏ <i>26 avqust 1997-ci il</i>	20
POLŞA PREZİDENTİ ALEKSANDR KVASNEVSKİ İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>26 avqust 1997-ci il</i>	21
AZƏRBAYCAN VƏ POLŞA ARASINDA ƏMƏKDAŞLIĞIN MÜXTƏLİF SAHƏLƏRİNİ ƏHATƏ EDƏN SƏNƏDLƏRİN İMZALANMA MƏRASİMİNDƏN SONRA POLŞA VƏ AZƏRBAYCAN PREZİDENTLƏRİNİN BƏYANATLARI VƏ BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSI <i>26 avqust 1997-ci il</i>	22
POLŞA PREZİDENTİ ALEKSANDR KVASNEVSKİNİN AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ <i>26 avqust 1997-ci il</i>	26
POLŞA TİCARƏT PALATASINDA ÖLKƏNİN İŞGÜZAR DAİRƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ <i>27 avqust 1997-ci il</i>	29
POLŞA SEYMİNİN MARŞALI (SƏDRİ) YUZEF ZIX İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>27 avqust 1997-ci il</i>	33
POLŞA SENATININ VİTSE-MARŞALI XANIM ZOFİYA KURATOVSKAYA İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>27 avqust 1997-ci il</i>	34

POLŞA XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ DARIUŞ ROSATI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>27 avqust 1997-ci il .....</i>	35
POLŞA NAZİRLƏR ŞURASININ SƏDRİ VLODZİMEJ ÇİMOŞEVİÇ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>27 avqust 1997-ci il .....</i>	36
POLŞANIN " JIÇE VARŞAVA " QƏZETİNİN MÜXBİRİNƏ MÜSAHİBƏ	
<i>27 avqust 1997-ci il .....</i>	37
POLŞADAKI AZƏRBAYCAN İCMASININ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT VƏ ÇIXIŞ	
<i>27 avqust 1997-ci il .....</i>	42
DAHİ BƏSTƏKAR FRİDERİK ŞOPENİN MUZEYİ İLƏ TANIŞ OLDUQDAN VƏ ONUN ƏSƏRLƏRİNİN MAHİR İFAÇISI BEYNƏLXALQ MÜSABİQƏLƏR LAUREATI, 23 YAŞLI RAFAEL LUŞÇEVSKİYƏ TƏŞƏKKÜRÜNÜ BİLDİRDİKDƏN SONRA SÖYLƏNMİŞ SƏMİMİ MİNNƏTDARLIQ SÖZLƏRİNDƏN	
<i>27 avqust 1997-ci il .....</i>	48
POLŞANIN "NAFTA POLSKA" NEFT ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ YEJİ KAMİNSKİNİN AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL ETDİYİ QƏBULDA SÖHBƏTDƏN	
<i>27 avqust 1997-ci il .....</i>	49
BAKIYA QISA MÜDDƏTLİ SƏFƏRƏ GƏLMİŞ İSRAİLİN BAŞ NAZİRİ BENYAMİN NETANYAHU İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>29 avqust 1997-ci il .....</i>	50
İSRAİLİN BAŞ NAZİRİ BENYAMİN NETANYAHUNUN ŞƏRƏFİNƏ AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ADINDAN TƏŞKİL OLUNMUŞ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ	
<i>29 avqust 1997-ci il .....</i>	52
AZƏRBAYCANIN VƏ XARİCİ ÖLKƏLƏRİN ALİ MƏKTƏBLƏRİNƏ QƏBUL OLUNMUŞ TƏLƏBƏLƏRİN BİR QRUPU VƏ ONLARIN VALİDEYNLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ GİRİŞ NİTQİ	
<i>29 avqust 1997-ci il .....</i>	54
YEKUN NİTQİ	
<i>29 avqust 1997-ci il .....</i>	54
BÖYÜK BRİTANIYA VƏ ŞİMALİ İRLANDIYA BİRLƏŞMİŞ KRALLIĞININ KRALİÇASI ÜLYAHƏZRƏT II ELİZABETƏ	
<i>31 avqust 1997-ci il .....</i>	61
BÖYÜK BRİTANIYA VƏ ŞİMALİ İRLANDIYA BİRLƏŞMİŞ KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ ENTONİ BLEYR CƏNABLARINA	
<i>31 avqust 1997-ci il .....</i>	62
GÜRCÜSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ EDUARD AMVROSİYEVİÇ ŞEVARDNADZE CƏNABLARINA	
<i>31 avqust 1997-ci il .....</i>	63
AZƏRBAYCANIN ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ YENİ DƏRS İLİNİN BAŞLANMASI MÜNASİBƏTİLƏ BAKIDAKI 18 NÖMRƏLİ MƏKTƏBDƏ KEÇİRİLMİŞ MİTİNQDƏ NİTQ	
<i>1 sentyabr 1997-ci il .....</i>	64

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI İLƏ AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI ARASINDA PARTNYORLUQ MÜNASİBƏTLƏRİNİN GENİŞLƏNDİRİLMƏSİ TƏDBİRLƏRİ HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI <i>2 sentyabr 1997-ci il</i>	67
YUNESKO-nun BAŞ DİREKTORU FEDERİKO MAYOR CƏNABLARINA <i>2 sentyabr 1997-ci il</i>	69
3-cü AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ TİCARƏT SƏRGİSİNİN AÇILIŞINDA NİTQ <i>3 sentyabr 1997-ci il</i>	71
MOSKVA ŞƏHƏRİNİN MERİ YURİ MİXAYLOVİÇ LUJKOV CƏNABLARINA <i>5 sentyabr 1997-ci il</i>	72
İLYAS ƏFƏNDİYEVİN «HÖKMDAR VƏ QIZI» TAMAŞASINA BAXDIQDAN SONRA TEATRIN YARADICI KOLLEKTİVİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ <i>20 sentyabr 1997-ci il</i>	73
TÜRKDİLLİ ÖLKƏLƏRİN MİLLİ PEDIATRİYA CƏMİYYƏTLƏRİ BİRLİYİNİN FƏXRİ PREZİDENTİ PROFESSOR İHSAN DOĞRAMACI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>21 sentyabr 1997-ci il</i>	76
PEDIATRİYA CƏMİYYƏTLƏRİNİN BAKIDA KEÇİRİLƏN IV BEYNƏLXALQ KONQRESİNİN AÇILIŞINDA NİTQ <i>21 sentyabr 1997-ci il</i>	77
DAHİ AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARI ÜZEYİR HACIBƏYOVUN «ARŞIN MAL ALAN» MUSİQİLİ KOMEDİYASININ YENİ QURULUŞDA TAMAŞASINA BAXDIQDAN SONRA TEATRIN YARADICI KOLLEKTİVİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ <i>21 sentyabr 1997-ci il</i>	80
ZAHİD XAN XOYSKİNİN AİLƏSİNƏ <i>24 sentyabr 1997-ci il</i>	82
İTALİYAYA RƏSMİ SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB <i>25 sentyabr 1997-ci il</i>	83
İTALİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ OSKAR LUİCİ SKALFARO İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>25 sentyabr 1997-ci il</i>	84
İTALİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ OSKAR LUİCİ SKALFARONUN ADINDAN AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ ZİYAFƏTDƏ NİTQ <i>25 sentyabr 1997-ci il</i>	86
İTALİYA HÖKUMƏTİNİN BAŞ NAZİRİ ROMAN PRODİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>25 sentyabr 1997-ci il</i>	88
İTALİYA PARLAMENTİ SENATININ RƏHBƏRİ NİKOLA MANCİNO İLƏ SÖHBƏTDƏN <i>25 sentyabr 1997-ci il</i>	90

İTALİYA DEPUTATLAR PALATASININ SƏDRİ LUÇIANO VİOLANTE İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>25 sentyabr 1997-ci il</i>	92
TÜRKİYƏNİN ANADOLU ACANSININ ROMA MÜXBİRİNƏ MÜSAHİBƏ <i>25 sentyabr 1997-ci il</i>	94
İTALİYA XARİCİ TİCARƏT ƏLAQƏLƏRİ NAZİRLİYİNİN AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA ÇIXIŞ <i>25 sentyabr 1997-ci il</i>	96
İTALİYANIN "SOLE 24 OPE" GÜNDƏLİK İQTİSADİYYAT QƏZETİNƏ MÜSAHİBƏ <i>26 sentyabr 1997-ci il</i>	98
İTALİYANIN "LVA RESPUBLİKA" QƏZETİNƏ MÜSAHİBƏ <i>26 sentyabr 1997-ci il</i>	102
İTALİYANIN "ENİ" KÖRPORASİYASININ DİREKTORLAR ŞURASININ SƏDRİ ULYELMO MOSKOTA İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>26 sentyabr 1997-ci il</i>	105
İTALİYANIN "FATA" ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ QAETANO Dİ ROZA İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>26 sentyabr 1997-ci il</i>	106
ROMA ŞƏHƏRİNİN MERİ FRANÇESKO RUTELLİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ <i>26 sentyabr 1997-ci il</i>	107
ROMA PAPASI II İOANN PAVEL İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>26 sentyabr 1997-ci il</i>	109
İTALİYANIN "ENEL" KÖRPORASİYASI DİREKTORLAR ŞURASININ SƏDRİ CƏNAB TESMA İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>26 sentyabr 1997-ci il</i>	111
İTALİYANIN "ALENİA" ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ KVARO KQUANI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>26 sentyabr 1997-ci il</i>	112
İTALİYANIN "ENİ" KÖRPORASİYASI ADINDAN AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ VERİLƏN RƏSMİ ZİYAFƏTDƏ NİTQ <i>26 sentyabr 1997-ci il</i>	113
NEAPOL ŞƏHƏRİNİN MERİ CƏNAB BASSOLLİNİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>27 sentyabr 1997-ci il</i>	114
NEAPOLUN MERİ CƏNAB BASSOLLİNİ İLƏ BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT VƏ JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVABLAR <i>27 sentyabr 1997-ci il</i>	115
NEAPOL ŞƏHƏRİNİN MERİ CƏNAB BASSOLLİNİNİN ADINDAN AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ VERİLMİŞ RƏSMİ ZİYAFƏTDƏ ÇIXIŞDAN <i>27 sentyabr 1997-ci il</i>	117

TİRREN DƏNİZİNDƏKİ KAPRİ ADASININ GÖRMƏLİ YERLƏRİ İLƏ TANIŞLIQ ZAMANI ADANIN SAKİNLƏRİ VƏ RƏHBƏRLƏRİ İLƏ SƏMİMİ GÖRÜŞLƏR <i>27 sentyabr 1997-ci il</i>	119
AZƏRBAYCANIN YƏHUDİ İCMASINA <i>30 sentyabr 1997-ci il</i>	120
ÇİN XALQ RESPUBLİKASI YARADILMASI GÜNÜ ŞƏRƏFİNƏ ÇİNİN AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ QƏBULDA NİTQ <i>1 oktyabr 1997-ci il</i>	121
VERTOLYOT QƏZASI NƏTİCƏSİNDƏ HƏLAK OLANLARIN AİLƏLƏRİNƏ <i>2 avqust 1997-ci il</i>	122
ALMANİYANIN MİLLİ BAYRAMI – BİRLƏŞMƏ DÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ ALMANİYA FEDERATİV RESPUBLİKASININ AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ <i>3 oktyabr 1997-ci il</i>	123
RUSİYANIN VƏ AZƏRBAYCANIN XALQ ARTİSTİ, MÜASİR DÖVRÜN GÖRKƏMLİ MÜĞƏNNİSİ LYUDMİLA ZİKİNANIN KONSERTİNDƏN SONRA SƏHNƏ ARXASINDA ONUNLA GÖRÜŞDƏ TƏBRİK SÖZLƏRİ <i>4 oktyabr 1997-ci il</i>	125
BAKIYA SƏFƏRƏ GƏLMİŞ RUSİYANIN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ YEVGENİ PRİMAKOVLA GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>7 oktyabr 1997-ci il</i>	126
AYBƏNİZ XANIM VƏKİLOVAYA <i>8 oktyabr 1997-ci il</i>	127
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI SİLAHLI QÜVVƏLƏRİNİN ŞƏXSİ HEYƏTİNƏ <i>8 oktyabr 1997-ci il</i>	128
AVROPA ŞURASININ ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT VƏ HÖKUMƏT BAŞÇILARININ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN STRASBURQA YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRƏ QISA MÜSAHİBƏ <i>9 oktyabr 1997-ci il</i>	129
AVROPA ŞURASININ PARLAMENT ASSAMBLEYASININ PREZİDENTİ XANIM LENİ FİŞERLƏ SÖHBƏTDƏN <i>9 oktyabr 1997-ci il</i>	130
AVROPA ŞURASININ BAŞ KATİBİ DANİEL TARŞİS İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>9 oktyabr 1997-ci il</i>	131
STRASBURQ ŞƏHƏRİNİN MERİ POLAN Rİ VƏ AŞAĞI REYN DEPARTAMENTİ BAŞ ŞURASININ PREZİDENTİ DANİEL HOYFFELİN AVROPA ŞURASININ İKİNCİ ZİRVƏ GÖRÜŞÜ İŞTİRAKÇILARININ ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL ETDİKLƏRİ RƏSMİ QƏBULDAKİ GÖRÜŞLƏRDƏ SÖHBƏTDƏN <i>9 oktyabr 1997-ci il</i>	132
AZƏRBAYCAN, UKRAYNA, GÜRCÜSTAN VƏ MOLDOVA PREZİDENTLƏRİNİN GÖRÜŞÜNDƏ SƏMİMİ SÖHBƏT VƏ FİKİR MÜBADİLƏSİNDƏN	

<i>10 oktyabr 1997-ci il</i>	133
DANİMARKANIN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ, ATƏTİN SƏDRİ NİYELS PETERSEN LƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>10 oktyabr 1997-ci il</i>	135
FRANSA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ JAK ŞİRAKIN ADINDAN AVROPA ŞURASININ ZİRVƏ TOPLANTISI İŞTİRAKÇILARININ ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL OLUNMUŞ RƏSMİ ZİYAFƏT ZAMANI SLOVAKİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ MİXAİL KOVAÇ, MAKEDONİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ KİRO QLIQOROV, AVROPA ŞURASI PARLAMENTİ ASSAMBLEYASININ PREZİDENTİ XANIM LENİ FİŞER VƏ MƏRASİMİN BİR SIRA DİGƏR İŞTİRAKÇILARI İLƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>10 oktyabr 1997-ci il</i>	136
AVROPA BİRLİYİ İQTİSADI KOMİSSİYASININ SƏDRİ JAK SANTER İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>10 oktyabr 1997-ci il</i>	137
AVROPA ŞURASININ ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT VƏ HÖKUMƏT BAŞÇILARININ FRANSADA KEÇİRİLƏN İKİNCİ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNƏ GƏLMİŞ AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİ MÜŞAİYƏT EDƏN AZƏRBAYCAN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİNİN ÜZVLƏRİ VƏ RESPUBLİKAMIZIN KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN TƏMSİLÇİLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTİNDƏN	
<i>10 oktyabr 1997-ci il</i>	138
ERMƏNİSTAN PREZİDENTİ İLƏ GÖRÜŞDƏN SONRA TÜRKİYƏNİN «SABAH» QƏZETİ MÜXBİRİNİN ERMƏNİSTAN – AZƏRBAYCAN MÜNAQİŞƏSİNİN HƏLLİ BARƏDƏ SUALINA CAVAB	
<i>10 oktyabr 1997-ci il</i>	140
AZƏRBAYCAN VƏ ERMƏNİSTAN PREZİDENTLƏRİNİN GÖRÜŞÜNDƏ ERMƏNİSTAN–AZƏRBAYCAN MÜNAQİŞƏSİNİN ARADAN QALDIRILMASINA DAİR MÜZAKİRƏ VƏ DANİŞIQLARIN YEKUNU BARƏDƏ MƏLUMATIN MƏTBUAT ÜÇÜN BİRGƏ BƏYANATIN MƏTNİNİN ELAN EDİLMƏSİ	
<i>10 oktyabr 1997-ci il</i>	141
BOLQARISTAN PREZİDENTİ PETER STOYANOV İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>10 oktyabr 1997-ci il</i>	142
RUMİNİYA PREZİDENTİ EMİL KONSTANTİNESKU İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>10 oktyabr 1997-ci il</i>	143
AVROPA ŞURASININ ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT VƏ HÖKUMƏT BAŞÇILARININ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ NİTQ	
<i>11 oktyabr 1997-ci il</i>	144
FRANSA PREZİDENTİ JAK ŞİRAK İLƏ GÖRÜŞDƏ FİKİR MÜBADİLƏSİ	
<i>11 oktyabr 1997-ci il</i>	146
POLŞA PREZİDENTİ ALEKSANDR KVASNEVSKİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>11 oktyabr 1997-ci il</i>	147
FİNLANDİYA RESPUBLİKASI PREZİDENTİ MARTİ AHTİSAARI İLƏ	

GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>11 oktyabr 1997-ci il</i>	148
TÜRKİYƏNİN BAŞ NAZİRİ MƏSUD YILMAZ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>11 oktyabr 1997-ci il</i>	149
SOYDAŞIMIZ PROFESSOR İREN MƏLİKOVA İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>11 oktyabr 1997-ci il</i>	150
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI HƏRBİ TƏYYARƏÇİLƏR MƏKTƏBİNİN İLK BURAXILIŞINA HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ MƏRASİMDƏ ÇIXIŞ <i>15 oktyabr 1997-ci il</i>	151
«AZƏRELEKTROMAŞ» ELM-İSTEHSALAT BİRLİYİNİN NƏSRULLA NƏSRULLAYEV ADINA BAKI ELEKTRİK MAŞINQAYIRMA ZAVODU- NUN 50 İLLİK YUBİLEYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ MƏRASİMDƏ NİTQ <i>16 oktyabr 1997-ci il</i>	155
DÖVLƏT MÜSTƏQİLLİYİ GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN XAL- QINA TƏBRİK <i>17 oktyabr 1997-ci il</i>	160
MƏŞHUR MÜĞƏNNİ VƏ BƏSTƏKAR MÜSLÜM MAQOMAYEVİN YUBİ- LEY GECƏSİNDƏ NİTQ <i>17 oktyabr 1997-ci il</i>	161
TÜRKİYƏ RESPUBLİKASI BÖYÜK MİLLƏT MƏCLİSİNİN SƏDRİ ZATI- ALİLƏRİ CƏNAB HİKƏMƏT ÇETİNƏ <i>18 oktyabr 1997-ci il</i>	164
BAKI BEYNƏLXALQ HAVA LİMANI LAYİHƏSİNİN TƏQDİMETMƏ MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ <i>19 oktyabr 1997-ci il</i>	165
ŞEYX ŞAMİLİN ANADAN OLMASININ 200 İLLİK YUBİLEYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ TOPLANTI İŞTİRAKÇILARINA <i>21 oktyabr 1997-ci il</i>	166
GÜRCÜSTANDA ÇIXAN «GÜRCÜSTAN» QƏZETİNİN KOLLEKTİVİNƏ <i>22 oktyabr 1997-ci il</i>	167
MDB ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT BAŞÇILARININ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN KİŞİNYOVA YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRƏ MÜSAHİBƏ <i>22 oktyabr 1997-ci il</i>	168
MDB ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT BAŞÇILARININ MOLDO- VADA KEÇİRİLƏN NÖVBƏTİ GÖRÜŞÜNƏ GƏLƏRKƏN RƏSMİ QARŞI- LANMA MƏRASİMİNDƏ JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVABLAR <i>22 oktyabr 1997-ci il</i>	169
MDB ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏTBAŞÇILARININ MOLDOVA ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ QAZAXISTAN TELEVİZİYASI MÜXBİRİNİN AZƏRBAYCAN VƏ QAZAXISTAN PREZİDENTLƏRİNƏ ZİRVƏ GÖRÜŞÜ BARƏDƏ SUALINA CAVABLAR <i>23 oktyabr 1997-ci il</i>	170
MDB PARLAMENTLƏRARASI ASSAMBLEYASI SOSİAL SİYASƏT VƏ İNSAN HÜQUQLARI DAİMİ KOMİSSİYASININ BAKIDA KEÇİRİLƏN	

İCLASININ İŞTİRAKÇILARI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT VƏ ÇIXIŞ <i>24 oktyabr 1997-ci il.....</i>	171
DÜNYA BANKININ VİTSE-PREZİDENTİ İOHANOS LİNNLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>25 oktyabr 1997-ci il .....</i>	172
TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN 74-CÜ İLDÖNÜMÜ MÜNASİBƏTİLƏ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ <i>29 oktyabr 1997-ci il.....</i>	173
QEYDLƏR	175
ŞƏXSİ ADLAR GÖSTƏRİCİSİ	189
COĞRAFİ ADLAR GÖSTƏRİCİSİ	192

AZƏRBAYCANIN XALQ ARTİSTİ MÜSLÜM MAQOMAYEVƏ

Əziz Müslüm!

Sizi – zəmanəmizin görkəmli müğənnisini yubileyiniz münasibətilə təbrik edirəm, sizə səadət, cansağlığı və yeni-yeni yaradıcılıq müvəffəqiyyətləri arzulayıram.

Sizin novatorluqla varisliyi ahəngdar şəkildə birləşdirən sənətiniz həyatımızda xüsusi yer tutur. İyirminci əsrin əvvəllərində Üzeyir Hacıbəyov ilə birlikdə peşəkar Azərbaycan musiqisinin təməlini qoymuş babanız Müslüm Maqomayevin ənənələrini davam etdirərək siz bizim musiqi mədəniyyətinin çox zəngin imkanlarını daha da artırmısınız.

60-cı illərdə sizi gənclərin sevimlisinə çevirmiş istedadınız bu gün də Yer kürəsinin bütün guşələrində adamların qəlbini fəth edir. Sizin ifanızda hər bir mahnı həyatın, məhəbbətin və xeyrin tərənnümünə çevrilir, zaman və məkan hüdudlarından kənara çıxır.

Güclü səsiniz, coşğun temperamentiniz və yüksək vokal mədəniyyətiniz, üstəlik daim təkmilləşməyə can atmağınız sizi sönməz ulduza çevirmişdir. Çoxcəhətli istedadınız sayəsində siz hər mahnıya təkraredilməz rəvnəq verirsiniz, onun ifasını bir aktyorun teatrına çevirirsiniz. Məhz bu məziyyət xüsusi olaraq sizin ifanız üçün yazılmış çoxlu mahnının yaranmasına səbəb olmuşdur. Bəstəkarlıq fəaliyyətiniz isə dövrün rəmzinə çevrilən, doğma diyarımız Azərbaycanı təcəssüm etdirən əsərlər meydana gətirmişdir.

Səhnə ifaçılığı, istedadınız bizə həm gözəl tamaşalar və mahnılar, həm də kinematoqrafda unudulmaz rollar bəxş etmişdir. Sizin estrada-simfonik orkestri yaratmağınız Azərbaycan mədəniyyətinin şanlı səhifələrindən birini təşkil edir.

Azərbaycanın musiqi mədəniyyətinin inkişafına çox böyük töhfə vermiş yaradıcılığınız, şübhəsiz, millətin qızıl fonduna daxil olmuşdur və hələ uzun illər ülvi sənətə xidmət etməyin parlaq timsalı olacaqdır. Layiq görüldüyünüz çoxsaylı təltiflər və mükafatlar arasında ən qiymətli, şübhəsiz ki, Azərbaycan xalqının məhəbbətidir. Məhz bu məhəbbət sizi musiqi sənətinin canlı əfsanəsi etmişdir.

Ömrünüz uzun olsun. Sizi bağrıma basıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 17 avqust 1997-ci il

[6]

XALQ ŞAİRİ MİRVARİD DİLBAZİYƏ

Hörmətli Mirvarid xanım!

Sizi – Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsini anadan olmağınızın 85 illiyi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Xalqımızın əsrlərlə formalaşmış yüksək mənəvi dəyərlərini tərənnüm edən şer və poemalarınız oxucular tərəfindən uzun illərdir ki, dərin rəğbətlə qarşılanır. Ölkəmizin müstəqilliyi uğrunda vətənpərvər mübarizlərin yetişməsində poeziyanızın danılmaz rolu olmuşdur.

İyirminci əsrdə xalqın başına gəlmiş böyük faciələri öz yaradıcılığınızda canlı şahid kimi əks etdirməklə yanaşı, siz daim nikbin şair qalaraq sabaha böyük ümid və inam ifadə edən əsərlər yaratmışınız. Qarabağ dərdi, Göyçə həsrəti, taleyin hökmü ilə bir-birindən uzaq düşmüş soydaşlarımızın ayrılıq ağrısı sizin poeziyanızda tarix və ibrət dərslərinə çevrilərək gənc nəsli vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edir.

Füsunkar Azərbaycan təbiətinin gözəlliklərinə həsr olunmuş hər bir misranız da oxucuları Vətənə, xalqa, ana dilimizə qırılmaz tellərlə bağlayır. Azərbaycan uşaq şerinin inkişafındakı xidmətləriniz də yüksək qiymətə layiqdir. Sizin poetik tərcümələriniz sayəsində Azərbaycan oxucuları dünya poeziyasının bir çox gözəl nümunəsi ilə tanış olmaq imkanı əldə etmişdir.

Siz Azərbaycanın qadın şairlərinin poeziya ənənələrini davam etdirərək şerimizin uca zirvələrini fəth etmişiniz. Buna məhz əsərlərinizə xas olan bəşəriyyət, şəxsiyyətinizdən irəli gələn nəciblik sayəsində çatmışınız. [7-8]

Yetmiş illik ədəbi fəaliyyətiniz Vətənə sonsuz sədaqət, xalqa fədakar xidmət məktəbi olmuşdur. İnanıram ki, siz poeziya həvəskarlarınızı müstəqil Azərbaycanımızı, onun azad xalqını tərənnüm edən yeni əsərlərlə bundan sonra da sevindirəcəksiniz.

Sizi bağrıma basıram, möhkəm cansağlığı və xoşbəxtlik arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 avqust 1997-ci il

[8]

**BRİTANİYA KRALLIĞININ
BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ
TONİ BLEYR CƏNABLARINA**

Hörmətli cənab baş nazir!

Məktubunuzu məmnuniyyətlə oxudum. Sizin Britaniya Krallığı ilə Azərbaycan arasında mövcud olan əlaqələri inkişaf etdirmək arzunuzu alqışlayıram. Biz öz tərəfimizdən bu əlaqələrə böyük əhəmiyyət veririk və onları hərtərəfli inkişaf etdirməyə daim çalışırıq.

Qeyd etdiyiniz kimi, mən «Britiş Petroleum», «Monument Oyl Ənd Qəz», «Ramko», «Şell İnternəşnl» şirkətlərinin Azərbaycanda çalışmaları üçün xeyli dəstək vermişəm. Gələcəkdə də bu və digər Britaniya şirkətlərinə əlimdən gələn dəstəyi əsirgəməyəcəyəm. Ümidvaram ki, neft, qaz və iqtisadiyyatın başqa sahələrində əməkdaşlığımız daim inkişaf edəcəkdir.

Bununla yanaşı, siyasi və beynəlmiləl məsələlər barəsində əməkdaşlığımızın gücləndirilməsinə böyük ehtiyac vardır. Bildiyiniz kimi, Azərbaycan Respublikası Ermənistanın hərbi təcavüzünə məruz qalmışdır, torpaqlarımızın 20 faizi işğal altındadır.

Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsinin ədalətli həlli üçün Böyük Britaniya da ATƏT-in Minsk konfransının həmsədrləri - ABŞ, Rusiya və Fransa ilə yanaşı, aktiv fəaliyyət göstərən müsbət rol oynaya bilər. Bizim üçün çox mühüm olan bu problemə xüsusi diqqət verməyinizi Sizdən xahiş edirəm.

Fürsətdən istifadə edərək Sizi Azərbaycan Respublikasına rəsmi səfər etməyə dəvət edirəm. [9-10]

Dərin hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 19 avqust 1997-ci il

[10]

**«AZƏRQIZIL» DÖVLƏT ŞİRKƏTİ İLƏ
AMERİKANIN «R.V. INVESTMENT
QRUP SERVİSİS LLS» ŞİRKƏTİ
ARASINDA SAZIŞIN İMZALANMASI
MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ**

Prezident sarayı

20 avqust 1997-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli qonaqlar!

Bu gün biz Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsi, xalqın rifah halının yaxşılaşdırılması sahəsində yeni bir layihənin imzalanması mərasiminə toplaşmışıq. Bu layihə Azərbaycanda təbii sərvətlərin Amerika Birləşmiş Ştatları ilə müştərək işlənməsinə həsr olunmuşdur.

Azərbaycan zəngin təbii sərvətlərə malikdir. Bu təbii sərvətlərdən keçmiş zamanlarda da Azərbaycan xalqının rifahı naminə istifadə olunubdur. İndi isə biz öz taleyimizin sahibi olaraq, müstəqil dövlət olaraq təbii sərvətlərimizdən sərbəst və daha da səmərəli istifadə etmək imkanı əldə etmişik.

Son illər bu istiqamətdə bir sıra gərəkli işlər görülmüşdür. Bildiyiniz kimi, Azərbaycan Respublikasının neft və qaz yataqlarının müştərək işlənməsi barədə dünyanın iri neft şirkətləri ilə bir çox böyük müqavilələr imzalanmışdır. Azərbaycanın zəngin neft-qaz yataqları var və bunların bir çoxu Xəzər [11-12] dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşir. Bu, artıq bütün dünyaya məlumdur.

Ancaq Azərbaycanın təbii sərvətləri təkcə neft və qazdan ibarət deyildir. Biz bir çox başqa yeraltı sərvətlərə də malikik. Məlumdur ki, Azərbaycanın zəngin dəmir filizi, alunit, Filizçayda qurğuşun və sink yataqları, eyni zamanda zəngin qızıl, mis və gümüş yataqları var. Biz bu sərvətlərdən də səmərəli istifadə etməliyik.

Məlumdur ki, keçmiş zamanlarda Azərbaycanın dəmir filizi, alunit yataqlarından istifadə olunmağa başlanıb və bu, öz müsbət nəticələrini veribdir. XX əsrin əvvəlindən Azərbaycanın Gədəbəy bölgəsində olan mis yataqlarının da işlənməsinə və istifadə olunmasına başlanmışdı. Bildiyiniz kimi, bu işlər Almaniyanın «Simens» Şirkəti və bir neçə digər xarici ölkənin şirkətləri ilə həyata keçirilibdir.

Təxminən 50-ci illərdən başlayaraq Azərbaycanın əlvan metal yataqlarının istifadə olunmasına ciddi fikir verilib və bu sahədə bir çox kəşfiyyat işləri aparılıbdır. Bu kəşfiyyat işləri Azərbaycanın bir sıra bölgələrində əlvan metallardan qızıl, gümüş və mis yataqlarının mövcud olduğunu aşkar edibdir. Təəssüflər olsun ki, bu yataqlar kəşf ediləndən sonra bunların istifadə olunması barəsində uzun müddət lazımi tədbirlər görülməyibdir. Bu, keçmişin səhvləridir. Ola bilər Azərbaycanın iqtisadiyyatının başqa sahələrində çox imkanlar olduğuna görə keçmiş zamanlarda bu sahələrə lazımi diqqət yetirilməyibdir.

Son illər biz müstəqil dövlət kimi, Azərbaycanın bütün sərvətlərinin müəyyən edilməsi və onlardan istifadə olunması planlarının təşkili işlərinə ciddi fikir veririk. Bununla əlaqədar Azərbaycanın qızıl, gümüş və mis yataqlarına xarici şirkətlərin marağı da artıbdır.

Məlumdur ki, biz indiki imkanlarımıza, öz vəsaitimizə görə bu yataqlardan müstəqil istifadə etmək imkanına malik deyilik [12-13]. Ona görə də xarici ölkələrin şirkətləri ilə müştərək iş görülməsini məqsədə uyğun hesab edirik. Bu baxımdan Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Kanadanın şirkətləri ilə müəyyən danışıqlar aparılıb, müəyyən öyrənilmə işləri görülmüşdür. Bu işlərin nəticəsində biz hələ 1995-ci ildə belə bir fikrə gəldik ki, artıq bu yataqlardan istifadə etmək, yəni onların daha ətraflı kəşfiyyatının, işlənməsinin və nəticədə sənaye işləri aparılmasının vaxtı çatıbdır. 1995-ci ildən indiyə qədər aparılan tədqiqatlar, təhlillər, müzakirələr nəticəsində belə qərara gəlmişik ki, Azərbaycanın ərazisində olan bir qrup qızıl, mis və gümüş yataqlarının Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkəti ilə müştərək istifadə edilməsinin vaxtı gəlib çatıbdır.

Bu məsələlərlə Azərbaycanın «Azərqızıl» Dövlət Şirkəti məşğul olubdur. Respublikanın Nazirlər Kabineti bu məsələlərlə bilavasitə məşğul olub və öz təkliflərini irəli sürübür. Bu təkliflər dəfələrlə müzakirə olunub, baxılıb, təhlil edilibdir. Nəticədə mən bu barədə qərar qəbul etmişəm ki, Amerika şirkəti ilə Azərbaycanın «Azərqızıl» Dövlət Şirkəti arasında mühüm bir saziş imzalamaq mümkündür.

Bildirmək istəyirəm ki, biz bu məsələyə həddindən artıq ciddi və diqqətli yanaşırıq. Çünki Azərbaycanın neft və qaz yataqlarından istifadə edilməsinin böyük tarixi və bu sahədə böyük təcrübəmiz olduğuna görə son illərdə xarici ölkələrin iri neft şirkətləri ilə Azərbaycan arasında imzalanmış müqavilələrin hazırlanması bizim üçün o qədər də çətin deyildir. Ancaq qızıl, gümüş, mis yataqlarından istifadə olunması sahəsində, - mən açıq demək istəyirəm, - bizim hələ təcrübəmiz yoxdur. Bu sahədə kəşfiyyat işləri çox aparılıb və deyə bilərəm ki, bizim geoloqlarımız, alimlərimiz bu məsələdə çox böyük təcrübə toplayıblar və çoxlu kəşfiyyat materialları əldə ediblər. Ancaq keçmiş zamanlarda biz bu yataqlardan, xüsusən qızıl, gümüş və

mis yataqlarından bilavasitə istifadə olunmasına, yəni onların sənaye üsulu ilə işlənməsinə başlamağa bilməmişik. [13-14]

Ona görə də biz bu yataqlardan istifadə etmək, xarici şirkətlərlə əlaqə yaradıb müştərək işləmək üçün, - bir də qeyd edirəm, - çox iş görmüşük, xüsusən keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş bir neçə müstəqil dövlətin təcrübələrini öyrənmişik. Bu gün imzalanmağa hazır olan saziş məhz belə çox böyük, ətraflı işlərin nəticəsində mümkün olubdur.

Hesab edirəm ki, bu sazişin iqtisadi səmərəliliyi Azərbaycan üçün çox dəyərlidir. Sazişin göstəricilərinə görə bu yataqlardan təxminən 400 ton qızıl, 2500 ton gümüş, 1,5 milyon ton mis hasil etmək nəzərdə tutulubdur. Sazişin həyata keçirilməsi üçün ümumi sərmayə təxminən 500 milyon dollar həcmində nəzərdə tutulur. Bu vəsaitin 30-40 milyon dolları kəşfiyyat işlərinə yönəldiləcəkdir. Sazişin müddəti 15 ildir, sonra o, 5 il və daha 5 il artırıla bilər. Üç il kəşfiyyat işlərinə həsr olunacaqdır. Öldə edilən gəlir hasilatın pay bölgüsü prinsipi əsasında bölüşdürülməcəkdir.

Yataqların adlarını da sizə bildirmək istəyirəm. Bunlar Gədəbəy, Qoşa, Ordubad qrupu, Söyüdlü, Qızılbulaq və Vəcnəli yataqlarıdır. Sazişin xüsusiyyəti bir də ondan ibarətdir ki, bu yataqlar Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində yerləşir, onun ərazisinin bir çox hissəsini əhatə edir, işlər bu bölgələrdə həyata keçiriləcəkdir. Paytaxtda, Bakının ətrafında, Abşeron yarımadasında həyata keçirilən neft müqavilələrindən fərqli olaraq, bu işlər Azərbaycanın ərazisinin, demək olar, bir çox hissəsində görülməcəkdir. Bu da Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində yeni iş yerlərinin açılmasına gətirib çıxaracaqdır. Sazişə görə işlərin aparılması üçün təxminən 10 min insan cəlb ediləcək və bunların 90 faizi yalnız yerli əhalidən ibarət olacaqdır.

Sazişin iqtisadi göstəricilərindən biri də ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın «Azərqızıl» şirkətinin payı 51 faiz, Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətinin payı 49 faiz olacaqdır. Hasilatın pay bölgüsünə görə gəlirin təxminən 80 faizi Azərbaycana [14-15] məxsus olacaqdır. Güman edirəm bu deyilənlərin hamısı sazişin Azərbaycan üçün iqtisadi cəhətdən səmərəli olduğunu və sazişin imzalanmasının zəruriliyini sübut edir.

Bildirmək istəyirəm ki, iqtisadiyyat sahəsində indiyədək gördüyümüz işlər, həyata keçirdiyimiz tədbirlər, atduğumuz addımlar və imzaladığımız müqavilələr Azərbaycanın iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək və Azərbaycan Respublikası əhalisinin, vətəndaşlarının rifah halını yaxşılaşdırmaq üçün edilibdir. Bu saziş də məhz həmin məqsədi daşıyır. Ona görə də hesab edirəm ki, bu saziş də Azərbaycan üçün faydalıdır, xeyirlidir və mən bunları nəzərə alaraq belə bir sazişin imzalanması haqqında qərar qəbul etmişəm. Bu saziş respublikamız üçün böyük əhəmiyyət kəsb etdiyinə görə buraya, imzalanma mərasiminə Azərbaycanın hökumət, dövlət nümayəndələri dəvət olunublar və mən bu sazişin imzalanmasında iştirak edirəm. Hesab edirəm ki, bu, iqtisadiyyat, Azərbaycanın sosial problemlərinin həlli sahəsində yeni bir addım olacaqdır. Bu sözlərlə də mən dəvət edirəm ki, saziş bu gün burada imzalsın.

YEKUN NİTQİ

Hörmətli xanımlar və cənablar, hörmətli qonaqlar, dostlar!

Mən sizin hamınızı bu gün burada, Azərbaycanın paytaxtı Bakıda Amerika - Azərbaycan iqtisadi əlaqələrinə həsr olunmuş yeni bir sazişin imzalanması münasibətilə təbrik edirəm. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu saziş uğurlu olacaq və Azərbaycan üçün, Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkəti üçün çox faydalı olacaqdır. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, sazişin əməli surətdə həyata keçirilməsi üçün dərhal iş başlanacaq, lazımi təşkilatlar, müştərək orqanlar, rəhbər təşkilatlar yaranacaqdır. Şübhə etmirəm ki, bu saziş [15-16] Azərbaycanın Milli Məclisi tərəfindən təsdiq olunacaq və ardıcıl surətdə həyata keçiriləcəkdir.

Sazişin imzalanması münasibətilə Amerika Birləşmiş Ştatlarından Azərbaycana gəlmiş və bu mərasimdə iştirak edən Amerika şirkətinin nümayəndələrini salamlayıb və onları əmin edirəm ki, Azərbaycan tərəfi, Azərbaycan dövləti sazişin həyata keçirilməsinə nəzarət edəcək və onun yerinə yetirilməsi üçün lazımi şəraitin yaradılmasını təmin edəcəkdir.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycandakı səfiri vəzifəsini yerinə yetirən hörmətli xanıma, Amerikanın həyatında uzun illər çox böyük dövlət işlərində çalışmış və indi də ABŞ-in siyasətində görkəmli yer tutan cənab Sununuya və Amerika şirkətinin prezidenti cənab Vəziriyə buradakı çıxışlarına və Azərbaycanın, Azərbaycan xalqının ünvanına dedikləri xoş sözlərə görə təşəkkür edirəm.

Bu mərasim münasibətilə mənə göndərdiyi məktuba görə Amerika Birləşmiş Ştatları Ticarət Nazirliyinin müşaviri və ABŞ prezidentinin yeni müstəqil dövlətlər üzrə xüsusi nümayəndəsi cənab Yan Kalitskiyə təşəkkür edirəm. Onun məktubunda Azərbaycan haqqında ifadə etdiyi fikirləri yüksək qiymətləndirirəm və Azərbaycanla Amerika Birləşmiş Ştatları arasında iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsindəki xidmətlərinə görə ona təşəkkürümü bildirirəm.

Hörmətli xanımlar və cənablar, bu gün sizinlə birlikdə biz əlamətdar bir hadisənin şahidiyik. Biz Azərbaycanın xoşbəxt gələcəyi üçün yeni bir ciddi addım atırıq. Azərbaycanın ərazisində olan yeraltı sərvətlər, o cümlədən qızıl, gümüş və mis filizi əsrlər boyu yatıb qalmış sərvətlərimizdir. Xatirimdədir, on illərlə Azərbaycanın alimləri, mütəxəssisləri ölkəmizin xəritəsini çəkərək belə əlvan metal yataqlarının olmasını

daim qeyd ediblər, xəritələrdə işarə ediblər. Biz bununla daim fəxr etmişik, iftixar hissi ilə cürbəcür məclislərdə demişik, ancaq [16-17] bu sərvətlər indiyə qədər yerin altında yatıb qalıb və xalq bunlardan heç vaxt istifadə edə bilməyibdir.

Biz Allahın, taleyin Azərbaycan xalqına bəxş etdiyi bu sərvətləri indi məhz xalqın rifah halını yaxşılaşdırmaq, xalqa təqdim etmək üçün işə başlayırıq. Bu, tarixi hadisədir. Bu gün iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, bu tarixi addımı məhz indi, müstəqil Azərbaycanda biz atırıq. Biz Azərbaycanın gələcək nəsilləri üçün böyük töhfə veririk. Bu, XXI əsrə böyük bir töhfədir. Mən şübhə etmirəm ki, bu yataqlar işlənən zaman Azərbaycanın yeraltı sərvətlərinin daha da çox olduğunu müşahidə edəcəyik. Göstərilən rəqəmlər ancaq ilkin rəqəmlərdir, onlar daha da artacaq və bu saziş Azərbaycan xalqına 15-20 il yox, bütün XXI əsrdə çox böyük xidmətlər göstərəcəkdir.

Bugünkü hadisə Azərbaycanın müstəqilliyini bir daha təsdiq edir, iqtisadiyyatımızın bazar iqtisadiyyatı yolu ilə getdiyini göstərir, Azərbaycanın qapılarının xarici investisiyalara açıq olduğunu əyani surətdə nümayiş etdirir, Azərbaycan dövlətinin iqtisadi siyasətini sözlə yox, əməli işlə dünyaya nümayiş etdirir.

Bu saziş Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələrin ardıcıl surətdə inkişaf etməsini göstərir. Onu göstərir ki, avqustun 1-də Vaşinqtonda Amerika prezidenti Bill Klintonun və Azərbaycan prezidentinin imzaladığı sənədlər bizim tərəfimizdən artıq əməli surətdə həyata keçirilir.

Fürsətdən istifadə edərək bir daha bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan prezidentinin Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfəri, bu səfər zamanı keçirilən görüşlər və aparılan danışıqlar, imzalanan sənədlər, ABŞ prezidenti cənab Bill Klinton, Amerikanın digər dövlət xadimləri ilə çox səmərəli görüşlər və danışıqlar, əldə edilən nəticələr Azərbaycan Respublikası, xalqı üçün tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Bu rəsmi səl[17-18]fərə, imzalanmış sənədlərə görə və əldə edilən çox müsbət nəticələrə görə, Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycanın nümayəndələrinə hər yerdə, hər şəhərdə göstərilən qayğı və diqqətə, böyük qonaqpərvərliyə görə mən bir daha, bir daha təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm.

Bu münasibətlə dünən, avqustun 19-da – prezident Klintonun doğum günündə mən cənab Klintona xüsusi məktub göndərdim. Amerika–Azərbaycan əlaqələri, Azərbaycan prezidentinin Amerikaya səfərinin yekunları haqqında öz fikirlərimi, mülahizələrimi ifadə etdim və bir daha bildirdim ki, biz Amerika–Azərbaycan əlaqələrinə sadıq, tərəfdaşlıq, dostluq əlaqələrinə bundan sonra da sadıq olacağıq və əldə edilmiş nəticələri daha da yüksəklərə qaldırmaq üçün çalışacağıq.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında aparılan danışıqlardan və keçirilən görüşlərdən, imzalanmış sənədlərdən sonra bu gün Bakıda, Azərbaycanda Amerika şirkəti ilə Azərbaycan şirkəti arasında böyük bir sazişin imzalanması bizim imzaladığımız sazişlərə sadıq olduğumuzu göstərir və eyni zamanda, verdiyimiz bəyanatların həyata keçirilməsini sübut edir.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında olarkən mən bütün görüşlərdə bildirmişdim ki, Azərbaycanın iqtisadi imkanları təkcə neft və qaz sənayesi, yaxud neft-qaz yataqları ilə məhdudlaşmır. Azərbaycanın təbii sərvətləri və iqtisadi imkanları çoxdur. Ona görə də Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətləri bütün başqa sahələrdə də Azərbaycanla əməkdaşlıq edə bilirlər və mən onları bu əməkdaşlığa dəvət etmişdim.

Bu gün imzalanmış saziş onu sübut edir ki, doğrudan da Azərbaycanın belə imkanları var və ölkəmizin iqtisadiyyatının bir çox başqa sahələrinə güclü investisiya qoymaq mümkündür. Amerika Birləşmiş Ştatlarının çox mühüm bir şirkətinin Azərbaycanın əlvan metal yataqlarına böyük həcmdə investisiya qoyması bunu sübut edir. Ümidvaram ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının, digər ölkələrin şirkətləri bu[18-19]günkü hadisəyə maraq göstərəcəklər və Azərbaycan iqtisadiyyatının bir çox başqa sahələrində bizimlə əməkdaşlıq üçün təkliflər təqdim edəcəklər. Bildirmək istəyirəm ki, biz hər belə təklifə diqqətlə yanaşacağıq və əməkdaşlıq üçün əlverişli şərait yaranmasını təmin edəcəyik.

Bu gün bir daha bəyan edirəm ki, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlayaraq ərazisində olan bütün imkanlardan bundan sonra da səmərəli istifadə etməyə çalışacaq və bu münasibətlə xarici investisiyaların Azərbaycana gəlməsini zəruri, çox əhəmiyyətli hesab edir. Qapılarımız hamı üçün açıqdır və Azərbaycana maraq göstərən hər bir şirkəti, ölkəni qəbul etməyə hazırıq.

Hörmətli xanımlar və cənablar, bu əlamətdar hadisə münasibətilə, Azərbaycanın gələcəyi üçün çox əhəmiyyətli olan sazişin imzalanması münasibətilə sizi təbrik edirəm və əminəm ki, bu saziş uğurlu, xeyirli olacaqdır. Sağ olun. [19]

**RUSİYA FEDERASIYASININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
BORİS YELTSİN CƏNABLARINA**

Hörmətli Boris Nikolayeviç!

Görkəmli artist Yuri Nikulinin vəfat etməsi xəbəri məni dərindən kədərləndirdi.

Yuri Nikulinin insanlıq, xeyirxahlıq ruhu ilə aşılarmış istedadlı yaradıcılığı Azərbaycan Respublikasında onun çoxsaylı pərəstişkarlarının xatirəsində əbədi yaşayacaqdır.

Xahiş edirəm ki, mərhumun qohumlarına və yaxın adamlarına mənim səmimi başsağlığını yetirəsiniz.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 21 avqust 1997-ci il

[20]

**UKRAYNANIN MİLLİ MÜSTƏQİLLİK
GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ
UKRAYNANIN AZƏRBAYCANDAKI
SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ
RƏSMİ QƏBULDA NİTQ**

«Gülüstan» sarayı

22 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab səfir!

Möhtərəm xanımlar və cənablar!

Sizi Ukraynanın milli bayramı - Müstəqillik günü münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm və müstəqil dövlət quruculuğu yolunda Ukrayna xalqına ən xoş arzularımı yetirirəm. Ukrayna Avropanın ən iri ölkəsidir. Ukrayna xalqı zəngin tarixə, gözəl ənənələrə malikdir. Ukrayna xalqı ümumdünya sivilizasiyasına böyük töhfə vermişdir.

1991-ci il avqustun 24-də Ukrayna öz müstəqilliyini elan etdi. O, Sovet İttifaqı respublikaları arasında öz müstəqilliyini birinci elan edən respublikadır. Bu, inandırıcı surətdə göstərir ki, Ukrayna xalqı azad, müstəqil olmaq istəyirdi, heç kimdən asılı olmaq istəmirdi. Bundan ötrü həmişə əsaslar olmuşdur, çünki Ukrayna xalqı bir çox yüzilliklər ərzində öz dövlətçiliyinə malik olmuşdur, Ukrayna xalqının öz bənzərsiz mədəniyyəti, öz milli ləyaqəti var. Bu ləyaqət xalqın öz azadlığı, müstəqilliyi uğrunda mübarizəsinin ən ağır dövrlərində [21-22] nümayiş etdirilmişdir. Ukraynada müstəqillik «samostiynost» hissləri güclü idi.

Sovet hakimiyyəti illərində, Sovet İttifaqının mövcudluğu dövründə Ukraynada müstəqillik uğrunda mübarizə aparmış adamlar həmişə olmuşlar. Yadıma gəlir, vaxt var idi ki, «samostiynost» sözü o dövrün rejimi tərəfindən ən mənfi hal kimi qəbul edilirdi. O vaxtlar «Ukrayna millətçiliyi» pislənirdi. Əslində isə bu, millətçilik təzahürü deyildi. Bu, milli hisslərin, milli özünüdərk hisslərinin təzahürü idi, «samostiynost», müstəqilliyə can atmaq isə, təbii olaraq, tamamilə normal hal idi. Şükürlər olsun ki, xalq bu müstəqilliyə, bu «samostiynost»a nail oldu. Təsadüfi deyil ki, mümkün olan kimi, 1991-ci ilin avqust qiyamından sonra Ukrayna xalqı öz müstəqilliyini elan etdi. Bu gün biz bu tarixi hadisənin altıncı il-dönümünü qeyd edirik.

Ukrayna olduqca böyük iqtisadi potensiala, çox geniş əraziyə, bərəkətli torpağa, zəngin təbii ehtiyatlara, olduqca böyük intellektual potensiala malikdir. Avropanın ən böyük ölkəsi olan Ukrayna bundan sonra və bütün dövrlərdə müstəqil, heç kəsdən asılı olmayan bir dövlət kimi yaşamağa tamamilə qadirdir. İnanıram ki, belə də olacaqdır. İnanıram ki, müstəqillik, milli azadlıq Ukrayna üçün əbədi olacaqdır.

Ukrayna ilə Azərbaycan arasında, xalqlarımız arasında həmişə ən xoş və mehriban, səmimi münasibətlər mövcud olmuşdur. Bu, keçmişdə də olmuşdur. Bu, XX əsrdə də olmuşdur. Biz bunun şahidiyik. Bu, indi də, son illərdə, suveren və müstəqil dövlətlər kimi, Ukrayna ilə Azərbaycan arasında çox möhkəm, çox sıx münasibətlər yarandığı dövrdə də özünün ən yaxşı ifadəsini tapmışdır. Biz bu münasibətləri qiymətləndiririk və bu münasibətlərin möhkəmlənməsi üçün, bütün sahələrdə əməkdaşlığımızın inkişaf edib genişlənməsi üçün hər şeyi edirik və edəcəyik. Bundan ötrü bütün imkanlar var, hər cür şərait var, ən başlıcası isə, həm bizim tərəfimizdən, həm də [22-23] Ukrayna tərəfindən böyük istək var. Məhz bu, Ukrayna prezidenti Leonid Kuçmanın 1995-ci ildə Azərbaycana rəsmi səfəri zamanı və Azərbaycan prezidentinin 1997-ci ilin əvvəllərində Ukraynaya səfəri zamanı parlaq şəkildə ifadə edilmişdir.

Dövlətlərimiz və hökumətlərimiz arasında kifayət qədər çox mühüm sənədlər imzalanmışdır və bu sənədlər münasibətlərimizin müqavilə-hüquqi əsasını müəyyənləşdirir və bütün sahələrdə əməkdaşlığımız üçün maksimum əlverişli şərait yaradır. Ən başlıcası budur ki, biz Ukrayna ilə Azərbaycan arasında strateji əhəmiyyətli tərəfdaşlıq münasibətləri haqqında saziş imzalamışıq. Biz bu münasibətləri qiymətləndiririk. Şübhə yoxdur ki, onlar qanuni xarakter daşıyır, ona görə ki, Ukrayna öz dövlət müstəqilliyini əldə etdiyi və Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etdiyi vaxtdan bəri biz həm öz siyasətimizi, həm də ən yaxın münasibətlərdə olduğumuz digər qonşu ölkələrin siyasətini təhlil edirik. Bu ilin fevralında imzaladığımız və münasibətlərimizi strateji tərəfdaşlıq münasibətləri kimi müəyyənləşdirən sənəd də bizim apardığımız dərin təhlilin və təbii olaraq, Ukrayna tərəfinin də bu cür dərin təhlilinin nəticəsini əks etdirir. Biz qiymətləndiririk ki, Ukrayna müstəqillik mövqelərində möhkəm dayanmışdır. Biz qiymətləndiririk ki, Ukrayna öz müstəqilliyini, öz suverenliyini bütün beynəlxalq məclislərdə müdafiə edir. Biz qiymətləndiririk ki, MDB çərçivəsində Ukrayna ilə fəal əməkdaşlıq edirik. Bu əməkdaşlıq ən əvvəl ona yönəldilmişdir ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyi həqiqətən səmərəli orqan olsun. Bu əməkdaşlıq onunla bağlıdır ki, baxışlarımızda, mövqelərimizdə, addımlarımızda uyğunluqlar lap çoxdur. Bütün bunlar bizi yaxınlaşdırır və bütün bunlar iqtisadi əlaqələrimizin genişlənməsi və inkişaf etməsi üçün son dərəcə əlverişli şərait yaradır.

Görüşlərimiz və danışıqlarımız zamanı, imzalanmış sənədlərdə iqtisadi münasibətlərimizin inkişafı üçün çox şey nəzərdə [23-24] tutulub və Ukraynanın da qoşulduğu Avropa–Asiya nəqliyyat dəhlizi bununla əlaqədar böyük əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycan bu nəqliyyat magistralının mərkəzində yerləşir. Azərbaycan Avropa ilə Asiya arasında bu nəqliyyat əlaqəsində son dərəcə mühüm rol oynayır. Azərbaycan bu nəqliyyat dəhlizinin səmərəli işləməsi üçün, bu prosesdə iştirak edən bütün ölkələrə fayda gətirməsi üçün və onun qardaş Ukraynaya da maksimum iqtisadi fayda gətirməsi üçün hər şey edir və edəcəkdir.

Mən böyük məmnunluq hissi ilə demək istəyirəm ki, əslində bütün beynəlxalq məclislərdə biz – Ukrayna prezidenti Leonid Daniloviç və mən xüsusi olaraq görüşməyə, fikir mübadiləsi aparmağa imkan tapırıq. Söz yox ki, biz bir-birimizi dəstəkləyirik. Mən minnətdarlıqla qeyd edirəm ki, beynəlxalq məclislərdə Ukrayna, onun prezidenti və Ukrayna nümayəndə heyəti Azərbaycanın ədalətli xarici siyasətini, xüsusən Ermənistanla münafişədə Azərbaycanın ədalətli mövqeyini və Ermənistan–Azərbaycan münafişəsinin dincliklə aradan qaldırılmasına yönəldilmiş mövqeyini dəstəkləyirlər. Buna inandırıcı sübut olan konkret faktlar gətirmək olar. Lakin ən parlaq fakt budur ki, ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə Ukrayna Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münafişəsinin dincliklə aradan qaldırmaq prinsiplərini birmənalı şəkildə dəstəklədi.

Bu ilin iyulunda Madriddə Ukrayna prezidenti Leonid Kuçma ilə Azərbaycan prezidentinin görüşü oldu. Biz bir çox məsələlər bərəsində yenidən fikir mübadiləsi apardıq, - o vaxt Şimali Atlantika İttifaqının, Avroatlantika Şurasının iclası keçirilirdi. Burada da baxışlarımız, mövqelərimiz uyğun gəlir. Bütün bunlar münasibətlərimizin daha da inkişaf etməsi və dərinləşməsi üçün yaxşı əsasdır.

Bizə yaxşı məlumdur ki, Ukraynada sosial-iqtisadi və siyasi xarakterli proseslər baş verir. Lakin bununla bərəbər, bizə [24-25] yaxşı məlumdur ki, Ukraynanın demokratik, tərəqqipərvər qüvvələrinin qəti mövqeyi və bütün xalq tərəfindən seçilmiş Ukrayna prezidenti Leonid Kuçmanın qəti mövqeyi ardıcıl sürətdə irəliləməyi təmin edir. Biz inanırıq ki, iqtisadi, sosial və siyasi islahatlar proqramlarının bundan sonra da həyata keçirilməsi Ukraynanı Avropada və dünyada daha güclü, qüdrətli, çiçəklənən demokratik bir ölkəyə çevirəcəkdir.

Biz Ukraynaya, Ukrayna xalqına böyük dostluq hissləri bəsləyirik və bunu ürəkdən istəyirik. Buna görə də mən Ukraynanın Azərbaycandakı səfirliyinə böyük ehtiram hissi ilə gəlmişəm. Ukraynanın Müstəqilliyi gününü burada biz ukraynalı dostlarımızla birlikdə qeyd edirik. Mən Ukrayna xalqını bu tarixi hadisə münasibətilə, bayram münasibətilə bir daha təbrik edirəm. Ukrayna xalqına firavanlıq, xoşbəxtlik və uğurlar arzulayıram. Ukrayna xalqına Azərbaycan xalqının səmimi salamını və xoş arzularını yetirirəm. Dostum prezident Leonid Kuçmaya ən xoş arzularımı yetirərək, ona səadət, Ukraynaya tərəqqi, əmin-amanlıq və müstəqillik, milli azadlıq yolunda yeni-yeni uğurlar diləyirəm.

Sağ olun! [25]

**POLŞAYA RƏSMİ SƏFƏRƏ YOLA
DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA
LİMANINDA KÜTLƏVİ İNFORMASIYA
VASİTƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİNƏ
MÜSAHİBƏ**

26 avqust 1997-ci il

Polşa Respublikasına rəsmi səfərimin məqsədi aydındır. Mən dəfələrlə demişəm ki, biz dünyanın bütün ölkələri ilə bərabər hüquqlu, qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr yaradıırıq. Gənc, müstəqil dövlət kimi bu, bizim xarici siyasətimizin əsas istiqamətidir. Polşa Avropanın böyük ölkəsidir və Avropa Birliyində, Avropa Şurasında çox böyük mövqeyi vardır. Polşa indi Şərqi Avropada NATO-ya daxil olan ölkələrdən biridir. O, Azərbaycana da çox maraq göstərir.

Polşanın prezidenti Aleksandr Kvasnevski ilə mənim bir neçə görüşüm olubdur və o, məni rəsmi səfərə dəvət edibdir. Mən bu dəvəti qəbul etmişəm və Polşaya rəsmi səfərə gedirəm. Güman edirəm ki, bu səfər çox əhəmiyyətli olacaqdır. Biz bir çox sahələrdə əlaqələr yaradacağıq və bu əlaqələri inkişaf etdirəcəyik. Polşa ilə Azərbaycan arasında qədim zamanlardan əlaqələr olubdur. Elə bu əsrin əvvəllərində də bizim əlaqələrimiz olubdur.

S u a l: Hörmətli Prezident, Polşaya rəsmi səfəriniz ərəfəsində - avqustun 25-də Çeçenistan nümayəndə heyəti ilə danışıqlar apararkən bundan əvvəl imzalanmış üçtərəfli sazişin həyata [26-27] keçirilməsi vəziyyətinin öyrənilməsi barədə verdiyiniz tapşırığın nəticəsi ilə bağlı nə deyə bilərsiniz?

C a v a b: Şübhəsiz ki, dünən mən buna cavab ala bilmədim. Mən göstəriş verdim, güman edirəm ki, bunu bu günlərdə aydınlaşdıracaqlar. Ancaq Çeçenistanla Polşanın heç bir əlaqəsi yoxdur. Sadəcə, Çeçenistanın vitse-prezidenti Azərbaycana gəlibdir. O hələ də buradadır. Bir neçə sahədə iqtisadi əməkdaşlıq üçün lazımı tədbirlər hazırlanır. Hesab edirəm ki, bunlar lazımdır. Onlar müraciət ediblər, biz kömək etməliyik. Ancaq əsas məsələ ondan ibarətdir ki, bizim Çeçenistandan, Rusiya ərazisindən keçən ilkin neftin ixracı üçün olan kəmərlər işləsin. Çünki artıq sentyabr ayı gəlib çatır, biz neft hasil edəcəyik və onu ixrac etməliyik. Ümid edirəm ki, Abbas Abbasov mənim verdiyim tapşırığı araşdıracaqdır. Çeçenistanın vitse-prezidentinin dediyinə görə, guya bu məsələ onlardan asılı deyildir, guya Rusiya tərəfi bu barədə lazımı tədbirlər görmür. Əgər belədirsə, Abbas Abbasov bu məsələləri aydınlaşdıracaq və biz əlavə tədbirlər görəcəyik.

S u a l: Şimal neft kəməri vaxtında hazır olmasa nə kimi tədbirlər görülməkdir?

C a v a b: Biz çıxış yolu tapacağıq.

S u a l: Polşada hansı sazişlər imzalanacaq?

C a v a b: Biz Polşada bir çox sazişlər imzalayacağıq. Bizim əlaqələrimizin genişləndirilməsi haqqında siyasi bəyannamə imzalanacaqdır. Bu, çox əhəmiyyətlidir. Polşa–Azərbaycan əlaqələri və beynəlxalq məsələlərdə Azərbaycanın və Polşanın mövqeləri, prinsipləri bu sənəddə öz əksini tapacaqdır.

S u a l: Azərbaycan neftinin Polşa vasitəsilə dünya bazarına çıxarılmasına bu ölkənin marağı çoxdurmu?

C a v a b: Onlar Azərbaycan neftinə çox maraq göstərirlər. Baxıb görürük, nə kimi imkanlar vardır. Biz, hər halda, bu barədə Avropanın bir çox ölkələri ilə əməkdaşlıq etməyə hazırıq. Sağ olun. [27]

POLŞA PREZİDENTİ ALEKSANDR KVASNEVSKI İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Varşava, Prezident sarayı

26 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Kvasnevski!

İlk öncə Polşaya rəsmi səfərə dəvət olunduğum və səmimi qəbul üçün Sizə təşəkkür edirəm və müstəqil Azərbaycan dövlətinin başçısı olaraq Polşaya ilk səfərimi tarixi hadisə kimi qiymətləndirirəm.

Bildirirəm ki, Azərbaycan müstəqillik əldə edib və bu müstəqillik əbədi, dönməzdir. Lakin ölkəmiz müstəqilliyə nail olduqdan sonra problemlərlə də qarşılaşmışdır. Bunlardan ən ağırlısı Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsini ələ keçirmək məqsədi ilə Ermənistanın ölkəmizə qarşı etdiyi hərbi təcavüzdür. Bu təcavüz nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş, bir milyondan artıq vətəndaşımız yurd-yuvasından zorla qovulmuşdur və əksəriyyəti ağır vəziyyətdə, çadırlarda yaşayır. Bütün bunlara baxmayaraq, biz məsələnin sülh yolu ilə həllinə çalışırıq və 1994-cü ilin mayında atəşkəs haqqında razılıq əldə olunmuşdur. Xatırladım ki, Ermənistanın qeyri-konstruktiv mövqeyi münaqişənin həllinə mane olur. Ermənistan ATƏT-in Lissabon Zirvə dörüşündə qəbul edilmiş prinsiplərlə, [28-29] Minsk qrupunun indiki həmsədrlərinin təklifləri ilə razılaşmır. Azərbaycan tərəfi Minsk qrupu həmsədrlərinin son təkliflərini danışıqlar prosesini intensivləşdirmək üçün əsas kimi qəbul etmişdir və biz məsələnin Lissabon prinsiplərinə uyğun olaraq həllinə tərəfdarıq. Xüsusi vurğulayıram ki, Azərbaycan heç kimin torpağına göz dikmir, amma öz torpaqlarının bir qarışını da heç kəsə verməyəcəkdir.

Azərbaycanın daxili vəziyyətindən danışarkən onu demək olar ki, ilk vaxtlar ölkədə sabitliyin olmaması quruculuq işləri ilə məşğul olmağa imkan vermirdi. İndi vəziyyət dəyişib. Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik bərqərar olubdur. Biz demokratik, hüquqi dünyəvi dövlət qururuq. Ölkənin ilk demokratik konstitusiyası qəbul edilmiş, çoxpartiyalılıq əsasında keçirilən seçkilər nəticəsində demokratik parlament seçilmişdir.

Belə bir faktı da xatırladım ki, Azərbaycan öz sərhədlərini özü qoruyur, onun ərazisində heç bir xarici baza yoxdur. Biz öz taleyimizi özümüz həll etmək istəyirik və edirik.

Azərbaycan Avropa strukturlarına inteqrasiya olunmağa böyük əhəmiyyət verir və NATO-nun «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramında iştirak edir.

Mən ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə Azərbaycanın ədalətli mövqeyinə tərəfdar çıxdığına görə, hörmətli prezident Kvasnevski, Sizə və Polşa dövlətinə minnətdarlığımı bildirirəm və deyirəm ki, biz Ermənistan- Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həllində ATƏT-in gələcək sədri kimi Polşanın dəstəyinə də böyük ümid bəsləyirik.

Hörmətli prezident, ölkəmizdə gedən dəyişikliklər, iqtisadi islahatların aparılması, özəlləşdirmə proqramının həyata keçirilməsi haqqında Sizə məlumat verərək bildirirəm ki, Azərbaycan bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedir. Vurğulayıram ki, bütün dünya dövlətləri ilə əlaqələri inkişaf etdirmək istəyən Azərbaycan ölkəmizin neft yataqlarının birgə işlənməsinə dair [29-30] xarici şirkətlərlə müqavilələr imzalamış, ixrac boru kəmərlərinin marşrutlarını müəyyənləşdirmiş, artıq fəaliyyətdə olan Avrasiya nəqliyyat dəhlizi barədə razılaşmaların əldə olunmasında fəal səy göstərmişdir.

Qeyd edirəm ki, Avropada əlverişli mövqedə yerləşən Polşa da həmin dəhlizdən istifadə edə bilər.

Bildirirəm ki, Azərbaycan Avropanın böyük dövlətlərindən biri olan Polşa ilə əməkdaşlığı özünün xarici siyasətinin mühüm tərkib hissəsi hesab edir.

Görüşməzün sonunda mən Sizi ölkəmizə rəsmi səfərə dəvət edirəm. [30]

**AZƏRBAYCAN VƏ POLŞA ARASINDA
ƏMƏKDAŞLIĞIN MÜXTƏLİF SAHƏLƏRİNİ
ƏHATƏ EDƏN SƏNƏDLƏRİN İMZALANMA
MƏRASİMİNDƏN SONRA POLŞA VƏ
AZƏRBAYCAN PREZİDENTLƏRİNİN
BƏYANATLARI VƏ BİRGƏ MƏTBUAT
KONFRANSI**

Varşava, Prezident sarayı

26 avqust 1997-ci il

Aleksandr Kvasnevski: – Sizin hamınızı salamlayıram. Bu səfər tarixi əhəmiyyətli bir səfərdir, çünki biz müstəqil Azərbaycan prezidentini Polşada heç vaxt qəbul etməmişik.

Heydər Əliyev cənablarını salamlayıram. Biz indicə onunla bir çox sənədlər imzaladıq. Bu sənədlər Polşa ilə Azərbaycan arasında siyasi, iqtisadi, hüquqi, mədəni, elmi, turizm sahələrində əməkdaşlığa yaxşı zəmin yaratmalıdır.

Polşa Azərbaycanla əməkdaşlığı daha da inkişaf etdirməkdə maraqlıdır. İndiyədək biz cənab Əliyevlə Parisdən başlayaraq Madriddək müxtəlif beynəlxalq tədbirlərdə görüşmüşük. Güman edirəm ki, həm Polşanın, həm də Azərbaycanın malik olduğu bir sıra imkanlardan istifadə etmək üçün dövlətlərimiz arasında ikitərəfli münasibətlər yaratmaq vaxtı nəhayət gəlib çatmışdır. Mən imkanlar dedikdə, həm regional, həm də beynəlxalq imkanları nəzərdə tuturam. [31-32]

Yüksək səviyyədə Madrid görüşü zamanı Polşanın NATO-ya qoşulması məsələsini cənab Əliyev aydın, səmimi surətdə və ürəkdən dəstəklədiyinə görə ona hamının qarşısında təşəkkür etmək istədim. Mən bunu ona şəxsi görüşümüz zamanı da dedim. Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvü olan Azərbaycan tərəfindən bu dəstək bizim üçün çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Polşanın suveren qərarını və ölkəmizin NATO-ya daxil olması haqqında Şimali Atlantika paktının qərarını belə dürüst və aydın dəstəklədiyinizə görə Polşanın, polyakların adından sizə təşəkkürümü bildirmək istədim.

Cənab prezident, Sizi əmin etmək istəyirəm ki, gələn il ATƏT-də sədrlik edəcək Polşa Dağlıq Qarabağ məsələsinin ədalətli həllinə nail olmaq üçün əlindən gələni əsirgəməyəcəkdir. Biz bu fikirdəyik ki, sədr kimi Polşa bu məsələdə mühüm rol oynaya bilər. Biz hesab edirik ki, müharibənin olmaması şəxsi müvəffəqiyyətdir. Amma Dağlıq Qarabağ üstündə Ermənistanla Azərbaycan arasında sülhün olmaması meydan oxumaq deməkdir, elə bir vəzifədir ki, biz onu öz qüvvələrimiz və imkanlarımız daxilində yerinə yetirməyə çalışacağıq. Bu məsələdə də Polşa Azərbaycan Respublikasının rəhbərliyi, prezidenti ilə qarşılıqlı fəaliyyətə hazır olduğunu bildirir.

Cənab prezident, öz sevincimi bir daha ifadə etmək istəyirəm və Sizi, Azərbaycanın Polşaya gəlmiş nazirlərinin, müxtəlif işgüzar, siyasi dairələrin nümayəndələrinin simasında mötəbər nümayəndə heyətinin bütün üzvlərini salamlayıram. Ümidvaram ki, bu üç gün gözəl gələcəyimiz üçün Polşa-Azərbaycan münasibətlərində əsl dönüş, kəşf olacaqdır. Təşəkkür edirəm.

Heydər Əliyev: Hörmətli cənab prezident!

Möhtərəm xanımlar və cənablar!

Azərbaycan və Polşa xalqları öz aralarında əlaqələrin zəngin tarixinə malikdirlər. Bu əlaqələrin kökləri uzaq keçmişə, [32-33] orta əsrlərə gedib çıxır. Keçmiş zamanlarda Polşa və Azərbaycan xalqları arasındakı əlaqələri səciyyələndirən çox faktlar gətirmək olar. Lakin tarixdə hələ heç vaxt Polşa torpağında Azərbaycan prezidenti, Azərbaycan rəhbəri ilə görüşlər olmayıb. Ona görə də bu hadisə münasibətlərimizin daha da inkişaf etdirilməsi üçün özlüyündə çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Bununla bərabər, bu hadisə Polşa - Azərbaycan əlaqələri, münasibətləri tarixinə çox mühüm səhifə yazır.

Buna görə də mən prezident Aleksandr Kvasnevskinin dəvətini böyük məmnunluq hissilə qəbul edərək, Polşa xalqına ən səmimi hörmət və məhəbbət hissləri ilə Polşaya, Varşavaya sizinlə görüşə gəldim.

Azərbaycanda Polşanın, polyak xalqının tarixinə yaxşı bələddirlər. Polyak xalqı öz tarixinin bütün mərhələlərində öz müstəqilliyi, milli azadlığı, dövlətçiliyi uğrunda mübarizə aparmışdır. Odur ki, biz, Azərbaycan prezidenti kimi mən də çox böyük sevinc hissi keçiririk ona görə ki, indi Polşa tamamilə azad ölkədir, müstəqil dövlətdir və Polşa xalqı öz qəlbinin hökmü ilə istədiyi yolla gedir. Buna görə də biz Avropada təhlükəsizliyin möhkəmlənməsi sahəsində Polşanın atdığı addımları alqışlayırıq, Polşanın NATO-ya qəbul edilməsini dəstəklədik, bu zaman onu əsas tutduq ki, bu, Avropada təhlükəsizliyin möhkəmlənməsinə kömək edən amil olacaq, bu, Polşa xalqının, Polşa dövlətinin iradəsinə uyğundur. Xalqın, dövlətin iradəsi isə hər şeydən üstündür.

Hesab edirəm ki, indi biz Polşa ilə Azərbaycan arasında sıx münasibətlər yaranması mərhələsini keçirik. Bu gün imzalanmış sənədlərin, xüsusən Polşa ilə Azərbaycan arasında dostluğun və əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi haqqında bəyannamənin olduqca böyük əhəmiyyəti var. Bu sənədlərin hamısı bütün sahələrdə əməkdaşlığımızı daha da dərinləşdirmək və inkişaf etdirmək üçün yaxşı normativ-hüquqi zəmin yaradır. Əmin edirəm ki, bu sənədləri imzalayarkən öz üzəri[33-34]mizə götürdüyümüz öhdəliklərin həyata keçirilməsi üçün hər şeyi edəcəyik.

Lakin bu, başlanğıcdır. Biz bunu davam etdirməliyik. Ona görə də bu gün mən prezident Kvasnevski cənablarını Azərbaycana, əvvəllər olduğu kimi, yenə də dəvət etdim. Azərbaycan prezidentinin Polşaya səfərindən sonra biz Polşa prezidentinin ölkəmizə rəsmi səfərini də səbirsizliklə gözləyəcəyik.

Fürsətdən istifadə edərək, ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısında Dağlıq Qarabağ üstündə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar sənədin qəbul olunması məsələsinə baxılarkən göstərilmiş köməyə görə prezident Kvasnevskiyə və Polşa dövlətinə təşəkkür etmək istəyirəm.

Siz bu münaqişənin tarixini bilirsiniz. O, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini Azərbaycanın tərkibindən qopararaq Ermənistanla birləşdirmək məqsədilə 1988-ci ildə başlanmışdır. Bu münaqişə Sovet İttifaqının mövcud olduğu dövrdə başlanmışdır. Təəssüf ki, o vaxtkı Sovet İttifaqının rəhbərliyi, kommunist rəhbərliyi sonralar çox geniş inkişaf edərək böyük bir müharibəyə çevrilən bu münaqişənin qarşısını almağa, onu dayandırmağa qadir olmamışdır. Bu münaqişə nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizi erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğal edilmişdir. İşğal olunmuş torpaqlardan, öz yaşayış yerlərindən bir milyon nəfərdən çox Azərbaycan vətəndaşı, azərbaycanlı qovulmuşdur, onların əksəriyyəti artıq beş ildir çadırlarda, çox ağır şəraitdə yaşayır. Azərbaycan xalqı böyük insan tələfatına, böyük iqtisadi itkilərə məruz qalmışdır.

Xalqımıza, respublikamıza olduqca böyük mənəvi ziyan vurulmuşdur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, 1994-cü ilin may ayında biz atəşkəs haqqında saziş bağlanmasına razılıq verdik və üç ildən çoxdur bu sazişə əməl edirik. Bu da səciyyəvi haldır ki, münaqişə zonasına hər hansı xarici qoşunlar və ya sülhyaratma qüvvələri yeridilməmişdir. Bu, regi[34-35]onumuzda baş vermiş hadisələr fonunda müsbət amildir. Bununla bərabər, burada prezident Kvasnevskinin doğru dediyi kimi, atəş dayandırılmışdır, amma sülh yoxdur. Biz tam sülhə nail olmağa çalışırıq və bəyan etmək istəyirəm ki, biz regionumuzda, Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh olmasını istəyirik. Bununla yanaşı, biz Azərbaycanın suveren hüquqlarının tapdanmasına, onun ərazi bütövlüyünün pozulmasına yol verə bilmərik. Buna görə də ötən ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısında bir çox məsələlər, o cümlədən Avropanın müxtəlif bölgələrindəki münaqişələr müzakirə edilərkən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dincliklə aradan qaldırılması prinsiplərinin qəbul olunması məsələsi də nəzərdən keçirildi.

Lakin erməni tərəfi bu dəfə də qeyri-konstruktiv mövqe tutdu və sənədin qəbul edilməsinə konsensus vermədi. Biz bir çox dövlətlərin başçalarına, o cümlədən Polşa prezidenti cənab Kvasnevskiyə müraciət etmək məcburiyyətində qaldıq və Dağlıq Qarabağ münaqişəsini dincliklə aradan qaldırmaq prinsipləri göstərilən sənədi birgə söylərlə qəbul etmək mümkün oldu. ATƏT-in üzvü olan 54 ölkədən 53-ü, o cümlədən Polşa bu sənədi dəstəklədi. Buna görə də imkandan istifadə edərək, ədalətli işi dəstəklədiklərinə görə prezident Kvasnevskiyə, Polşa dövlətinə öz təşəkkürümü bir daha bildirirəm.

Bu üç prinsip nədən ibarətdir? Onlar Azərbaycan və Ermənistan respublikalarının ərazi bütövlüyünün tanınmasından, Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağa ən yüksək özünüidarə statusu verilməsindən, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin - həm erməni, həm də azərbaycanlı əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsindən ibarətdir. Bu prinsiplərdə qeyri-təbii heç nə yoxdur. Onlar həm Ermənistanın, həm Azərbaycanın, həm də Dağlıq Qarabağın mənafələrinə tamamilə uyğundur. Amma Ermənistan bununla razılaşmadı. Nəyə [35-36] görə, ona görə ki, indiyədək o, Dağlıq Qarabağ üçün dövlət müstəqilliyi statusu almaq iddiasındadır.

Əlbəttə, biz bununla razılaşmamışıq və heç vaxt da razılaşmayacağıq, ona görə ki, Azərbaycan ərazisində ikinci erməni dövləti yaradılmasına yol verə bilmərik. Erməni xalqı öz müqəddəratını təyin edib, müstəqil Ermənistan Respublikası var və o, Birləşmiş Millətlər Təşkilatına, bütün beynəlxalq təşkilatlara daxildir. Buna görə də biz heç cür yol verə bilmərik ki, daha bir erməni dövləti yaransın. Azərbaycanın tərkibində ən yüksək özünüidarə statusu verilməsi isə beynəlxalq hüquqa uyğundur və hətta dünya praktikasındakı mövcud nümunələrdən yüksəkdir.

Biz hər halda ümid edirik ki, Dünya Birliyi bu məsələnin dincliklə nizama salınması üçün tədbirlər görə bilər. Bir də ona görə ki, ABŞ, Rusiya və Fransanın həmsədrlik etdikləri ATƏT-in Minsk qrupu indi bu məsələ ilə məşğuldur. Biz buna böyük ümidlər bəsləyirik. Biz ATƏT-in üzvü kimi və gələn il ATƏT-də sədrlik edəcək bir ölkə kimi Polşanın köməyinə də böyük ümidlər bəsləyirik.

Bizim başqa problemlərimiz də var. Bütün bunlar barədə biz bu gün prezidentlə çox ətraflı danışdıq. Ən başlıcası budur ki, sənədlər imzaladıq. Biz Polşa ilə dostluq və əməkdaşlığı xarici siyasətimizin mühüm hissəsi hesab edirik. Biz bu münasibətlərə çox böyük strateji əhəmiyyəti olan tərəfdaşlıq kimi baxırıq. Bir daha bəyan edirəm ki, öz tərəfimizdən biz əməkdaşlığımızın daha da genişlənməsinə, dostluq əlaqələrimizin daha da möhkəmlənməsinə nail olmaq üçün hər şey edəcəyik. Diqqətinizə görə sağ olun.

S u a l: Sual hər iki prezidentədir. Siz Azərbaycan neftinin Polşa vasitəsilə Avropaya nəql olunması məsələsini müzakirə etdinizmi? Nə qərara gəldiniz? [36-37]

H e y d ər Ə l i y e v: Biz bu məsələ barəsində fikir mübadiləsi etdik. Bir halda ki, sual verilib, mən ona bir qədər geniş cavab verəcəyəm.

Bəli, Xəzər bölgəsi olduqca böyük neft və qaz ehtiyatlarına malikdir. Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda neft və qaz yataqları 50 ildən artıqdır işlənir və bu illər ərzində olduqca çox - bir neçə yüz milyon ton neft çıxarılmışdır. İndi Azərbaycan özünün bütün ərazisindəki, o cümlədən Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı öz təbii ehtiyatlarından istifadə edilməsinin yeni mərhələsini keçirir.

1994-cü ildə biz Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı üç yataqdan birgə istifadə edilməsi haqqında dünyanın ən iri transmilli şirkətlərinin konsorsiumu ilə müqavilə imzaladıq. Müqavilədə təxminən 600 milyon ton neft, böyük miqdarda təbii qaz çıxarılması nəzərdə tutulur. Bu müqavilə 25 il müddətinə bağlanmışdır, ondan sonra daha bir sıra müqavilələr imzalanmışdır. Bu günədək biz Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı iri yataqlar üçün doqquz müqavilə imzalamışıq. Bu yaxınlarda mənim Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərim zamanı Vaşinqtonda, Ağ evdə üç müqavilə və bir saziş imzalanmışdır. Bundan başqa, Xəzər dənizinin Qazaxıstan sektorunda da, Türkmənistan sektorunda da, Qazaxıstan və Türkmənistan ərazilərində də ehtiyatlar var. Bunların hamısı bütün bu yataqların birgə işlənməsi üçün ilkin zəmin yaradır. Bir çox transmilli şirkətlər onlara maraq göstərirlər və söhbət bu neftin dünya bazarlarına nəql edilməsindən gedir.

Hazırda biz Azərbaycandan ilkin neftin Qara dənizə ixracı üçün iki boru kəməri çəkirik. Neft kəmərlərindən biri Rusiya ərazisindən keçib onun Novorossiysk limanına, digəri isə Gürcüstan ərazisi ilə Supsa limanına gedəcəkdir. Lakin Gürcüstan, Türkiyə əraziləri ilə Aralıq dənizinə, Ceyhan limanına gedəcək böyük neft kəməri çəkmək də planlaşdırılır. [37-38]

Lakin bu da kifayət deyildir. Söhbət mərkəzi Asiyadan, - mən Qazaxıstan və Türkmənistanı nəzərdə tuturam, - başlayıb Xəzər dənizindən keçərək Azərbaycana, oradan da Qara dənizə doğru, ya da Türkiyə ərazisi ilə Aralıq dənizinə doğru boru kəmərləri yaradılmasından gedir.

Bununla eyni zamanda Avrasiya nəqliyyat dəhlizi yaradılmışdır və indi o, fəal işləyir və Mərkəzi Asiyadan Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycana, Gürcüstana, Qara dəniz vasitəsilə Avropa və oradan geriyyə yük daşımalarını həyata keçirir. Bu iki yol - yüklərin nəql edilməsi və neft kəmərləri ilə neft və qazın nəql edilməsi Avropa üçün, o cümlədən Polşa üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Biz prezident Kvasnevski cənabları ilə bu mövzuda danışdıq və hesab edirəm ki, Polşanın öz yanacaq ehtiyatlarını təmin etmək, özünün bir çox nəqliyyat məsələlərinin, o cümlədən Avropa ilə Mərkəzi Asiya və Qafqaz arasında nəqliyyat məsələlərinin həlli üçün yaranmaqda olan bu şəraitdən istifadə etməyə imkanı var.

A l e k s a n d r K v a s n e v s k i: Mən cənab prezidentin dediklərini təsdiqləyirəm. Bəli, biz bu məsələyə toxunduq. Çox maraqlı layihədir, danışıqları davam etdirmək nəzərdə tutulmuşdur.

S u a l: Səfirliklər açılması məsələsi müzakirə edildimi?

A l e k s a n d r K v a s n e v s k i: Bəli, biz bu barədə danışdıq. Bu gün biz Polşa ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın yeni yollarını açdıq və bu əməkdaşlığın ən mühüm cəhətlərindən biri Bakıda Polşa səfirliyinin və Varşavada Azərbaycanın diplomatik nümayəndəliyinin açılması məsələsi olmalıdır. Dövlətimiz dünyada ən varlı dövlət deyildir, ona görə də bunu dərhal etmək çətindir. Lakin belə düşünürəm ki, bu səfirliklər açılmalıdır.

H e y d ər Ə l i y e v: Mən bu fikri tamamilə dəstəkləyirəm və hesab edirəm ki, Polşada Azərbaycan səfirliyi açılmalıdır. [38-39]

A l e k s a n d r K v a s n e v s k i: Biz cənab Əliyevlə zarafat edib dedik: bir halda ki, səfirliklər olmadan bu qədər sənəd imzaladıq, deməli, burada nə isə var. Lakin biz belə bir fikri kənara atırıq ki, bürokratiya yeni sənədlər hazırlanmasına mane olur. Nümayəndəliklər lazımdır, onlar qarşılıqlı əlaqələr, qarşılıqlı maraq olduğunun rəmzidir və tezliklə biz öz səfirliklərimizdən danışa biləcəyik.

S u a l: Siz dediniz ki, çox mühüm müqavilələr imzaladınız. Bilmək istərdik, bunlar nə kimi müqavilələr, sazişlərdir və siz onlardan hansını həlledici hesab edirsiniz?

A l e k s a n d r K v a s n e v s k i: Əvvəla, müstəqil Azərbaycan prezidentinin Polşaya ilk səfəri zamanı bizim bu qədər müqavilə imzalamağımız, zənnimcə, sanballı faktdır. İmzaladığımız bəyannamə çox mühüm sənəddir. O, hər iki dövlətin siyasi iradəsini əks etdirir. Dövlətlərimiz arasında hüquqi baza yaradılması haqqında, iqiqat vergi qoyulmaması haqqında sazişlər, nəqliyyata, habelə turizmə dair müqavilələr çox mühümdür.

Turizmə dair müqavilə dövlətlərimiz arasında turist hərəkətini genişləndirməyə imkan verəcəkdir. Elm və mədəniyyət haqqında müqavilə də əhəmiyyətlidir. Müxtəsəri, bu sazişlərdən hər biri xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Lakin ən başlıcası budur ki, bu gün biz bu qədər akt imzalamışıq. Bu, sərhədləri bir-birindən uzaqlarda olan ölkələrimiz arasında möhkəm və əlverişli əlaqələr yaradacaqdır.

H e y d ər Ə l i y e v: Bu deyilənlərlə tamamilə razıyam.

S u a l: Sual Azərbaycan prezidentinədir. Heydər Əliyev, xahiş edirəm deyəsiniz, Avropa strukturlarına qoşulan, NATO-ya birincilər sırasında daxil olan Polşanın təcrübəsi Sizin üçün nə dərəcədə qiymətlidir? Azərbaycan Avropa inteqrasiyasında Polşanın təcrübəsini təkrar etmək niyyətindədirmi?

H e y d ə r Ə l i y e v: Polşanın təcrübəsi bizim üçün ümumən qiymətlidir. Onun müstəqillik, azadlıq, dövlətçilik [39-40] uğrunda mübarizədə qazandığı təcrübə qiymətlidir. Onun Polşa torpağında demokratik, hüquqi dövlət qurmaq, bazar iqtisadiyyatı prinsiplərini bərqərar etmək təcrübəsi çox qiymətlidir. Avropa təhlükəsizliyinin möhkəmlənməsində, Avropa strukturlarında özünü təsdiqləməkdə Polşanın təcrübəsi bizim üçün qiymətlidir. Mən bilirəm ki, Polşa Avropa Birliyinin üzvü olmağa çalışır. Biz bunu da alqışlayırıq. Biz Avropa Birliyi ilə əməkdaşlıq haqqında bəyannaməni ancaq imzalamaq imkanına malik olmuşuq. Polşanın oraya da daxil olması çox yaxşı hal olacaqdır. Əlbəttə, biz Avropa - Atlantika Tərəfdaşlığı Şurasının üzvüyük və burada fəal əməkdaşlıq edirik. Polşanın bu təcrübəsi də, Avropa-Atlantika Tərəfdaşlığı Şurası çərçivəsində əməkdaşlığımız da bizim üçün çox faydalıdır. Sonrasını həyat göstərəcəkdir.

A l e k s a n d r K v a s n e v s k i: Biz işləyəcəyik. [40]

**POLŞA PREZİDENTİ ALEKSANDR
KVASNEVSKİNİN AZƏRBAYCAN
PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ
TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ**

Varşava, Prezident sarayı

26 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab prezident Kvasnevski!
Möhtərəm xanımlar və cənablar!

Sizə və Sizin simanızda bütün Polşa xalqına Azərbaycan xalqının, Azərbaycan Respublikasının atəşin salamını və ən xoş arzularını yetirirəm.

Cənab prezident, Polşaya rəsmi səfərə gəlmək dəvətinə görə Sizə ürəkdən təşəkkür edirəm və Polşa torpağında, Varşavada olduğumuz ilk anlardan bizə göstərilmiş qonaqpərvərliyə, dostcasına mehriban qarşılandığıma görə Sizə səmimi minnətdarlığımı bildirirəm.

Cənab prezident, mən Sizinlə tamam razıyam ki, bugünkü görüş, müstəqil Azərbaycan Respublikası prezidentinin Polşaya ilk səfəridir və bu gün keçirilmiş tədbirlər həqiqətən tarixi hadisədir.

Cənab prezident, öz çıxışınızda Siz Polşa və Azərbaycan xalqları arasında tarixi əlaqələri parlaq şəkildə səciyyələndirən çox aydın faktlar gətirdiniz. Fəxr edə bilirik ki, bir-birindən çox uzaqda olmasına baxmayaraq, xalqlarımız həmişə çıx əlaqələr saxlamışlar və bu əlaqələr heç zaman qırılmamışdır. [41-42]

Hörmətli prezident Kvasnevkinin dediklərinə daha bir neçə fakt əlavə etmək olar. Həqiqətən, orta əsrlərdə Polşa ilə Azərbaycan fəal iqtisadi əlaqələr və ticarət əlaqələri saxlamışlar. Azərbaycandan Polşaya gözəl xalçalar, pambıq, ipək və bir çox mühüm məhsul gətirilirdi. Nəinki ticarət, iqtisadi əlaqələr mövcud idi. Həm də insani əlaqələr yaradılmışdı. Məsələn, yaxşı məlumdur ki, XV əsrdə Azərbaycan hökmdarı Uzun Həsən Polşa kralı Yagello ilə sıx əlaqə saxlamışdır.

Azərbaycanın siyasi xadimlərindən və maarifçilərindən olan Topçubaşov əsrin əvvəlində Adam Mitskeviçin şerlərini Azərbaycan dilinə tərcümə etmiş, Azərbaycan peşəkar musiqisinin banisi, Azərbaycanın 1918-ci ildə yazılmış və bu gün sizin eşitdiyiniz himninin müəllifi Üzeyir Hacıbəyov həmin şerləri öz qəzetində dərc etmişdir.

XIX əsrin ortalarında Azərbaycan yazıçıları, mütəfəkkirləri, filosofları - Abbasqulu ağa Bakıxanov və Qutqaşını Polşada yaşayıb yaratmış və polyak həmkarları ilə əməkdaşlıq etmişlər. Azərbaycanın qəhrəmanlıq dastanı olan «Koroğlu» hələ ötən əsrin ortalarında polyak Xodzko tərəfindən tərcümə edilərək ingilis və fransız dillərində nəşr olunmuşdur.

XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəli Azərbaycan və Polşa arasında əlaqələrin daha coşğun inkişafı ilə səciyyələnir. Bunlar artıq təkcə iqtisadi, ticarət xarakteri, mədəni xarakter daşımır, siyasət sahəsinə də keçmişdir. Polyak Ledinski və azərbaycanlı Topçubaşov çar Dumasında Polşanın və Azərbaycanın muxtariyyəti uğrunda mübarizə aparan xüsusi fraksiya yaratmışdılar.

Bu məqsədi daşıyan, yəni çar Rusiyası tərkibində həm polyaklar üçün, həm də azərbaycanlılar üçün azadlığa, müstəqilliyə, muxtariyyətə nail olmaq məqsədi güdən hərəkət tarixdə məlumdur. Pilsudski və 1918-ci ildə yaradılmış ilk Azərbaycan demokratik hökumətinin banilərindən biri olan [42-43] Məmməd Əmin Rəsulzadə bu zəmində fəal əməkdaşlıq etmişlər. Qeyd etdiyim kimi, Azərbaycanda ilk müstəqil hökumətin banilərindən olan Məmməd Əmin Rəsulzadə sonralar mühacirət etmiş və 30-cu illərdə uzun müddət Polşada yaşamışdır. Prezident Kvasnevski Azərbaycandan olan mühacirlər haqqında dedi. Tanınmış mühacirlərdən biri burada, Polşada yaşayıb yaratmış Məmməd Əmin Rəsulzadə idi. Yeri gəlmişkən qeyd edirəm ki, onun Vanda adlı xanımı Pilsudskinin qohumu idi.

Mühəndis Pototskini Azərbaycanda böyük minnətdarlıq hissi ilə xatırlayırlar. O, həqiqətən Xəzər dənizinin şelfində ilk dəfə neft çıxarılmasının layihəsini vermiş və onun hasil olunmasını təşkil etmişdir. Bakı şəhərinin mərkəzindəki bir neçə çox böyük memarlıq tikililərinin müəllifi olan mühəndis Ploşkonu da Azərbaycanda böyük minnətdarlıq hissi ilə xatırlayırlar.

Polyaklar Azərbaycanda 1918-ci ildə yaradılmış ilk demokratik hökumətin fəaliyyətində də iştirak etmişlər. Məsələn, Kuçinski qardaşları Azərbaycan Demokratik Respublikası hökumətində işləyirdilər. 1918-ci ildə Azərbaycan demokratik hökumətinin ilk milli ordusunun qərargah rəisi general Sulkeviç idi. Birinci dünya müharibəsindən sonra polyaklar Polşadan deportasiya olunarkən onlardan on minlərlə insan Azərbaycana gəlmişdi. Onlar Bakıda, Azərbaycanın digər bölgələrində yaşamışlar və yaşamaqdadırlar. Hazırda təkcə Bakıda iki mindən çox polyak yaşayır.

Müharibədən sonrakı illərdə, - mən İkinci dünya müharibəsini nəzərdə tuturam, - Polşa ilə Azərbaycan arasında çox sıx iqtisadi, elmi, mədəni, ədəbi əlaqələr mövcud olmuşdur. Azərbaycan yazıçıları və şairləri polyak yazıçılarının, şairlərinin bir çox əsərlərini tərcümə etmişlər. Bu əsərlər Azərbaycan dilində nəşr

olunub və Azərbaycan oxucuları tərəfindən sevilə-sevilə oxunur. Eyni vəziyyət Polşada da olmuşdur. [43-44]

Artıq bunların hamısı tarixdir. Lakin əlaqələrimizin bütün tarixi nə qədər zəngin olsa da, bu gün baş verən hadisələr heç zaman olmayıbdir. İndi Azərbaycan müstəqil, suveren dövlətdir. Azərbaycan 1918-ci ildə əldə etdiyi öz dövlət müstəqilliyini 1920-ci ildə itirdikdən sonra 1991-ci ilin axırlarında Sovet İttifaqının süquta uğraması ilə əlaqədar bu müstəqilliyi yenidən qazanmışdır. Amma bu müstəqillik artıq əbədidir, həmişəlikdir.

Biz Polşaya minnətdarlıq ki, o, çağırışımıza dərhal hay verərək, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini biz öz istiqlaliliyyətimizi elan etdikdən sonra, demək olar, elə ilk aylarda tanımışdır.

Ötən illərdə münasibətlərimiz inkişaf etmişdir. Lakin bu gün Polşa ilə Azərbaycan arasında münasibətlərdə yeni mərhələ açılır və biz bunu çox yüksək qiymətləndiririk. Bir daha demək istəyirəm ki, əlaqələrimizin bütün çoxəsrlik tarixi ərzində Azərbaycanla Polşa arasında dövlətlərarası münasibətlər ilk dəfə olaraq yaradılır. Bu isə Polşa prezidentinin və Azərbaycan prezidentinin, Polşa və Azərbaycanın digər dövlət xadimlərinin bu gün imzaladıqları sənədlərdə öz gözəl təcəssümünü tapmışdır.

Hesab edirik ki, münasibətlərimizin inkişafı üçün yaxşı müqavilə – hüquqi əsas yaranmışdır. Ümidvaram ki, bütün bunlar əməkdaşlığımızın genişlənməsinə və dərinləşməsinə yeni təkan verəcəkdir. Bizdə şübhə yoxdur ki, yaxın vaxtlarda Azərbaycanda, Bakıda Polşa səfirliyi fəaliyyətə başlayacaqdır.

Polşa Avropanın ən iri ölkələrindən biridir, mühüm strateji mövqedə yerləşir və olduqca böyük potensiala malikdir. Polşa xalqının həyat tarixinin mərhələləri bizə yaxşı məlumdur. Bu da yaxşı məlumdur ki, bütün mərhələlərdə Polşa xalqı azadlıq, müstəqillik və öz dövlətçiliyi uğrunda mübarizə aparmışdır. [44-45]

Polşanın azadlığı və müstəqilliyi uğrunda həlak olmuş naməlum əsgərin məzarını bu gün mən Polşa xalqının qəhrəmanlıq hünərinə çox böyük hörmət hissi ilə ziyarət etdim. İkinci dünya müharibəsində Polşa xalqının necə böyük itkilərə məruz qaldığı, nə qədər qurbanlar verdiyi yaxşı məlumdur. Gözəl şəhər olan Varşava öz diqqətəlayiq qədim tarixi və memarlıq abidələri ilə birlikdə yerlə yeksan edilmişdi. Polşa xalqının zəhməti bahasına, məharəti sayəsində bərpa edilmiş gözəl Varşavaya bu gün biz hədsiz sevinc hissi ilə gəzintiyə çıxdıq. Sizin dostlarınız kimi biz şadıq ki, son illərdə Polşa Respublikasının siyasi, sosial-iqtisadi həyatında olduqca böyük dəyişikliklər baş verir.

Müstəqil, suveren dövlət olan Polşa Dünya Birliyində, Avropada öz layiqli yerini tutmuşdur. Biz də sizin uğurlarınıza sevinirik, Avropada təhlükəsizliyin möhkəmlənməsi, Polşanın suverenliyinin, müstəqilliyinin möhkəmlənməsi sahəsində həyata keçirdiyiniz tədbirləri bəyənirik. Polşanın Şimali Atlantika İttifaqına qəbul olunması münasibətilə sizi bir daha təbrik edirəm. Bu, Polşa xalqı üçün böyük tarixi hadisədir. Bununla bərabər, bu, Avropada təhlükəsizliyi möhkəmləndirən son dərəcə mühüm amildir. Əziz dostlar, sizə bu doğru yolda uğurlar arzulayıram.

Ölkələrimiz iqtisadi, mədəni, elmi-texniki əməkdaşlıq üçün olduqca əlverişli şərait yaratmaq imkanına malikdirlər. Öz tərəfimizdən biz bundan ötrü hər şeyi edəcəyik. Belə düşünürəm ki, Polşanın Qafqaza, Xəzər hövzəsinə, bölgəmizə marağı daha çox artmalıdır. Belə düşünürəm ki, Azərbaycan Respublikasının Xəzər dənizi hövzəsindən energetika ehtiyatlarından istifadə edilməsi Polşa üçün mühüm maraq doğurur.

Zənnimcə, Polşa üçün Avrasiya nəqliyyat dəhlizi də olduqca böyük maraq doğurur. Fəal işləyən bu dəhlizlə Mərkəzi Asiyadan Xəzər dənizi, Azərbaycan vasitəsilə Avropaya və oradan geriye yüklər daşınır. Biz Azərbaycanla Polşanın bu [45-46] sahədə fəal əməkdaşlığına dair konkret təkliflər verməyə hazırıq.

Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini, suverenliyini, milli azadlığını çox yüksək qiymətləndirir. Biz bu mövqələrdə möhkəm dayanmış və heç zaman, heç bir halda bir daha yol verməyəcəyik ki, suverenliyimiz pozulsun. Ancaq Qafqazda baş verən mürəkkəb proseslər Azərbaycana da olduqca böyük ziyan vurmuşdur. Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Vilayətini qoparıb Ermənistanla birləşdirmək məqsədilə hələ 1988-ci ildə Ermənistan tərəfindən Azərbaycana qarşı başlanmış hərbi təcavüz müharibəyə, çoxlu qan tökülməsinə gətirib çıxarmışdır. Müxtəlif səbəblər üzündən Azərbaycan öz ərazisinin 20 faizini itirmişdir. Daha dəqiq desək, Azərbaycan ərazisinin 20 faizi erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Bu torpaqlardan bir milyon nəfərdən çox azərbaycanlı zorakılıqla qovulmuşdur. Dörd ildən çoxdur ki, onlar olduqca ağır şəraitdə, əksəriyyəti isə çadırlarda yaşayırlar.

Biz böyük itkilər verdik, çoxlu adam həlak oldu, respublikamıza son dərəcə böyük mənəvi ziyan vurulmuşdur. Lakin, buna baxmayaraq, biz atəşkəs əldə edilməsinə nail olmağı lazım bildik. Üç ildən artıq əvvəl - 1994-cü ilin mayında Azərbaycan ilə Ermənistan arasında atəşkəs haqqında saziş imzalandı. İndi müharibə yoxdur, amma sülh də yoxdur. Biz bölgəmizdə tam sülh - Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yaranmasına çalışırıq, lakin bir şərtlə ki, erməni silahlı birləşmələri Azərbaycan ərazisindən tətamilə çıxarılmalı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü Lissabonda qəbul edilmiş üç prinsip əsasında bərpa olunmalıdır. Firsətdən istifadə edərək, prezident Aleksandr Kvasnevskiyə ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısında respublikamızı dəstəklədiyinə görə bir daha təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Dağlıq Qarabağ üstündə Ermənistan - Azərbaycan münacişəsinin dincliklə aradan qaldırılması [46-47] rılmasının əsas prinsipləri həmin zirvə toplantısında qəbul edilmişdir.

Biz inanırıq ki, bu münaqişənin dincliklə aradan qaldırılmasına nail ola biləcəyik. Bunun təminatçıları Dünya Birliyinin qüvvələri, ATƏT, bu münaqişəni aradan qaldırmaq üçün xüsusi olaraq yaradılmış ATƏT-in Minsk qrupu və Minsk qrupunun həmsədrləri ABŞ, Rusiya və Fransadır. Biz isə öz tərəfimizdən atəşkəsin qalması, tam sülhə nail olmaq üçün hər şey edəcəyik və Dünya Birliyinin bütün ölkələrinin, ATƏT üzvlərinin, o cümlədən Polşanın kömək və dəstəyinə bel bağlayacağıq.

Hörmətli dostlar, Azərbaycan demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu yolu ilə qətiyyətlə gedir. Biz iqtisadi islahatları uğurla həyata keçiririk və artıq müsbət nəticələrə nail olmuşuq. Azərbaycanda köhnə rejim, köhnə sistem, kommunist ideologiyası yoxdur və olmayacaqdır. Bizim yolumuz azad, müstəqil inkişaf, demokratiya yoludur, dünyanın bütün mütərəqqi ölkələrinin getdikləri yoldur. Bütün bunlar Polşa ilə Azərbaycan arasında münasibətləri daha da möhkəmlətmək və inkişaf etdirmək üçün yaxşı əsasdır.

Polşa xalqına əbədi olaraq səadət, firavanlıq və sülh, azadlıq və müstəqillik arzulayıram! Polşa prezidenti, mənim dostum, gözəl insan Aleksandr Kvasnevskinin sağlığına, Polşa Respublikasının şərəfinə, Polşa xalqının şərəfinə badə qaldırıram! Əziz dostlar, Polşa - Azərbaycan dostluğu şərəfinə, xalqlarımızın şərəfinə badə qaldırıram! [47]

POLŞA TİCARƏT PALATASINDA ÖLKƏNİN İŞGÜZAR DAİRƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ* NİTQ

27 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab prezident!
Möhtərəm xanımlar və cənablar!
Sabahınız xeyir olsun!

Ən əvvəl, Sizi salamlamaq və bundan məmnun qaldığımı bildirmək istəyirəm ki, Polşa Respublikasına rəsmi səfərim zamanı mənə ticarət palatasında Polşanın biznesmenləri, işgüzar adamları, şirkətlərin rəhbərləri ilə görüşməyə imkan verilmişdir.

Siz bilirsiniz ki, mən Sizin ölkənizə cənab prezident Kvasnevskinin dəvəti ilə rəsmi səfərə gəlmişəm. Bu, müstəqil, suveren Azərbaycan prezidentinin Polşaya ilk rəsmi səfəridir. Demək istəyirəm ki, dünənki gün Polşa–Azərbaycan münasibətləri baxımından öz məzmununa görə çox zəngin oldu.

Biz səmərəli danışıqlar apardığımız, çox mühüm dövlətlərarası, hökumətlərarası sənədlər imzaladıq. Cənab prezident Kvas[48-49]nevski də, mən də bunu Azərbaycanın və Polşanın həyatında tarixi hadisə kimi qiymətləndirdik. Qapşılıqlı münasibətlərimizdə yeni mərhələ açılır, biz bütün sahələrdə əməkdaşlığımız üçün yaxşı müqavilə-hüquqi zəmin yaratdıq.

Polşa prezidentinin və Azərbaycan prezidentinin imzaladıqları sənəd - Polşa ilə Azərbaycan arasında dostluğun və əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi haqqında bəyannamə çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Məhz bu bəyannamə bütün sahələrdə əməkdaşlığımız üçün bünövrə qoyur. Əlbəttə ki, bu sənəddə və imzaladığımız digər sənədlərdə iqtisadiyyat sahəsində əməkdaşlıq mühüm yer tutur.

Hesab edirəm ki, iqtisadi əməkdaşlığımızı genişləndirmək, dərinləşdirmək üçün böyük imkanlar var və biz bu imkanlardan indiyədək istifadə edə bilməmişik. Dünən axşam cənab prezident Kvasnevski ilə mən əvvəlki bir çox yüzilliklər ərzində Polşa ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələr, ticarət əlaqələri olduğunu sübut edən faktları xatırladıq. Məsələn, dedik ki, orta əsrlərdə - XV və XVI yüzilliklərdə Azərbaycandan Polşaya əl ilə toxunan gözəl Azərbaycan xalçaları, pambıq, ipək, bir çox digər məhsullar göndərilirdi. Polşadan da Azərbaycana çoxlu məhsul gətirilirdi. Bunlar iqtisadi, ticarət əlaqələrimizin dərin kökləri olduğuna sübutdur.

Lakin təəssüflər olsun ki, bizim zamanımızda bu səviyyəyə hələ çatmamışıq, halbuki indi Polşanın da, Azərbaycanın da imkanları bir neçə əsr əvvəl olduğundan daha böyükdür. Buna görə də Polşaya səfərim zamanı mənim vəzifələrimdən biri Polşa ilə Azərbaycan arasında iqtisadi münasibətlərin, ticarət münasibətlərinin inkişafına təkan verməkdir.

İndi bundan ötrü hər cür şərait, imkanlar var. Polşa bir çox buxovlardan azad olmuşdur, bu buxovlar Polşa müstəqil, suveren dövlət olduğu halda da, xüsusən İkinci dünya müharibəsindən sonra da onun həyatında mövcud idi. İndi Polşa öz həyatını özü qurur, hansı yolla getməli, iqtisadiyyatı necə [49-50] qurmağı, ticarəti necə aparmalı, kimlərlə ticarət etməli olduğunu özü müəyyənləşdirir. Əlbəttə, bu, 10-15 il əvvəl olduğu vəziyyətlə müqayisədə prinsipcə yeni vəziyyətdir. Mən o zamanları da bilirəm, ona görə də bu barədə danışiram.

Azərbaycan da 1991-ci ilin axırlarında öz dövlət müstəqilliyini əldə etdi, bir çox onilliklərdən, yüzilliklərdən sonra, nəhayət, müstəqil, suveren dövlət oldu. O öz taleyini özü müəyyənləşdirir, öz məsələlərini özü həll edir, kiminlə hansı münasibətlər yaratmağı özü təyin edir. İndi həm Polşanın, həm də Azərbaycanın ictimai-dövlət quruluşunu, həyatını səciyyələndirən tam müstəqillik, tam azadlıq elə bir əsasdır ki, bu əsas bizə bütün sahələrdə, o cümlədən iqtisadiyyat və ticarət sahəsində əməkdaşlığımızı inkişaf etdirməyə və danışmağa imkan verir.

Bunu necə və hansı tərzdə etmək məsələsinə gəldikdə, bu, əlbəttə, çox da çətin bir iş deyildir. Biz sadəcə olaraq bu istiqamətdə lazımı addımlar atmalıyıq. Dünən mən dedim ki, Azərbaycan böyük iqtisadi potensiala malikdir. Siz bilirsiniz ki, Azərbaycan qədimdən neft-qaz məmləkətidir. İndi Azərbaycan öz neft sənayesinin inkişafında ikinci mərhələni yaşayır.

Son üç ildə biz Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft və qaz yataqlarının birgə işlənməsi haqqında dünyanın aparıcı transmilli neft şirkətləri ilə bir çox iri müqavilələr bağlamışıq.

* Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev avqustun 27-də Polşa Ticarət Palatasına gələrək ölkənin aparıcı şirkətlərinin nümayəndələri ilə görüşdü. Ticarət palatasının prezidenti Anjey Arendarski görüşü açaraq prezident Heydər Əliyevi səmimiyyətlə salamladı və Polşanın Azərbaycanla iqtisadi əlaqələri genişləndirməyə maraqlı olduğunu bildirdi.

Məhz Azərbaycanın səyləri ilə indi Xəzər hövzəsi öz təkindəki sərvətləri, neft və qaz hasilatında böyük imkanlarını üzə çıxarır, dünyanın, demək olar, bütün ölkələrinin diqqətini cəlb edir. Bizim imzaladığımız müqavilələrdə dünyanın 11 ölkəsindən 17 neft şirkəti iştirak edir.

Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft ehtiyatları, hesablamalara görə, bir çox milyard tonlara bərabərdir. Xəzər dənizinin digər sektorlarında da, məsələn, Qazaxıstan və [50-51] Türkmənistan sektorlarında da böyük ehtiyatlar var. Buna görə də indi nəinki neft və qaz yataqlarının işlənməsi və hasilatı üçün, həm də çox zəngin məhsulun dünya bazarlarına çıxarılması üçün kompleks tədbirlər hazırlanır.

Bölgəmizdə Avrasiya nəqliyyat dəhlizi yaradılmışdır. O, Şərqi ilə Qərbi arasında qədim İpək yolunun marşrutu üzrə Mərkəzi Asiya bölgəsini Avropa ilə Xəzər dənizi, Azərbaycan vasitəsilə birləşdirir. Bu, məhz elə bir sahədir ki, o Polşa üçün, Polşa biznesi, Polşa sahibkarları üçün maraq doğura bilər. Azərbaycanda neft və qaz sahəsində iri kimya sənayesi kompleksi var. Zənnimcə, biz bu sahədə də əməkdaşlıq edə bilərik.

Azərbaycan sənayesi çoxsahəli sənayedir. Bizdə qara və əlvan metallurgiya, maşınqayırma, böyük toxuculuq sənayesi var. Odur ki, biz əməkdaşlıq üçün çox böyük imkanlar tapa bilərik.

Azərbaycanın aqrar kompleksi də çoxsahəli səciyyə daşıyır. Bir çox əsrlər əvvəl olduğu kimi, yenə də pambıq istehsal və ixrac edirik. Azərbaycanda ipək də var. Bir çox əsrlər əvvəl buraya göndərilmiş xalçalar Azərbaycanda bu gün də istehsal olunur, özü də onlardan da yaxşı xalçalar toxunulur.

Aqrar sektorda şərəbçilik sənayesi, üzüm və şərəb məhsulu istehsalı çox mühüm yer tutur. Azərbaycan meyvə, tərəvəz, təbiətin bir çox nemətləri ilə də zəngindir. Bizə sadəcə olaraq əməkdaşlığı təşkil etməyə başlamaq lazımdır, artıq bundan sonra iş prosesində bir çox imkanlar üzə çıxacaqdır. Mən hadisələri qabaqlayıb, bu imkanlardan sadəcə olaraq danışmaq istəmirəm.

Bütün bunları nəzərə alaraq, öz nümayəndə heyətimə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin prezidentini və Azərbaycan Kimya Sənayesi Şirkətinin prezidentini də daxil etmişəm. Onlar buradadırlar. Buna görə də Polşa tərəfi onlarla bilavasitə ünsiyyətdə olmaq, əlaqələr yaratmaq və danışıqlar [51-52] aparmaq imkanına malikdir. Bunu əsas tuturam ki, bu, fəal əməkdaşlığımızın başlanğıcıdır və Azərbaycan müstəqil dövlət olduğdan sonra Polşa ilə Azərbaycan arasında ilk tanışlıqdır. Dediym kimi, bu, Azərbaycan prezidentinin Polşaya birinci səfəridir. Buna görə də bu, başlanğıcıdır və hesab edirəm ki, bunun ardınca bir çox yaxşı işlər həyata keçirilə bilər.

Demək istəyirəm ki, Azərbaycan iqtisadiyyatında böyük dəyişikliklər baş verir. Biz ölkəmizdə keçmişdə sosializm quruluşu zamanı mövcud olmuş təsərrüfat sistemindən, iqtisadi sistemdən imtina etmişik. İndi Azərbaycan iqtisadiyyatı bazar iqtisadiyyatının prinsipləri əsasında qurulur. Biz bütün sahələrdə iqtisadi islahatlar aparırıq, xarici sərmayələri cəlb edirik, bəyan etmişik və bu gün də bəyan edirəm ki, Azərbaycanın qapıları bütün dünyanın üzünə xarici sərmayələr üçün açıqdır.

Biz aqrar islahat aparırıq. Qəbul etdiyimiz qanuna uyğun olaraq torpaq kəndlilərə şəxsi mülkiyyətə verilir, bütün sahələrdə mülkiyyətin özəlləşdirilməsi geniş miqyasda həyata keçirilir, iqtisadiyyatı, xarici ticarəti liberallaşdırmaq üçün konkret tədbirlər görülmüş, sahibkarlıq, şəxsi təşəbbüs üçün əlverişli şərait yaradılmışdır. Bütün bunların nəticəsində biz istehsalatda və iqtisadiyyatda təxminən 1989-cu ildən başlanmış durğunluq hallarını dayandıрмаğa müvəffəq olmuşuq. Ötən il biz iqtisadiyyatın bütün sahələrində müəyyən artıma nail olduq, cari ilin keçən aylarında isə bu artım daha böyük rəqəmlərlə ifadə edilmişdir. Biz inflyasiyanın qarşısını almağa müvəffəq olmuşuq. Əgər inflyasiya 1994-cü ildə 1600 faiz idisə, keçən il azaldılaraq 6 faiz səviyyəsinə endirilmiş, bu il isə sıfır səviyyəsindədir.

Milli valyutamızın - manatın məzənnəsi möhkəmlənir. Ötən il o, Amerika dolları ilə nisbətdə 10 faiz bahalaşmışdır. Cari ilin keçən ayları ərzində Azərbaycanın ümumi daxili məhsulu 5,8 faiz artmışdır, sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalında da artım nəzərə çarpır. Ötən il xarici ticarətin həcmi 30 [52-53] faiz artmışdır. Biz xarici ticarət dövriyyəsində ilk dəfə olaraq müsbət saldo əldə etmişik. Vergilərdən dövlət gəliri normal surətdə, plan üzrə həyata keçirilir. Burada bizim elə bir problemimiz yoxdur.

Əlbəttə, iqtisadi çətinliklərimiz var. Siz bilərsiniz ki, Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü nəticəsində Ermənistan silahlı birləşmələri ərazimizin 20 faizini işğal etmişdir. Bunun nəticəsində Azərbaycanın bir milyon nəfərdən çox sakini bu torpaqlardan didərgin salınmışdır, onların əksəriyyəti çadırlarda, çox ağır şəraitdə yaşayır. Bütün bunlar iqtisadi vəziyyəti, xüsusən sosial məsələlərin həllini çətinləşdirir və təbii olaraq işsizlərin sayını artırır. Buna baxmayaraq, ötən il və bu il biz sosial sahədə də kifayət qədər böyük müsbət irəliləyişə nail olmuşuq. Əmək haqqı, əhalinin həyat səviyyəsi ardıcıl surətdə yüksəlir. Biz Beynəlxalq Balyuta Fondu, Dünya Bankı kimi dünya maliyyə mərkəzləri ilə fəal əməkdaşlıq edirik. Biz nikbin əhvaldayıq və hesab edirik ki, iqtisadi islahatların, müəyyənləşdirdiyimiz və müəyyənləşdirəcəyimiz bütün tədbirlərin ardıcıl surətdə həyata keçirilməsi əhalinin həyat səviyyəsini dönmədən yüksəldəcək və, təbii olaraq, iqtisadiyyatda artımı təmin edəcəkdir.

Dediym kimi, biz xarici sərmayələri Azərbaycana fəal cəlb edirik. Demək istəyirəm ki, çoxlu qanun qəbul etmişik və bu qanunlar Azərbaycanda xarici sərmayələr üçün əlverişli şərait olmasını təmin edir.

Hesab edirəm ki, bunların hamısı əməkdaşlığımız üçün yaxşı əsasdır. Buna görə də bu qısa məlumatı verməklə demək istəyirəm ki, biz Polşa ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əməkdaşlıq üçün möhkəm əsas yaratmaq istəyirik.

Polşa Ticarət Palatasına bugünkü görüş üçün təşəkkür edirəm və ümidvaram ki, bu palata iqtisadi münasibətlərimizin təmin olunmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Diqqətinizə görə sağ olun. [53-54]

* * *

A n j e y A r e n d a r s k i: Cənab prezident, son dərəcə maraqlı çıxışınıza görə Sizə təşəkkür edirəm. Bildirmək istəyirəm ki, biz dekabrın əvvəllərində ticarət nümayəndə heyəti təşkil edəcəyik və o, Bakıya gedəcəkdir. Cənab prezident dünən söz verdi ki, bizi qəbul edəcəkdir. Həmkarlarımız - Azərbaycan biznesmenləri isə vəd etdilər ki, müvafiq firmalar hazırlayacaqlar, ona görə də indi arzu edənlərin hamısını bu nümayəndə heyətinə dəvət edirəm.

Cənab prezidentin bir az da vaxtı var, sualı olanlar ona sual verə bilərlər.

S u a l: Hörmətli cənab prezident, xanımlar və cənablar. Mən Qdanskdan gəlmişəm. Adım Tadeuş Ştokovskidir, gəmi təmiri və gəmi avadanlığı göndərilməsi ilə məşğulam. Bazar ertəsi mən Bakıda armatorlarla danışıqlar aparacağam. Sualım belədir: Azərbaycanda Sizin gəmilərin təmirinə dair proqram varmı, yoxsa bu, armatorlardan asılıdır? Bunu ona görə soruşuram ki, Sizdə vaxtilə Polşada inşa edilmiş kifayət qədər çoxlu gəmi var. Onlar Sizə neft hasilatı proqramının inkişafı üçün gərəkdir. Söhbət tankerlərdən, çoxsaylı yedək gəmilərdən gedir. Sualı da ona görə verirəm.

H e y d ər Ə l i y e v: Bu suala təfərrüatı ilə cavab vermək istəmirəm. Təkcə onu deyəcəyəm ki, Azərbaycan Xəzərdə böyük miqdarda gəmiyə malikdir. Sovet İttifaqının dövründə Xəzər dənizində gəmiçilik əsasən Bakıdan həyata keçirilirdi, bir çox gəmilər tankerlərin funksiyalarını yerinə yetirir, neft və neft məhsulları daşıyır. Demək istəyirəm ki, bu daşımaların həcmi sonrakı illərdə artacaqdır. Məsələn, hazırda tankerlərimiz Qazaxıstan neftinin dəmir yolu ilə Qara dənizə, Türkiyəyə nəql edilməsi üçün onu Tengiz yatağından Bakıya daşıyır. Avrasiya nəqliyyat dəhlizi ilə daşımalar Türkmənistanın Krasnovodsk limanından Azərbaycan limanına Xəzər [54-55] dənizi vasitəsilə həyata keçirilir. Orada bərə keçidi var. Biz bir neçə bərəyə malikik. Bütün bunlar sübut edir ki, Azərbaycanda gəmiçiliyin genişlənməsi və inkişafı üçün böyük perspektivlər var, Buna görə də sizin Azərbaycana gəlişinizi alqışlayıram. Düşünürəm ki, siz gəldikdən sonra bizim Xəzər Gəmiçilik İdarəsi ilə, digər dövlət strukturlarımızla əməkdaşlığımız məsələlərini daha ətraflı müzakirə edə biləcəksiniz. Bəri başdan deyə bilərəm ki, bu, sizin üçün də, Azərbaycan üçün də faydalı olacaqdır.

S u a l: Mən «Elaktrim» qrupunu təmsil edirəm. Biz elektrik stansiyaları tikirik. Mən ikinci çıxış edirəm, Azərbaycanda çərşənbə axşamı olacağam. Biz Türkiyədə çox elektrik stansiyaları tikirik. Bununla əlaqədar bir qonşu kimi Azərbaycana da gəlmək istəyirik. Mən oraya bir qrup türk sənayeçisi ilə gedəcəyəm. Bizi enerjetika ilə bağlı olan hər şey - qazanlar, turbinlər, kran qurğuları, elektroenerjetika avadanlığı üçün armatur, kabel, habelə kimya sənayesi üçün aparatlar maraqlandırır. Biz görüşüb, məhz bu mövzuda danışmaq istəyirik.

H e y d ər Ə l i y e v: Çərşənbə axşamı sizi Azərbaycanda gözləyəcəklər. İqtisadiyyat naziri buradadır. Siz onunla danışib razılığa gələ bilərsiniz.

S u a l: Bir sual vermək istərdim. Mən görürəm ki, burada meyvə emalı sənayesinin çoxlu nümayəndəsi var. Bizim bir çox firmalarımız, özü də ən iri firmalarımız bu sahədə əməkdaşlığa maraq göstərirlər. Cənab prezidentdən soruşa bilərəmmi ki, biz bu sahədə necə əməkdaşlıq edə bilərik?

H e y d ər Ə l i y e v: Mən böyük imkanlara malik olduğumuzu dedim. Bizdə meyvə, üzüm olduqca çoxdur, üzümçülük sənayesi, hər cür bolluca tərəvəz var. Yeri gəlmişkən, Azərbaycanın meşə və dağlarında çoxlu cır meyvə də yetişir. Bilirəm ki, bu meyvələr Avropanın diqqətini həmişə cəlb edir. Sadəcə olaraq bu məsələni daha konkret şəkildə müzakirə [55-56] etmək lazımdır. Zənnimcə, biz əməkdaşlıq üçün imkanlar tapacağıq.

A n j e y A r e n d a r s k i: Sağ olun, cənab prezident. Təəssüf ki, cənab prezidentin səfəri sona yaxınlaşır. Cənab prezident çox lütfkarlıq edərək razılıq verdi ki, niyyət protokolu onun iştirakı ilə imzalsın. Bu protokoldan məqsəd ikitərəfli Ticarət-Sənaye Palatasının əsasını qoymaqdır. Protokolu Azərbaycan tərəfindən iqtisadiyyat naziri, bizim tərəfimizdən isə bəndəniz imzalayacaqdır.

POLŞA-AZƏRBAYCAN TİCARƏT-SƏNAYE
PALATASININ TƏSİS EDİLMƏSİ HAQQINDA
NİYYƏT PROTOKOLU İMZALANDIQDAN SONRA:

H e y d ər Ə l i y e v: Möhtərəm xanımlar və cənablar! Bütün mərasim iştirakçılarını bu hadisə münasibətilə təbrik edirəm.

A n j e y A r e n d a r s k i: İşin bünövrəsi qoyuldu. Bizim biznesmenlər buradadırlar. Onların yarısı bazar ertəsi və ya çərşənbə axşamı Bakıya gələcəkdir, bir sözlə, hər şey yaxşıdır.

Cənab prezident, amma bir şey də var ki, yaxşı olan bütün işlər gec-tez qurtarır. Buraya gəldiyinizə görə Sizə təşəkkür etmək istərdim. Düşünürəm ki, Sizin dedikləriniz və cənab nazirlərin dedikləri, imzaladığımız sənəd əməkdaşlığımızın genişlənməsinə təkan verəcəkdir. Səfərinizdən yadigar olaraq bu badəni Polşa biznesinin nümayəndələrindən Sizə hədiyyə vermək istərdim. Düşünürəm ki, onu Azərbaycan şərabı ilə doldurmaq lazımdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Polyak badəsi - Azərbaycan şərabı.

A n j e y A r e n d a r s k i: Biz cənab prezidentə təşəkkür edirik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun, görüşənədək. [56]

**POLŞA SEYMINİN MARŞALI (SƏDRİ)
YUZEZ ZIX İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏTDƏN**

Varşava, Parlament sarayı

27 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab ZIX!

İlk öncə səmimi görüş və xoş sözlər üçün təşəkkür edirəm. Şübhə etmirəm ki, Polşa torpağında keçirdiyim görüşlər və apardığım danışıqlar, imzalanmış sənədlər Polşa- Azərbaycan münasibətlərinin sıxlaşmasında və yaxınlaşmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Qeyd edirəm ki, Polşaya ilk rəsmi səfərimin birinci günü prezident Aleksandr Kvasnevski ilə görüşüm zamanı ikitərəfli münasibətlər, regional və beynəlxalq məsələlər barədə ətraflı fikir mübadiləsi aparılmış, nümayəndə heyətlərinin danışıqları keçirilmişdir. Bir çox ikitərəfli sənədlər, o cümlədən Azərbaycan ilə Polşa arasında dostluq münasibətlərinin və əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi haqqında bəyannamə imzalanmış, beləliklə, ölkələrimizin əlaqələrini genişləndirmək üçün hüquqi-normativ baza yaradılmışdır.

Bildirirəm ki, Azərbaycan Avropa strukturlarına inteqrasiya olunmağa böyük əhəmiyyət verir, NATO-nun «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramını imzalayıbdır. Belə bir fikri də vurğulayıram ki, hər bir müstəqil dövlət öz iradəsi ilə hərəkət etməlidir. Bu baxımdan Azərbaycan Polşanın mövqeyini [57-58] yüksək qiymətləndirir və ona Avropada özünün mühüm tərəfdaşı kimi baxır. Xatırladıram ki, bu cəhətləri nəzərə alaraq, mən Madrid görüşündəki çıxışında Polşanın NATO-ya qəbul edilməsini dəstəkləmişəm.

Polşa Seyminin marşalı kimi Sizə məlumat vermək mənim üçün xoşdur ki, biz Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qururuq. İki il öncə ölkəmizdə ilk demokratik konstitusiya qəbul edilmiş, ilk demokratik, çoxpartiyalı parlament seçilmişdir. Prezident ilə parlament arasında münasibətlər çox yaxşıdır. Hazırda ölkəmizdə geniş miqyaslı iqtisadi islahatlar aparılır, özəlləşdirmə həyata keçirilir. Azərbaycan dünya iqtisadiyyatına qovuşmaq yolu ilə gedir və bu sahədə xeyli iş görülmüşdür.

Müstəqillik dövründə respublikamızın qarşılaşdığı ən ağır problemlərdən biri – Ermənistan - Azərbaycan münasibəti hələ də qalmaqda davam edir. Qonşu respublikanın hərbi təcavüzü ölkəmizə çox böyük fəlakətlər gətirmiş, ərazimizin 20 faizi işğal olunmuşdur. Bununla belə, biz məsələnin sülh yolu ilə həllinə çalışırıq. Bu isə yalnız ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplər əsasında olmalıdır. Təcavüzkar Ermənistan isə bu prinsipləri, habelə Minsk qrupu həmsədrələrinin son təkliflərini qəbul etməkdən boyun qaçırır. İndi isə, gəlin mövcud vəziyyəti xəritə üzərində açıqlamağa səy göstərim. Xəritədən bir daha aydın olur ki, Dağlıq Qarabağdan başqa Azərbaycanın daha 7 bölgəsini işğal etmiş Ermənistan həqiqətən beynəlxalq hüquq normalarını kobudcasına pozan təcavüzkar dövlətdir və Dünya Birliyi ölkələri, beynəlxalq təşkilatlar bu təcavüzü mütləq qətiyyətlə pisləməlidir. Ümidvaram ki, münaqişənin həllini öz üzərinə götürmüş ATƏT-in Minsk qrupu və onun həmsədrələri olan üç böyük dövlətin – ABŞ, Rusiya və Fransanın səyləri müsbət nəticələr verəcəkdir. Görüşün sonunda Seymə qarşdakı seçkilərin uğurlu keçməsinə arzulayıram və Polşaya, polyak xalqı [58-59] qına yaxşı münasibət bəslədiyimi bir daha vurğulayıram. Cənab ZIX, mən Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm.

**SEYMIN FƏXRİ QONAQLAR ÜÇÜN XATİRƏ
KİTABINA YAZILMIŞ ÜRƏK SÖZLƏRİ:**

«Polşa xalqına uğurlar, dövlət müstəqilliyi, milli azadlıq, demokratiya və tərəqqi yolunda çiçəklənmə arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

27 avqust 1997-ci il»

[59]

POLŞA SENATININ VİTSE-MARŞALI XANIM ZOFİYA KURATOVSKAYA İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Varşava, Parlament sarayı

27 avqust 1997-ci il

Hörmətli xanım Kuratovskaya!

Azərbaycan Respublikası, onun xalqı, ölkəmizdə gedən demokratik proseslər barədə söylədiyiniz xoş sözlərə görə təşəkkür edirəm. Vurğulayıram ki, mən Azərbaycan ilə Polşa arasında əlaqələrin genişlənməsinə böyük əhəmiyyət verirəm və ölkənizə ilk rəsmi səfərimi bu baxımdan yüksək qiymətləndirirəm.

Azərbaycan çətin mübarizələrdən sonra yenidən müstəqillik qazanmışdır və biz bunu tarixi nailiyyətimiz hesab edirik. Biz müstəqilliyimizi qoruyuruq və heç vaxt əldən verməyəcəyik. Azərbaycan müstəqillik yolu ilə inamla gedən dövlətləri yüksək qiymətləndirir və Polşa da bu cür dövlətlərdən biridir.

Azərbaycan öz müstəqilliyinə doğru getdiyi çətin yolda bir sıra çətin problemlərlə qarşılaşmışdır ki, bunlardan ən ağırlısı Ermənistanın ölkəmizə qarşı təcavüzü nəticəsində yaranmış Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsidir. Biz hələ Sovet İttifaqının tərkibində olarkən, 1988-ci ildə Ermənistanın hərbi təcavüzünə məruz qaldıq. Üstəlik, keçmiş Sovet İttifaqı rəhbərləri Azərbaycan xalqının azadlıq mübarizəsini boğmaq üçün 1990-cı ilin yanvarında böyük hərbi qüvvə yeridərək Bakıda və başqa bölgələrdə qanlı qırğın törətdilər. [60-61]

Lakin bu, xalqımızın mübarizə əzmini qıra bilmədi. Ermənistanın hərbi təcavüzü ilə başlanmış münaqişəyə isə hələ də son qoyulmayıbdır. Bu münaqişə nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsi işğal olunub, bir milyondan artıq azərbaycanlı öz vətəninə qaçqına çevrilibdir. Bununla belə, biz məsələni dinc yolla həll etməyə çalışırıq və üç ildən çoxdur ki, atəşkəsə əməl edirik. Ancaq hələlik tam sülh də yoxdur və Azərbaycan bu ağırlıq problemin ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısında qəbul edilmiş prinsiplər əsasında həllinə çalışır.

Azərbaycandakı ictimai-siyasi vəziyyətdən danışarkən onu demək olar ki, son illərdə ölkə rəhbərliyinin müəyyən etdiyi və xalqın tam əksəriyyəti tərəfindən dəstəklənən tədbirlər nəticəsində respublikada sabitlik təmin edilmiş, ilk demokratik Konstitusiyaya qəbul olunmuş, ilk demokratik parlament seçilmişdir. Hazırda geniş miqyaslı iqtisadi islahatlar, o cümlədən aqrar islahat keçirilir, xarici sərmayələrin ölkəyə gəlməsi üçün böyük işlər görülür və bütün bunlardan ötrü lazımi qanunvericilik bazası yaradılmışdır.

Hörmətli xanım Kuratovskaya, səmimi söhbət üçün Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

**GÖRÜŞDƏN SONRA SENATIN SOSIAL SİYASƏT VƏ SƏHİYYƏ KOMİSSİYASININ SƏDRİ
AZƏRBAYCAN RƏHBƏRİNİ HƏMKARLARI ADINDAN SƏMİMİYYƏTLƏ SALAMLADI.
HEYDƏR ƏLİYEV TƏŞƏKKÜR EDƏRƏK
KOMİSSİYA ÜZVLƏRİNƏ MÜRACİƏTLƏ DEDİ:**

Böyük tarixə, ənənəyə malik Polşa Senatında olmağımdan çox şadam. Bilirəm ki, siz yeni seçkilər ərəfəndəsiniz. Bu seçkilərdə sizə uğurlar arzulayıram. Şübhə etmirəm ki, seçkilər Polşa Respublikasının həyatında demokratik prinsipləri daha da möhkəmləndirəcəkdir. [61-62]

Biz dünən və bu gün çox yaxşı danışıqlar aparmışıq. Bunlar Polşa ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin daha da inkişafına xidmət edəcəkdir. Sizə cəsağlığı, xoş həyat arzulayıram. Sağ olun.

**SENATIN FƏXRİ QONAQLAR
KİTABINA YAZILMIŞ ÜRƏK SÖZLƏRİ:**

«Demokratik dəyişikliklərin həyata keçirilməsində mühüm rol oynayan Polşa Senatını böyük ehtiramla salamlayıram. Polşa xalqına yeni uğurlar, tərəqqi arzulayıram, dövlət müstəqilliyinin, təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsində yeni nailiyyətlər diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

27 avqust 1997-ci il».

[62]

POLŞA XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ DARIUŞ ROSATI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Varşava, «Belveder» iqamətgahı

27 avqust 1997-ci il

Hörmətli canab Rosati!

İlk öncə xoş sözlərə görə təşəkkür edirəm. O ki qaldı, dünən rəsmi qəbulda söylədiyim nitqin səmimiliyi və dərin təsiri barədə söylədiklərinizə onu deyə bilərəm ki, mənim sözlərim ürəkdən gələn səmimi sözlər idi və rəsmi səfərə gəldiyim ölkəyə - Polşaya, polyak xalqına hörmət və məhəbbətdən irəli gəlir. Mən Varşavaya da məhz bu hisslərlə gəlmişəm.

Vurğulamaq yerinə düşər ki, Polşanın da, Azərbaycanın da müstəqilliyi əbədidir, dönməzdir və bu, bizim tərəfdaşlıq münasibətlərimizin əsasını təşkil edir. Eyni zamanda bir çox məsələlərdə maraqlarımız, fikirlərimiz də üst-üstə düşür. Bütün bunlar ölkələrimiz arasında hərtərəfli əlaqələr üçün geniş imkanlar açır.

Qeyd edirəm ki, Azərbaycan regionumuzda coğrafi və strateji baxımdan xüsusi yer və mövqe tutur və ölkəmizə münasibətdə bütün dövlətlər tərəfindən mütləq nəzərə alınmalıdır. Biz müstəqil dövlətlik, ərazimizdə heç bir xarici ölkənin hərbi bazası, qoşunu yoxdur, sərhədlərimizi də özümüz qoruyuruq. [63-64] Bu da ölkələrimizi bir-birinə yaxınlaşdırır və əməkdaşlığımızı zəruri edir.

Müstəqil Azərbaycanın qarşısında duran ən ağırlı problemlərdən biri Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə nizama salınmasına nail olmaqdır. Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları, təcavüzü ərazimizin 20 faizinin işğal olunması və bir milyondan çox vətəndaşımızın öz ev-əşiyindən qovularaq qaçqın vəziyyətində yaşaması, ölkəmizə böyük maddi və mənəvi ziyan vurulması ilə nəticələnmişdir. Bütün bunlara baxmayaraq biz münaqişəni sülh yolu ilə aradan qaldırmaq istəyirik. ATƏT-in Minsk qrupunun indiki həmsədrlərinin irəli sürdükləri son təkliflər bu baxımdan ümidləri xeyli artırır. Biz məsələnin sülh yolu ilə həlli üçün danışıqlar prosesini intensivləşdirməkdən ötrü bu təklifləri əsas kimi qəbul etmişik. Lakin ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul olunmuş prinsiplərdən boyun qaçıran Ermənistan tərəfi Minsk qrupu həmsədrlərinin təkliflərini də qəbul etmir və Dağlıq Qarabağın müstəqil dövlət statusu alması iddiasından əl çəkmir. Ermənistan başa düşmür ki, Dağlıq Qarabağ heç vaxt müstəqil dövlət olmayacaqdır. Ermənistanın bu iddiası ATƏT-in prinsiplərinə, beynəlxalq hüquq normalarına tamamilə ziddir və dünyada belə bir nümunə yoxdur. Ona görə də Ermənistana açıq şəkildə deyilməlidir ki, bu, beynəlxalq hüquq normalarına zidd olan iddiasından əl çəksin. Çalışmaq lazımdır ki, Lissabon sənədini imzalayanlar, həmin sənəddə irəli sürülmüş prinsiplərin həyata keçməsinə səy göstərsinlər. Ümidvaram ki, Polşa ATƏT-in gələcək sədri kimi bu münaqişənin ədalətlə aradan qaldırılmasına çalışacaqdır.

[64]

POLŞA NAZİRLƏR ŞURASININ SƏDRİ VLÓDZİMEJ ÇİMOŞEVİÇ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Varşava, «Belveder» iqamətgahı

27 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Çimoşeviç!

Azərbaycan Respublikasının, onun xalqının və şəxsən mənim ünvanıma söylədiyiniz xoş sözlərə görə, həmçinin ölkənizin iqtisadiyyatı, bank və maliyyə sisteminin yenidən qurulması sahəsində görülən işlər barədə ətraflı məlumat verdiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. Nəzərinizə çatdırım ki, bu məlumatlar, onların öyrənilməsi və təhlili, heç şübhəsiz, öz iqtisadiyyatını bazar iqtisadiyyatı münasibətləri əsasında yenidən qurmaq sahəsində ilk uğurlu addımlarını atmağa başlamış Azərbaycan üçün faydalı olacaqdır. Qeyd edirəm ki, biz Azərbaycanda iqtisadiyyatın yenidən qurulmasına nisbətən gec, əsasən 1995-ci ildən etibarən başlamışıq. Bu prosesin ləngiməsinə isə Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü, habelə ölkənin daxilindəki qeyri-sabitlik olmuşdur. Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları irəli sürən Ermənistanın bu təcavüzü nəticəsində ərazimizin 20 faizi işğal olunmuş, bir milyon vətəndaşımız yurd-yuvasından zorla qovularaq qaçqın vəziyyətinə düşmüş, respublikamıza çox böyük maddi və mənəvi ziyan dəymişdir. Bundan əlavə, Azərbaycanın daxili [65-66]ində də sabitlik yox idi. İndi isə vəziyyət dəyişib. Biz 1994-cü ildə münaqişədə atəşkəsə nail olmuşuq, daxildə isə ictimai-siyasi sabitlik bərqərar edilmişdir. Beləliklə, biz Azərbaycanda iqtisadi islahatlar aparmağa imkan tapdıq.

İslahatların başlanmasından az müddət keçsə də, biz yaxşı nəticələrə nail olmuşuq. Müvafiq qanunvericilik bazası yaradılmışdır, özəlləşdirmə proqramı müvəffəqiyyətlə həyata keçirilir, beynəlxalq maliyyə təsisatları - Dünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə səmərəli əməkdaşlıq edirik, İstehsalın dirçəldilməsi, inflyasiyanın qarşısının alınması sahəsində önəmli uğurlar qazanılmışdır.

Vurğulayım ki, respublikamız xarici iqtisadi əlaqələrə böyük əhəmiyyət verir. Azərbaycanda xarici iş adamlarının sərbəst fəaliyyət göstərməsi üçün geniş imkanlar yaradılmışdır. Azərbaycanın iqtisadiyyatı dünyaya açıqdır, biz dünya iqtisadiyyatına qovuşmaq yolu tutmuşuq. Hazırda Azərbaycanda dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələrinin qabaqcıl şirkətləri müştərək iş görürlər və bu proses getdikcə genişlənir. Azərbaycan bu sahədə tərəfdaş ölkələrin seçilməsinə böyük əhəmiyyət verir.

Azərbaycan dünyanın bütün ölkələri, o cümlədən Polşa ilə hərtərəfli əməkdaşlığı, o cümlədən iqtisadi əlaqələri genişləndirməyə böyük maraq göstərir. Bunu bir daha vurğulayaraq cənab Çimoşeviç, Sizi və nazirlərinizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm. [66]

POLŞANIN "JİÇE VARŞAVA" QƏZETİNİN MÜXBİRİNƏ MÜSAHİBƏ

Varşava, "Belveder" iqamətgahı

27 avqust 1997-ci il

S u a l: Cənab prezident, Siz Azərbaycanın hansı problemini ən mühüm problem sayırsınız?

C a v a b: Azərbaycanın ən mühüm problemi erməni təcavüzündən xilas olmaqdır. Bilirsiniz ki, hələ 1988-ci ildə Ermənistan Azərbaycanın bir hissəsini - Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini qoparıb Ermənistanla birləşdirmək məqsədilə ölkəmizə qarşı hərbi təcavüz etmişdir. Bu, hələ Ermənistanla Azərbaycan keçmiş Sovet İttifaqının tərkibində müttəfiq respublikalar olduğu dövrdə başlamışdır. Lakin sovet rəhbərliyi, sovet hökuməti bu münaqişənin güclənməsinə yol verməmək, onun qarşısını almaq üçün lazımı tədbirlər görmədilər. Bu isə sonralar Ermənistan ilə Azərbaycan arasında müharibəyə gətirib çıxardı.

Müxtəlif səbəblər üzündən, bəzi ölkələrin Ermənistanla arxa durduğuna görə o, Azərbaycan ərazisinin bir hissəsini işğal edə bildi. Azərbaycan ərazisinin 20 faizi erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuşdur - bu, həm Dağlıq Qarabağ Vilayətinin, həm də Dağlıq Qarabağ ətrafındakı Azərbaycanın yeddi inzibati rayonunun ərazisidir. İşğal edilmiş rayonlardan bir milyon nəfərdən çox Azərbaycan sakini qovulub [67-68] didərgin salınmışdır. Onlar artıq beş ildir ağır şəraitdə, çadırlarda yaşayırlar.

Müharibə bir neçə il davam etdi. 1994-cü ilin mayında biz hərbi əməliyyatları dayandırmağı, atəşkəs haqqında Ermənistanla saziş bağlamağı daha məqsədəuyğun bildik. Üç ildən çoxdur ki, atəşkəs rejiminə əməl edilir. Biz bunu çox mühüm və müsbət hal sayırıq. Olduqca səciyyəvi haldır ki, atəşkəs rejimi münaqişə zonasına xarici qoşunlar, sülhyaratma qüvvələri yeridilmədən saxlanılır. Bu da mühüm amildir. Amma hələlik tam sülh də yoxdur.

Bütün bu dövrdə biz münaqişəni dincliklə aradan qaldırmağa çalışırıq. Deməliyəm ki, biz bundan ötrü bir çox əməli addımlar atmışıq. Lakin Ermənistan qeyri-əməli mövqə tutur. Axırınıcı dəfə bu məsələ 1996-cı ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısında çox ətraflı şəkildə müzakirə edildi. O vaxt məsələnin dincliklə nizama salınması prinsiplərini müəyyənləşdirmək təklifi irəli sürüldü. Dincliklə nizamasalmanın üç prinsipinə dair layihə təklif olundu: birincisi-Azərbaycanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyünün tanınması; ikincisi-Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək özünüidarə statusu verilməsi; üçüncüsü-Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi.

Biz bu prinsiplərlə razılaşdıq, hərçənd onlar bizim üçün o qədər də məqbul deyildir, çünki Azərbaycan unitar dövlətdir. Lakin biz Dağlıq Qarabağa çox yüksək özünüidarə statusu, çoxlu səlahiyyət verilməsinə razı olduq. Biz buna məsələni sülh yolu ilə nizama salmaq naminə getdik. Amma Lissabon Zirvə toplantısında Ermənistan qeyri-konstruktiv mövqə tutdu, bununla razılaşmadı. Nəticədə ATƏT-in üzvü olan 54 dövlətdən 53-ü bu prinsiplərin lehinə, Ermənistan isə əleyhinə səs verdi.

O vaxtdan bəri həmin üç prinsip bu məsələnin həlli üçün əsas olaraq qalır. Yeri gəlmişkən, bu yaxınlarda mən Ameri[68-69]ka Birləşmiş Ştatlarında rəsmi səfərdə oldum və orada prezident Klinton cənabları ilə biz birgə bəyanat imzaladıq. Bəyanatda qeyd edilmişdir ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dincliklə aradan qaldırılması üç Lissabon prinsipi əsasında həyata keçirilməlidir. Bu, Polşa prezidenti Kvasnevski cənabları ilə dünən imzaladığımız birgə bəyanatda da, mənim-Azərbaycan prezidenti və Rusiya prezidenti Boris Yeltsin tərəfindən iyulun 3-də Moskvada imzalanmış müqavilədə də təsbit olunmuşdur.

Bir sözlə, bu prinsiplər yaşayır, mövcuddur. Lakin onların həyata keçirilməsi üçün hazırda dünyanın üç aparıcı dövlətinin – ABŞ, Rusiya və Fransanın başçılıq etdikləri ATƏT-in Minsk qrupu öz fəaliyyətini gücləndirməlidir. Biz ümid edirik ki, indi onlar öz fəaliyyətini gücləndirirlər. Biz bu məsələnin dincliklə həll ediləcəyinə ümid bəsləyirik.

Bizim fikrimizcə, indi məsələnin dincliklə həlli iki mərhələdə həyata keçirilə bilər. Bunu Minsk qrupu da təklif edir. Əyanilik üçün Azərbaycanın xəritəsini sizə göstərmək istəyirəm. Xəritədə ermənilərin işğal etdikləri ərazilər göstərilmişdir. Bura Ermənistandır, bura isə Azərbaycanın Naxçıvan Muxtar Respublikasıdır. Bu respublika vaxtilə ölkəmizdən Ermənistan ərazisi ilə ayrılmışdır. Dağlıq Qarabağ qırmızı rənglə göstərilmişdir. O, Azərbaycanın vilayətidir. Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ətrafındakı işğal olunmuş rayonları yaşıl və sarı rənglə boyanmışdır. Biz belə hesab edirik ki, Minsk qrupu da belə təklif edir ki, birinci mərhələdə erməni silahlı birləşmələrinin yaşıl rənglə çəkilmiş ərazidən çıxarılmasına, qaçqınların buraya qayıtmasına və bu məsələnin həlli üçün ATƏT-in sülhyaratma qüvvələrinin oraya gətirilməsinə nail olmaq, ikinci mərhələdə isə Ermənistan silahlı qüvvələrini Laçın və Şuşa rayonlarından çıxarmaq və eyni zamanda Dağlıq Qarabağın statusunu Lissabon Zirvə toplantısında nəzərdə tutulduğu kimi müəyyənləşdirmək lazımdır. [69-70]

Biz bununla prinsipcə razıyıq. Mən bunu Vaşinqtonda ABŞ prezidentinə də dedim. ABŞ ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrindən biridir. Müxtəsəri, bu problem Azərbaycanın ən başlıca problemidir.

S u a l: Cənab prezident, deyilənlərə görə, prezident Kvasnevski gələn il Polşanın ATƏT-ə sədr olacağını nəzərə alaraq söz vermişdir ki, bu çətin problemin həlli üçün mümkün olan hər şeyi edəcəkdir. Siz bu perspektivləri necə görürsünüz?

C a v a b: Bilirsinizmi, mən buna ümid bəsləyirəm. Hesab edirəm ki, ATƏT-in sədri çox iş görə bilər. Cari ilin dekabrından Polşa bir illiyə ATƏT-in sədri olacaq və öz imkanlarından istifadə edə biləcəkdir. Çünki başlıcası, mən bunu prezident Kvasnevskiyə də dedim, budur ki, Ermənistan başa düşsün: Dağlıq Qarabağ müstəqil dövlət statusu ala bilməz. Biz Azərbaycan ərazisində ikinci erməni dövləti yaradılmasına yol verə bilmərik. Bir erməni dövləti - Ermənistan Respublikası var və o, Birləşmiş Millətlər Təşkilatına, hər sahədə Dünya Birliyinə daxildir. Məgər, cəmi 80 min erməni yaşayan bir yerdə ikinci erməni dövləti yaratmaq olarmı? Ermənistanda və Dağlıq Qarabağda nəhayət dərk etməlidirlər ki, bu mümkün deyildir. Onlar bunu dərk etdikdə, zənnimcə, biz tez bir zamanda razılığa gələ biləcəyik.

S u a l: Cənab prezident, neft Sizin ölkənizin indiki və gələcək sərvətidir. Amma o, bölgədə münaqişələrin stimulyatoru da ola bilər. Siz öz qətiyyətiniz sayəsində «Əsrin müqaviləsi» adlandırılan bir müqavilə imzaladınız, lakin Rusiya ilə çətinliklər də oldu. Rusiya tələb edirdi ki, neft kəməri onun ərazisindən keçsin. Siz Azərbaycan neftinin bu problemini necə görürsünüz: tərəqqi yolu kimi, yoxsa münaqişə mənbəyi kimi?

C a v a b: Çətinliklər olmuşdur, var və olacaqdır. Bizim vəzifəmiz, dövlət xadimlərinin vəzifəsi mürəkkəb hallar, xüsusən də münaqişələr yaranmasına yol verməməkdir. [70-71]

Həqiqətən, 1994-cü ildə biz «Əsrin müqaviləsi»ni imzaladıq, Azərbaycana qarşı həddindən çox mənfəi hərəkətlər oldu, amma biz bunların hamısını dəf edə bildik. Rusiya bizim Şimal qonşumuzdur, biz onunla dostluq münasibətləri saxlamaq, fəal əməkdaşlıq etmək istəyirik. Yeri gəlmişkən, imzaladığımız müqavilələrdə, - onların sayı artıq doqquza çatmışdır, - Rusiyanın «LUKOyl» şirkəti də iştirak edir. İndi bizə Rusiyanın «Rosneft» şirkəti də müraciət edib. Biz ona yer ayıracağıq. Odur ki, biz Rusiyanın iştirakına etiraz etmirik, yəni onu uzaqlaşdırmırıq. Söhbət sərmayələrdən gedir. Əgər Rusiyanın buraya qoymağa milyardlarla sərmayəsi varsa, qoy gətirib qoysun və öz mənfəətini götürsün. Ancaq indi Rusiyanın belə imkanlarının olmaması o demək deyil ki, biz dünyanın başqa ölkələri ilə iş görməməliyik.

Neft kəmərinə gəldikdə, bəli, Rusiya istəyir ki, bu xətt onun ərazisindən keçsin. Buna görə də ilkin neftin ixracı üçün iki boru kəməri çəkilməsini qərara aldıq - onlardan biri Rusiya ərazisi ilə Qara dənizə, Novorossiysk limanına, digəri isə Gürcüstan ərazisi ilə həmçinin Qara dənizə, Supsa limanına gedəcəkdir. İş burasındadır ki, Şimal neft kəmərinin bizə aid hissəsini çoxdan qurtarmışdıq, Rusiya isə öz hissəsini heç cür qurtara bilmir. Doğrudur, burada maneə Çeçenistan olmuşdur. Lakin bu yaxınlarda, iyulda biz, - Azərbaycan, Çeçenistan və Rusiya, - nəhayət, üçtərəfli saziş imzalayıb qərara gəldik ki, neft bu boru kəməri ilə nəql edilməlidir. Çeçenlər ona görə əngəl törədirlər ki, onlar bu neft kəmərinə öz payına malik olmaq istəyirdilər. Bununla Rusiya rəhbərliyi də razılaşıdı, biz də. Lakin indi, nə bilim, hansısa yeni texniki səbəblər var. Buna baxmayaraq, düşünürəm ki, bunların hamısı aradan qaldırılacaqdır. Xəzər hövzəsində nəinki Azərbaycan sektorunda, həm də Qazaxıstan və Türkmənistan sektorlarında neft olduqca çoxdur. Hamıya da çatır. Bəlkə də bir deyil, bir neçə neft kəməri olacaqdır. [71-72]

S u a l: Sizin belə bir ideyanız var ki, neft kəməri başqa yolla- Gürcüstan, Ukrayna və Türkiyə əraziləri ilə Avropaya keçib getsin. Buna Moskvanın reaksiyası necə olacaqdır?

C a v a b: Axı biz neft kəmərlərindən birini Rusiya ərazisindən keçiririk. Neft kəmərlərinin hamısını Rusiya ərazisi ilə çəkmək olmaz axı. Bu ümumiyyətlə mümkün deyildir.

S u a l: Çeçenistan müharibəsi Azərbaycana nə dərəcədə təsir göstərdi? Siz gələcəkdə Çeçenistanı necə görürsünüz- müstəqil bir dövlət kimi, yoxsa Rusiya Federasiyasının bir hissəsi kimi?

C a v a b: Bilirsinizmi, Çeçenistan müharibəsi Azərbaycanın həyatına çox mənfəi təsir göstərdi. Hərbi əməliyyatlar başlanan kimi Rusiya Azərbaycanın Rusiya ilə bütün nəqliyyat kommunikasiyalarına embarqo qoydu, onları tamamilə blokadaya aldı. Bizdə dəmir yolu, avtomobil yolu, bütün nəqliyyat kommunikasiyaları Çeçenistandan keçir. Ona görə də embarqo qoyuldu. Amma heç də təkcə buna yox. Hətta dəniz nəqliyyat əlaqələrinə də embarqo qoyuldu. Gəmilərimiz Həştərxanadək, Mahaçqalayaqadək üzür. Biz çox yük daşıya bilərik. Lakin iki ildən artıq bir müddətdə bizə həmin limanlara daxil olmağı qadağan etdilər. Bu əsassız idi, çünki bunun Çeçenistanla heç bir əlaqəsi yox idi. Amma bizi iqtisadi blokada vəziyyətinə salmaq üçün nədənsə həmin hadisədən istifadə etdilər. Bu mənada biz çox ziyan çəkdik.

Şükürlər olsun ki, orada müharibə qurtardı. İndi kommunikasiya xətləri açıqdır, dəmir yolu da işləyir, avtomobil yolu da. Hətta Bakıdan sərnəşin qatarları Kiyev və Moskvaya gedərkən Çeçenistan ərazisindən keçir. Ümidvaram ki, bu vəziyyət qalacaqdır.

O ki qaldı, Çeçenistanın gələcəyinə, təbii ki, Rusiya öz ərazi bütövlüyündə güzəştə getməyəcəkdir, Çeçenistan isə müstəqilliyə nail olmağa çalışır. Danışılıqlar aparırlar. Görək necə olacaqdır. [72-73]

S u a l: Deyilənlərə görə, Qafqaz və Orta Asiya elə zonalardır ki, burada Qərb, Türkiyə, hətta Çin və İslam təməlləri arasında nüfuz mübarizəsi gedir. Cənab prezident, Sizin haqqınızda deyirlər ki, Siz çox ağıllı siyasətçisiniz, orta bir yolla getməyi bacarırsınız. Necə bilirsiniz, Azərbaycan hansı yolla gedəcəkdir?

C a v a b: Bilirsinizmi, Azərbaycan orta bir yolla deyil, öz prinsiplial yolu ilə gedir. Bizim yolumuz dövlət müstəqilliyini möhkəmlətmək yoludur. Başlıcası budur. Dünən mən mətbuat konfransında bəyan etdim

ki, dövlət müstəqilliyi, milli azadlıq bizim üçün tarixi nailiyyətdir. Odur ki, biz öz müstəqilliyimizi və azadlığımızı heç vaxt və heç kimə, heç bir ölkəyə, heç bir dövlətə güzəştə getməyəcəyik. Biz bütün ölkələrlə münasibətləri də məhz bu prinsipi əsas tutaraq qururuq. Biz bütün ölkələrlə qarşılıqlı surətdə faydalı münasibətlərə malik olmaq istəyirik, amma onu necə bir dövlət-böyük, iri və ya kiçik dövlət olmasından asılı olmayaraq, hüquq bərabərliyi prinsipləri əsasında. Bizim üçün hamı eynidir.

İslam təməliyinə gəldikdə, əlbəttə, biz ona yol verməyəcəyik. Azərbaycanda biz demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qururuq. Azərbaycan Avropaya daxildir. Biz ilin axırlarında Azərbaycanın Avropa Şurasına qəbul olunacağını gözləyirik, Avropa Birliyi ilə fəal əməkdaşlıq edirik, Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurasının üzvüyük, NATO-nun «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramını imzalamışıq. Mən iyulda Madriddə Avroatlantika Tərəfdaşlıq Şurası İttifaqının iclasında iştirak etdim və orada Polşa, Çexiya və Macarıstanın NATO-ya qəbul olunmasını alqışladım. Bax, bizim yolumuz budur, bu yol haqq-ədalət və öz milli mənafeələrimizin müdafiə edilməsi yoludur.

S u a l: Cənab prezident, Siz Müstəqil Dövlətlər Birliyinin gələcəyini və bölgədə Rusiyanın rolunu necə görürsünüz? [73-74]

C a v a b: Biz Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil və istəyirik ki, o, məhz müstəqil dövlətlərin birliyinin demokratik orqanı olsun. Əgər bu prinsip MDB-də bərqərar edilərsə, bu, yaxşı iş olar. Axı biz keçmişdə də iqtisadi cəhətdən çox sıx bağlı olmuşuq, bu gün də iqtisadi cəhətdən çox sıx bağlıyıq. Odur ki, bu, həm Rusiya üçün, həm də digər MDB ölkələri üçün faydalı olacaqdır. Yox, əgər birlik hər hansı başqa bir orqana çevrilməyə çalışarsa, onda nə olacağını söyləmək çətindir. Hər halda biz istəyirik ki, MDB həqiqətən müstəqil dövlətlərin birliyinin səmərəli orqanı olsun.

S u a l: Varşavada Siz Azərbaycanda iqtisadi islahatlardan danışdınız. Bu məsələni genişləndirə bilərsinizmi?

C a v a b: Bəli. Azərbaycanda iqtisadi islahatlar bütün istiqamətlərdə gedir. Əvvəla, biz qanun qəbul etmişik və ölkəmizdə mülkiyyət geniş miqyasda özəlləşdirilir. Həm də bunun üçün şərait olduqca demokratikdir. Özəlləşdirmədə xarici fiziki və hüquqi şəxslər də iştirak edə bilərlər. Biz aqrar islahatı haqqında qanun qəbul etmişik və bu qanun həyata keçirilir, torpaq kəndlilərə şəxsi mülkiyyət kimi verilir. Yeri gəlmişkən, MDB-nin heç də hər bir ölkəsində belə bir qanun yoxdur. Deməliyəm ki, bu, bizim tərəfimizdən əsaslı addım sayılır. Lakin o, artıq öz nəticələrini verir. Məsələn, biz heyvandarlıq sektorunu tamamilə özəlləşdirmişik və bu da yaxşı nəticələr verir. Biz çörəyin qiymətini tamamilə sərbəstləşdirmiş və çörək üzərində inhisarı ləğv etmişik. Buna görə də ölkəmizdə əhalinin çörəklə təchizatı sarıdan heç bir problem yoxdur və bütün bunlar özəl biznesin ixtiyarındadır.

Çoxlu müəssisə özəlləşdirilib. Gələcək il biz özəlləşdirməni başa çatdıracağıq. Amma məsələ təkə özəlləşdirmədə deyildir. Biz olduqca çox qanunlar qəbul etmişik və onlar fəal cəlb etdiyimiz xarici sərmayəçilər üçün son dərəcə əlverişli şərait yaradır. Bağladığımız müqavilələr və onların əməli surətdə həyata keçirilməsi xarici sərmayələri Azərbaycana cəlb edir, ol[74-75]duqca çox iş yerləri yaradır. Təbii ki, bunların hamısı nəticə etibarilə Azərbaycanda iqtisadi yüksəlişə gətirib çıxaracaqdır.

Biz iqtisadiyyatı, xarici ticarəti tamamilə liberallaşdırmışıq. Ötən il ölkəmizdə xarici ticarət dövriyyəsi 30 faiz artmışdır. Biz ixrac-idxalda müsbət saldoya nail olmuşuq, inflyasiyanın qarşısını ala bilmişik. Məsələn, ölkəmizdə inflyasiya 1994-cü ildə 1600 faiz, 1995-ci ildə 84 faiz, 1996-cı ildə 6 faiz idisə, indi sıfır səviyyəsindədir. Bizdə inflyasiya yoxdur. Son bir ildə valyutamızı möhkəmlətməyə və onun dollara nisbətən məzənnəsinin 10 faiz artmasını təmin etməyə müvəffəq olmuşuq.

Bütün bunların, həm də sahibkarlıq üçün, özəl təşəbbüs üçün azadlığın sayəsində biz Azərbaycanda tamamilə yeni bir şərait yaratmışıq. Deməliyəm ki, xalq bunu alqışlayır. Bu, xalqın həyat səviyyəsini ardıcıl surətdə yaxşılaşdırır.

S u a l: Cənab prezident, «kommunizmin böyük tikintiləri» - iri sənaye hansı vəziyyətdədir?

C a v a b: Vəziyyət çətindir. Bu böyük tikintilər əsasən Rusiyada aparılırdı. Azərbaycana belə tikintiləri o qədər də vermirdilər. Çünki o vaxtlar belə bir iqtisadi siyasət də var idi, bu tikintilərin çoxu Rusiyada aparılırdı, biz isə Azərbaycanda hətta həsəd aparıb deyirdik: Nə üçün orada tikirlər, bizdə isə yox. İndi məlum oldu ki, yaxşı ki, ölkəmizdə belə tikintilər olmayıb. Məsələn, müdafiə kompleksini götürək. Onun çox iri zavodları var. 70-ci illərdə mən Azərbaycana rəhbərlik edərkən Moskvaya öz narazılığımı həmişə bildirib soruşurdum: Siz nə üçün Azərbaycanda belə zavodlar tikdirmirsiniz? İndi isə sevinirəm, buna görə xoşbəxtəm. Çünki bütün bu zavodlar işləmir. Ona görə ki, belə müdafiə məhsulu buraxmağa lüzum yoxdur.

Buna baxmayaraq, ölkəmizdə iri zavodlar – maşınqayırma, hesablayıcı elektron maşınları zavodları və başqa müəssisələr var. Əlbəttə, orada vəziyyət çətindir. Məsələn, bizdə böyük bir neft maşınqayırma zavodu var. Bir vaxtlar Sovet İttifaqının neft-mədən avadanlığına tələbatının 70 faizini biz təmin edirdik. İndi isə hər bir ölkə, misal üçün, Rusiya özlərinin müdafiə sənayesi zavodlarını neft-mədən avadanlığı buraxan maşınqayırma müəssisələrinə çevirmişdir və daha bizim zavodlara möhtac deyildir. Biz indi əvvəllər olduğu qədər məhsul buraxmırıq, yalnız öz tələbatımızı nəzərə alaraq istehsal edirik, məhsulun bir hissəsini isə Türkmənistan, Qazaxıstan, Qazaxıstan, Qazaxıstan göndəririk.

Bizdə böyük bir kimya kompleksi var. Yeri gəlmişkən, o da keçmiş Sovet İttifaqının digər bölgələrin-dəki bir çox kimya kompleksləri ilə bağlı idi. Odur ki, burada da çətinliklər mövcuddur. Kimya komplek-sinin prezidenti mənimlə birlikdə buraya gəlmişdir. Mən ona tapşırımsam ki, Polşa ilə əməkdaşlıq imkan-larını nəzərdən keçirsin. Bilirəm ki, kimya sənayesi Polşada da inkişaf etmişdir.

Bir sözlə, bizdə böyük tikintilər yoxdur. Bununla bərabər, iri zavodlar var. Bir vaxtlar biz dənizin dərin yerlərində quyular qazmaq üçün platformalar zavodu tikirdik. Bizim uzaqgörənliyimiz də elə bunda idi. O vaxtlar avadanlığımız yox idi. Buna görə də Sovet İttifaqının vəsaiti hesabına bu zavod üçün Amerika firmasından 400 milyon dollarlıq avadanlıq aldıq. İndi bu zavod çox gərəkli-dir. Əgər ölkəmizin neft sənayesinin dənizdə yaratdığımız belə maddi-texniki bazası, o cümlədən də dərin dəniz özülləri zavodu adlandırılan bu müəssisə olmasaydı, biz xarici neft şirkətləri ilə birlikdə Xəzərdə belə fəal iş görə bilməzdik. İndi həmin zavod karımıza gəlir. O vaxtlar biz dərin qazma üçün iri platformalar, üzən qurğular yaratmışdıq. İndi bizə onlar da gərəkdir, imzaladığımız müqavilələri həyata keçirmək üçün onlardan istifadə edirik.

Yaxud başqa bir misal. Biz böyük neftdaşıma donanması, tankerlər yaratmışdıq, nefti onlar daşıyırdı. Bizə onlar da lazımdır. Misal üçün, indi biz Qazaxıstanın Tengiz yatağın[76-77]dan nefti Bakıya həmin tankerlərlə daşıyır, sonra da dəmir yolu ilə Qara dənizə tərəf göndəririk. Gördüyünüz kimi, o vaxtlar ya-radılanlardan hansısa uzaqgörənlik idi, bu gün çox lazımdır. Hansısa indi gərək deyildir, onu yenidən qu-ruruq.

S u a l: Cənab prezident, əcnəbi sərmayədarların cəlb olunması üçün ölkənizdə nə edilir?

C a v a b: Bilirsiniz ki, əcnəbi sərmayədar əvvəla, fayda, ikincisi isə ictimai-siyasi sabitlik olan yerə ge-dir. Bizdə fayda var, çünki bizim təbii ehtiyatlarımız əcnəbi sərmayədarları cəlb edir. Azərbaycanda icti-mai-siyasi vəziyyət sabitdir. Bu da nəzərə alınır. Üçüncüsü elə qanunlar lazımdır ki, onlar əcnəbi sərmayə-darların Azərbaycanda uzun müddətli fəaliyyətinə təminat versin. Biz bir sıra belə qanunlar qəbul etmişik və onlar, əvvəla, əcnəbi sərmayədarlar üçün əlverişli şərait yaradır, ikincisi, hətta qanunvericiliyimizdə hər hansı dəyişikliklər edilərsə, azı 10-15 il müddətinə mənfəət və sərmayələrə təminat verir. Bəli, biz bunu da nəzərə alırıq. Yeri gəlmişkən, bu əcnəbi sərmayədarları qane edir.

S u a l: Cənab prezident, Varşavaya səfərinizin nəticələri necədir?

C a v a b: Nəticələr çox yaxşıdır. Mən olduqca məmnunam. Əvvəla, biz ilk dəfə olaraq birbaşa münasi-bətlər yaratdıq. Bu, Azərbaycan prezidentinin Polşaya ilk səfəridir ki, bu da, prezident Kvasnevskinin de-diyi kimi, tarixi bir hadisədir. Mən onun fikri ilə razıyam. Xalqlarımız bir çox əsrlər ərzində həqiqətən bir-birilə əlaqə saxlamışlar. Dünən biz xalqlarımızın orta əsrlərdə, hətta XV əsrdə ticarət-iqtisadi əlaqələrinə dair faktlar gətirdik. Lakin müstəqil bir dövlət kimi Azərbaycan öz prezidentinin simasında Polşaya ilk dəfə olaraq gəlir. Bu fakt özlüyündə olduqca böyük siyasi əhəmiyyətə malikdir.

Biz çox faydalı və maraqlı söhbətlər keçirdik, danışıqlar apardıq. Bir çox beynəlxalq məsələlərdə, o cümlədən Avropada təhlükəsizlik məsələsində baxışlarımız uyğun gəldi. Sə[77-78]nədlər–Polşa ilə Azər-baycan arasında dostluq münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsi haqqında çox mühüm bəyannamə, iqtisadi xarakterli bir sıra sənədlər imzaladıq. Yəni əməkdaşlığımızı genişləndirmək və dərinləşdirmək üçün normativ-hüquqi baza yaratdıq. Nəhayət, razılığa gəldik ki, yaxın vaxtlarda Polşa Azərbaycanda, Azərbaycan isə Polşada səfirlik açacaqdır. Müxtəsəri, biz bütün sahələrdə-iqtisadiyyat, ticarət, təhsil, mə-dəniyyət, siyasi məsləhətləşmələr sahəsində və digər sahələrdə münasibətlərimizin inkişafına böyük təkan verdik.

S u a l: Cənab prezident, Sizin zəngin həyat yolunuz var. Siz respublikanızın birinci katibi, Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini olmuşsunuz, istefa verib dövlət vəzifə-sinə qayıtmısınız. Siz öz həyat yolunuz barədə nə deyə bilərsiniz?

C a v a b: Deyə bilərəm ki, həyatımdan razıyam, hərçənd ki, bütün mərhələlərdə, xüsusən 1987-ci ildə istefaya getdikdən sonra çox çətinliklər çəkmişəm. Təqiblərə məruz qalırdım, məni gözümçixdıya salırdı-lar. Təəssüf ki, bizim kommunist rejimi dövründə belə bir eybəcər qayda var idi - kimsə yüksək vəzifədən getdikdə, o, cəmiyyətdən, hamıdan təcrid edilirdi, az qala xalq düşməninə çevrilirdi və onu gözümçixdıya salmağa başlayırdılar. Bu hallar mənim başıma da gəldi.

Görünür, bunlar da az imiş. 1987-ci ildə mən istefaya getdikdən sonra, 1988-ci ildə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi başlandı. Təbii ki, mən bu məsələ barəsində öz mövqeyimi bildirdim. Mənim mövqeyim Qorbaçovun və onun komandasının mövqeyinə uyğun gəlmədi. Bax, burada biz toqquşduq.

1990-cı ilin yanvarında Qorbaçov öz komandası ilə Azərbaycana iri qoşun kontingenti yeritdi. Bu sizə məlumdur. Bu, sovet rəhbərliyi tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı hərbi təcavüz idi. Onlar bu yolla xalq hərəkətini yatırtmağı, Azər[78-79]baycan xalqının iradəsini qırmağı qərara almışdılar. O vaxtlar mən Mo-skvada yaşayırdım. Doğrudur, məni gözdən salmışdılar, təcrid etmişdilər. Buna baxmayaraq, mən Azər-baycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyi rayonunda keçirilən mitinqə getdim və bu mitinqdə çıxış edə-rək sovet rəhbərliyinin əməllərini pislədim. Təbii ki, biz əks cəbhələrdə idik. Mən Kommunist Partiyasını dərhal tərk etdim. Bu, sensasiya idi. Siyasi Büronun üzvü Kommunist Partiyasından çıxır. İndi bu, adi bir haldır. Çünki artıq tarixdə qalmışdır.

Bütün bunlar həyatımda çətinliklər yaratdı. Mən Moskvanı tərk etməli oldum, çünki orada daha yaşaya bilməzdim və respublikaya, 14 il rəhbərlik etdiyim öz doğma şəhərimə - Bakıya gəldim. Amma orada da mənə yaşamağa imkan vermədilər və mən doğulduğum Naxçıvana getdim. Orada üç il blokadada, ağır şəraitdə yaşadım. Bəli, mən zamanın bütün məşəqqətlərini gördüm, amma buna təəssüflənmirəm. Çünki vicdanlı və təmiz bir insan idim və belə bir insan olaraq qaldım.

Mən öz bioqrafiyamdən, öz keçmişimdən qətiyyənlə imtina etmirəm. Hesab edirəm ki, həyatımda nə olmuşdusa, hamısı düzgün, normal idi. Nə olmuşdursa hamısından razıyam və hamısı ilə fəxr edirəm. Fəxr edirəm ki, Kremldə işləmişəm - Sovet İttifaqının rəhbərlərindən biri olmuşam. Fəxr edirəm ki, Kommunist Partiyasından getmişəm. Fəxr edirəm ki, blokadalı Naxçıvanda öz həmyerlilərimlə birlikdə olmuşam, təkcə öz həyatım uğrunda deyil, həmyerlilərimin həyatı uğrunda da mübarizə aparmışam. Çünki orada yaşamaq çox çətin idi, bütün kommunikasiyalar kəsilmişdi, nə elektrik enerjisi var idi, nə də qaz və su. Mən öz həmyerlilərimə kömək etməli idim. Budur, dörd ildir ki, Azərbaycanı ağır vəziyyətdən bax beləcə çıxarıram.

S u a l: Cənab prezident, hətta indi də Sizin üçün müxtəlif vaxtlar- qiyamlar, sui-qəsd cəhdləri olmuşdur. Lakin hamısı yaxşı qurtarmışdır. [79-80]

C a v a b: Bilirsinizmi, mənim həyatım həmişə böyük təhlükə həddində olubdur. 1993-cü ildə mənə Azərbaycana dəvət etdikdə Bakıda vətəndaş müharibəsi gedirdi. Naxçıvanda mən hər halda yaxşı-yaman dinc yaşayırdım. Bakıda hər şey dağıldığı, viran qoyulduğu halda buraya gəlmək üçün sakit, dinc həyatımı narahat, təlatümlü həyata dəyişmək mənim nəyimə gerek idi? Axı vətəndaş müharibəsi gedirdi, adamlar bir-birini öldürürdülər. O yanda Ermənistanla müharibə gedirdi. Burada isə hələ bir daxili müharibə aparırdılar. Rəhbərlərin hərəsi bir tərəfə qaçmışdı. Məni Bakıya çağırtdılar, parlamentin sədri vəzifəsini təklif etdilər. Mən razılaşmadım. Bir həftə mənimlə danışıqlar apardılar. Sonra gördüm ki, ürəkdən sevdiyim xalqın vəziyyəti ağırdır...

M ü x b i r: Hamı Sizin haqqınızda deyir ki, Siz vətənpərvərsiniz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Hesab edirəm ki, mən böyük vətənpərvərəm. Ona görə də, öz xalqıma, öz torpağıma məhəbbətim məni o ağır günlərdə parlamentin sədri məsuliyyətini öz üzərimə götürməyə vadar etdi. Lakin mən düşünürdüm ki, prezident var və onunla əməkdaşlıq edəcəyəm. Ancaq iki gündən sonra o, Bakını xəlvəti tərk etdi və məni tək qoydu. Nə prezident var, nə də baş nazir. Yalnız parlamentin sədri var və hər tərəfdə də müharibə gedir. Bu vəziyyətdən çıxmaq lazım idi.

Nəhayət, mən bu vəziyyətdən çıxdıqda, 1994-cü ildə mənə qarşı qiyama başladılar, mən ağır vəziyyətə düşdüm. Bu qiyamı qaldıran adamlar silahlanmışdılar, bunlar silahlı dəstələr idi, məndə isə heç nə yox idi. Mən televiziya ilə xalqa müraciət etdim və xalq məni müdafiə etdi. İki saatın içində Prezident sarayının ətrafına yarım milyon adam toplaşdı. Düzdür, onlar silahsız idilər, lakin onlara qarşı silah işlətmək mümkün deyildi. [80-81]

İkinci dəfə bu hadisə altı aydan sonra baş verdi. 1995-ci ilin martında bütün müxalifət qüvvələri məni cismən məhv etmək və hakimiyyəti ələ keçirmək üçün birləşdilər. Mən bu qiyamın da qarşısını aldım, ona yol vermədim. Sonra mən Rumıniyadan qayıdarkən təyyarəmi vurmağa cəhd göstərdilər. Onda Allah kömək etdi, mən özüm bir şey edə bilməzdim, çünki bilmirdim ki, raket artıq mənim təyyarəmə doğru tuşlanmışdır. Lakin Bakı küləyi kömək etdi. Bakı küləklər şəhəridir və küləklər müxtəlif tərəflərdən əsir. Bu dəfə külək elə əsdi ki, təyyarə başqa tərəfdən yerə endi, raket isə əks tərəfdə idi. Onlar bunu sadəcə olaraq edə bilmədilər. Etsəydilər tək mən yox, təyyarədəki daha 80 adam həlak olardı.

Sonra biz onları tapıb ifşa etdik, məsuliyyətə cəlb etdik.

Digər təhlükəli hadisələr də çox olubdur. Amma mən həmişə demişəm: məni Allahın özü qoruyur. Çünki xalqa vicdanla xidmət edirəm. Yəqin ki, bunu Allah görür.

M ü x b i r: Çox sağ olun.

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz də sağ olun. Mən burada olmağımdan, qarşılanmağımdan, qonaqpərvərlikdən çox məmnunam. Deməliyəm ki, sizin gözəl prezidentiniz var. Mən ona çox böyük rəğbət bəsləyirəm. Biz onunla Parisdə, o, prezident seçildikdən bir qədər sonra tezliklə tanış olduq. Sonra biz bir neçə dəfə görüşdük. Nəhayət, mən Polşaya gəldim.

Son illərdə Polşada böyük dəyişikliklər baş verdiyini görürəm. Bu dəyişikliklərə sevinirəm və istəyirəm ki, Polşa həmişə azad, müstəqil olsun, bir daha heç vaxt kiminsə tabeliyi altına düşməsin.

Bu gün mən Kral sarayındakı muzeydə oldum, bütün kolleksiyaya, sənət əsərlərinə, habelə Varşavanın necə viran qoyulduğu və necə bərpa edildiyi barədə filmə baxdım. Mən Varşavanın qədim hissəsinə baxdım. Polşa xalqının cəsurluğu qarşısında baş əyirəm.

M ü x b i r: Cənab prezident, çox sağ olun. [81]

POLŞADAKI AZƏRBAYCAN İCMASININ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT VƏ ÇIXIŞ

Varşava, «Belveder» iqamətgahı

27 avqust 1997-ci il

Mənə məlumat verdilər ki, siz mənimlə görüşmək istəyirsiniz. Mənim proqramım çox gərgindir, ancaq bir halda ki, burada azərbaycanlılar var, qərara aldım ki, sizinlə görüşəm. Sizi dinləyirəm, özünüzü təqdim edin, kimsiniz, burada nə işlə məşğulsunuz?

E l m a n M u s t a f a z a d ə (*Polşadakı Azərbaycan cəmiyyətinin sədri və burada nəşr olunan «Xudafərin» jurnalının baş redaktoru*):

Hörmətli prezidentimiz, icazə verin, görüş iştirakçılarından – Eldar Avşalimovu, Namiq Məzahiroğlunu və Polşa-Azərbaycan Dostluğu Cəmiyyətinin nümayəndəsi Lütsina Baueri Sizə təqdim edir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Avşalimovu tanıyıram, Qubada, «Qırmızı qəsəbə»də yaşayırdı. Bir dəfə də onu qəbul etmişəm. Onu təqdim etməyə ehtiyac yoxdur. Siz özünüzü təqdim edin.

E l m a n M u s t a f a z a d ə: 1990-cı ildən Polşada yaşayıram, ailəliyəm. 1990-1993-cü illərdə Polşa mətbuatı, televiziyası Azərbaycan haqqında yanlış məlumat yayanda biz, buradakı azərbaycanlılar cəmiyyət yaratdıq və vətənimiz barədə obyektiv [82-83] informasiya yayılmasına çalışmağa başladıq. Sonra öz təşəbbüsümüzlə Azərbaycana jurnalistlər göndərdik ki, oradakı vəziyyətlə tanış olsunlar.

Biz Sizin - Azərbaycan prezidentinin siyasətini bəyənir və alqışlayırıq. Buraya gəlişinizdən isə həddən artıq şadıq. Polşada tatar icması da var, orduda əslən tatar olan çoxlu general var. Polşada türkdilli qaraımlar da yaşayırlar. Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəl Polşaya səfəri zamanı onlarla görüşmüşdür. Eyni zamanda o, buraya səfərindən əvvəl Sizinlə Türkiyədə görüşündən də danışdı və çox xoş sözlər dedi.

Məlumat verirəm ki, əvvəlki illərdə ermənilərin təbliğatı güclü idi. Onlar sayca da çoxdurlar. Amma indi vəziyyət dəyişmişdir və biz də əlimizdən gələni edirik. Sizin Azərbaycan prezidenti kimi Amerikaya ilk rəsmi səfərinizi buradakı azərbaycanlılar həyəcanla izləyirdilər. Səfərinizin çox yüksək səviyyədə keçməsi bizi sevindirir. Sizin səfərləriniz, o cümlədən Polşaya səfəriniz Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmlənməsinə kömək edir, işğal olunmuş ərazilərimizin azad ediləcəyinə ümidi artırır. Zənnimcə, xaricdə yaşayan azərbaycanlılar da nə isə bir iş görsələr, bunu daha da tezləşdirmək olar. Sağ olun, Allah sizə ömür versin.

H e y d ə r Ə l i y e v: Şəxsən sən nə işlə məşğul olursan?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Şirkət açmış və ticarətlə məşğulam. Biz «Xudafərin» adlı jurnal nəşr edirik, iki nömrəsi çıxıb, üçüncü nömrəni isə sizin Polşaya səfərinizə həsr etmək istəyirik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Polşada nə qədər azərbaycanlı yaşayır?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Son on ildə gəlib vətəndaşlıq hüququ alanlar 100 nəfərdən artıq deyildir. Ümumiyyətlə isə 5 minədək azərbaycanlı var, onlar burada müvəqqəti yaşayırlar. Hacınskinin, Sulkeviçin nəslindən olanlar da var. [83-84]

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, Həsən Hacınski. General Sulkeviç 1918-ci ildə bizim ilk respublikamızın ordusunun baş qərargah rəisi olub.

E l m a n M u s t a f a z a d ə: İndi Qdanskda məscid tikilir. Onun memarı Kərim Hacıyev də azərbaycanlıdır. Polşada tatar icmasına münasibət çox yaxşıdır. Onlar əsasən hərbi sahədə çalışırlar. Polyaklar onlara məhəbbətlə yanaşırlar və deyirlər ki, onlar heç vaxt Polşaya xəyanət etməyiblər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Polşada millətlər çoxdur. Ancaq gəlin öz millətimiz, azərbaycanlılar haqqında danışaq.

Əgər siz deyirsinizsə ki, burada yüz nəfərə qədər oturaq azərbaycanlı var, bu, yaxşı haldır. Çünki indi azərbaycanlılar dünyanın hər yerinə səpələniblər. Ancaq indi Azərbaycan müstəqil bir dövlət olduğuna görə biz bütün dünyada olan azərbaycanlıların hamısının qayğısına qalırıq və mən hər bir ölkəyə səfər edərkən orada yaşayan azərbaycanlılarla mütləq görüşməyə çalışıram və görüşüb öz fikirlərimi çatdırıram.

Doğrusu, buradakı azərbaycanlılar haqqında bizdə məlumat yox idi. Yəni burada azərbaycanlı icması yaranıb, yoxsa yox? Siz burada qeydiyyatdan keçmişsinizmi?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Yaranıb. Biz artıq buranın vətəndaşıyıq.

H e y d ə r Ə l i y e v: Yox, bir var ki, siz şəxsən buranın vətəndaşısınız. Bir cəmiyyət kimi qeydiyyatdan keçmişsinizmi?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Cəmiyyət də, jurnalımız da dövlət tərəfindən qeydiyyata alınıb.

H e y d ə r Ə l i y e v: Cəmiyyətin başçısı kimdir?

E l m a n M u s t a f a z a d ə: Cəmiyyətin başçısı mənəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Burada 1990-cı ildən yaşayırsan?

Elman Mustafazadə: Bəli. Mən 1988-ci ildən xalq hərəkatının fəallarından olmuşam. 1990-cı ildə bizim adamlara qarşı cinayət işi qaldırdılar. Məni də belə bir təhlükə gözləyirdi. [84-85] Fikirləşdim ki, kənara çıxsam daha çox iş görə bilərəm, ona görə də ailəmi də götürüb buraya gəldim.

Heydər Əliyev: 1990-cı ildən sonra Azərbaycanda olmusanmı?

Elman Mustafazadə: 1993-cü ildə, Gəncə hadisələri təzəcə baş verəndə olmuşam. Biz hamımız o qiyam lənətlə xatırlayırıq. Çox şadam ki, Vətənə xəyanət edib qaçanları indi tutub geri qaytarırlar. Yəni, kimsə fikirləşməsin ki, Vətənə xəyanət etmək olar. Surət Hüseynovu, Rəhim Qaziyevi Azərbaycana gətirməyinizi alqışlayırıq. Vətənə xəyanət edənlərə yer yoxdur. Arzumuz budur ki, ərazilərimiz azad olsun. Siz hakimiyyətə yeni gələndə fikirləşirdim ki, Azərbaycanı Rusiyaya bağlayacaqsınız, çünki belə deyirdilər. Amma Allaha şükür ki, Siz çox çətin şəraitdə Azərbaycanın blokadaya alındığı, yolların bağlandığı şəraitdə müstəqilliyimizi qorudunuz. İnanıram ki, üç-dörd il Azərbaycan çox gözəlləşəcəkdir. Amma sıxıntıya dözmək lazımdır ki, yalnız və yalnız müstəqilliyimizi qoruyaq.

Heydər Əliyev: Sən özün Azərbaycanın hansı bölgəsindənsən?

Elman Mustafazadə: Mən Şuşada internatda böyümüşəm. Atam Laçından, anam Qarabağdandır. Atam rəhmətə gedib. Bizim yalnız bir arzumuz var: Azərbaycan müstəqil olsun, ərazisi azad edilsin və əmin-amanlıq olsun. Biz əlimizdən gələnlə köməyi əsirgəmirik.

Heydər Əliyev: Neçə yaşın var?

Elman Mustafazadə: Qırx yaşım var.

Heydər Əliyev: Avşalimov, sən nə iş görürsən?

Eldar Avşalimov: Mən Belarusda, sərhəddəyəm. Brestdə yaşayıram. Yaxşı obyektlərim var.

Heydər Əliyev: Ticarət edirsən? Bura ilə ticarət edirsən, ya Azərbaycanla?

Eldar Avşalimov: Belarus və Polşa ilə, başqa xarici ölkələrlə. [85-86]

Heydər Əliyev: Azərbaycanda olursan, ya yox?

Eldar Avşalimov: Üç gün bundan əvvəl orada idim. Sonra Dağıstanda oldum.

Heydər Əliyev: Orada vəziyyət necədir, yaxşıdır?

Eldar Avşalimov: Yaxşıdır. Baş naziri dəyişiblər.

Heydər Əliyev: Hansı baş naziri?

Eldar Avşalimov: Dağıstanın.

Heydər Əliyev: Mən Dağıstanı yox, Qubanı soruşuram.

Eldar Avşalimov: Bu günlərdə Qubada olanda mənə dedilər ki, sən yaxşı iş gördün, hörmətli prezident ilə görüşdün, söhbət etdin.

* * *

Mən çox məmnunam ki, azərbaycanlılar başqa ölkələrdə yaşayarkən artıq öz vətənləri haqqında düşüncələr və ona xidmət etməyə çalışırlar. Öz vətəninə, yəni müstəqil Azərbaycan Respublikasına kiçik bir xidmət edən hər bir soydaşımızı biz Azərbaycanda çox böyük hörmətlə qarşılamağa hazırıq. Çünki indi Azərbaycan müstəqil dövlət kimi bir çox problemlərlə rastlaşır.

Birincisi, bilirsiniz ki, 1988-ci ildə Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüz nəticəsində torpaqlarımızın bir qismi işğal olunmuşdur. İşğal edilmiş yerlərdən bir milyondan artıq azərbaycanlı zorla çıxarılıb, ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Ancaq bu münafişə başlandıqdan, təəssüf ki, xarici ölkələrdə ermənilərin təbliğatı çox güclü olduğuna görə, onlar bu hadisələri Azərbaycanın əleyhinə çevirmişdilər. Guya ki, bütün bu işlərdə azərbaycanlılar günahkardırlar, guya onlar erməniləri qırırlar, ermənilərə zülm edirlər, guya azərbaycanlılar erməniləri blokadaya salıblar. [86-87]

Əslində isə belə deyil. Bilən bilir, amma ermənilər gedib Amerikada, yaxud Fransada, başqa bir ölkədə bu təbliğatı yayırlar. Hətta 1992-ci ilin oktyabrında Amerika Konqresində Azərbaycana qarşı bir ədalətsiz qanun qəbul olunub, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycana hər bir yardımına qadağa qoyulubdur. Ona görə ki, guya Azərbaycan Ermənistanı blokadaya alıb və Dağlıq Qarabağda olan ermənilərin hüququnu pozur. Amma əksinə, ermənilər gəlib Azərbaycanı dağıdıblar, ərazimizin 20 faizini işğal ediblər, bir milyondan artıq vətəndaşımızın hüququnu pozubdur. Bunlar qalıb bir kənarda, 1992-ci ilin oktyabrında Amerika Konqresində belə qərar qəbul ediblər. Biz beş ildir çalışırıq, mən Amerikada olduğum zaman bütün görüşlərdə də çalışmışam ki, o qərarı ləğv etdirək.

Son illər gördüyümüz işlər nəticəsində dünyada-beynəlxalq təşkilatlarda, çox ölkələrdə, böyük imkanları olan ölkələrdə fikir dəyişir. Amerika Birləşmiş Ştatlarında fikir tamamilə dəyişibdir. Əgər Konqresdə beş il öncə belə bir qərar qəbul ediblərsə, mən orada olanda 40 nəfərlə-senatorlar, yaxud konqresmenlərlə danışdım, hamısı da deyir ki, bu qərar ədalətsizdir və ləğv olunmalıdır. Bunu prezident Klinton da, dövlət katibi Olbrayt da, vitse-prezident Qor da deyibdir.

Bunlar hamısı görülən işlərin nəticəsidir və bu işdə bizə kömək lazımdır. Kömək odur ki, hər bir ölkədə kim nə edə bilərsə, onu etməlidir. Amma Azərbaycanın həqiqətlərini də çatdırmalıdır.

Polşa bizim üçün uzaq bir ölkədir. Məsafəcə uzaq deyil, amma keçmişdə o qədər də əlaqəmiz olmayıb-dır. İndiyə qədər də elə bir geniş əlaqəmiz yoxdur. Amma Polşanın prezidenti Aleksandr Kvasnevski bir il əvvəl mənə buraya rəsmi səfərə dəvət etmiş və bu dəvəti bir neçə dəfə təkrarlamışdı.

Nəhayət, mən dünən gəlmişəm, burada səfərdəyəm. Biz dünən çox əhəmiyyətli sənədlər imzalamışıq. Xüsusən iki pre[87-88]zident-Polşa və Azərbaycan prezidentləri - Polşa ilə Azərbaycan arasında dostluq münasibətlərini və əməkdaşlığı inkişaf etdirmək haqqında birgə bəyannamə imzalamışıq. Başqa sənədlər də imzalanıbdir. Bu, indiyə qədər gördüyümüz işlərin nəticəsidir və Polşanı da özümüz üçün böyük bir tərəfdaş hesab edirik. Polşanın da Azərbaycana münasibəti çox yaxşıdır və hesab edirik ki, Polşa-Azərbaycan əlaqələrində yeni mərhələ açdıq. Bu yaxınlarda biz Polşaya səfir təyin edəcəyik və Polşa da bu yaxınlarda Azərbaycana öz səfirini təyin edəcəkdir.

Bu baxımdan Polşada yaşayan azərbaycanlılar, əlbəttə, yaxşı olar ki, birləşsinlər, bir olsunlar, bir-birinə yardım, kömək etsinlər, eyni zamanda Azərbaycanın həqiqətlərini Polşa ictimaiyyətinə çatdırsınlar.

Mən belə başa düşürəm ki, sən 1990-cı ilin Yanvar hadisələri ilə əlaqədar oradan çıxıb buraya gəlmişən. Bildirim ki, 1990-cı ildən 1994-cü ilə qədər Yanvar hadisələrinə siyasi qiymət verilməmişdi. Aydınır ki, 1990-cı ildə Yanvar hadisələrinə qiymət verilə bilməzdi, çünki 1990-cı ildə Azərbaycanın başında duran, rəhbərlik edən adamlar Yanvar hadisələrinin günahkarları idilər. Onlar buna nə cür siyasi qiymət verə bilərdilər? Bu hadisələri onlar -Vəzirov, Mütəllibov və onların yaxın silahdaşları, həmkarları təşkil etmişdilər.

1992-ci ildə Mütəllibov hakimiyyətdən getdikdən sonra Xalq Cəbhəsi hakimiyyətə gəldi, bir il hakimiyyətdə oldu. Mütəllibov hakimiyyətdə olanda Xalq Cəbhəsi müxalifətdə idi və kommunist rejimini, o cümlədən Mütəllibovun rejimini Yanvar hadisələrinə görə ittiham edirdi. Ancaq Xalq Cəbhəsi bir il hakimiyyətdə oldu, Yanvar hadisələrini qətiyyənlə müzakirə etmədilər.

Yanvar hadisələrini Azərbaycanın parlamentində ilk dəfə 1994-cü ilin yanvarında şəxsən mənə təşəbbüslə müzakirə etdik. Biz iki ay müzakirə apardıq və nəhayət, Yanvar hadi[88-89]sələri ilə əlaqədar çox böyük qərar qəbul etdik və kimin günahkar olduğunu göstərdik. Qeyd etdik ki, bu, Sovet İttifaqının rəhbərliyi, xüsusən Qorbaçov, onun dəstəsi tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı edilmiş hərbi təcavüzdür. Biz buna siyasi qiymət verdik, Qorbaçovu və onun bütün dəstəsini ittiham etdik, Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərini-Vəzirovu, Mütəllibovu və onlarla birlikdə olan adamları ittiham etdik və cəzalandırdıq, yəni siyasi cəza verdik.

Ona görə də o hadisələrdə kim iştirak edibsə, onların heç biri hökumət tərəfindən təqib olunmur. Odur ki, sən narahat olma, nə vaxt istəsən, Azərbaycana gələ bilərsən. Əksinə, biz o vaxtkı hakimiyyəti günahlandırırıq, xalqı günahlandırmadıq. Dünən mən prezident Kvasnevskiyə də demişəm ki, 1990-cı ilin yanvarında Azərbaycana qarşı böyük bir təcavüz olmuşdur. Bu, xalqımıza qarşı olan təcavüz idi.

Bəlkə də sən bilirsən, ya bilmirsən, - o vaxt mən Moskvada yaşayırdım. O hadisədən sonra, yanvarın 21-də Moskvadakı Daimi Nümayəndəliyimizə getdik. Orada Moskvada yaşayan beş mindən artıq azərbaycanlı yığılmışdı. Biz matəm etdik, böyük mitinq oldu. Mən o vaxt Moskvada ağır bir vəziyyətdə yaşadığım zaman mitinqdə çıxış etdim, Azərbaycana qarşı bu cür ədalətsiz hərəkət etdiyinə görə kommunist rejimini ittiham etdim. Nəhayət, 1994-cü ildə öz siyasətimi davam etdirdim və Azərbaycanın parlamenti bu barədə xüsusi qərar qəbul etdi. Biz Yanvar faciəsini hər il qeyd edirik, xalqımız bunu heç vaxt unutmayacaqdır. Qanlı Yanvar, Yanvar faciəsi xalqımızın tarixində həmişə yaşayacaqdır, - Azərbaycan xalqının azadlığa, müstəqilliyə olan cəhdi və eyni zamanda bu cəhdə qarşı edilmiş hərbi təcavüz kimi yaşayacaqdır.

O ki qaldı,- sən deyirsən, 1993-cü ildə Azərbaycana gəlmişdin,- Gəncə hadisələri həqiqətən Azərbaycanda vəziyyəti çox gərginləşdirmişdi və Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi baş[89-90]lamışdı. İş təkcə Surətdə, ya Rəhim Qaziyevdə deyildi. Bəs Rəhim Qaziyev kim idi? Rəhim Qaziyev Xalq Cəbhəsinin üzvü idi, onun liderlərindən biri idi. Xalq Cəbhəsinin vaxtında Rəhim Qaziyev Azərbaycanın müdafiə naziri idi. Azərbaycana bədbəxtlik gətirən, Azərbaycanın torpaqlarının Ermənistan tərəfindən işğal olunmasının günahkarlarından biri Rəhim Qaziyev idi.

Surət Hüseynov kim idi? O da Xalq Cəbhəsinin himayəsində böyümüş bir adam idi. Xalq Cəbhəsinin hakimiyyəti zamanı- Əbülfəz Elçibəy, İsa Qəmbər hakimiyyəti zamanı Surət Hüseynova Milli Qəhrəman adı verilmişdi və Qarabağda olan qoşunların hamısı Surət Hüseynova tabe edilmişdi. Amma Surət Hüseynovun nə hərbi təcrübəsi, nə də siyasi təcrübəsi var idi. O, sadəcə bir yun zavodunun müdiri olmuş və qeyri-qanuni zənginləşmiş, heç bir savadı, biliyi, təcrübəsi olmayan adam idi.

Amma təkcə o deyildi. Azərbaycanda bizim mətbuat Lənkəran hadisələrinin dörd illiyini qeyd edir. Nə idi Lənkəran hadisələri? Ələkrəm Hübətov da Xalq Cəbhəsi Məclisinin üzvü idi. Xalq Cəbhəsi onu böyütmüşdü, Rəhim Qaziyev gətirib onu Müdafiə Nazirliyində böyük bir idarənin rəisi qoymuşdu. Ona görə də sovet ordusu Azərbaycandan çıxıb gedən zaman Lənkəran bölgəsində olan bütün silah-sursat - tanklar, toplar, zirehli maşınlar hamısı Ələkrəm Hübətova verilmişdi. 3 min nəfərlik ordu onun sərəncamına verilmişdi. 1993-cü ilin iyulunda Gəncədə Surət qalxdı və həmin ayda da Lənkəranda Ələkrəm Hübətov qalxdı. Bütün Lənkəran zonasını-yeddi rayonu ələ keçirdi, iki ay o rayonlara hakimlik etdi.

O vaxt, vətəndaş müharibəsi zamanı, Azərbaycanda dövlət böhranı yaranan zaman hakimiyyətdə olan adamlar qaçdılar, istefa verdilər. Məni Bakıya dəvət etdilər. İsa Qəmbər istefa verdi, 1993-cü ilin iyunun 15-də məni parlamentə sədr seçdilər. Xahiş eldilər ki, bu vəzifəni üzərimə götürüm. Əbülfəz Elçibəy iyunun 17-də gecə xəlvətə Bakını tərk etdi, indiyə qədər dağda, Kələkidə yaşayır. O birisi- İsa Qəmbərov istefa verdi, getdi. Baş nazir Pənah Hüseynov istefa verdi, getdi. Azərbaycan qaldı hakimiyyətsiz. Əlbəttə ki, belə bir hakimiyyətsizlik zamanı öz dəstələri ilə Surət Hüseynov bir tərəfdən, Rəhim Qaziyev, Ələkram Hübətov bir tərəfdən Azərbaycanda vətəndaş müharibəsinə başladılar, Azərbaycanı parçalamağa başladılar.

Onun üstündən indi dörd il keçir. Bu dörd ildə biz Azərbaycanda addımbaaddım sabitlik yaradırıq. Üç ildən artıqdır ki, Ermənistanla müharibəni dayandırmışıq, atəşkəs əldə etmişik. Artıq atəş yoxdur, qan tökülmür, insanlar qırılmaz. Danışıqlar aparırıq ki, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını sülh yolu ilə azad edək. Sən deyirsən, çox sevindiniz ki, Rəhim Qaziyevlə Surət Hüseynovu həbs edib Moskvadan gətirdik. Ancaq Surət Hüseynovu doğanlar, dünyaya gətirənlər, yaradanlar Surət Hüseynov, Rəhim Qaziyev elə bir balaca başını qaldıran kimi hökuməti, xalqı özbaşına qoyub qaçdılar!

Elman Mustafazadə: O zaman Xalq Cəbhəsinə belələri soxulmuşdular.

Heydər Əliyev: Bu, bizim işimiz deyil. İş sadəcə ondadır ki, əgər hansısa bir ölkədə kimsə hakimiyyəti ələ alırsa, yaxud onu seçirlərsə, demək, o, xalqın qarşısında məsuliyyət daşıyır. Məsuliyyətini axıra qədər daşmalıdır. 1993-cü ildə mən elə bir ağır vəziyyətdə gəldim. Məni prezident seçdilər. Həmin Surət Hüseynov sadəcə olaraq qaçıb Moskvaya getməmişdi. 1994-cü ilin oktyabrında o, Azərbaycanda yeni bir çevriliş başladı, bunu unutmusunuz?

Elman Mustafazadə: Biz onun əleyhinə çıxmışdıq.

Heydər Əliyev: Siz əleyhinə çıxdınız-çıxmadınız, bunun əhəmiyyəti yoxdur. İş ondadır ki, mən Surət Hüseynovun o çevrilişinin qarşısını aldım. Surət Hüseynov da ona görə [91-92] qaçdı və Moskvada olan havadarları onu gizlətdilər. Biz Rəhim Qaziyevi həbs etdik, amma havadarları Azərbaycan Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin təcridxanasından onu oğurlayıb Moskvaya apardılar.

1995-ci ilin martında bunlar hamısı-Moskvada Mütəllibov, Azərbaycanda müxalifətdə olan qüvvələr, o cümlədən Əbülfəz Elçibəyin adamları və müxalifətdə olan başqa adamlar birləşdilər. Bizdə XTPD var idi, ona Rövsən Cavadov başçılıq edirdi, onu qızıxdırıb ortaya saldılar ki, hakimiyyəti silahla ələ keçirsin, prezidentə sui-qəsb etsin və hamısı birləşib yeni bir hakimiyyət yaratsın. Bunlardan sizin xəbəriniz var? Deyəsən yoxdur?

Elman Mustafazadə: Az-çox var.

Heydər Əliyev: Hə, görürsən, az-çox. Bəs əgər Azərbaycan səni maraqlandırırırsa, nə üçün bunu bilmirsən?

Elman Mustafazadə: Bunların hamısı bizi sarsıdır.

Heydər Əliyev: Təkcə sarsıtılmamalıdır, bunları bilməlisiniz. Bəli, 1994-cü ilin oktyabrında Surət Hüseynov və onun dəstəsi Rəhim Qaziyevlə birlikdə böyük bir çevriliş cəhdi etdi. 1995-ci ilin martında isə hamısı birləşdi. Orada Surət Hüseynov da, Rəhim Qaziyev də, Moskvada oturan Mütəllibov da, Xalq Cəbhəsi də, Kələkidə dağda oturan Əbülfəz Elçibəy də və Türkiyənin, Rusiyanın xüsusi xidmət orqanları da var idi. Hamısı birləşdi ki, Azərbaycanı yenidən dağıtsınlar.

Ancaq nə o vaxt, nə də 1994-cü ilin oktyabrında mən hakimiyyəti qoyub heç yerə qaçmadım və televiziya ilə bəyan etdim ki, Azərbaycan xalqı qarşısında məsuliyyət daşıyıram. Ya xalqımı qoruyub saxlayaçağam, ya da burda həlak olmağa hazırım. Canını qurtarıb qaçmaq böyük bir qəhrəmanlıq deyil, qorxaqlıqdır. Hakimiyyətdə olan adam gərək heç vaxt canı haqqında düşünməsin, xalq haqqında düşünsün və əgər lazım olsa, özünü xalqın yolunda şəhid etsin, qurban versin. [92-93]

Ona görə də Polşada Azərbaycanın həqiqətlərini yaymaq istəyirsinizsə, bax, bunları yayın! Bunları bilmirsinizsə, Azərbaycana gəlin, öyrənin, bunların hamısı Azərbaycanın mətbuatında, televiziyasında var. Bunları edin. Mənim sizə birinci məsləhətim budur.

İkinci məsləhətim. Dediniz ki, bir jurnal, dərgi buraxırsınız. «Dərgi» bizim dilimizdə deyil, xahiş edərəm, Azərbaycan sözlərindən istifadə edin. Dərgi deyirsiniz, adını da «Xudafərin» qoymusunuz. Mən bu gün ona baxmışam. Bunun müstəqil Azərbaycan Respublikasına heç bir xeyri yoxdur. Bu, müstəqil Azərbaycana başdan-ayağa zərərdir. Əgər siz Azərbaycana belə xidmət etmək istəyirsinizsə, deməli, Azərbaycanın əleyhinə yaşayıb-ışləyirsiniz. Azərbaycanda olan müxalifət qüvvələrinin bütün yalan, uydurma, böhtan sözləri burada yazılıbdır.

Əziz oğlum, əziz qardaşım, bu, Azərbaycana xidmət deyildir. Bilirsiniz, Azərbaycanın içərisində olanlar Azərbaycandadır. Azərbaycan demokratik hüquqi dövlət qurur. Azərbaycanda demokratiya bərqərar olubdur. Demokratiya olan yerdə müxalifət olmalıdır və müxalifət də var. Azərbaycanda 30-dan artıq siyasi partiya qeydiyyatda alınıbdır, müxalifət qəzetləri var, - Xalq Cəbhəsinin bir neçə qəzeti var, Müsavatın bir neçə qəzeti var, başqa partiyaların qəzetləri var. Hamısı dərc olunur, bunlar müxalifət kimi öz fikirlərini bildirirlər. Əlbəttə, müxalifət iqtidara qarşı öz fikrini bildirməlidir. Amma bu, doğru-düzgün, ədalətli olmalıdır, böhtan yox! Böhtan yox, yalan yox, uydurma yox, saxtalaşdırma yox!

O ki qaldı Azərbaycandan xaricdə olan təbliğata, burada Azərbaycanın nailiyyətlərini təbliğ etmək lazımdır. Jurnalda yazırsınız ki, Azərbaycan əhalisinin 90 faizi aclıq içindədir. Ayıb deyilmi, belə şeylər yazırsınız? Sən deyirsən 1993-cü ildən Azərbaycanda olmamısan, - dörd ildir. Müxalifətdə olan adamlar oradan sənə yalan məlumat göndərirlər, sən də dərc [93-94] edirsən. Sən kimə xidmət edirsən, kimə? Bizə belə xidmət lazım deyildir! Bizə belə cəmiyyət lazım deyildir! Burada yazılan faktlar tamamilə iftiradır, yalandır.

Deyirsən ki, mənim Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfərim səni çox sevindirdi. Bu, adi səfər deyildir. Əgər 1988-ci ildə Ermənistan – Azərbaycan münacişəsi başlayandan Amerikada daim Azərbaycanın əleyhinə təbliğat getmişdisə və əks ictimai fikir yaranmışdısa, dörd ildir ki, biz addımbaaddım bu ictimai fikri dəyişdirməyə çalışmışıq və dəyişdirmişik. Məhz bunun nəticəsidir ki, Amerikanın prezidenti Bill Klinton Azərbaycan prezidentini rəsmi səfərə dəvət edib və Ağ Evdə, bütün başqa yerlərdə məni çox böyük hörmət-ehtiramla, təmtəraqla qarşılayıblar. Biz böyük sənədlər imzalamışıq, o cümlədən Amerika prezidenti Bill Klinton və Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev Amerika – Azərbaycan münasibətləri haqqında birgə bəyanat imzalayıblar. Orada yazılıbdır ki, Azərbaycanda iqtisadi islahatların keçirilməsində və iqtisadi artımın əldə olunmasındakı nailiyyətləri Amerika prezidenti alqışlayır və bu nailiyyətlərdə prezident Heydər Əliyevin xüsusi xidmətlərini qeyd edir. O yazır ki, Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmlənməsində, Azərbaycanın demokratik inkişafında əldə olunan nailiyyətləri alqışlayır, dəstəkləyir. Bir çox başqa fikirlər də var. Deyərəm, o bəyanatı sənə verərlər, oxu.

Bu, Amerika Birləşmiş Ştatlarıdır, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Parlamentidir, Senatıdır. Dünyada demokratiyaya ən yüksək qiymət verən ölkədir. Təkcə ölkə yox. Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Vaşinqtonda Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı yerləşir. Dünyanın hər bir yerində iqtisadi vəziyyətə, iqtisadi islahatlara ən doğru-düzgün, ədalətli qiymət verən onlardır. Bəli, Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı Azərbaycanın 1995, 1996, 1997-ci illərdə həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara, əldə etdiyi nailiyyətlərə ən yüksək qiymət verir. [94-95]

Mən dünən burada danışmışdım. Burada illik inflyasiya 14 faizdir. Əgər iqtisadiyyatdan başınız çıxırsa, bunu bilməlisiniz, -1994-cü ildə Azərbaycanda inflyasiya 1600 faiz, 1995-ci ildə 84 faiz, 1996-cı ildə 6 faiz olmuşdur. Bu ilin keçən aylarında inflyasiya sifirə enibdir, burada isə ildə 14 faizdir. Sən başa düşürsən, ya yox? Budur iqtisadi göstərici! Bu göstərici ilə yazmaq olarmı ki, Azərbaycan əhalisinin 90 faizi aclıq içindədir? Bunu düşmənlər, Azərbaycanın düşmənləri yazır.

Sən burada İsgəndər Həmidovun haqqında məqalə yazmısan ki, Azərbaycanın həbsxanalarında siyasi məhbuslar var. Hansı siyasi məhbusdur? Surət Hüseynovu, Rəhim Qazıyevi, İsgəndər Həmidovu siyasi məhbus hesab edirsən? İskəndər Həmidov bir il daxili işlər naziri vəzifəsində olarkən Azərbaycana vurduğu zərərni heç kəs vurmayıbdır. Müxalifət qüvvələri sadəcə olaraq sizdən istifadə edirlər, sizin əlinizlə Azərbaycanın əleyhinə belə şeylər yazırlar. Mən görürəm ki, siz səmimi adamlarsınız, cavan adamlarsınız. Amma sizin məlumatınız, biliyiniz, bu barədə təcrübəniz yoxdur. Sizdən sadəcə olaraq alət kimi istifadə edib Azərbaycan haqqında bu cür yalanlar yazırlar.

Bu sözləri Azərbaycanda deyirlər, -qoy desinlər. Onların cavabı verilir və çox vaxt da onların cavabını biz vermirik, xalq verir, görülən işlər, əldə olunan nailiyyətlər verir. İndi Azərbaycan dünyanın bütün ölkələrinin iqtisadi maraq mərkəzinə çevrilibdir. Bəs Amerika Birləşmiş Ştatlarının o qədər neft şirkətləri Azərbaycana nədən ötrü gəliblər? Əgər Azərbaycanda siyasi sabitlik, iqtisadi qanunlar, xarici sərmayənin gəlməsi üçün imkanlar olmasaydı, onlar Azərbaycana gələ bilərdilərmidi? Onlar bizdən xahiş edirlər, bizə müraciət edirlər.

Amerikanın, Ağ evin tarixində belə hadisə olmamışdı – orada Azərbaycanın neft və qaz yataqlarının Amerika şirkətləri ilə müştərək işlənməsi haqqında dörd müqavilə imzalanmışdır. Bu dörd müqaviləyə görə Amerika Birləşmiş Ştatları [95-96] Azərbaycana 8 milyard dollar sərmayə qoyacaqdır. Ondan əvvəl də müqavilələr imzalanmışdır. Məhz buna görə də mən prezident Bill Klinton ilə ilk dəfə 1994-cü ilin sentyabrında Nyu-Yorkda görüşdüm, ondan sonra 1995-ci ildə yenə Nyu-Yorkda görüşdüm. Neçə dəfə beynəlxalq təşkilatlarda görüşmüşük. Təkcə onunla yox, vitse-prezident Albert Qor, dövlət katibi Olbrayt və başqaları ilə də görüşmüşəm. Bunlar hamısı Azərbaycanı yüksək səviyyəyə gətirib çıxarıbdır.

İndi sən isə burada yazılanları yaymaqla, hansı azərbaycanlılar oxuyacaqsın, onlara yalan, böhtan yayacaqsın. Yenə deyirəm, bunu yazan adamlar bu sözləri Azərbaycanda deyirlər. Onlar Azərbaycanda cavablarını alırlar. Əgər onların milli mənliliyi, milli düşüncəsi olsaydı, bu sözləri Azərbaycanda deyərək xaricdə yaymazdılar. Biz bir tərəfdən Azərbaycanın imicini qaldırmağa, hər yerdə ermənilərə qarşı Azərbaycanı yüksəltməyə çalışırıq. Amma daxildə isə müxalifətdə olan qüvvələr sizin kimi sadələvh adamların əli ilə düşmən qüvvələrə - ermənilərə xidmət edirlər.

Həmin bu sözləri mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfərə gedərkən eşitmişəm. Elə ki elan olundu, - Amerikanın prezidenti Azərbaycanın prezidenti Heydər Əliyevi dəvət edibdir, Amerikada olan bütün erməni icmaları prezident Bill Klintonla məktub yazdılar və etirazlarını bildirdilər ki, Heydər Əliyevin Amerikaya səfəri ləğv olunsun. Mən Madriddə Bill Klintonla görüşdüm. O dedi ki, belə məktublar gəlib, amma onların heç birinin sözünə baxmayacağam, mən sizi səbirsizliklə gözləyirəm. Bunu mənə Bill Klinton deyibdir.

Amma ermənilər bununla qane olmadılar. Üzərində mənim şəklim və əleyhimə yazılar olan 150 min kart düzəldib ermənilər arasında yaydılar ki, hər bir erməni imzalayıb Klintonə göndərsin, fikir yaransın ki, ermənilər Azərbaycan prezidentinin əleyhinədirlər. Prezident deyəndə, onlar Azərbaycan xalqının, Azərbaycan Respublikasının əleyhinədirlər. Ermənilər yaydıqları materiallarda, kağızlarda həmin bu sözləri də yazırlar, sizin jurnalda yazdığımız şeylərdə Azərbaycanı günahlandırırırlar. Ermənilərlə sizin nə fərqliniz var? Mən Vaşinqtonda olanda onlar yığışib mənim əleyhimə mitinq keçirmək istədilər, heç bir şey çıxmadı. Ermənilərlə sizin nə fərqliniz var?

Ona görə də siz aqlınızı başınıza yığın, cavan adamlarsınız, öz işinizlə məşğul olun. Əgər təbliğat işi ilə məşğul olursunuzsa, Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin siyasətini, Azərbaycanın nailiyyətlərini təbliğ edin. Amma bu jurnalda başdan-ayağa Azərbaycan ən çirkin vəziyyətdə əks olunubdur. Ona görə də buna baxandan sonra mənim köməkçilərim dedilər ki, prezidentin onları qəbul etməsi lazım deyildir. Çünki bu işi görürlərsə, layiq deyillər ki, prezident onları qəbul etsin. Mən isə dedim ki, yox, onları görmək, onlarla tanış olmaq istəyirəm. Əgər onlar həqiqətən belə fikirdədirlərsə, qoy olsunlar, mən onlara öz fikrimi demək istəyirəm. Bəlkə onlar aldanıblar, onları başa salmaq istəyirəm.

Əgər bu jurnalı buraxırsınızsa, Azərbaycanı təbliğ edin. Əgər edə bilmirsinizsə, qurtarın bu işləri, gedin ticarətinizlə məşğul olun. Sağ olun. [97]

**DAHİ BƏSTƏKAR FRİDERİK ŞOPENİN
MUZEYİ İLƏ TANIŞ OLDUQDAN VƏ
ONUN ƏSƏRLƏRİNİN MAHİR İFAÇISI
BEYNƏLXALQ MÜSABİQƏLƏR LAUREATI,
23 YAŞLI RAFAEL LUŞÇEVSKIYƏ
TƏŞƏKKÜRÜNÜ BİLDİRDİKDƏN SONRA
SÖYLƏNMİŞ SƏMİMİ MİNNƏTDARLIQ
SÖZLƏRİNDƏN**

Varşava, Ostroqski qəsri

27 avqust 1997-ci il

... Şopenin musiqisi özlüyündə polyak xalqı üçün çox böyük fəxr və sərvətdir. Sizin ifanız isə bu dəyəri daha da artırır. Mən proqramla tanış oldum. Siz az bir müddətdə beynəlxalq miqyasda uğurlar qazana bilmisiniz. Musiqini, o cümlədən Şopenin sənətini sevən insan kimi deyə bilərəm ki, siz bu nailiyyətləri tamamilə haqlı olaraq və ədalətli qazanmış, yəni həmin mükafatlara layiq görülmüsünüz. Bunu bu gün inandırıcı şəkildə nümayiş etdirdiniz. Bu gün bizə böyük zövq bəxş etdiyinizə görə sizə təşəkkür edir və yaradıcılıq fəaliyyətinizdə yeni uğurlar diləyirəm. Sübhə etmirəm ki, parlaq ifaçı, pianoçu kimi, o cümlədən Şopenin əsərlərinin gözəl ifaçısı kimi sizi daha böyük mükafatlar, daha böyük şöhrət gözləyir. Çox sağ olun. İmkəniniz olsa, Azərbaycana gəlin, mən sizi dəvət edirəm. [98-99] Azərbaycanca peşəkar incəsənətin, o cümlədən Şopen yaradıcılığının pərəstişkarları çoxdur. Hesab edirəm ki, siz yaxşı dinləyici auditoriyası ilə qarşılaşacaq və razı qalacaqsınız. Sizi dəvət edirəm, gəlin. Sağ olun, sizə uğurlar arzulayıram. [99]

**POLŞANIN "NAFTA POLSKA" NEFT
ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ YEJİ
KAMİNSKİNİN AZƏRBAYCAN
PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ
TƏŞKİL ETDİYİ QƏBULDA
SÖHBƏTDƏN**

Varşava

27 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Kaminski!
Hörmətli cənablar!

İlk öncə dəvət üçün, köhnə Varşavanın mərkəzində mənim şərafimə təşkil olunmuş qəbula görə bu-raya toplaşanlara minnətdarlığımı bildirirəm və deyirəm ki, hər bir xalqın öz tarixi ilə fəxr etməyə haqqı olduğu kimi, polyak xalqının da öz qədim mədəniyyəti, dövləti, özünün azadlığını və müstəqilliyini təmin etmiş qəhrəmanlığı ilə fəxr etməyə haqqı var. Mən polyak xalqının azadlıq və müstəqillik əzminə heyran qaldığımı və dərin hörmət bəslədiyimi xüsusi vurğulayaraq bildirirəm ki, yalnız vətənə olan böyük məhəbbət İkinci dünya müharibəsi zamanı dağılmış Varşavanı qısa müddətdə bərpa etməyə imkan vermişdir. Polşa prezidenti Aleksandr Kvasnevskinin dəvəti ilə ölkəmə rəsmi səfərim günlərində bir daha əmin oldum ki, polyak xalqı müstəqillik və azadlıq mövqesində möhkəm dayanır, burada öz ölkəsinin istiqlaliyyətini ardıcıl qoruyacaq və bütün demokratik dəyişiklikləri həyata keçirəcək insanlar nəsli var, eyni zamanda Polşada layiqli və etibarlı rəhbərlik var. Əlbəttə, Aleksandr Kvasnevski kimi ağıllı, istedadlı və layiqli rəhbərin Polşa prezidenti olmasını bu baxımdan mühüm amil kimi qiymətləndirirəm.

Mən bizi səmimi qarşılıqlığına və qonaqpərvərliyinə görə, Polşa – Azərbaycan münasibətlərini genişləndirməyə və inkişaf etdirməyə hazır olduğuna görə Polşa xalqına bir daha təşəkkür edirəm və bildirirəm ki, əlaqələrimizi inkişaf etdirmək üçün çox böyük imkanlar var və xalqlarımızın rifahı naminə bunlardan hərtərəfli istifadə etmək lazımdır.

Sözümü bitirərkən bir daha polyak xalqına və Polşa rəhbərliyinə uğurlar, xoş həyat və tərəqqi arzulayıram. [101]

**BAKIYA QISA MÜDDƏTLİ SƏFƏRƏ
GƏLMİŞ İSRAİLİN BAŞ NAZİRİ
BENYAMİN NETANYAHU İLƏ
TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏTDƏN**

Zuğulba, Prezident iqamətgahı

29 avqust 1997-ci il

Hörmətli baş nazir cənab Netanyahu!

Mən sizi Azərbaycan torpağında, onun paytaxtı Bakıda salamlamaqdan çox məmnunam.

Cənab Netanyahu! Mənim İsrailə qarşıdakı səfərim ərəfəsində sizin yolüstü olsa da Bakıya gəlişinizdən razı qaldığımı bildirərək deyirəm: sizin Bakıya gəlişiniz mənim ölkənizə qarşıdakı rəsmi səfərimin tezliklə həyata keçirilməsinə yaxşı təkan verdi. Mən hesab edirəm ki, bu, Azərbaycan ilə İsrail arasında əməkdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi üçün uğurlu bir imkan yaratdı.

ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından keçən ilin dekabrında Lissabonda keçirilmiş zirvə toplantısında sizinlə görüşümü, apardığımız danışıqları yaxşı xatırlayıram. İstər orada, istərsə də indi burada, Bakıda Azərbaycan–İsrail əməkdaşlığının durmadan inkişaf etdirilməsi barədə sizinlə eyni fikirdə olmağımdan məmnunluqla söhbət açmaq istəyirəm. [102-103]

Cənab Netanyahu, nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, ölkələrimizin münasibətləri qədim tarixi ənənələrə əsaslanır. Bu əlaqələrin yaşadığımız günlərdə də davam etməsindən razılıqla danışmaq olar.

... Sizin Lissabonda keçirdiyimiz görüş, apardığımız danışıqlar barədə, həmçinin mənim ünvanıma söylədiyiniz xoş sözlərdən məmnunluq duyduğumu bildirirəm. Mən prezident Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-da rəsmi səfərdə olarkən Amerika Yəhudi İcmaları Prezidentləri Konfransı Təşkilatının rəhbərləri ilə keçirdiyim görüş, apardığım danışıqların məndə çox böyük məmnunluq hissi doğurduğunu vurğulayaraq bildirirəm ki, biz orada Azərbaycanın qarşılaşdığı problemlərin həlli, xüsusən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması, ABŞ Konqresinin 1992-ci ildə «Azadlığı müdafiə aktı»na qəbul etdiyi ədalətsiz 907-ci düzəlişin ləğv edilməsi və digər vacib məsələlər barədə ətraflı fikir mübadiləsi apardıq.

Mən nəzərə çatdırmaq istəyirəm ki, təcavüzə məruz qalmış Azərbaycana qarşı qəbul edilmiş 907-ci maddənin tezliklə aradan götürülməsinə insan hüquqlarına hörmət edən hər bir şəxsin yaxından kömək etməsi vacibdir. Mənim Ağ evdə prezident Bill Klintonla, ABŞ hökumətinin yüksək vəzifəli digər şəxsləri ilə, Kapitolidə konqresmenlərlə, Nümayəndələr Palatasının spikeri, Senatın üzvləri ilə keçirdiyim görüşlərdə bu məsələlər geniş müzakirə olunmuşdur.

... Cənab Netanyahu, Azərbaycanın qarşılaşdığı problemlərin aradan qaldırılmasına lazımi kömək etməyə İsrail hökumətinin hazır olduğu barədə bəyanatınızı və Azərbaycan–İsrail əlaqələrinin daha da inkişaf etdirilməsi üçün irəli sürdüyünüz bir sıra əməli təklifləri məmnunluqla qəbul etdiyimi bildirərək deyirəm ki, ölkələrimiz arasında əlaqələrin daha da canlandırılması hər iki tərəf üçün çox faydalıdır. [103-104]

Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzündən danışarkən onu vurğulamaq olar ki, 1988-ci ildən bəri davam edən bu münaqişə nəticəsində torpaqlarımızın 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan didərgin düşmüş, ölkəmizin ərazi bütövlüyünə qəsd edilmişdir. Bu münaqişənin yaranmasının əsl səbəbləri Ermənistanın Azərbaycana olan ərazi iddiaları və Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağı zorla Ermənistana birləşdirmək istəməsidir. Bildirirəm ki, Dağlıq Qarabağ heç vaxt Ermənistanın tərkibində olmayıb, bu əraziyə münasibətdə hər hansı iddia Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qəsd kimi qiymətləndirilə bilər. Əksinə, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibində muxtar vilayət olmuş, orada ermənilərlə azərbaycanlılar birgə yaşamışlar. Keçmiş sovet hökumətinin rəhbərləri tərəfindən qarşısı alınmayan bu təcavüz ölkəmizə və xalqımıza ağır zərbələr vurmuşdur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq biz münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Son illərdə bu münaqişənin ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində həll olunması sahəsində xeyli iş görülmüşdür. ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından Lissabon Zirvə görüşündə Ermənistan –Azərbaycan münaqişəsinin dinc yolla həll edilməsi üçün konkret prinsiplər müəyyən edilmişdir. Biz bu prinsipləri həyata keçirməyə hazırıq. Lakin təəssüf ki, Ermənistan tərəfi bu prinsipləri qəbul etmir və zirvə görüşünün çıxardığı qərar yerinə yetirilməmiş qalır. Bu baxımdan mən, hazırda nümayəndələri ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələri olan üç böyük dövlətin - ABŞ-ın, Rusiyanın, Fransanın prezidentləri Bill Klintonun, Boris Yeltsinin, Jak Şirakin münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması barədə Denverdə imzaladıqları birgə bəyanatı yüksək qiymətləndirirəm.

Minsk qrupunun həmsədrələrinin Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həlli üçün son dövrlərdə göstədikləri səylər [104-105]dən, onların irəli sürdükləri yeni təkliflərdən razılığını bildirməklə bir daha həmin məsələnin həlli ilə bağlı ölkəmizin mövqeyini şərh etmək istəyirəm: birinci mərhələdə Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycanın işğal olunmuş altı rayonundan çıxarılması, ikinci mərhələdə isə Dağlıq Qarabağın statusu ilə Şuşa və Laçın rayonlarının işğaldan azad olunması məsələsi müzakirə edilməlidir.

Cənab Netanyahu, biz belə hesab edirik ki, Azərbaycanın haqq işinin beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən daha geniş müdafiə olunması və bu münaqişənin aradan qaldırılmasında İsrailin də öz nüfuzundan istifadə etməsi vacibdir.

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən, xüsusilə də 1993-cü ildən sonra Dünya Birliyi ilə sıx əlaqələr qurulması sahəsində də mühüm addımlar atmışdır. Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi üçün bir sıra xarici ölkələrin nüfuzlu neft şirkətləri ilə imzalanmış tarixi əhəmiyyətli müqavilələr və hasil ediləcək neftin dünya bazarına çıxarılması üçün çəkiləcək boru kəmərləri marşrutlarının müəyyən edilməsi sahəsində görülmüş işlər bunu bir daha təsdiq edir.

Hüquqi, demokratik dövlət quran, islahatları, özəlləşdirməni müvəffəqiyyətlə həyata keçirən Azərbaycanda 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq rəy sorğusu əsasında ilk demokratik konstitusiya qəbul edilmiş, xalqın seçkilərdə fəal iştirakı ilə bir sıra partiyaların təmsil edildiyi parlament seçilmişdir. Demokratiyanın dərinləşdirilməsi sahəsində ardıcıl həyata keçirilən tədbirlər ölkəmizdə ictimai-siyasi sabitliyin yaranmasına və güclənməsinə səbəb olmuşdur. Ölkəmizin müstəqilliyi daha da möhkəmlənmişdir. Bu gün mən qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycanın müstəqilliyi əbədidir, sarsılmazdır və dönməzdir. Heç kəs, heç bir qüvvə onu bu yoldan döndərə bilməz. [105-106]

Cənab Netanyahu, sizinlə müştərək qərarımız belə olur ki, Azərbaycan–İsrail əməkdaşlığının daha da inkişaf etdirilməsi üçün hər iki ölkə tərəfindən xüsusi işçi qrupları yaradılsın, bu qruplar irəli sürülən təkliflərin həyata keçirilməsi məsələlərini ətraflı təhlil etsinlər və birgə müzakirə üçün layihələr hazırlasınlar. Eyni zamanda, hər iki ölkənin nümayəndə heyətlərinin qarşılıqlı səfərlərinin vacibliyini də qeyd edirik.

... Mən Sizin İsraildə Azərbaycan səfirliyinin açılmasının zəruriliyi barədə fikrinizi dəstəkləyirəm. Ümid edirəm ki, bu məsələ tezliklə həll ediləcəkdir. Cənab Netanyahu, mən sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm. Yolüstü Bakıya gəldiyinizə görə Sizə bir daha minnətdarlığımı bildirirəm. [106]

**İSRAİLİN BAŞ NAZİRİ BENYAMİN
NETANYAHUNUN ŞƏRƏFİNƏ
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN
ADINDAN TƏŞKİL OLUNMUŞ
RƏSMİ QƏBULDA NİTQ**

Zuğulba, Prezident iqamətgahı

29 avqust 1997-ci il

Hörmətli baş nazir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Sizi Azərbaycan torpağında səmimi salamlayıram. Bizim ölkələrimizin müasir vəziyyətində çox böyük bənzərlik var. Sizin xalqınız öz müstəqil dövlətini qurmaq, yaratmaq, inkişaf etdirmək üçün bir çox çətinliklərlə rastlaşmışdır. Siz bu çətinliklərin qarşısını alaraq, son illər ölkənizi çox inkişaf etdirə bildiniz. İqtisadiyyatın, elmin, mədəniyyətin, texnikanın, texnologiyanın inkişafında sizin ölkənizdə - İsraildə əldə olunan nailiyyətlər çox yüksəkdir. Bunlar sizin ölkənizi dünyanın inkişaf etmiş ölkələri sırasına gətirib çıxarmışdır, eyni zamanda xalqınızın, əhəlinizin sosial problemlərinin həll edilməsinə, rifah halının yaxşılaşmasına səbəb olmuşdur. Bu nailiyyətlər münasibətilə mən sizi təbrik edirəm.

Azərbaycan 1991-ci ilin sonunda yenidən öz müstəqilliyini əldə etmişdir. Bu, bizim xalqımız üçün tarixi hadisədir və böyük tarixi nailiyyətdir. Qısa bir müddətdə Azərbaycan [107-108] müstəqil dövlət kimi Dünya Birliyində özünə layiq bir yer tutubdur. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini, milli azadlığını daimi etməyi, möhkəmləndirməyi və inkişaf etdirməyi özünün ən müqəddəs vəzifəsi hesab edir. Ancaq bu yolda biz böyük çətinliklərlə rastlaşmışıq.

Bizim üçün ən ağır problem, ən çətin məsələ Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüz nəticəsində ölkəmizin ərazi bütövlüyünün pozulmasıdır. Bu hərbi təcavüz nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı zorla öz yurd-yuvasından çıxarılıb, çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır. Xalqımıza, ölkəmizə vurulan zərbələrə baxmayaraq, biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Buna görə də üç il bundan qabaq atəşkəs haqqında saziş imzalamışdıq. Atəşkəsi qoruyuruq və bundan sonra da qoruyacağıq.

Məsələnin sülh yolu ilə həll olunması Lissabonda qəbul edilmiş üç prinsip əsasında mümkündür. Hesab edirik ki, həmin prinsiplər əsasında bu məsələ sülh yolu ilə həll oluna bilər. Bu yolda biz ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətinə, xüsusən Minsk qrupunun həmsədrləri Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya və Fransanın fəaliyyətinə ümidlər bəsləyirik. Güman edirik ki, onların fəaliyyəti və bizim sülhsevər siyasətimiz nəticəsində bu məsələnin həllinə nail olacağıq. Bunun üçün Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən çıxmalıdır, yurdundan didərgin düşmüş azərbaycanlılar öz evlərinə qayıtmalıdır, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa edilməlidir və Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək dərəcəli özünüidarəetmə hüququ verilməsi mümkündür.

Bu, məsələnin ən ədalətli yol ilə həll olunması üçün yaranmış imkandır. Biz heç kəsin torpağına göz dikmirik, amma öz ərazimizin bir metrini də heç kəsə verməyəcəyik. Buna [108-109] görə də Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqları nəyin bahasına olursa-olsun azad edilməlidir, onun ərazi bütövlüyü bərpa olunmalıdır. Şübhəsiz ki, bu yolda biz Dünya Birliyinin köməyinə də ümid bəsləyirik. Ümidvaram ki, bu sahədə İsrail-Azərbaycan əməkdaşlığı da bizə çox yardım edəcəkdir.

Amerika Birləşmiş Ştatlarına mənim bu yaxınlardakı rəsmi səfərim Azərbaycanla ABŞ arasındakı əlaqələrdə tarixi bir hadisə olmuşdur. Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti və Azərbaycan prezidenti ölkələrimiz arasında əməkdaşlığı, tərəfdaşlıq əlaqələrini inkişaf etdirmək üçün mühüm bir sənəd imzalamışlar. Biz bunu çox yüksək qiymətləndiririk. ABŞ kimi böyük bir ölkə, inkişaf etmiş ölkə ilə tərəfdaşlıq əlaqələri qurmağı və inkişaf etdirməyi özümüz üçün çox mühüm bir hadisə hesab edirik. Bizim Amerika ilə əməkdaşlığımızda İsrail-Azərbaycan əməkdaşlığının da çox mühüm əhəmiyyəti var.

Azərbaycan sülhsevər ölkədir, xalqımız sülhsevər xalqdır. Azərbaycan çoxmillətli ölkədir və bütün millətlərin nümayəndələri burada bərabər hüquqlarla yaşayır və fəaliyyət göstərirlər. Azərbaycan bir çox əsrlər yəhudilər üçün də doğma vətən olubdur, yaşayış yeri olubdur. Yəhudilər azərbaycanlılarla birlikdə Azərbaycanda əsrlər boyu dostluq, mehribanlıq şəraitində yaşayıblar. Bu gün də yəhudilər Azərbaycanın tam bərabər hüquqlara malik vətəndaşlarıdır və Azərbaycan onlar üçün doğma vətəndir. Bunların hamısı bizim əməkdaşlığımız üçün yaxşı imkan yaradır.

Mən hesab edirəm ki, bugünkü görüş İsrail-Azərbaycan əməkdaşlığı üçün yeni bir mərhələ açır. Buna görə də mən Sizə təşəkkür edirəm, sizə və sizinlə bərabər, Azərbaycana gəlmiş İsrail ölkəsinin, hökumətinin nümayəndələrinə hörmət və ehtiramımı bildirirəm. Xanımımız Sara xanıma Azərbaycanı ziyarət etdiy-

---

inə görə xüsusi təşəkkür edirəm. Sizinlə birlikdə Xəzər dənizinin içindən günəşin qalxmasını müşahidə etdik. [109-110] Güzəl bir mənərədir. İnsanlar gecə yatıb səhər işığı sərbirsizliklə gözləyirlər. İnsanlar həmişə qaranlıqdan işığa çıxmağa çalışırlar. İnsanlar həmişə günəşin çıxmasının həsrətində olublar. Bu saatlarda bu hissiyyatları sizinlə birlikdə keçiririk.

15 il olar ki, mən günəşin dənizdən çıxmasını görmürdüm. Mən 1982-ci ildə Bakıdan getmişdim və ondan sonra bu hadisəni müşahidə etmək imkanım olmamışdır. Baxmayaraq ki, son dörd ildir mən burada yaşayıram, ancaq belə bir imkan əldə edə bilməmişəm. Allah sizə də, mənə də belə bir fürsət bəxş edib. Bu da çox gözəl gələcəkdən xəbər verir. Hesab edirəm ki, bu, İsrail–Azərbaycan əlaqələrinin gözəl gələcəyinin rəmzidir. Xəzər dənizinin sahilində günəşin şüaları altında mən sizi bir daha salamlayıram. Sizə cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram.

İsrail xalqının, yəhudi xalqının şərəfinə, İsrail dövlətinin şərəfinə, İsrail dövlətinin bütün çətinliklərdən çıxmasının şərəfinə, İsrailin baş naziri, hörmətli qonağımız cənab Netanyahu'nun şərəfinə, baş nazirin xanımı Sara xanımın şərəfinə, sizi müşayiət edən həmkarlarınızın şərəfinə, İsrail–Azərbaycan dostluğu şərəfinə badələri qaldırırıq. [110]

AZƏRBAYCANIN VƏ XARİCİ ÖLKƏLƏRİN ALİ MƏKTƏBLƏRİNƏ QƏBUL OLUNMUŞ TƏLƏBƏLƏRİN BİR QRUPU VƏ ONLARIN VALİDEYNLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ GİRİŞ NİTQİ

Prezident sarayı

29 avqust 1997-ci il

Əziz gənclər!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Biz yeni dərs ili ərəfəsindəyik. Sentyabr ayının 1-dən Azərbaycanın bütün orta və ali məktəblərində, eləcə də bütün digər təhsil ocaqlarında gənclərimiz yeni dərs ilinə başlayacaq, təhsil alacaqlar. Bu, ölkəmizin həyatında çox əlamətdar hadisədir. Gənc nəslin daim yüksək təhsil alması bizim qarşımızda duran əsas vəzifələrdən biridir. Ona görə də mən bu gün sizinlə görüşə gəlmişəm. Sizi, bütün Azərbaycan gənclərini, müəllimləri, respublikamızda təhsil sahəsində çalışanların hamısını yeni dərs ilinin başlanması münasibətilə təbrik edirəm. Sizin hamınıza Azərbaycanda təhsilin inkişaf etdirilməsi sahəsində uğurlar arzulayıram.

Ümumiyyətlə qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycanda yaranmış ictimai-siyasi sabitlik nəticəsində məktəblərimizin, universitetlərimizin və digər təhsil ocaqlarımızın işi normal vəziyyətə düşmüş və onlar münasib şəraitdə fəaliyyət göstərir. Bu, bizim ümumi işimizə çox böyük kömək edir. Bunların hamısı xalqımızın günü-gündən təhsilinin artırılmasına, gənc nəslin, yeniyetmələrin hamısının təhsil almasına xidmət edir. Çox sevindirici haldır ki, Azərbaycanda olan universitetlərdə, digər ali təhsil müəssisələrində oxuyan gənclərlə yanaşı, respublikamızdan kənar - xarici ölkələrdəki ali məktəblərə də daxil olanlar var. Onlar o ölkələrə gedəcəklər və orada təhsil alacaqlar. Ancaq harada təhsil alacağından asılı olmayaraq, hər bir gənc üçün universitetlərdə oxumağa başlamaq böyük səadətdir və onun gələcəyinə açılan böyük yoldur.

Bu gün buraya toplaşanların əksəriyyəti xarici ölkələrdə təhsil almağa getmək üçün hazırlaşan gənclərimizdir.*

YEKUN NİTQİ

... Çox sevindirici haldır ki, buraya toplaşanların tam əksəriyyəti, bəlkə də hamısı sözlərini demək istəyirlər. Səciyyəvi hal ondan ibarətdir ki, gənclər sərbəstdirlər, öz fikirlərini sərbəst ifadə edə bilirlər və heç bir şeydən çəkinməyərək, utanmayaraq öz sözlərini demək üçün müraciət edirlər. Bu da bizim həyatımızın bugünkü gerçəkliyi və həyatımız üçün yenilikdir. Bu məni çox sevindirir. Ancaq eyni zamanda güman edirəm ki, burada çıxış edənlər bu salona toplaşanların hamısının fikirlərini ifadə etdilər. Əgər mən imkan versəm, onda hər biriniz danışacağsınız. Ancaq onda biz bir neçə saat burada oturmalı olarıq.

Güman edirəm ki, çıxışlarınızı yekunlaşdırmaq olar.

Əziz gənclər, tələbələr! [112-113]

Mən sizin hamınızı ali məktəblərə qəbul olduğunuza, yeni təhsil ilinə başladığınıza görə ürəkdən təbrik edirəm. Sizin hamınıza cansağlığı arzu edirəm və gələcək həyatınızda, xüsusən ali məktəblərdə təhsil dövründə uğurlar arzulayıram.

Hər bir gənc üçün istədiyi, arzu etdiyi sənət üzrə, ixtisas üzrə ali təhsil almaq böyük hadisədir və bu təhsili başa çatdırmaq bir xoşbəxtlikdir. Müasir həyat və dünyanın gələcəyi insanlardan daha da çox bilik tələb edir. Gələcək bilikli, elmi insanların çiyinləri üstündə qurulacaqdır. Ona görə də gənclərin ali təhsil almağa maraq göstərməsi, can atması, müsabiqələrdən keçərək ali məktəblərdə təhsil almaq hüququna malik olması çox sevindirici haldır. Arzu edirəm ki, bu il ağır müsabiqələrdən, imtahanlardan keçib həm respublikamızın, həm də xarici ölkələrin ali məktəblərində təhsil almaq hüququ əldə etmiş hər bir gənc bunun mahiyyətini, qiymətini heç vaxt unutmasın və çalışsın ki, yüksək təhsil alsın, yaxşı mütəxəssis olsun, özünü gələcək üçün hazırlasın.

Mən bugünkü görüşümüzdən məmnunam və sevinirəm. Çünki gənclərimizlə görüşürəm. Gənclər xalqımızın, millətimizin, ölkəmizin gələcəyidirlər. Mən Azərbaycan dövlətinin başçısı, prezidenti kimi hazırkı

* Heydər Əliyev bu barədə məlumat üçün sözü Prezidentin İcra Aparatının humanitar siyasət şöbəsinin müdiri Fatma Abdullazadəyə verdi. Fatma Abdullazadə müvafiq məlumatla çıxış etdikdən sonra ölkəmizdə və xaricdə ali məktəblərə qəbul olunmuş tələbələrin çoxlu nümayəndəsi söz alaraq Prezident Heydər Əliyevə minnətdarlıqla dolu ürək sözlərini yetirdilər

işlərlə, problemlərlə yanaşı, daim respublikamızın gələcəyi haqqında düşünürəm, ona qayğı göstərirəm və bunun üçün bu gün imkanım daxilində olan bütün tədbirləri həyata keçirirəm. Bu tədbirlərdən biri də Azərbaycan gənclərinin ali təhsil almasının təkmilləşdirilməsidir.

Respublikamızda ali təhsil uzun müddətdir ki, özünə layiq yer tutubdur. Biz həmişə, keçmiş zamanlarda da iftixar hissi ilə demişik ki, ölkəmizin istənilən qədər, lazım olan qədər ali məktəbləri, universitetləri, digər təhsil ocaqları var.

Siz gəncsiniz. Keçmişimizi ancaq kitablardan oxumusunuz, valideynlərinizin sizə söylədiyi xatirələrdən bilərsiniz. Bunun özü yaxşı haldır. Mən isə sizə çatdırmaq istəyirəm ki, [113-114] biz fəxr edə bilirik ki, respublikamız XX əsrdə çox yüksək təhsil ocaqları yaratmağa nail olmuşdur. Bu təhsil ocaqlarında on minlərlə, yüz minlərlə azərbaycanlı təhsil alıb, ölkəmizin həyatının, mühitinin irəliyə doğru dəyişdirilməsində iştirak edibdir.

Biz müstəqil respublika olduqdan sonra başqa ölkələrin vəziyyətini daha dəqiq öyrənə bildik və bizim üçün çox şeylər aşkar oldu.

Aşkar oldu ki, bizim ətrafımızda, qonşuluğumuzda olan ölkələrdə xeyli miqdarda savadsızlar da var. Məsələn, bizim qonşu, dost Türkiyə Cümhuriyyətində indi səkkizillik icbari təhsil haqqında mübahisələr, mübarizələr gedir. Türkiyə Böyük Millət Məclisi bu məsələni müzakirə edir. Bəziləri hesab edir ki, səkkizillik icbari təhsil lazımdır, bəziləri isə hesab edir ki, lazım deyil və gəncləri məcbur etmək lazım deyil ki, onlar 8 ilə qədər oxusunlar. Onların bəzilərinin fikrincə, gənclər oxumasa da olar və yaxud iki-üç il oxuyandan sonra qoy özləri bildikləri kimi yaşasınlar. Bu, şübhəsiz ki, Türkiyənin daxili problemi. Biz bu işə qarışmırıq. Ancaq Türkiyəni yaxşı bilən adam kimi bu, mənim üçün yeni bir təəccüblü hadisə oldu ki, əcəba, indiyə qədər Türkiyədə gənclərin 8 il təhsil alması icbari xarakter daşımamışdı?

Bilirsiniz, bu heç də insanları nəyə məcbur etmək deyil. Bizim ölkəmizdə neçə illərlə onillik icbari təhsil olubdur. Gənclər mütləq 10 il oxumalı, icbari orta təhsil almalıdırlar. İndi biz bunun gözəl nəticələrini görürük. Respublikamızda savadsızlıq yoxdur. Biz bunu adi bir hal hesab edirdik. Ancaq yenə də deyirəm ki, indi biz başqa ölkələrin vəziyyətini dərinləndirənə görəndən sonra mən bunu adi hal hesab etmirəm. Bu bizim böyük nailiyyətimizdir və bununla biz fəxr edə bilirik. Təkcə bu deyil. Ali məktəblərimizdə hər il xeyli miqdarda yüksək dərəcəli mütəxəssislər hazırlanmışdır. Vaxtilə hətta bizə deyirdilər ki, Azərbaycanda ali məktəblərə qəbulu bir az [114-115] ixtisar etmək lazımdır, məhdudlaşdırmaq lazımdır. Çünki bu qədər ali təhsilli mütəxəssisə ehtiyac yoxdur, yəni tələbatdan artıqdır. Ancaq indi zaman göstərdi ki, bu bizə o vaxt da lazımmış, bu gün də lazımdır və gələcəkdə də lazım olacaqdır.

Keçmişdə biz Sovetlər İttifaqının tərkibində idik. Bu ittifaqın tərkibində 15 respublika var idi. O vaxt gənclərimiz təkcə Azərbaycan deyil, həmin müttəfiq respublikaların da ali məktəblərində təhsil alırdılar. Siz hələ gəncsiniz, ola bilər bu barədə kitablardan oxuyasınız. Amma biz 1970-ci ildən başlayaraq Azərbaycandan gənclərin keçmiş Sovetlər İttifaqının ən böyük universitetlərinə, ali məktəblərinə oxumağa göndərilməsinə nail olduq. Onların sayı hər il artırılırdı. Mənim xatirimdədir, 70-ci illərin sonunda ildə 800-900 nəfər və 80-ci illərin əvvəlində ildə 1000-1400 nəfərə qədər gənclərimiz respublikamızdan kənardakı ali məktəblərə göndərilirdi. Bunun böyük əhəmiyyəti var idi. İndi biz bunun müsbət nəticələrini görürük. Mən bunu dəfələrlə demişəm, - biz respublikamızdan kənardakı yeni bir ali məktəb miqyasında mütəxəssislər hazırlanmasına nail olduq. Çünki hər bir ali məktəbə orta hesabla ildə 700-800 nəfər qəbul olunurdu. Əgər biz respublikamızdan kənardakı ildə 800-1000 və bundan da çox tələbə qəbul etdirirdiksə və onların ali təhsil almasına nail ola bilirdiksə, hesab etmək olardı ki, ölkəmizdəki ali məktəblərdən başqa, daha bir böyük ali məktəbimiz var idi və bu da Azərbaycan üçün böyük töhfə idi. Bunun da əhəmiyyəti ondan ibarət idi ki, o vaxtlar respublikamızdan kənardakı təhsil alan gənclər Sovetlər İttifaqı tərkibində ən yüksək təhsil verən, təcrübəyə malik olan universitetlərdə oxuyurdular.

İndi biz qapımızı dünyaya açmışıq və dünyanın da qapısı bizim üçün açıq olduğuna görə bir həqiqəti də demək istəyirəm ki, həm vaxtilə öz ali təhsil müəssisələrimizin, həm də keçmiş Sovetlər İttifaqının bir çox ali məktəblərinin, xüsusən [115-116] Moskvanın, Leninqradın ali məktəblərinin təhsil səviyyəsini lazımınca qiymətləndirə bilməmişik. Amma indi bir çox xarici ölkələrin ali məktəbləri ilə müqayisə edərkən belə qənaətə gəlmişəm ki, bəli, Bakıda, Moskvada, Leninqradda və başqa şəhərlərdə olan yüksək səviyyəli universitetlər insanlara dünyanın ən görkəmli təhsil müəssisələrindən heç də geri qalmayan təhsil veriblər.

Bu bir həqiqətdir. Bu həqiqəti inkar etmək lazım deyil. Bütün bunların hamısı o vaxtlar Azərbaycanın gələcəyi üçün yeni-yeni mütəxəssislər hazırlamaq məqsədi daşmışdır. Bu iş biz hələ 1970-ci ildən başlamışdıq. Mən bu gün çox böyük məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, bu, şəxsən mənim təşəbbüslə olmuşdur. Mən hələ o vaxtdan ölkəmizin gələcəyi barədə düşünmüşəm. Həmin illərdən başlayaraq gələcəyimiz haqqında düşünürdüm. Zaman keçdi, artıq biz XX əsrin son illərini yaşayırıq. İndi isə sizinlə görüşərək və bu problemlərlə daim şəxsən məşğul olaraq Azərbaycanın XXI əsri haqqında düşünürəm.

Əziz gənclər! XXI əsr sizin əsriniz, sizin dövrünüz olacaqdır. Siz və sizin kimi Azərbaycan gəncləri, yeniyetmələri, yüksək təhsilli insanları həmin əsrdə müstəqil, azad respublikamızı yaşadacaqsınız, inkişaf etdirəcəksiniz. Biz bu işləri sizin öhdənizə buraxacağıq. Ona görə də mən bunu çox əhəmiyyətli hesab edirəm.

Son illər yeni tədris ili ərəfəsində tələbələrle görüşmək ənənəmiz olmuşdur. Bu görüşləri mən həmişə yüksək qiymətləndirirəm. Adətən mən hər il avqustun sonlarında ali məktəblərə daxil olan gənclərin nümayəndələri ilə Respublika sarayında görüşürdüm, onlara öz tövsiyələrimi verirdim və sözlərimi deyirdim. Hətta həmin illərdə ölkəmizdən xarici dövlətlərə göndərilən tələbələrin, gənclərin sonralar siyahılarını tələb edirdim, saxlayırdım. İndi sizə bildirmək istəyirəm ki, bu siyahıların hamısı mənim şəxsi arxivimdədir. Bəlkə də həmin [116-117] gənclərin özləri bilmirlər ki, onların adları, fəmiliaları, daxil olduqları institutların, universitetlərin adları jurnallarda, dəftərlərdə yazılıb və indiyədək bunları əziz bir sənəd kimi özümdə saxlamışam. Çünki bu işlərə çox böyük əhəmiyyət vermişəm.

1980-ci illərin ikinci yarısında - 90-cı illərin əvvəllərində bu ənənələr pozuldu. Bunun müəyyən obyektiv səbəbləri də olmuşdur. Ancaq respublikamızın bu sahə ilə məşğul olan bəzi şəxsləri belə görüşlərə, belə ənənəyə nədənsə ya qiymət verə bilməmişlər, ya da sadəcə olaraq subyektiv səbəblərə görə bunu inkar etməyə çalışmışlar.

Mən çox məmnunam ki, bu gün bu ənənələr yaşayır və bərpa olunub. Bu gün biz tamamilə başqa bir şəraitdə, müstəqil Azərbaycanın adı altında yeni bir ənənə yaradırıq. Mən sizə söz verirəm ki, hər il yeni dərslər ili ərəfəsində ali məktəblərə qəbul olunan gənclərlə görüşməyi özüm üçün bir vəzifə hesab edirəm və bundan sonra da bunu davam etdirəcəyəm.

Bu gün sizin qarşınızda xoşbəxt bir yol açılıbdır. Eyni zamanda sizin üzərinizə böyük məsuliyyət düşür. Bu sizin şəxsi vətəndaşlıq məsuliyyətinizdir. Həmçinin valideynlərinizin, müəllimlərinizin, doğma Vətəninizin qarşısında məsuliyyət daşıyırsınız. Arzu edərdim ki, siz bütün bunların hamısını layiqincə yerinə yetirəsiniz, Azərbaycanın layiqli övladları olasınız, respublikamızın gələcəkdə layiqli, yüksək ixtisaslı mütəxəssisləri, vətənpərvər vətəndaşları olasınız. Bunun üçün siz gərək universitetlərdə, başqa ali məktəblərdə təhsil dövründən səmərəli istifadə edəsiniz. Bu, çox əhəmiyyətlidir. Gənclər bəzən gələcəklərini o qədər də dərk edə bilmirlər. Ancaq mən, bütün çətin dövrləri yaşamış bir şəxs kimi, sizə öz həyat təcrübəmdən və gördüklərimə əsasən tövsiyə edirəm ki, həyatınızda heç bir günü itirməyin. Ali məktəblərdə hər bir gün sizin üçün vacib və əhəmiyyətlidir. Ancaq itirilən günü siz [117-118] heç vaxt geri qaytara bilməyəcəksiniz. Çalışın heç bir günü itirməyin.

Gələcəkdə sizin çox böyük imkanlarınız olacaqdır. Siz müxtəlif arzularınızı, istəklərinizi yerinə yetirmək üçün, cəmiyyətdə layiqli yer tutmaq üçün, ölkəyə, Vətənə, millətə faydalı olmaq üçün oxuduğunuz dövrlərdə ali məktəblərin bütün imkanlarından istifadə edib gərək yüksək bilik toplayasınız, özünüzü gələcəyə hazırlayasınız.

Əgər siz bunları edə bilsəniz, buna nail ola bilsəniz gələcək həyatınız çox rahat və uğurlu olacaqdır. Mənim isə arzumu budur ki, həyatınız məhz belə də olsun. Bunların hamısı birinci növbədə sizin özünüzdə lazımdır. Çünki siz təkcə özünüz üçün yox, valideynləriniz üçün də lazımsınız. Gələcəkdə ailə də quracaqsınız, övladlarınız da olacaqdır. Ailəniz, övladlarınız üçün sizin indi bu dövrdən səmərəli istifadə etməyiniz lazımdır. Güman edirəm ki, siz belə də edəcəksiniz.

Burada çıxış edən gənclərin hamısı eyni fikri söylədilər. Bu məni çox sevindirdi, məmnun etdi. Diqqət yetirirdim, bizim gənclərimiz öz fikirlərini sərbəst ifadə edirlər, yəni kiminsə tərəfindən hazırlanmış sözləri demirlər. Bu sözlər gənclərin qəlbindən gələn təbii sözlərdir, fikirlərdir. Sizin öz dediyiniz fikirlərlə yaşamağınız fərəhləndirici haldır.

Məlumdur ki, respublikamızın bugünkü gəncləri çətin bir dövr yaşayır, - eyni zamanda çox şərəfli bir dövr yaşayırlar. İnsanın həyatında heç bir çətinlik daimi olmur. Sadəcə olaraq insan bu çətinliyə dözməlidir və buna qarşı mübarizə aparmalıdır. Amma indiki dövr ona görə şərəflidir ki, Azərbaycan müstəqil dövlət olubdur. Ölkəmizdə müstəqil dövlət quruculuğu prosesi gedir, böyük ictimai-siyasi tədbirlər həyata keçirilir, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurulur. İqtisadiyyatımız bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında yenidən qurulur və inkişaf etdirilir. Azərbaycan həm iqtisadi cəhətdən, həm də bütün digər sahələrdə qapılarını dünyaya açıbdır. [118-119] Artıq insanlarımız sərbəstlik, azadlıq əldə ediblər. Müstəqillik ümumi bir məfhumdur. Amma müstəqillik təkcə dövlətin, millətin müstəqilliyi deyil, həm də hər bir insanın, vətəndaşın sərbəstliyidir, azadlığıdır və müstəqilliyidir. Bütün bunların hamısı bizə veriləndir. Respublikamızda demokratiya, siyasi plüralizm bərqərar olunubdur, insanın bütün azadlıqları təmin ediləndir. Hesab edirəm ki, bunların hamısı, xüsusən gənclər üçün böyük nemətdir.

Keçmiş zamanlarda bizim nəsil də çox ağır bir dövr yaşayıbdır. O vaxt biz çox məhdudiyətlər içərisində yaşamışıq, çətin dövrlərdən keçmişik. Amma bugünkü nəslin çətinlikləri respublikanın sosial-iqtisadi vəziyyəti ilə, Ermənistan tərəfindən ölkəmizə edilmiş təcavüzlə və bunun nəticəsində ərazilərimizin 20 faizinin işğal edilməsi, işğal olunmuş yerlərdən bir milyondan artıq vətəndaşımızın didərgin düşməsi, qaçqın, köçkün vəziyyətində, çadırlarda yaşaması ilə bağlıdır. Bizim çətinliklərimiz inildəyən yaralarımızdır. Biz Vətənimizin, müstəqilliyimizin, xalqımızın, torpaqlarımızın müdafiəsi yolunda şəhidlər vermişik, gənclər itirmişik. Bax, ürəyimizi ağrıdan bunlardır. Ancaq bilmək lazımdır ki, bütün bunlarla yanaşı, respublikamızda tam ictimai-siyasi sabitlik vəziyyəti bərqərar olubdur, insanlar sakit, rahat, sərbəst yaşayırlar. İndi siz 3-4 il bundan əvvəlki dövrü xatırlayın. Bakıda, başqa şəhərlərdə, ümumiyyətlə heç bir yerdə yaşamaq mümkün deyildi. Valideynlər uşaqlarını küçəyə buraxa bilmirdilər. Çünki bir tərəfdən Ermənistanın

təcavüzü və gedən döyüşlər, tökülən qanlar, ikinci tərəfdən də Azərbaycanın daxilində, o cümlədən Bakıda hökm sürən özbaşnalıq, qanunsuzluq, ayrı-ayrı silahlı, cinayətkar dəstələrin ardıcıl olaraq cinayətlər törətməsi, insanlara təcavüz, təzyiq etməsi, onların öldürülməsi, mülkünün, varının zorla əlindən alınması bizim həyatımızı narahat edən hallar idi. [119-120]

İndi görürsünüz, biz artıq bunları ötüb keçdik. Yəni onlar özbaşına qalmadılar. Biz respublikamızı həmin daxili bəlalardan xilas etdik, xalqımıza əziyyət, zillət verən cinayətkar ünsürlərdən təmizlədik, qanunu möhkəmləndirdik, qanunun aliliyini təmin və tətbiiq etdik, insanları qanunlara tabe etməyə nail olduq.

Əlbəttə, bu gün də qanunları pozanlar, cinayət edənlər var. Ancaq bunlar bir neçə il bundan öncə olduğu kimi kütləvi və təhlükəli xarakter daşımır. Onlara qarşı da mübarizə aparılır.

İndi, Azərbaycan müstəqil bir dövlət kimi inkişaf etdiyi bir zamanda siz gənclər ali təhsil almağa başlayırsınız. Ona görə mən deyirəm ki, siz ölkəmizin şərəfli bir dövründə yaşayırsınız. Əmin ola bilərsiniz ki, respublikamızda sərbəstlik, sabitlik, əmin-amanlıq, sülh bundan sonra da təmin ediləcəkdir. Yəqin televiziya baxırsınız, radioda eşidirsiniz, qəzetlərdən oxuyursunuz ki, biz bu barədə nə qədər çalışırıq, söyləyərək göstəririk. Çalışırıq ki, bir daha müharibə olmasın, qan tökülməsin, gənclərimiz həlak olmasınlar.

Mən dünən axşam televiziya da bir verilişə baxırdım. Hansısa rayondan olan şəhid analarının görüşünü verirdilər. Ağbircək bir şəhid anası o qədər təsirli danışdı ki, mən böyük heyranlıqla ona qulaq asırdım. Onun oğlu Vətən yolunda həlak olubdur. Amma o, böyük nikbinlik hissi ilə danışaraq deyirdi ki, çox böyük xoşbəxtlikdir ki, indi bizim gənclər həlak olmur, qan tökülmür, şəhidlər vermirik.

Mən sizi əmin edərək bildirirəm ki, bu, gələcəkdə də belə olacaqdır. Bu yolda çalışırıq və bundan sonra da çalışacağıq ki, Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsini sülh yolu ilə həll edək və sülh yolu ilə respublikamızın ərazi bütövlüyünü təmin edək, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad edək və oradan didərgin düşmüş vətəndaşlarımız öz yerinə-yurduna qayıtsın. Yalnız və yalnız bu şərtlərlə sülh danışıqları aparırıq. Başqa şərt ola bilməz. Biz torpaqlarımızın bir qarışını da, bir metrini də [120-121] heç vaxt heç kəsə verməyə razı ola bilmərik. Bu, heç vaxt ola bilməz.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması və qorunub saxlanması bizim müqəddəs vəzifəmizdir. Biz hamımız birlikdə, siz gənclərlə, bütün Azərbaycan xalqının iradəsi ilə bu vəzifəni yerinə yetiririk və yerinə yetirəcəyik. Ancaq bunların hamısını sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Görülən işlər, aparılan danışıqlar, beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən irəli sürülmüş bəzi təkliflər buna ümid verir. Bunların hamısı indi həyata atılan gənclərimizin ömrünün daha da xoşbəxt olmasını təmin etmək üçün lazımdır. Qoy gənclər bundan sonra bir də qanla, müharibə ilə, döyüşlə rastlaşmasınlar.

Beləliklə, sizin təhsil almağınız üçün indi yaxşı imkan, şərait yaranıbdir. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz bu imkanlardan səmərəli istifadə edəcəksiniz. Mən sizin buradakı çıxışlarınızı diqqətlə dinlədim. Güman edirəm ki, bu çıxışlar nəinki salonda olan gənclərin hamısının fikrini ifadə edir, ümumiyyətlə, Azərbaycanın ali məktəblərə daxil olmuş bütün gənclərinin fikrini ifadə edir. Mən bunu belə qəbul edirəm ki, siz hamınız söz verirsiniz ki, yaxşı oxuyacaqsınız, yaxşı təhsil alacaqsınız, respublikamızın dəyərli, layiqli vətəndaşları olacaqsınız və ölkənizə, millətinizə, xalqınıza sədaqətlə xidmət edəcəksiniz. Əminəm ki, belə də olacaqdır. Mən sizin sözlərinizi bir and kimi qəbul edirəm.

Azərbaycandan kənara - başqa ölkələrə təhsil almağa gedən gənclərə xüsusi tövsiyəm ondan ibarətdir ki, siz hansı ölkədə olursunuzsa-olun, birinci vəzifəniz yüksək təhsil almaqdan, o təhsil ocağının bütün imkanlarından istifadə edib hərtərəfli, hazırlıqlı bir vətəndaş olmaqdan ibarətdir. Eyni zamanda siz respublikamızı xarici ölkələrdə təmsil edən insanlar, gənclər olacaqsınız. Siz sadəcə olaraq təhsil almaqla kifayətlənməməlisiniz, Azərbaycanı ləyaqətlə təmsil etməlisiniz, ölkəmizin həqiqətlərini təhsil almağınız universitetlərdə, ali [121-122] təhsil müəssisələrində yaymalısınız, təbliğ etməlisiniz. Buna çox böyük ehtiyac var. Təəssüflər olsun ki, Azərbaycan hələ müstəqillik əldə etməmişdən əvvəl - 1988-ci ildə Ermənistanla Azərbaycan arasında Dağlıq Qarabağ münaqişəsi başlayandan sonra demək olar ki, dünyanın əksər ölkələrində, bəlkə də hamısında Ermənistanın təbliğatı çox güclü olubdur. Amma Azərbaycanın təbliğatı ya zəif olub, ya da heç olmayıbdir. Təcavüz bizim respublikamıza qarşı olubdur, bu münaqişə Ermənistanın təşəbbüsü ilə başlayıbdir, onlar hərbi təcavüz ediblər, Azərbaycanın tərkibində olan Dağlıq Qarabağ Vilayətini ələ keçirmək məqsədi ilə bu çirkin işə əl atıblar. Nəhayət, onlar cürbəcür səbəblər üzündən respublikamızın ərazisinin bir hissəsini işğal ediblər, ölkəmizə zərbələr vurublar, işğal etdikləri yerlərdə Azərbaycanın varidatını dağıdıblar. Belə olan halda Ermənistanın təbliğatı o dərəcədə güclü olubdur ki, xarici ölkələrin əksəriyyətində belə fikir yaranıb ki, guya burada Azərbaycan günahkardır, guya azərbaycanlılar ermənilərin hüquqlarını tapdalayıblar, guya azərbaycanlılar ermənilərə imkan vermirlər ki, onlar respublikamızda, o cümlədən Dağlıq Qarabağda rahat yaşasınlar. Son illər bizim apardığımız əməli işlər, xarici siyasətimiz, təbliğat tədbirlərimiz həmin fikri dəyişdirir. Bu, həqiqətən də çox dəyişib. Ancaq biz bu sahədə hələ çox iş görməliyik.

Siz hələ gəncsiniz. Ola bilsin ki, televiziya baxırsınız və bu barədə son vaxtlar televiziya çoxlu məlumatlar verir. Bilirsiniz ki, 1992-ci ildə ABŞ Konqresi Azərbaycana qarşı ədalətsiz, ölkəmiz barəsində ayrı-seçkilik edən bir qərar qəbul edibdir. Bu da ondan ibarətdir ki, guya Azərbaycan Ermənistanı blokadaya aldığına görə Amerika Birləşmiş Ştatlarının respublikamıza hər cür yardım göstərməsinə qadağan, em-

barqo qoyulubdur. Sovetlər İttifaqı dağıldıqdan sonra ABŞ keçmişdə Sovetlər İttifaqına daxil olmuş respublikaların hamısına maddi və maliyyə yardımı göstərir. Məsələn, Erməni[122-123]stan, Gürcüstan ildə ola bilsin ki, 100-200 milyon dollar dəyərində yardım alırlar. Başqa ölkələr də alırlar. Amma Azərbaycan 1992-ci ilin oktyabr ayından bu yardımlardan məhrum edilibdir. Çünki bizim xarici siyasətimiz zəif olubdur, təbliğatımız olmayıbdir. Ona görə də ABŞ Konresində ermənilər belə bir qərar qəbul etdiriblər.

Mən dörd ildir Azərbaycana rəhbərlik edirəm. Bu illər ərzində biz çalışırıq ki, həmin 907-ci əlavəni, bu ədalətsiz qərarı ləğv etdirməyə nail olaq. Baxmayaraq ki, Amerikanın prezidenti cənab Bill Klinton hələ 1994-cü ildə ilk dəfə görüşərkən mənə bildirdi ki, o da həmin 907-ci əlavənin əleyhinədir və onun ləğv olunmasının tərəfdarıdır, eləcə də ABŞ-ın başqa hökumət, dövlət adamları da bunu bəyan ediblər, ancaq Konqres bunu etmir.

Mən bu yaxınlarda ABŞ-da rəsmi səfərdə olarkən Konqresdə həddindən artıq görüşlər keçirdim, danışıqlar apardım. Demək olar ki, bir günün içərisində Konqresdə 40-dan çox konqresmenlə, senatorla görüşdüm. Bu, onların təcrübəsində görünməmiş bir hadisə idi. Hər birisini inandırmağa, başa salmağa, anlatmağa çalışırdım ki, bu qərar ədalətsizdir, bunu ləğv etmək lazımdır.

Həqiqət ondan ibarətdir ki, Ermənistan Azərbaycana təcavüz edibdir, Ermənistanın silahlı qüvvələri ərazimizin 20 faizini işğal edibdir və işğal olunmuş ərazilərdən bir milyon Azərbaycan vətəndaşı qovulub, onların hüquqları tapdalanıbdir. Bildirdim ki, əgər siz insan hüquqlarının pozulduğuna, tapdalandığına görə bu cür qərar qəbul etmisinizsə, gəlin görün kim kimin hüquqlarını tapdalayıb, pozub. Siz bunu araşdırın.

Görürsünüz, indi bilinir ki, biz bu məsələnin həllinə nail olacağıq. Amma bu, nə qədər çətin bir işdir. Çox iş görülməlidir. Səbəb də ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın həqiqətləri, [123-124] Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi barədə həqiqətlər dünyaya hələ istənilən qədər çatdırılmayıbdır.

Mən dünən Polşa Respublikasından Vətənə dönmüşəm. Orada Polşa prezidenti Aleksandr Kvasnevskinin dəvəti ilə rəsmi səfərdə idim. Bizim çox uğurlu danışıqlarımız keçdi, çox əhəmiyyətli səfər oldu və Polşa ilə Azərbaycan arasında çox böyük əhəmiyyətə malik sənədlər imzaladıq. Dünən günün sonunda Bakıya qayıtdım və bu gecə səhərə qədər İsrailin baş naziri cənab Netanyahu ilə görüş keçirdim. O, Uzaq Şərq ölkələrinə - Yaponiyaya, Çinə və Cənubi Koreyaya səfərə çıxmışdı. O, xəbər vermişdi ki, yolüstü Bakını bir neçə saat ziyarət etmək istəyir. Ancaq elə oldu ki, onun proqramına görə görüş gecə saat 4-də alındı. Nəhayət, saat 4-dən səhər saat 9-a kimi mən onunla görüşdüm. Biz birlikdə Zugulbada günəşin çıxmasını müşahidə etmişik və bir neçə saat bir yerdə danışıqlar aparmışıq. Məqsədimiz də ölkələrimiz arasında əlaqələri inkişaf etdirmək olub. Amma əsas məqsədimiz həmişə Azərbaycanın həqiqətlərini, Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsinin səbəblərini, bunun ölkəmizə vurduğu zərbləri və bizim bu sahədə mövqeyimizi anlatmaqdan, çatdırmaqdan ibarətdir. Sizə deyə bilərəm ki, söhbətlərimizin 70 faizi məhz bu məsələyə həsr olunmuşdu.

Bilirsiniz ki, mən iyul ayının sonundan avqustun əvvəllərində ABŞ-da rəsmi səfərdə oldum. Bu səfər 12 gün davam etdi. Vaşinqton, Nyu-York, Hyüston, Çikaqo şəhərlərində 150-yə qədər görüş keçirdim. Bütün danışıqlar, dövlət xadimləri ilə görüşlər, ayrı-ayrı şirkətlərin rəhbərləri və nümayəndələri ilə, konqresmenlərlə görüşlər, ictimaiyyətin nümayəndələri ilə böyük salonlarda keçirilən görüşlər, hətta Hyüstonunda tibb mərkəzində çalışan məşhur cərrah, tanınmış tibb alimi Debeyki ilə və mərkəzdə işləyən başqa insanlarla görüşlər - bunların hamısı Azərbaycanı tanımaq, respublikamızın həqiqətlərini çatdırmaq məqsədi daşıyırdı. Mən hər dəfə [124-125] bu görüşləri keçirəndən sonra yenə də təhlil edirəm ki, biz hələ bu sahədə nə qədər geri qalırıq, nə qədər iş görülməlidir.

Məsələn, baxmayaraq ki, İsrailin baş naziri Netanyahu ilə mən keçən ilin dekabrında Lissabonda görüşmüşdüm, orada ətraflı danışıqlar aparmışdıq, ancaq bu gecə mən ona Azərbaycan haqqında, ölkəmizin xarici və daxili siyasəti haqqında, Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsi barədə məlumatlar verəndə gördüm ki, bu məlumatların çoxu onun üçün yenidir. Yəni bu məsələlər, işlər bir dəfə yox, iki dəfə yox, üç dəfə yox, xeyli davam etməlidir. Bunları sizə ona görə deyirəm ki, siz harada olmağınıza baxmayaraq, respublikamız haqqında həqiqətləri təbliğ edəsiniz. Bizim xarici ölkələrdə olan ayrı-ayrı vətəndaşlarımız, gənclərimiz bəzən müxtəlif subyektiv səbəblərdən, bəzən anlamadan, bəzən qərəzli olaraq ölkəmizin bu günü haqqında təhrifedici, yalan məlumatlar verirlər. Mən xarici dövlətlərdə olarkən belələri ilə rastlaşırım.

Mən Polşada olanda yanıma bir-iki azərbaycanlı gəldi. Onlarla görüşdüm və gördüm ki, guya onlar orada Azərbaycanı təmsil edirlər. Ancaq orada yaşayırlar, Azərbaycanda baş verən hadisələrdən isə nə qədər uzaqdırlar. Onlardan soruşdum ki, Azərbaycanda nə vaxt olubsunuz? Dedilər ki, 1993-cü ildən Bakıda olmamışıq. Məlumatları haradan aldılar ki, maraqlandım. Gördüm ki, oradan-buradan yalan məlumatlardan bəhrələnilər. Bəlkə də onların günahı deyil, - onlar sadə adamlardır, sadəcə olaraq, onları bəzən aldadırlar və həmin adamlar Polşada ölkəmiz haqqında həqiqətləri çatdırmaq əvəzinə respublikamızın vəziyyəti barədə təhrifedici məlumatlar yayırlar.

Ona görə də sizə, - xarici ölkələrə təhsil almağa gedən gənclərimizə mənim tövsiyəm ondan ibarətdir ki, siz Azərbaycanın səlahiyyətli nümayəndələrisiniz, hər yerdə respublikamız haqqında həqiqətləri çatdırma-

lısınız, təbliğ etməlisiniz. [125-126] Bunların hamısı siz təhsil alarkən, oxuyarkən ölkənizə, xalqınıza, millətinizə göstərdiyiniz xidmət olacaqdır.

Hər bir xarici dövlətin özünəməxsus qanunları, adət-ənənələri var. Hər bir ölkənin siyasətini onun daxili işi hesab edirik. Heç bir ölkənin daxili işinə qarışmırıq və bundan sonra da qarışmayacağıq. Hesab edirik ki, hər bir ölkənin xarici və daxili siyasəti o ölkənin özünün işidir və başqa ölkələr onun işinə qarışmamalıdır. Bunun özü müstəqillik üçün lazım olan bir şərtidir. Ancaq dediyim kimi, hər bir ölkənin qanununu, adət-ənənəsini bilmək lazımdır. Çünki bizim Azərbaycan gənclərinin nə qədər çox biliyi, savadı olsa bu, bir o qədər yaxşı olar. Eyni zamanda respublikamızın, xalqımızın milli xüsusiyyətlərini, milli ənənələrini, milliliyini heç vaxt unutmaq lazım deyil və bunu heç bir şeyə dəyişmək olmaz. Əgər biz azərbaycanlı kimi öz müstəqilliyimizi, milli azadlığımızı yüksək qiymətləndiririksə, xalqımızın tarixini, adət-ənənələrini, xalqımıza məxsus milliliyi həmişə yaşatmalıyıq və onları hər yerdə təbliğ etməliyik. Mən bunu ona görə deyirəm ki, bizim bəzi adamlar - gənclər, hətta gənc olmayanlar da başqa ölkəyə gedən kimi, dərhal cürbəcür təsir altına düşürlər. Bu da o nəticəyə gətirib çıxarır ki, həmin adamlar öz milliliyini itirir, öz adət-ənənələrini itirirlər. Bu təhlükəlidir. Ona görə də mən sizi xəbərdar edirəm.

Şübhəsiz ki, siz xarici ölkələrdə dil öyrənməlisiniz. Mən keçmişdə də demişəm və bu gün də deyirəm, şəxsən arzum ondan ibarətdir ki, hər bir azərbaycanlı çox dil bilsin. Ancaq birinci növbədə öz ana dilini - dövlət dilini yaxşı bilsin. Bizim çox gözəl, zəngin, cazibədar dilimiz var. Bəlkə də biz bu dildə danışdığımızı görə öz dilimizin zənginliyini və gözəlliyini hələ tam dərk edə bilməmişik. Ancaq bilin ki, bu həqiqətdir. Ona görə də bunu heç bir şeyə dəyişmək olmaz. Xarici dil bilmək, əlbəttə ki, lazımdır, vacibdir. Mən bir daha arzu edirəm ki, vətəndaşlarımız ingilis dilini də, rus dilini də, fransız dilini də, [126-127] alman dilini də, türk dilini də, ərəb dilini də, fars dilini də, hətta Çin dilini də bilsinlər. Gənclərimiz nə qədər çox dil bilsələr bir o qədər zəngin dünyagörüşünə malik olacaqlar. Bu, müasir dünyanın tələbləridir. Amma ən əsası ondan ibarətdir ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir azərbaycanlı öz ana dilini - Azərbaycan dilini, dövlət dilini mükəmməl bilməlidir. Gənclərə tövsiyə edirəm ki, əgər kiminsə bu barədə çatışmazlığı varsa, çalışın, bunu aradan qaldırın. Xarici ölkələrdə təhsil alarkən, həmin ölkənin dilini öyrənərkən, eyni zamanda başqa dilləri öyrənərkən öz dilinizi heç vaxt unutmayın və öz ana dilinizi heç bir başqa dilə dəyişməyin. Xalqın, millətin, insanın öz ana dilindən əziz heç bir şeyi ola bilməz.

Hətta öz dilimizdə danışmağı başqalarına da öyrədin. Ümumiyyətlə, mən fikir verirəm, - respublikamıza başqa ölkələrdən gəlib işləyənlər, dövlət nümayəndələri, səfirliklərdə çalışanlar Azərbaycan dilini öyrənməyə çalışırlar. Bu, çox sevindirici haldır. Bunun özü də yenilikdir.

Mənim xatirimdədir, keçmiş zamanda ədəbiyyat tarixini öyrənərkən fəxr edirdik ki, vaxtilə Lermontov bir müddət Azərbaycanda olmuş, Quba zonasında yaşamışdır. O öz dostuna yazmışdı ki, mən burada Azərbaycan dilini öyrənirəm. Avropada fransız dili kimi, Qafqazda da Azərbaycan dili çox məşhur və mötəbər bir dildir. Hətta Lermontovun belə bir yazısı da var. Biz bunu böyük iftixar hissi ilə qeyd edirdik ki, görün, Lermontov burada yaşayıb, dilimizə belə böyük hörmət edib və bizim dilimizi öyrənməyə çalışıb. Bunun özü tarixdə nadir bir hadisədir. İndinin özündə də bizim dili öyrənməyə çalışırlar. Bəziləri artıq bizim dildə danışirlar. Bu, çox gözəldir. Çünki biz öz dilimizin hörmətini qaldırmalıyıq. Ona görə ki, bizim dilə hörmət edilsin, dilimizi öyrənsinlər, mənimsəsinlər. Mən əminəm ki, başqa ölkələrdə də bizim dilimiz nə qədər geniş yayılsa, öyrənilsə Azərbaycanın ədəbiyyatını, mədəniyyətini ana dilimizdə oxuyanlar, öyrənənlər respublikamızın necə zəngin mənəviyyətə, ədəbiyyətə, mədəniyyətə malik olduğunu dərk edəcəklər. Mən bu məsələ ilə əlaqədar öz fikirlərimi sizə çatdırıram və güman edirəm ki, bu tövsiyələrimi unutmayacaqsınız.

Harada olursunuzsa, - istər daxildə, istərsə də xaricdə, - hər bir azərbaycanlı gəncin şərəfli borcu Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaqdan, inkişaf etdirməkdən ibarətdir. Bu, bizim çoxəsrlik tariximizdə böyük, şərəfli və tarixi nailiyyətdir. Mən bunu dəfələrlə demişəm. Hansı xarici ölkədə olursansa, orada deyirəm ki, keçmişdə bizim xalqımız hər bir çətinliyə dözübdür, bu gün də, sabah da dözə bilər. Ancaq bundan sonra heç bir vaxt xalqımız öz dövlət müstəqilliyini əldən verməyəcəkdir. Bu, heç vaxt ola bilməz. Bu mənim fikrimdir, iradəmdir, mənəviyyətdir. Amma mənim istədiyim odur ki, bu, hər bir Azərbaycan vətəndaşının, hər bir azərbaycanlının fikri olsun və onun iradəsinə çevrilsin.

Son illər Azərbaycanda təhsil sahəsində bir sıra dəyişikliklər gedir. Bunların bəziləri müsbət xarakter daşıyır. Təəssüflər olsun ki, bəziləri də pərakəndə getdiyinə görə respublikamızın təhsil sisteminə, o cümlədən ali təhsilinə müəyyən zərər gətirir. Artıq indi vaxt gəlib çatıb və başlıca vəzifəmiz ölkəmizin təhsilini qəbul etdiyimiz «Təhsil haqqında qanun» əsasında bundan sonra daha da möhkəm qurmaq, inkişaf etdirməkdir. Hesab edirəm ki, bizim müvafiq orqanlar bu işlərlə məşğul olacaqlar.

Respublikamızın çox güclü müəllim ordusu var. Azərbaycanın müəllimləri ən yüksək mənəviyyətə, vətəndaşlıq hisslərinə malik olan insanlardır. Müəllimlik sənəti şərəfli bir sənətdir. Mən bunu öz həyatımda da, işlədiyim dövrlərdə müəllimlərlə görüşlərdə, danışıklarda da hiss etmişəm ki, Azərbaycanın müəllimləri bu şərəfli adı ləyaqətlə daşıyıblar və bu gün də daşıyırlar. Baxmayaraq ki, son illər onların [128-129] həyatında, o cümlədən maddi vəziyyətlərində çətinliklər baş veribdir, ancaq əminəm ki, onlar bu çətinliklərə dözürlər və dözəcəklər.

1941-1945-ci illər Böyük Vətən müharibəsi dövrü mənim xatirimdədir. Mənim o vaxt müəllimlərim var idi. Onlar mənə müharibədən əvvəl dərs demişdilər. Həmin vaxtlar mən onların bir çoxunun maddi vəziyyətini, yaşayış tərzini görürdüm. Həddən artıq ağır vəziyyətdə yaşayırdılar. Amma buna baxmayaraq, öz müəllimlik namusunu, şərəfini, müəllim adını həmişə uca saxlamışdılar. Mən orta məktəbdə aldığım təhsilə görə, sonrakı dövrlərdə Azərbaycan müəllimlərinin fəaliyyətini daim müşahidə etdiyimə görə və onların işi ilə yaxından tanış olduğuma görə Azərbaycan müəlliminin nə qədər böyük şərəfə layiq olduğunu həmişə demişəm və yüksək qiymətləndirmişəm. Mən bu gün də Azərbaycan müəllimlərinə öz adımdan və bütün xalqımız adından təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm. Çünki bizim hamımız - mən də, siz də Azərbaycan məktəbinə, Azərbaycan müəlliminə borcluyuq. Güman edirəm ki, mövcud çətinliklər, problemlər aradan qaldırılacaq, orta təhsil sistemində də, ali təhsil sistemində də müasir dövrün tələblərinə uyğun, müstəqilliyimizə, Konstitusiyamıza, qanunlarımıza uyğun şərait yaranacaq və müəyyən işlər görülməkdir.

Burada çıxış edənlərdən kimsə dedi ki, xarici ölkələrdə olan tələbələrimizə qayğı, maddi yardım göstərilməsinə ehtiyac var. Mən Nazirlər Kabinetinə, Təhsil Nazirliyinə və Prezidentin İcra Aparatının Humanitar Siyasət şöbəsinə göstəriş verirəm ki, bu məsələni araşdırıb mənə təklif versinlər. Hesab edirəm ki, xaricdə təhsil alan tələbələrimizə il müddətində vaxtaşırı müəyyən maliyyə yardımları etmək olar. Maliyyə çətinliyimiz nə qədər ağır olsa da biz vəsait tapıb bunu edə bilərik. Sadəcə olaraq, mənə bu barədə təkliflər vermək lazımdır. Elə etmək lazımdır ki, bu, bir sistem halına düşsün. Mütləq bunu [129-130] etmək lazımdır. Sizi əmin edirəm ki, biz bunu edəcəyik. Sizin gələcəkdə hansısa probleminiz, çətinliyiniz olsa çəkinmədən müraciət edə bilərsiniz. Əgər biz sizi xarici ölkələrə təhsil almağa göndəririksə, sizə qayğı da göstərməliyik. Arxayın olun və bilin, təkcə xarici ölkələrə gedən tələbələrə yox, bütün Azərbaycan gənclərinə, tələbələrinə, respublikamızın ali məktəblərinin tələbələrinə qayğı göstərmək mənim və Azərbaycan dövlətinin borcudur və biz bu borcumuzu yerinə yetirəcəyik.

Sizi bir daha təbrik edirəm. Hamınıza cansağlığı arzu edirəm. Sizə gələcək həyatınızda və işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Azərbaycandan uzaqlara gedən gənclərimizə yaxşı yol arzu edirəm. Sağ olun. [130]

**BÖYÜK BRİTANİYA VƏ
ŞİMALİ İRLANDİYA
BİRLƏŞMİŞ KRALLIĞININ KRALIÇASI
ÜLYAHƏZRƏT II ELİZABETƏ**

Şahzadə Diananın avtomobil qəzası nəticəsində faciəli surətdə həlak olması xəbəri məni çox kədərləndirdi.

Kral ailəsinə və bütün İngiltərə xalqına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 31 avqust 1997-ci il

[131]

**BÖYÜK BRİTANİYA VƏ ŞİMALI
İRLANDİYA BİRLƏŞMİŞ KRALLIĞININ
BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ
ENTONİ BLEYR CƏNABLARINA**

Şahzadə Diananın faciəli surətdə həlak olması xəbərindən kədərləndiyimi bildirirəm.
Bu itki münasibətilə Sizə və bütün İngiltərə xalqına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 31 avqust 1997-ci il

[132]

**GÜRCÜSTAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ EDUARD AMVROSIYEVIÇ
ŞEVARDNADZE CƏNABLARINA**

Hörmətli Eduard Amvrosiyeviç!

Gürcü xalqına üz vermiş böyük itki - görkəmli yazıçı və ictimai xadim, Gürcüstan Yazıçılar İttifaqının sədri Quram Pancikidzenin vəfatı ilə əlaqədar olaraq Sizə səmimi qəlbdən başsağlığı verirəm. O, Azərbaycan xalqının yaddaşında Azərbaycanın böyük dostu, Azərbaycan - gürcü mədəni və ədəbi əlaqələrinin inkişafı üçün çox zəhmət çəkmiş bir şəxs kimi qalacaqdır.

Müstəqil Gürcüstanın ləyaqətli oğlu Quram Pancikidzenin əziz xatirəsi qəlbimizdə əbəbi yaşayacaqdır.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 31 avqust 1997-ci il

[133]

AZƏRBAYCANIN ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ YENİ DƏRS İLİNİN BAŞLANMASI MÜNASİBƏTİLƏ BAKIDAKI 18 NÖMRƏLİ MƏKTƏBDƏ KEÇİRİLMİŞ MİTİNGDƏ NİTQ

1 sentyabr 1997-ci il

Əziz balalar, uşaqlar, şagirdlər, tələbələr!
Hörmətli müəllimlər, valideynlər!

Mən sizi bu ümumxalq bayramı, ölkəmizdə bütün təhsil ocaqlarında tədris ilinin başlanması münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm, sizə təhsilinizdə, dərsinizdə və bütün həyatınızda uğurlar arzulayıram.

Bu gün həqiqətən ölkəmiz və xalqımız üçün böyük bayramdır. Bu, hər bir ailəyə, insana aid olan gündür. Kiminsə ilk övladı bu gün məktəbə ayaq basır, kiminsə artıq bir neçə uşağı məktəbə gedir, müxtəlif siniflərdə yenidən dərsə başlayır, kiminsə nəvələri məktəbə gedirlər. Bəzilərinin övladları orta məktəbi qurtarıb ali təhsil almaq üçün universitetlərə, institutlara gedirlər.

Bu gün respublikamızın, ölkəmizin hər bir güşəsində, hər bir evdə, ailədə əlamətdar gündür. Bu gün məhz xalqımızın uşaqdan böyüyə qədər təhsil almasına, inkişaf etməsinə həsr olunduğuna görə hər bir vətəndaş üçün, eyni zamanda dövlətimiz, xalqımız üçün əziz gündür. Ona görə bu gün qiymətlidir. [134-135]

Bu gün Azərbaycanı hər yerdə gül-çiçək, şən əhval-ruhiyyə, sevinc əhatə edir. Çox şadam ki, bu günü mən ümumiyyətlə, harada olursa-olsun, daim bayram kimi qeyd edərək, eyni zamanda məhz bu gün sizinlə bir yerdəyəm, bu günü 18 nömrəli məktəbin şagirdləri, müəllimləri ilə birlikdə qeyd edirəm.

Respublikamızda son illər mövcud olan çətinliklər artıq aradan götürülüb, məktəblərimiz normal fəaliyyət imkanı əldə edərək işləyirlər. Keçmiş zamanlarda olduğu kimi, məktəblərimiz bu il də şagirdlərin qəbul edilməsinə lazımi hazırlıq işləri görüblər. Bəzi yerlərdə yeni məktəb binaları açılıb, inşa edilib, istifadəyə verilibdir. Məktəblərin qapıları bütün şagirdlərin üzünə açılıbdır. Bu, ölkəmizin həyatının sərbəstləşməsi və normallaşmasının ən mühüm əlamətlərindən biridir.

Ona görə bunu xüsusi qeyd edirəm ki, 1988-89-cu illərdən bəri respublikamızın başına gələn bəlalər, Ermənistanın Azərbaycana etdiyi hərbi təcavüz ilə əlaqədar olaraq, eyni zamanda ölkəmizin daxilində yaranmış qarmaqarışlıq, özbaşınalıq, qanunsuzluğa görə həyatımızın çox sahəsində, o cümlədən təhsil sahəsində də işlər pozulmuşdu. Məktəblərin də fəaliyyəti zəifləmişdi, hətta sıfır dərəcəsinə enmişdi. Respublikamızda o illər hökm sürən cinayətkarlıq, özbaşınalıq bəzən hətta valideynləri o qədər vahiməyə salmışdı ki, onlar uşaqlarını məktəbə yola sala, göndərə bilmirdilər. Məlumdur ki, o illər ailələrin çoxunda uşaqların təhsil alması prosesi müəyyən qədər dayanmışdı.

Mən məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, respublikamızı bu əzab-əziyyətə salan belə hallar artıq keçmişdə qalıbdır. Biz o halları aradan götürdük, respublikamızda əmin-amanlıq, insanlara rahatlıq yaratdıq, cinayətkar qrupları aradan götürdük. İndi görürsünüz ki, Azərbaycanın hər bir yerində, guşəsində bizim məktəblər sərbəst fəaliyyət göstərir, gənclər, uşaqlar sərbəst təhsil alırlar. [135-136]

Bu bizim son illər respublikamızın həyatında əldə etdiyimiz nailiyyətlərdən ən əhəmiyyətlisidir. Çünki başqa sahələrdə geriliyə, çatışmazlığa müəyyən qədər dözmək olar, o halların vurduğu zərərləri tezliklə aradan qaldırmaq olar. Amma xalqın, millətin təhsil sistemini qırmaq olmaz. Bu, elə bir işdir ki, ardıcıl surətdə davam etməlidir. Bir il belə fasilə olsa, millətə, xalqa böyük zərbələr vura bilər. Biz bu zərbələri aldıq və onların ağır nəticələrini də görürük. Ancaq bu gün hamımız şad olmalıyıq ki, təhsil sistemində qayda-qanun yaranıbdır, məktəblərimiz işləyir və hər bir valideyn də öz uşağını məktəbə rahat göndərir, onun təhsili ilə məşğul olur.

Azərbaycanda təhsil böyük yer tutur. Təsəvvür edin, ölkəmizdə bu gün 130 min uşaq ilk dəfə məktəb astanasından keçib, sinifdə oturub dərsə başlayacaqdır. Bu il bizim orta məktəblərdə bir milyon 560 min uşaq oxuyacaqdır. 160 min müəllim - böyük bir ordudur - orta məktəblərdə dərsə başlayacaqdır.

Ali məktəblərimizdə də qəbul normal keçibdir. Bu il Azərbaycanın ali məktəblərinə, universitetlərinə 19 min gənc qəbul olunubdur. Bütün ali məktəblərimizdə bu il 89 min, texnikumlarda 25 min tələbə, texniki peşə məktəblərində təxminən 25 min şagird təhsil alacaqdır. Bu rəqəmlər onu göstərir ki, Azərbaycanda gənclərin hamısı təhsil ilə əhatə olunubdur. Bu rəqəmlər onu göstərir ki, Azərbaycanın gələcəyi üçün yaxşı əsas yarıdırıq, qururuq. Bu rəqəmləri nəzərinizə çatdıraraq bildirmək istəyirəm ki, bunlar hamısı müstəqil Azərbaycan Respublikasının iftixar edə biləcəyi göstəricilərdir. Hər bir xalqın səviyyəsini onun bilik səviyyəsi müəyyən edir. Bilik səviyyəsinə də nail olmaq üçün təhsil daim mövcud olmalıdır və o, ardıcıl surətdə inkişaf etməlidir. Biz buna nail olmuşuq və ümidvaram ki, bundan sonra da bu məsələ diqqət mərkəzində olacaqdır. Biz gələcəkdə Azərbaycanın təhsilinin daha da təkmilləşməsinə, keyfiyyətinin yüksəlməsinə nail ola biləcəyik. [136-137]

Mən bu gün Azərbaycanın müəllim ordusuna hörmət və ehtiramımı bir daha bildirirəm və bəyan edirəm ki, cəmiyyətimizdə Azərbaycan ziyalılarının içərisində müəllimlər xüsusi yer tuturlar, hörmətə layiqdirlər və xüsusi qayğı ilə əhatə olunmalıdırlar. Mən ümidvaram ki, həm orta məktəblərdə, həm ali məktəblərdə müəllimlərimiz gələcəkdə də öz peşələrinə sadıq olacaqlar, öz biliklərini daha da təkmilləşdirəcəklər. Müəllimlərimizin səyi nəticəsində bizim təhsil sistemi daha da təkmilləşəcək, bunların hamısı azad, müstəqil Azərbaycanın gələcəyinə xidmət edəcəkdir.

Əziz balalar, uşaqlar! Siz xoşbəxtsiniz. Ona görə xoşbəxtsiniz ki, artıq təhsil almağa başlayırsınız, ya da alırsınız. Ona görə xoşbəxtsiniz ki, siz müstəqil Azərbaycanın məktəblərində təhsil alırsınız. Dövlət müstəqilliyinin xalqımıza bəxş etdiyi nemətlərdən biri də odur ki, biz artıq öz təhsil sistemimizi xalqımızın, millətimizin tarixinə, mənəviyyətinə, ənənələrinə uyğun qururuq. Doğrudur, bu proses çox mürəkkəb prosesdir. Bu proses qısa bir müddətdə başa çatma bilməyəcəkdir. Bu gün təhsil sahəsində çalışan bütün vətəndaşlara, müəllimlərə, təhsil müəssisələrinin rəhbərlərinə müraciət edərək xahiş edirəm ki, onlar tezliklə təhsil sistemində işlərin müstəqil Azərbaycanın prinsipləri əsasında qurulmasına nail olsunlar. Burada dərslərin dəyişilməsi, yeni dərslərin yaranması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Bilirəm, bu, asan iş deyil. Bu, bir çox böyük amillərlə bağlıdır, onlardan asılıdır. Ancaq mən bu gün həm Təhsil Nazirliyinə, həm də Nazirlər Kabinetinə qəti təklif edirəm ki, onlar dərslərin dəyişilməsi, müstəqil Azərbaycanın tarixinə, həyatına uyğun yazılması işi ilə daha da ciddi məşğul olsunlar. Çünki məktəblərdə tarix, ədəbiyyat dərsləri, humanitar sahəyə aid başqa dərslər köhnə dərslərlə əsasında aparılırsa, onlar bizə xeyir gətirmir. Onsuz da keçmiş zamanda həmin dərslərlə təhsil alan insanlar hələ var, onların zehmində, fik[137-138]rində dəyişilmə prosesi gedir və getməkdədir. Ancaq indi dərs alan uşaqlar, gənclər gərək mütləq və mütləq bizim yeni dərslərlə əsasında oxusunlar.

Biz yeni əlifbaya - latın əlifbasına keçmişik. Mən hiss edirəm ki, latın əlifbasının tətbiqi çox lənc gedir. Hesab edirəm ki, bu işləri də sürətləndirmək lazımdır. Yaşlı nəsil kiril əlifbası ilə oxuduğuna görə latın əlifbasını oxumaqda çətinlik çəkir. Bildirmək istəyirəm ki, burada heç bir çətin iş yoxdur. Latın əlifbası ilə kiril əlifbası arasında fərq o qədər də böyük deyildir. Sadəcə, mən yaşlı nəslə müraciət edib deyirəm ki, bir balaca özünü əziyyətə salın və tezliklə bu kiril əlifbasından xilas olun.

Bizim bu günümüz, gələcəyimiz məhz latın əlifbası ilə bağlıdır. Nəşriyyata da bu gün müraciət edirəm ki, kitabların hamısı latın əlifbası ilə çap olunsun. 1939-cu ildən indiyə qədər yazılan kitabların hamısı kiril əlifbası ilə buraxılıb. Bu illərdə bizim ədəbiyyatımızda, mədəniyyətimizdə, tariximizdə, elmimizdə çox böyük nailiyyətlər, ixtiralar əldə olunubdur. Bunların hamısı öz əksini kitablarda tapıbdir. Bizim kitabxanalar belə kitablara doludur. Şübhəsiz ki, bunlardan bu gün də, on illər sonralar da istifadə etməli olacaqlar. Əgər biz tezliklə bütün sahələrdə latın əlifbasına keçməsək, gecikmiş olacağıq. Bu işlər məktəblərdə xüsusilə təşkil olunmalıdır. Mən Təhsil Nazirliyindən, bütün məktəblərdən bunu tələb edirəm.

Məktəblərimizdə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin, azadlığının mənası, məzmunu çox geniş tədris olunmalıdır. Bu, çox əhəmiyyətlidir, çünki vətənpərvərlik hissləri insanlara uşaq vaxtından aşılanmalıdır. Xalqımızın təbii xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, xalqımız vətənpərvərdir. O, ananın bətnində vətənpərvərlik hisslərini özündə toplayır.

Tədrisin, tərbiyənin bu sahədə çox böyük əhəmiyyəti vardır, xalqımızı, millətimizi, gənclərimizi vətənpərvərlik hissi ilə [138-139] tərbiyə etmək təhsilin əsas istiqaməti, hissəsi, məktəblərimizin, müəllimlərimizin borcudur. Siz uşaqlara hərtərəfli təhsil verməlisiniz. Uşaqlar gərək orta məktəblərdə bütün fənləri mənimsəsinlər. Bunların hamısı ilə bərabər, bizim xalqımızın zəngin tarixini, mədəniyyətini, mənəviyyatını, mənəvi dəyərlərini uşaqlara öyrətmək, çatdırmaq, uşaqları məhz həmin ənənələr ruhunda tərbiyə etmək müəllimlərin müqəddəs borcudur. Mən arzu edərdim ki, müəllimlər bunu heç vaxt unutmasınlar.

Burada olan imkanların hamısından istifadə etmək lazımdır. Bu sırada mən hesab edirəm ki, məktəblərdə Azərbaycanın müstəqilliyinin atributları yaxşı təbliğ olunmalıdır. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini təmsil edən Azərbaycanın bayrağına münasibət, onun müqəddəsliyi hər bir cocuqda, yeniyetmədə daxil olmalıdır. Azərbaycanın bayrağı sadəcə bayraq deyil. O, bizim dövlətçiliyimizin, müstəqilliyimizin rəmzidir. Keçmişdən qalan ənənələrə görə bu bayrağa o qədər də əhəmiyyət verilmirdi, bu bayraq müəyyən qədər formal xarakter daşıyırdı. Ancaq indi biz yeni bir həyatdayıq. Biz öz müstəqil dövlətimizdəyik, ölkəmizdəyik. Hansı ölkəyə gediriksə - gedək, Azərbaycan bayrağının o ölkədə asılması həm Azərbaycanın orada təmsil olunmasını göstərir, həm də bizim ölkəmizi tanıdır, eyni zamanda bizdə böyük iftixar hissi doğurur.

Mən çox ölkələrə gedirəm. Hava limanında Azərbaycan bayrağını görəndə həddindən artıq sevinirəm. Yaşadığım iqamətgahın, əyləşdiyim avtomobilin üstündə Azərbaycan bayrağını, hansı bir yerə danışığa gedəndə Azərbaycan bayrağını görürəm. Bu bizim müstəqil dövlətimizin rəmzidir. Ona görə də gərək hər bir Azərbaycan vətəndaşı, xüsusən gənc nəsil bunu dərk etsin, qiymətləndirsin. Onda bayrağa olan məhəbbət eyni zamanda Vətənə, xalqa, dövlətə olan məhəbbətə bərabər olsun. Gərək hər bir evdə Azərbaycan dövlətinin [139-140] bayrağı olsun, hər bir ailə Azərbaycan bayrağına itaət etsin. Bu bayraq təkrar yerlərdə yox, idarələrdə, küçələrdə, saraylarda, məktəblərdə yox, gərək hər bir ailənin həyatının əziz bir hissəsi olsun.

Azərbaycanın gerbini təbliğ etmək lazımdır. Azərbaycanın gerbi bayraq ilə bərabər bizim dövlət müstəqilliyimizi təmsil edən atributdur. Azərbaycanın gözəl himni var. Bu gün Azərbaycanın milli dövlət himni burada səsləndi. Sevindiricidir ki, bu himn hələ 1918-ci ildə yazılıbdır. Bunun müəllifi bizim böyük bəstəkarımız Yzeyir Hacıbəyovdur. Himnimizin sözlərini böyük şairimiz Əhməd Cavad yazıbdir. Onun musiqisi də çox gözəldir, sözləri də çox mənalıdır, gözəldir.

Mən xarici ölkələrə səfər edərkən hər yerdə iki himn çalınır - Azərbaycanın himni, bir də getdiyimiz ölkənin himni. Hər ölkənin himni özünə görə əzizdir. Öz xalqının musiqisini, mənəvi xüsusiyyətlərini əks etdirir. Bu təbiidir. Ancaq mən hər yerdə müqayisə edib görürəm ki, bizim himnin müəllifləri bu himni nə qədər böyük məharətlə yaradıblar. Hər dəfə xarici ölkələrdə bu himni dinləyərkən mən yenidən iftixar hissi duyuram. Ancaq himni dinləmək yox, onu oxumaq lazımdır. Bizdə təəssüf ki, bu ənənə yaranmayıbdır. Himni dinləyirik, amma onun sözləri var. Mən hesab edirəm ki, bu bizim həyatımızda çatışmazlıqdır. Himn çalınan vaxt insanlar bu himnin sözlərini oxumalıdırlar. Bunun əhəmiyyəti var. Bir var ki, onu dinləyərsən, bir də var ki, o mahnının, musiqinin sədaları altında o sözləri tələffüz edərsən, oxuyasan. Bunlar da insanlarda vətənpərvərlik hissini daha da möhkəmlənməsinə kömək edir. Eyni zamanda bu ona görə vacibdir ki, himnimizə xüsusi hörmətin təzahürüdür. Ona görə də mən bütün məktəblərin - ali və orta məktəblərin qarşısında vəzifə qoyuram ki, qısa bir müddətdə bütün şagirdləp, tələbələr, müəllimlər Azərbaycanın himnini oxusunlar. Bunu siz necə təşkil edəcəksiniz - məndən [140-141] yaxşı bilirsiniz. Ancaq bunu təşkil etmək lazımdır ki, hər bir insan himni oxuya bilsin, həm də məharətlə oxusun.

Mən bunu tək məktəblər üçün demirəm, bütün cəmiyyət üçün deyirəm. Ola bilsin ki, mən bu yaxınlarda bu barədə bir sərəncam da verməyə məcbur olacağam ki, bu işlər yerlərdə təşkil edilsin. Ancaq cəmiyyətdə hər şey məktəbdən, təhsildən başlayır. Ona görə də mən bu fikri məhz burada - məktəbdə, təhsil işçilərinin qarşısında deyirəm. Bu da sizin vəzifələrinizdən biridir. Arzu edərdim ki, bunu qısa müddətdə həyata keçirəsiniz və mənə məlumat verəsiniz.

Bu çox lazımdır, vacibdir. Ancaq məktəbin, müəllimlərin ən əsas vəzifəsi bizim cəmiyyətimizə, xalqımıza, ölkəmizə dəyərli vətəndaşlar hazırlamaqdır. Bugünkü bu körpələr gələcəyin böyük vətəndaşlarıdır.

Müəllim vəzifəsi ona görə şərəflidir ki, o, cəmiyyət üçün ən dəyərli, bilikli, zəkalı, tərbiyəli, vətənpərvər vətəndaşlar hazırlayır. Şübhəsiz ki, birinci növbədə müəllim özü bu xüsusiyyətlərə malik olmalıdır, daim özünü də təkmilləşdirməlidir, öz üzərində işləməlidir. Öz üzərində işləməyən müəllim yaxşı müəllim ola bilməz. Bizim müəllimlərin əksəriyyəti ona görə yaxşıdırlar ki, onlar daim öz üzərində işləyir, tədris etdiyi fənni dərinləndirən öyrənirlər, ictimai-siyasi sahədə biliklərini artırır və günü-gündən özlərini təkmilləşdirirlər. Məktəb elə bir prosesdir, orqanizmdir ki, burada hamı - şagird də, tələbə də, müəllim də, bütün kollektiv də inkişafdadır.

Mən sizin hamınıza bu çox şərəfli vəzifələrin yerinə yetirilməsində uğurlar arzulayıram. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın ali təhsil, ümumi orta təhsil sistemində indi baş verən müsbət dəyişikliklər möhkəmlənəcək, güclənəcək və məktəblərin, ali təhsil ocaqlarının işində olan nöqsanlar, çatışmazlıqlar, qüsurlar, bəzi qanun pozuntuları ardıcıl surətdə aradan götürüləcəkdir. [141-142]

Sizi əmin edirəm ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasında təhsil, tərbiyə işi dövlətin əsas vəzifəsidir, dövlət başçısının - prezidentin xüsusi qayğısı altındadır və onun əsas vəzifələrindən biridir. Mən çalışacağam ki, bundan sonra da bu vəzifəmi layiqincə yerinə yetirim. Ümidvaram ki, siz də öz vəzifənizi layiqincə yerinə yetirəcəksiniz.

Bu əlamətdar gün münasibətilə sizi bir daha təbrik edirəm, sizə cansağlığı, səadət arzulayıram.

Yeni dərs ilinin başlanması münasibətilə bütün Azərbaycan məktəblilərini, balalarını, övladlarını, bütün Azərbaycan müəllimlərini təbrik edirəm. Hamıya cansağlığı, səadət arzulayıram. Sağ olun. [142]

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI İLƏ
AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI
ARASINDA PARTNYORLUQ
MÜNASİBƏTLƏRİNİN GENİŞLƏNDİRİLMƏSİ
TƏDBİRLƏRİ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI**

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1997-ci il iyulun 27-dən avqustun 6-dək Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfəri tarixi əhəmiyyət kəsb edərək iki dövlət arasında qarşılıqlı münasibətlərin inkişafında keyfiyyətcə yeni mərhələnin əsasını qoymuşdur. Bu səfər zamanı Ağ evdə, dövlət müdafiə departamentində, başqa təşkilatlarda ən yüksək səviyyələrdə keçirilən görüşlərdə və aparılan çoxsaylı danışıqlarda Amerika Birləşmiş Ştatlarının dövlət strukturları və iş adamlarının Azərbaycana maraqlarının artması bir daha təsdiq olunmuşdur.

1997-ci il avqustun 1-də Vaşinqtonda iki ölkənin başçıları arasında keçirilmiş görüş zamanı siyasət, təhlükəsizlik, iqtisadiyyat və ticarət sahələrində ikitərəfli əlaqələrin möhkəmləndirilməsi əsasında Birləşmiş Ştatlar ilə Azərbaycan Respublikası arasında portnyorluq münasibətlərinin genişləndirilməsi məqsədəuyğun hesab edilmişdir. Demokratiyaya və insan hüquqlarına riayət olunmasının, iqtisadi islahatların aparılmasının Azərbaycanda dövlət quruculuğunun sarsılmaz əsaslarını təşkil etməsi və ancaq bu yolla ölkədə ümumbəşəri [143-144] dəyərlərə əsaslanan vətəndaş cəmiyyətinin qurulmasının mümkünlüyü xüsusi vurğulanmış, Azərbaycanın müstəqilliyinin, suverenliyinin, ərazi bütövlüyünün və demokratik inkişafının Birləşmiş Ştatlar tərəfindən dəstəkləndiyi təsdiq edilmişdir. 1992-ci ilin oktyabr ayında qəbul olunmuş «Azadlığı müdafiə aktı»nın 907-ci maddəsinin iki ölkə arasında əməkdaşlığı məhdudlaşdırdığı qeyd edilmiş və bu maddənin ləğv olunması Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti tərəfindən qətiyyətlə dəstəklənmişdir. Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarının mənimlənməsində, neft və qaz ehtiyatlarının emalı və nəqlində Amerika neft şirkətlərinin geniş iştirakı, ölkələr arasında enerji siyasəti və kommertiya məsələləri üzrə rəsmi dialoqun yaradılması yüksək qiymətləndirilmişdir. Eyni zamanda elm, təhsil və mədəniyyət sahələrində əməkdaşlığın genişləndirilməsi məsələləri də diqqət mərkəzində olmuşdur.

Səfər zamanı imzalanmış 5 mühüm sənəddə — Amerika-Azərbaycan münasibətləri haqqında birgə bəyanatda; Azərbaycan Respublikası hökuməti və Amerika Birləşmiş Ştatları hökuməti arasında sərmayə qoyuluşunun qarşılıqlı qorunması və təşviq edilməsi haqqında müqavilədə; Birləşmiş Ştatlar ilə Azərbaycan arasında müdafiə və hərbi sahələrdəki gələcək münasibətlər barədə birgə bəyanatda; Azərbaycan Respublikası və Amerika Birləşmiş Ştatları arasında energetikanın inkişafı üzrə ikitərəfli dialoq yaradılması niyyətləri haqqında bəyanatda; layihələrin təşviqinə dair baş sazişdə (Azərbaycan Respublikasının hökuməti, Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı və Amerika Birləşmiş Ştatlarının İxrac-İdxal Bankı) öz əksini tapmış ölkələrarası qarşılıqlı münasibətlərin inkişaf istiqamətləri hər iki tərəfin maraqlarına tam uyğundur. Bu sənədlər Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsinə, milli təhlükəsizliyinin təmin olunmasına və onun sosial iqtisadi tərəqqisinə xidmət edəcəkdir. «Şevron», «Eksson», «AMOKO» və «Mobil» kimi tanınmış neft şirkətləri ilə neft hasilatına dair bağlanmış 4 yeni saziş Azərbaycana investisiya axınını gücləndirməklə yanaşı, ölkələr arasında iqtisadi əlaqələri daha da genişləndirəcəkdir.

Azərbaycan Respublikası ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında əməkdaşlıq əlaqələrinin hərtərəfli və səmərəli inkişafını, ölkədə demokratik cəmiyyət və bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə əsaslanan islahatların ardıcıl aparılmasını təmin etmək məqsədi ilə **qə r a r a a l ı r a m** :

1. Azərbaycan Respublikası ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında əməkdaşlıq əlaqələrinin genişlənməsi üzrə tədbirlər proqramı təsdiq edilsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı təsdiq olunmuş proqramda nəzərdə tutulan tədbirlərin icrasını təmin etsinlər və bu barədə kvartalda bir dəfə Azərbaycan Respublikasının prezidentinə məlumat versinlər.

3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatına, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə, digər nazirliklərə və idarələrə tapşırılsın, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təklif olunsun:

- Azərbaycan Respublikası və Amerika Birləşmiş Ştatları arasında siyasi, iqtisadi, mədəni və digər sahələrdə əlaqələrin daha da genişlənməsini təmin etmək məqsədi ilə ABŞ-ın müvafiq strukturları ilə dialoqu davam etdirsinlər;

- ABŞ administrasiyası və Konqresi ilə sıx əlaqə saxlayaraq 907-ci düzəlişin aradan götürülməsini sürətləndirməyə xidmət edən tədbirlər həyata keçirsinlər.

---

4. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli məqsədi ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfər zamanı aparılmış zirvə danışıqlarının nəticələri zəminində ABŞ-ın, Rusiyanın [145-146] və Fransanın Minsk qrupundakı nümayəndə heyətləri ilə danışıqları intensivləşdirsin.

5. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyi və başqa əlaqədar nazirliklər və idarələr Azərbaycanla ABŞ arasında təhlükəsizlik, silahlara nəzarət, müdafiə və s. sahələrdə, eləcə də Şimali Avropa - Atlantika tərəfdaşlıq və NATO-nun «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramları çərçivəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün təklif versinlər.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 2 sentyabr 1997-ci il

[146]

YUNESKO- nun BAŞ DİREKTÖRÜ FEDERİKO MAYOR CƏNABLARINA

Hörmətli cənab Federiko Mayor, insanın bütün hüquq və vəzifələrinin həyata keçməsi, inkişaf və demokratiya üçün sülhün zəruri olduğunu bir daha təsdiq edən insanın sülh hüququ haqqında Bəyannamənin layihəsini diqqətlə öyrəndim və bu barədə mülahizələrimlə bölüşmək istəyirəm.

Sona çatmaqda olan XX əsr bəşər tarixində çox ziddiyyətli bir səhifədir. Bir tərəfdən elmin və texnikanın inkişafı insanların yaşayış səviyyəsini yüksəltməyə imkan yaratdı, digər tərəfdən isə həmin nailiyyətlər insanın özünə qarşı yönəldi. İnsanları kütləvi şəkildə məhv edə bilən silahların kəşf edilməsi bütün bəşəriyyəti böyük bir təhlükə altında qoydu. Bu gün insan hüquqlarının beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən ümumbəşəri bir dəyər kimi qəbul edilməsinə baxmayaraq, onlar bir çox yerlərdə kobudcasına pozulur və bu da yalnız ayrı-ayrı dövlətlərdə bərqərar olunmuş totalitar rejimlərlə əlaqədar deyil. İnsan hüquqlarını kütləvi şəkildə pozan başlıca amil müharibədir. Müharibələr nəticəsində insanların ən əsas hüququ - yaşamaq hüququ pozulur, onların yaşadıkları yerlər dağıdılır, mədəni sərvətlər məhv olunur, ailə üzvləri arasında əlaqələr kəsilir, insanlar öz yurdlarından didərgin düşür və böyük faciələrə düçar olur. Bütün bunlara bəraət qazandıra bilən heç bir səbəb yoxdur və ola da bilməz.

Yaxşı məlumdur ki, sülh olmadan insan hüquqlarına tam riayət olunması mümkün deyil. Sülh isə yalnız müharibənin olmaması demək deyil. Sülh həmçinin elə bir şəraitdir ki, [147-148] bütün insanlar zorakılıqdan və qorxudan azad yaşayırlar, Hesab edirik ki, Bəyannamə layihəsində çox düzgün olaraq sülhün iki - beynəlxalq və daxili aspekti əks edilir.

Beynəlxalq aspektdə sülh bir tərəfdən dövlətlər arasında müharibələrin olmaması, digər tərəfdən isə xalqlar arasında qarşılıqlı hörmətə, etibara əsaslanan münasibətlərin mövcudluğu deməkdir.

Daxili aspektdə isə sülh məfhumu «vətəndaş sülhü» mənasını daşıyır ki, bu da vətəndaşların öz aralarında və vətəndaşlarla dövlət hakimiyyəti arasında münasibətləri ehtiva edir. Buna görə hər bir insanın sülh hüququ həm təhlükəsiz yaşamaq hüququ, həm də dövlətin idarə edilməsində fəal iştirak etmək və dövlətin daxili və xarici siyasəti haqqında dolğun və obyektiv məlumat almaq hüququ deməkdir. Öz xalqının mənafeyinə qarşı yönəlmiş və ya bu mənafehlərin digər xalqlara qarşı qoyulması siyasəti yolverilməzdir.

Biz inanırıq ki, insan hüquqlarını təmin edən demokratik dövlət müharibəni birinci başlamaz. Burada xüsusi qeyd etmək istəyirəm ki, 1988-ci ildən bəri davam edən Ermənistanın Azərbaycana silahlı təcavüzü nəticəsində ərazimizin 20 faizi işğal edilmiş, 1 milyondan artıq vətəndaşımız öz yurdlarından didərgin düşmüş, on minlərlə insanlar həlak olmuş, mədəni sərvətlərimiz dağıdılmışdır. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan Respublikası sülhsevər siyasət apararaq, 1994-cü ilin may ayından atəşkəsin əldə olunmasına, ölkədə siyasi sabitliyə, vətəndaş həmrəyliyinə nail olmuş və munaqişəni yalnız sülh yolu ilə həll etmək niyyətindədir. Hesab edirəm ki, bütün bunlar Azərbaycanın insan hüquqlarına nə qədər hörmət etməsinə əyani sübutdur.

Biz sülhü insan həyatında ən ülvi məqsəd hesab edirik və bu baxımdan onun layihədə yalnız insan hüququ kimi deyil, həm də hər kəsin vəzifəsi kimi müəyyən edilməsini dəstəkləyirik. [148-149]

Hər bir insan dərk etməlidir ki, o, sülhün qorunmasına görə məsuliyyət daşıyır. Əgər bir kəs müharibənin mümkünlüyünü qəbul edərsə, deməli, onun başlanmasına rəvac verir. Digər tərəfdən isə sülhün öz-özünə bərqərar olacağını hesab etmək sadəlövhlik olardı, hər şey insanların özündən asılıdır. Əlbəttə, demək olar ki, hələ heç vaxt dünyada ümumi sülh olmayıb. Amma bunu deməklə biz belə bir sülhün mümkünsüzlüyünü sübut etmiş olmuruq. Əgər ideya gerçəkliyə uyğun gəlmirsə, bu hələ o demək deyil ki, ideya düzgün deyil. Odur ki, bütün dövlətlər, təşkilatlar və insanlar hərəsi öz səviyyəsində sülhün bərqərar olmasına və onun qorunub saxlanmasına çalışmalıdırlar.

Sülh dövlətlərin siyasəti ilə sıx əlaqədə olmaqla yanaşı, həmçinin və bəlkə də hər şeydən əvvəl elm, təhsil və mədəniyyət məsələsidir. Yaxşı məlumdur ki, müharibənin əsas səbəblərindən biri insanlar və xalqlar arasında dözümsüzlük şəraitidir. Dözümsüzlük isə insanı zorakılığa vadar edə bilər. Buna görə də başlıca məqsəd insanlar arasında sülh, ədalət, azadlıq, qarşılıqlı hörmət, humanizm və bərabərlik ideyalarının yayılması, müharibə təbliğatı, dini, milli, irqi və sairə zəminlərdə düşmənçilik və ya ədavət salmaq məqsədi güdən hərəkatlərin qadağan olunmasıdır.

Layihənin son bəndində göstərilir ki, bütün dövlətlər insanların sülh hüququnu təmin etmək üçün bütün tədbirləri, o cümlədən konstitusion, qanunvericilik, inzibati, iqtisadi, sosial, mədəni xarakterli və digər tədbirləri həyata keçirməlidirlər.

Şübhə etmirəm ki, Azərbaycan Respublikasının 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş Konstitusiyasında və digər qanunvericilik aktlarında bununla əlaqədar bir çox müddələrin olmasından xəbərdarsınız.

Belə ki, Konstitusiyanın müqəddiməsində Azərbaycan xalqının ümumbəşəri dəyərlərə sadıq olaraq bütün dünya xalqla [149-150] ilə dostluq, sülh və əminamanlıq şəraitində yaşamaq və bu məqsədlə qarşılıqlı fəaliyyət göstərmək niyyəti bəyan edilir. Daha sonra Konstitusiyada təsbit edildiyi kimi, Azərbaycan

---

Respublikası başqa dövlətlərin müstəqilliyinə qəsd vasitəsi kimi və beynəlxalq münaqişələrin həlli üsulu kimi müharibəni rədd edir. Konstitusiyaya görə Azərbaycan dövlətinin ali məqsədi insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsidir. Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsinin qayğısına qalır, insan ləyaqətini alçaldan və ya insanpərvərlik prinsiplərinə zidd olan dinlərin yayılmasını və təbliğ edilməsini qadağan edir, həmçinin, insanları hər hansı bir diskriminasiyadan müdafiə edir. Sülhün qorunmasında mədəniyyətin danılmaz rolunu nəzərə alaraq qeyd etmək lazımdır ki, Konstitusiya hər kəsin mədəni sərvətlərindən sərbəst istifadə etmək hüququnu, eləcə də milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq və ana dilindən istifadə etmək hüquqlarını təmin edir, irqi, milli, dini, sosial ədavət və düşmənçilik oyadan təşviqatı və təbliğatı qadağan edir. Bu qadağanlar Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyində də öz əksini tapmışdır.

Biz inanırıq ki, bütün insanlar aralarında olan fərqlərə baxmayaraq, eyni tarixi köklərə malikdir və həyatda eyni məqsədlərə nail olmaq istəyirlər. Bəşəriyyətin keçmişi və bu günü bizə dəhşətli müharibələrdən xəbər verməyinə baxmayaraq, inanırıq ki, onun gələcəyi sülhdür.

Bu inama sadıq olaraq və bütün insanlara sülh arzulayaraq bildirmək istəyirəm ki, biz YUNESKO-nun insanların sülh hüququ haqqında Bəyannaməsinin qəbul edilməsi təklifini təqdirəlayiq hal hesab edirik və Bəyannamə layihəsini dəstəkləyirik.

Sizi əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikası demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət kimi bundan sonra da öz [150-151] siyasətini yalnız sülhün bərqərar olmasına yönəldəcək və bu siyasətə sadıq qalacaqdır.

Dərin hörmət və ehtiramla.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 3 sentyabr 1997-ci il

[151]

3-cü AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ TİCARƏT SƏRGİSİNİN AÇILIŞINDA NİTQ

Bakı İdman və Sərgi Kompleksi

3 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün Azərbaycanda yeni bir sərginin açılması münasibətilə sizi təbrik edir, sizə - sərginin iştirakçıl-
rına uğurlar arzulayıram.

Azərbaycanda cürbəcür sərgilərin, o cümlədən beynəlxalq məzmunlu sərgilərin təşkili artıq ənənəvi xa-
rakter alıb. Bu, sevindirici haldır, çünki Azərbaycanın iqtisadiyyatında mövcud olan ciddi dəyişikliklə-
rin və xüsusən Azərbaycan Respublikasının bütün ölkələrlə iqtisadi əlaqələrinin inkişaf etməsinin tə-
zahürüdür. Bunlar hamısı iqtisadiyyatda sərbəstləşmənin, Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatının gündən-
günə bərqərar olmasının, inkişaf etməsinin nümayişidir.

Biz bu tədbirləri dəstəkləmişik və dəstəkləyirik, həm Azərbaycanda, həm də xaricdə olan cürbəcür fir-
malara, şirkətlərə gələcək işlərində dəstək verəcəyik. Azərbaycan Ticarət-Sənaye Palatası da bu işlərin təş-
kilatçısıdır və təşkilatçısı olmalıdır və güman edirəm, bu nümunələrdən istifadə edərək bu sahədə fəaliyyə-
tini daha da genişləndirməlidir. [152-153]

Bugünkü sərginin məzmunu, eksponatları da çox maraqlıdır və hesab edirəm, respublikamızın ictimai-
yyəti və iqtisadi həyatı üçün çox əhəmiyyətlidir. İstehlak malları, ərzaq məhsulları, telekommunikasiya,
kompüterlər müasir həyatımızda insanlar, cəmiyyət üçün və bütün iş adamları üçün ən vacib sahələrdir.
Güman edirəm ki, bu sərgi təkcə eksponatların nümayiş etdirilməsi üçün yox, xüsusən burada təmsil edilən
malların əsasında yeni əlaqələrin, sazişlərin, müqavilələrin yaranması və gələcəkdə daha geniş iş görülməsi
üçün çox yaxşı imkan olacaqdır. Hər bir sərginin məqsədi malları, eksponatları nümayiş etdirməklə yana-
şı, yeni iqtisadi əlaqələr qurmaqdan və iqtisadiyyatı inkişaf etdirməkdən ibarət olmalıdır. Güman edirəm
ki, bu sərgi də məhz bu məqsədi, vəzifəni yerinə yetirəcəkdir.

Sərgidə çox şirkətlər, çox ölkələrin nümayəndələri iştirak edirlər. Azərbaycanda xarici ölkələrin şirkət-
lərinin, ölkəmizdə yaranmış özəl strukturların, sahibkarların sayı gündən-günə artır. Bu bizi sevindirir,
çünki biz bunlara nail olmaq istəyirik. Biz Azərbaycanda sərbəst iqtisadiyyat, sərbəst ticarət yaratmaq
üçün və ölkəmizin iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatı ilə sıx inteqrasiyası üçün çox tədbirlər görürük. Arzu
edirəm ki, bu tədbirlər öz əməli nəticələrini versin.

Sərginin təşkilatçılarını təbrik edir, onlara təşəkkür edirəm və sərgidə iştirak edən bütün şirkətlərə gə-
ləcək fəaliyyətlərində uğurlar arzulayıram.

Sağ olun. [153]

MOSKVA ŞƏHƏRİNİN MERİ YURİ MİXAYLOVIÇ LUJKOV CƏNABLARINA

Hörmətli Yuri Mixayloviç!

Sizi, Rusiya paytaxtının bütün sakinlərini, bütün rusiyalıları Moskva şəhərinin 850 illiyi münasibətilə təbrik edirəm.

Moskva qədimdən Rusiyanın siyasi, ticarət və mənəvi mərkəzi, Rusiya dövlətçiliyinin inkişafı və möhkəmlənməsi üçün çox böyük əhəmiyyətə malik mərkəz olmuşdur. Moskva əsrlər boyu yaranmış, çox böyük inkişaf yolu keçərək planetin ən iri şəhərlərindən birinə çevrilmişdir. Bu gün Moskva ən mühüm siyasi, iqtisadi, mədəni və elmi mərkəz kimi dünyada nadir bir rol oynayır. Moskva yeni demokratik Rusiyanın paytaxtıdır, çox böyük tarixi təcrübəni müasir dövrün tələbləri ilə uyğunlaşdırmaqda bizim hamımıza nümunədir, Rusiyanın bütün demokratik qüvvələrini sıx birləşdirməkdə, Rusiya dövlətçiliyini tarixin yeni mərhələsində möhkəmlətməkdə olduqca böyük rol oynayır.

Rusiya dövlətinin müdafiəsində Moskvanın rolu həmişə böyük olmuşdur. Rus dövlətçiliyinin qalası kimi o, yadelli qəsbkarların yolunu kəsərək qəhrəmanlıq və yenilməzlik nümunələrini dünyaya dəfələrlə nümayiş etdirmişdir. Moskva faşist qoşunlarının darmadağın edilməsində və faşizm təhlükəsindən bəşəriyyətin xilas olunmasında böyük rol oynamışdır. Bu gün biz iftixar hissi ilə xatırlayırıq ki, Azərbaycanın [154-155] bir çox oğulları da Moskva müdafiəçiləri sırasında qəhrəmancasına həlak olmuşlar.

Moskva həmişə intellektual və yaradıcı qüvvələri cəlb edən yer olmuşdur. Moskvada hökm sürən məhz xüsusi mənəvi mühit sayəsində xeyli azərbaycanlı burada təhsil almış, elmi fəaliyyət və yaradıcılıq fəaliyyəti təcrübəsi əldə etmişdir.

Moskva çoxmillətli şəhərdir, burada azərbaycanlılar da yaşayır, müxtəlif sahələrdə çalışaraq, Rusiyanın iqtisadi potensialının möhkəmlənməsinə öz töhfəsini verirlər.

Moskva Rusiya Federasiyası ilə Azərbaycan arasında dostluq əlaqələrinin genişlənməsi və möhkəmlənməsində mühüm rol oynayır. Hörmətli Yuri Mixayloviç, Moskvanın 850 illiyinin Azərbaycanda Sizin iştirakınızla bayram edilməsi bütün azərbaycanlıların Moskvaya, Rusiyaya son dərəcə böyük məhəbbət və hörmətini bir daha nümayiş etdirdi.

Mən həyatımın Moskvada yaşadığım illərini dərin hörmətlə və böyük səmimiyyətlə xatırlayıram. O illərdə mən Moskvanın çiçəklənməsi və inkişaf proseslərinə bilavasitə təsir göstərə bildim, bu şəhərin mədəni və mədəni həyatının təsirini hiss edirdim. Bu gün müstəqil Azərbaycanın prezidenti kimi mən bu şəhərə, suveren Rusiyanın paytaxtına bizim hamımız üçün həmişə nurlu mənəviyyət rəmzi olmağı arzulamaq istəyirəm.

Hörmətli Yuri Mixayloviç! Sizin hamınıza xoşbəxtlik, cansağlığı və xoş həyat, qədim və daim gənc Moskvaya isə Rusiya dövlətçiliyinin inkişafı naminə daha da çiçəklənməyi arzu edirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 5 sentyabr 1997-ci il

[1551]

İLYAS ƏFƏNDİYEVİN «HÖKMDAR VƏ QIZI» TAMAŞASINA BAXDIQDAN SONRA TEATRIN YARADICI KOLLEKTİVİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ*

*Azərbaycan Milli
Dram Teatrı*

20 sentyabr 1997-ci il

Mən ilk əvvəl belə bir əsəri hazırlayıb xalqa çatdırdığınıza görə sizə təşəkkürümü bildirirəm. İhsan bəy, sizə müraciət edirəm, buyurun, Azərbaycan mədəniyyəti ilə tanış olun.

İhsan bəy Doğramacı: Bu əsər böyük bir tarixi tablodur və mən inanıram ki, Allah-təala Azərbaycanı əbədi müstəqil və payidar edəcəkdir.

Heydər Əliyev: Mən sizi təbrik edirəm. Azərbaycan Dövlət Dram Teatrı 125 -ci mövsümünə başlayıbdır. Allah bunu bizə qismət edibdir. Azərbaycan teatrının 100 illik yubileyini sizinlə birlikdə təntənəli surətdə keçirmişik, bundan [156-157] sonra 25 il yaşamışıq. Doğrudur, bu 25 il hamar yol olmayıbdır, enişli-yoxuşlu, çətin, əzab-əziyyətli keçibdir. Ancaq bizim çox böyük nailiyyətimiz ondan ibarətdir ki, nəhayət, Azərbaycan xalqı öz dövlət müstəqilliyinə nail olubdur. Bu müstəqilliyə, azadlığa görə hər bir əzab-əziyyətə, itkiyə, hər bir qurbana razı olmaq olardı.

Çünki Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi tarixi nailiyyətdir və çoxəsrlik tariximizdə bütün xalqımız üçün Allah tərəfindən göndərilmiş bir nemətdir. Ona görə də mən salonda olarkən, sizinlə görüşərkən keçən 25 ili xatırlayıram. 1973-cü ildə biz teatrın 100 illik yubileyini qeyd etdik, sonra da 25 il yaşadım.

Bu gün siz çox gözəl bir əsər təqdim etdiniz. Mən sizi bu əsər, bu tamaşanız münasibətilə təbrik edirəm. Çox dəyərli və bu gün xalqımız üçün lazımlı əsərdir. Şübhəsiz ki, biz bu gün ilk növbədə əsərin müəllifinin - böyük yazığımız, dramaturqumuz İlyas Əfəndiyevin xidmətlərini qeyd etməliyik, onun xatirəsini yad etməliyik.

Belə başa düşürəm ki, bu onun son əsəri idi.

İlyas Əfəndiyev Azərbaycan teatrına çox böyük töhfələr veribdir, böyük xidmətlər göstəribdir, çox dəyərli əsərlər yaradıbdır. İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı başqa cəhətlərlə yanaşı, bir də ona görə əhəmiyyətlidir ki, o öz əsərlərində həm Azərbaycan xalqının tarixinin çox mühüm səhifələrini ədəbiyyat, teatr vasitəsilə bugünkü nəsillərə çatdırıbdır, həm də öz əsərlərində müasir həyatımızın müsbət və mənfi cəhətlərini çox gözəl təsvir edibdir. Beləliklə, xalqımızı həm tarixə hörmət bəsləməyə sövq etmişdir və bu bərdə xidmətlər göstərmişdir, tarixi bilmək üçün xalqımıza yardım etmişdir, eyni zamanda yaşadığımız zamanda mənəviyyat, əxlaq, insanlıq, Vətənə və millətə sədaqət ruhunu aşılamişdir. Hesab edirəm ki, xalqımız bu əsərlərdən çox bəhrələnmişdir.

Ona görə də mən bu gün İlyas Əfəndiyevin bütün yaradıcılığını, onun yazdığı əsərləri böyük minnətdarlıq hissi ilə xatırlayıram. Hesab edirəm ki, o, xalqımız qarşısında öz borcunu, daha doğrusu, öz missiyasını şərəflə yerinə yetirmişdir, xalqımıza, mədəniyyətimizə, teatrımıza, ədəbiyyatımıza çox böyük irs, böyük sərvətlər qoyub getmişdir. Güman edirəm ki, bunu xalqımız heç vaxt unutmayacaqdır. Şübhəsiz ki, biz İlyas Əfəndiyevin xatirəsini əbədləşdirmək üçün qərarlar da qəbul edəcəyik, şəxsən mən edəcəyəm, çünki o buna layıqdır. Belə əsərlərlə o, onsuz da özünü xalqın qəlbində yaşadacaqdır.

Onun son əsəri - bu gün sizin təqdim etdiyiniz əsər həyatımız üçün çox əhəmiyyətlidir. Bu gün salonda üç saatdan artıq vaxt çox tez gəlib keçdi. Yəni tamaşa o qədər maraqlı, məzmunlu, mənəli idi, həm də siz hamınız o dərəcə gözəl ifa etdiniz, salonda oturanlara bu əsəri gözəl çatdırdınız, - o cümlədən mənə də, - heç hiss etmədim ki, nə qədər vaxt keçibdir. Bu da ona görədir ki, birincisi - əsərin həsr olunduğu mövzu çox aktualdır, çox vacib bir mövzudur. Bu əsərlə İlyas Əfəndiyev yeni bir xidmət edibdir, bizim tariximizin o dövrünü açıb xalqımıza göstəribdir. Bunlar indi açılıbdır. Tarixçilər, bizim salnaməçilər bunları düzgün yazmağa başlayıblar. Ancaq bilirsiniz, indi hər bir adamın o tarix kitablarını oxumağa nə imkanı var, nə vaxtı. Bir də ki, biri oxuyur, o birisi oxuya bilmir. Bu baxımdan teatr, kino çox təsirli bir vasitədir. Tariximizin bu dövrü keçmişdə təhrif olunubdur. Bunu siz bilirsiniz. Biz bu dövrü yaşamışıq.

Bu gün mənim əziz dostum İhsan Doğramacıya danışdırdım, - qonaqlardan biri soruşdu ki, keçmiş zamanlarda da belə bir pyesi tamaşaya qoymaq olardı? Dedim, ola bilməzdi. Çünki o vaxtlar bunun əksinə olan mövzuda tamaşalar göstərilirdi. Təəssüflər olsun. Bu, heç kimin günahı deyil - nə sizin, nə bizim,

---

* Tamaşaya sentyabrın 21-də Bakıda açılacaq Pediatriya Cəmiyyətlərinin IV Beynəlxalq Konqresinin nümayəndələri, Türkdilli Ölkələrin Milli Pediatriya Cəmiyyətləri Birliyinin fəxri prezidenti, professor İhsan Doğramacı və digər xarici qonaqlar da baxmışlar.

nə mənim, nə onun. Ümumiyyətlə, yaşadığımız dövrün, o dövlətin və quruluşun yaratdığı vəziyyət idi. Ancaq həqiqət ondan ibarətdir ki, 1964-cü ildə, siz bilirsiniz, [158-159] Azərbaycanın Rusiyaya könüllü surətdə qatılmasının 150 illik yubileyi təntənəli qeyd olundu. Böyük bayram keçirdik, ona böyük əsərlər həsr edildi. Bu da olub.

Bilirsinizmi, biz gərək indi tariximizi düzgün araşdıraq, heç kimi günahlandırmayaq, günahkar axtarmaq lazım deyil. Əgər belə olsa, işlərimiz yaxşı gedə bilməz. Keçmişdə nə olubsa, olub-keçib. Yenə də deyirəm, o bayramı edənlər də günahkar deyillər. Çünki onlar həmin quruluşa, həmin sistemə xidmət edirdilər. O quruluş tarixi də başqa cür çatdırmışdı. Əgər bizdə sərbəstlik, azadlıq, demokratiya olsaydı, o vaxt tarixçilərdən biri, ikisi, üçü, dördü götürüb yazsaydılar ki, bu belə deyil, bəlkə də bunların qarşısını almaq olardı.

Amma o dövrdə, o sistemdə, o ideologiyanın təsiri altında bunu etmək mümkün deyildi. Mən bunu bir dəfə demişəm. Bir neçə il ondan sonra, 1968-ci ildə bizim böyük alimimiz, rəhmətlik akademik Ziya Bünyadov bir balaca cəhd göstərdi və demək istədi ki, biz o vaxt Rusiyanın tərkibinə könüllü daxil olmamışıq - bu, könüllü olmayıb, yəni özümüz müraciət etməmişik. Ona nəşə etmək istədilər, o tərəf-bu tərəfə çəkildilər, cəzalandırmaq istədilər. Mən ona kömək etdim. Çox böyük alim olduğuna, özü də ikinci dünya müharibəsinin qəhrəmanı olduğuna görə bəzi xeyirxah adamların, o cümlədən mənim yardımım ilə, - o vaxt mən burada DTK-ya rəhbərlik edirdim, - imkan vermədim ki, ona nəşə etsinlər. Belə bir hal olmuşdu. Yəni demək istəyirəm ki, hətta bu cür cəsarətli hallar da olurdu.

Ona görə də indi heç kəsi günahlandırmaq lazım deyil. Amma eyni zamanda bütün vasitələrlə, o cümlədən mədəniyyət, ədəbiyyat, teatr vasitəsilə indi həqiqəti xalqa bildirmək lazımdır. Həqiqətin xalqa belə çatdırılması daha təsirlidir, xalq bunu qavraya bilir. Yenə də deyirəm, böyük bir kitabı götürüb oxumaq, ondan nəticə çıxartmaq olar. Amma bu o qədər də asan deyil. Lakin bunu ədəbiyyat dili ilə yazıb çat[159-160]dırmaq, sizin kimi çox gözəl aktyorların ifasında bu vasitə ilə xalqa çatdırmaq çox əhəmiyyətlidir. Mən əsəri bu baxımdan çox yüksək qiymətləndirirəm - həm əsəri, bu faciəni, həm də sizin əsərə verdiyiniz bu quruluşu. Çox gözəl yaratmışınız - həm aktyorlar, həm rejissorlar, bütün aktyor ansamblı həddindən artıq gözəl ifa etdi. Mən sizi təbrik edirəm.

Ancaq bu əsərin ikinci tərəfi də var. Bir var ki, bizim tariximizi aydınlaşdırır, amma ikinci tərəfi bundan da əhəmiyyətlidir. Xalqımızda vətənpərvərlik yaradır, müstəqillik, milli azadlıq hissiyyatlarını beynlərə həkk etdirir, xalqımızı bu istiqamətdə tərbiyələndirir və əsasən gəncləri tərbiyələndirir. Bu baxımdan əsərin aktuallığı çox böyükdür. İndi hər bir adam bilsin ki, müstəqillik nədir və öz xalqının müstəqilliyini qorumayan adamların aqibəti necə olur. Məsələn, Cavad xan və İbrahim xan. Görürsünüzmü, ikisi də bizim xanlarımızdır. Bu nə deməkdir? Əsərin bir mənası da bundan ibarətdir ki, xalqımızı elə o vaxt, keçmiş tarixi dövrlərdə də bədbəxt edən içindəki çəkişmələr olub. Bu həqiqətdir ki, xanlar o vaxtlar bir-biri ilə çəkişməsəydilər, ədavət aparmasaydılar, bəli, iddiada olmasaydılar, biri o birisinə hörmət edib hamısı birləşsəydilər buna nail ola bilərdilər. Düzdür, İbrahim xan bundan çox şikayətlənir ki, mən xanlıqları birləşdirmək istəyirəm, amma birləşmirlər. Əsərin bir yerində o deyir ki, xanlar qorxurlar ki, mən şah olaram. Bu da həqiqətdir. Çünki İbrahim xan da istəyirdi şah olsun, Kəlbəli xan, Cavad xan, Quba xanı Fətəli xan da, Şəki xanı da şah olmaq istəyirdi. Bəli, hər biri istəyirdi şah olsun. Ancaq bunlar bir yerdə olsaydılar, yığışıb hamısı desəydilər ki, gəlin bir nəfəri şah seçək və ona da itaət edək, əlbəttə ki, bu faciələrdən bəlkə də xilas olmaq mümkün olardı. Amma bunlar olub-keçib. Xalqımız qurbanlar veribdir. Görürsünüzmü, İbrahim xanın həyatı nə qədər faciəlidir - oğlu və qızları ondan üz döndərdi, özü də öz səhvinin qurbanı oldu. [160-161]

Bilirsiniz, bunlar o qədər ibrətamizdir ki! Məsələn, İbrahim xan bizim tariximizdə məlumdur. Bir sıra yazıçılarımız İbrahim xanın surətini yaratmışlar, amma düzgün verməyiblər. Onları da günahlandırmaq olmaz, çünki onlar da həmin o ideologiyanın təsiri altına düşmüşdülər. Hətta «Vaqif» pyesində İbrahim xanın guya rus padşahının əleyhinə olduğu göstərilir. Həmin əsərdə o, Vaqifə deyir: «Vaqif, əlindəki o əsa nədir?» Cavabında isə Vaqif deyir ki, «Rusiya padşahı, o zülmkardan - Yekaterinadan bir hədiyyədir».

Yenə də İbrahim xan deyir: «De, sən hara, Rusiya hara, yoxsa satılmışsan o kafirlərə?» Bilirsinizmi, belə də yazılıbdır. Ona görə də bizim xalqımızı, millətimizi birləşdirmək üçün, bu çəkişmələrə son qoymaq üçün də bu əsər çox ibrətamizdir.

Bu çəkişmələr dünən də vardı, bu gün də var. 1988-ci ildən xalqımızın başına gələnələr, ermənilərin Azərbaycana təcavüz etməsi, Dağlıq Qarabağ məsələsini qaldırması nəyin nəticəsində oldu? Azərbaycanın içində gedən çəkişmələrin nəticəsində oldu. Əgər o vaxt Azərbaycan xalqı birləşsəydi, hamı bir olsaydı, ermənilərin qarşısını almaq mümkün olmazdı? Onda torpaqlarımız işğal oluna bilərdimi?

Bunun bir qismi mənim həyatımla da bağlıdır. Məlumdur ki, mən Moskvada oturmuşdum və Azərbaycanı da müdafiə edirdim. Ancaq ermənilər bir tərəfdən, bizim Azərbaycandakı bədbəxtlər də bir tərəfdən Heydər Əliyevi Kremlədən kənarlaşdırdılar. Məni kənarlaşdırdandan 20 gün sonra bu hərəkət başlandı, üç aydan sonra Qarabağ faciəsi baş verdi. Məlumdur, mən demirəm ki, çox şey edə bilərdim. Çox şey də etmişdim. Bu Qarabağ hadisələri dəfələrlə qalxmışdı. Vaxtilə mən və məndən qabaqki insanlar da bunun qarşısını almışdıq. Almağa da imkanımız var idi.

Bəs nə üçün belə oldu? Çəkişmələr nəticəsində. İndi təsəvvür edin, 1988-ci ildə faciə başlayıbdır, ermənilər iddia qaldırıblar, qərar çıxarıblar ki, Dağlıq Qarabağı Ermənistanla [161-162] birləşdirsinlər, Dağlıq Qarabağ Azərbaycana tabe deyil. Azərbaycana Moskvadan Vəzirovu yeni rəhbər göndəriblər. O bu işlərlə məşğul olmaq əvəzinə, başladı hər yerdən material toplamağa ki, Heydər Əliyev Azərbaycanda işləyəndə nə kimi «günahlar» edibdir. O vaxt Heydər Əliyev artıq istefaya getmiş bir adam idi, Moskvada adi vətəndaş kimi yaşayırdı. Nə istəyirdin sən bu Heydər Əliyevdən? Sən gərək o ermənilərlə mübarizə aparaydın. Amma tək bir o dövr deyil. Elə sonrakı illəri - 1990, 1991, 1992-ci illəri, 1993-cü ilin iyun ayını xatırlayın. Dörd il bundan öncə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi qalxdı. Nə üçün? Çünki hakimiyyət uğrunda mübarizə gedirdi. Necə ki, o vaxtlar xanlar birləşə bilmirdilər ki, kim şah olacaqdır, burada da o dedi ki, Azərbaycanda mən hakim olmalıyam, o birisi dedi ki, mən olmalıyam, bir başqası dedi ki, yox, mən olmalıyam. Hərənin əlində bir silahlı dəstə, biri Gəncədən, biri Lənkərandan, biri ordan, biri burdan qalxdı, Azərbaycanı vurdular, dağıtdılar. Vətəndaş müharibəsi getdi.

İndi dörd ildir ki, addım-addım, necə deyərlər, qarış-qarış yol gedirik ki, xalqımızı həmin vəziyyətdən çıxaraq. Bax, bunlara görə də mən hesab edirəm ki, bu əsər çox aktualdır. Hesab etmirəm ki, Azərbaycanda bu çəkişmələrə son qoyulub, insanlar daha bunları unudublar və yenidən belə şeylər cücərməyəcək. Yox, Azərbaycanda təhlükə həmişə var. Ona görə də xalqımızı bundan sonra da bu təhlükədən qorumaq, birləşdirmək və həmrəy etmək üçün, Azərbaycanın bu ağır dövründə hamının müstəqilliyimizi qoruyub saxlaması üçün bu əsərin çox böyük əhəmiyyəti var - həm pyesin, həm də sizin bu səhnədə yaratdığınız bu tamaşanın. Ona görə də çox həyəcanlıyam. Doğrusu, əsər haqqında eşitmişdim, məzmununu bilirdim, lakin bu dərəcədə təsəvvür etmirdim.

Bu gün çox böyük təəssüratlar altındayam. Hesab edirəm ki, bu, bizim mədəni həyatımızda çox əlamətdar bir hadisədir. [162-163] Bu əsəri geniş təbliğ etmək lazımdır. Bizim gəncləri bu tamaşaya mütləq gətirmək lazımdır - universitetlərdən, məktəblərdən gəlsinlər, baxsınlar. Tamaşanı tez-tez qoymaq lazımdır və çalışmaq lazımdır bəstəkarı, aktyorları da ictimaiyyətimizə geniş tanıdaq. Çox gözəl oynadınız. Çox sağ olun, təşəkkür edirəm. Mən sizin hamınıza yeni-yeni uğurlar arzulayıram və çox məmnunam ki, bu gün gəldim, sizinlə bir də görüşdüm. Çox məmnunam ki, mənim dostlarım da burada oldular, tamaşanı gördülər.

İhsan bəy Doğramacı: Mən də çox həyəcanlandım. Əlbəttə ki, bu əsəri tez- tez təkrar etmək lazımdır. Təklifim budur ki, tamaşanı videolentə çəkmək, heç olmasa ayda bir dəfə televiziya vasitəsilə xalqa göstərmək lazımdır. Əsər çox mühüm mövzuya həsr olunub, Azərbaycanın müstəqilliyi baxımından çox ibrətəməz əsərdir.

Polad Bülbüloğlu: Təklif edirəm ki, tamaşa Türkiyəyə aparılsın, orada da göstərilsin.

Heydər Əliyev: İhsan bəyin dediyi ilə Polad Bülbüloğlunun təklifi arasında ziddiyyət yoxdur. Azərbaycan üçün bu tamaşanın videolentə çəkilməsi lazımdır. Ancaq mən salonda oturarkən fikirləşdim ki, bu mövzuda tarixi bir kinofilm yaratmaq lazımdır. Doğrudur, vaxtilə biz tariximizi əks etdirən «Nəsimi», «Babək» kimi çox gözəl kinofilmlər yaratmışıq. O vaxt vəsaitimiz çox idi, indi yoxdur. Amma mən bu barədə düşünürəm. Eyni zamanda bir videofilm çəkmək olar ki, bunu vaxtaşırı versinlər. Ancaq mən hesab edirəm ki, İhsan bəy də Türkiyədə bizim bu böyük tamaşamızı təbliğ edər, Ankarada, İstanbulda göstərər. Qoy görsünlər.

Sağ olun, gecəniz xeyrə qalsın. [163]

**TÜRKDİLLİ ÖLKƏLƏRİN
MİLLİ PEDIATRİYA CƏMIYYƏTLƏRİ
BİRLİYİNİN FƏXRİ PREZİDENTİ
PROFESSOR İHSAN DOĞRAMACI İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Prezident sarayı

21 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab Doğramacı! Sizi, hörmətli qonağımızı Azərbaycanda səmimiyyətlə salamlayıram və artıq dünya şöhrətli görkəmli alim, həm də ictimai xadim kimi Azərbaycanda da çoxdan yaxşı tanınan professor İhsan Doğramacının ölkəmizə səfərindən məmnun qaldığımı bildirirəm.

... Mənim ünvanıma söylədiyiniz xoş sözlərə görə Sizə təşəkkür edirəm və Pediatriya Cəmiyyətlərinin IV Beynəlxalq Konqresinin Bakıda keçirilməsindən məmnun qaldığımı bildirirəm. Nəzərə çatdırıram ki, bu konqresin yüksək səviyyədə keçirilməsi üçün lazımi tədbirlər görülmüşdür və ümidvaram ki, toplantı öz işini böyük uğurla başa çatdıracaqdır.

Vurğulayım ki, uşaqların səhhətinin qorunması çox vacib bir məsələdir. Bildirirəm ki, bu konqresə İhsan Doğramacı kimi görkəmli bir alimin rəhbərlik etməsi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bir daha deyirəm: Cənab Doğramacı, siz bizim əziz dostumuz, qardaşımızsınız, ona görə də biz bu konqresin uğurla keçməsinə hər cür kömək göstərməyə hazırıq. Mən [164-165] əminəm ki, bu konqres pediatriya məsələləri ilə yanaşı, türkdilli xalqların, o cümlədən başqa ölkələrin xalqlarının və dövlətlərinin münasibətlərinin daha da möhkəmləndirilməsi işinə əməli kömək göstərəcəkdir.

Onu da vurğulamaq yerinə düşər ki, dünyanın bir çox görkəmli alimlərinin müstəqil, azad, demokratik Azərbaycan Respublikasına toplaşması və ölkəmizin həyatı ilə yaxından tanış olması xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Sizi bir daha salamlayıram, konqresin işinə isə uğurlar arzulayıram. [165]

PEDIATRIYA CƏMIYYƏTLƏRİNİN BAKIDA KEÇİRİLƏN IV BEYNƏLXALQ KONQRESİNİN AÇILIŞINDA NİTQ

*Azərbaycan Dövlət Akademik
Opera və Balet Teatrı*

21 sentyabr 1997-ci il

Əziz dostumuz, qardaşımız, möhtərəm İhsan Doğramacı!
Beynəlxalq Pediatriya Assosiasiyasının möhtərəm rəhbərləri!
Möhtərəm qonaqlar, xanımlar və cənablar!

Sizi Pediatriya Cəmiyyətlərinin IV Beynəlxalq Konqresinin işə başlaması münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Sizə bu şərəfli işinizdə uğurlar arzulayıram!

Pediatriya Cəmiyyətlərinin IV Beynəlxalq Konqresinin, türkdilli dövlətlərin pediatrlarının bu toplantısının respublikamızda keçirilməsini biz beynəlxalq təşkilatların Azərbaycan Respublikasına böyük marağı və diqqəti kimi qəbul edirik. Biz öz tərəfimizdən bu konqresin Azərbaycanda keçirilməsini minnətdarlıqla qəbul etmişik və konqresin işinin səmərəli keçməsi üçün, sizin qarşınızda qoyduğunuz vəzifələrin tamamilə yerinə yetirilməsi üçün əlimizdən gələn köməyi etmişik və edəcəyik. Ümidvaram ki, bu beynəlxalq konqres türkdilli dövlətlərdə, dünyanın bütün ölkələrində uşaqların sağlamlığının qorunması, uşaq xəstəliklərinin müalicə olunması sahəsində dəyərli işlər görəcəkdir və gələcək üçün əhəmiyyətli tövsiyələr, təkliflər verəcəkdir. Bunlara böyük ehtiyac var. Uşaqlar bəşəriyyətin gələcəyidir. Hər bir ölkədə uşaqların xüsusi yeri vardır.

Biz XX əsrin son illərini yaşayıyıq. Qarşıdan XXI əsr gəlir. Bu gün doğulan, dünyaya gələn uşaqlar, bu gün ilk addımlarını atan körpələr XXI əsrdə dünyanın məsələlərini həll edəcəklər, bəşəriyyəti yaşadacaqlar. Ona görə də bu sahə, yəni uşaqların sağlamlığı, onların fiziki və ruhi sağlamlığının təmin olunması və qorunması hər bir dövlət üçün çox böyük və müqəddəs vəzifədir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında bu vəzifəni biz məhz bu cür başa düşürük. Azərbaycan dövləti bütün imkanlarından istifadə edərək uşaqların sağlamlığının təmin olunmasına və qorunmasına çalışıb və bundan sonra da çalışacaqdır.

Ölkəmiz hazırda mürəkkəb vəziyyətdə yaşayır. Çünki dünyanın bir neçə qaynar nöqtəsindən - hərbi münaqişələr alovu içərisində çətin bir dövr yaşayan ölkələrdən biri də Azərbaycandır. Şükürlər olsun ki, indi dünyada belə qaynar nöqtələr çox deyil. Dünyanın ən dəhşətli müharibəsindən - ikinci dünya müharibəsindən sonra 50 ildir ki, insanlar ümumən sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşayıblar. Dünyanın inkişaf etmiş bir çox ölkələrində sosial problemlər müvəffəqiyyətlə həll olunur, o cümlədən uşaqların sağlamlığının qorunması və onların yaxşı şəraitdə, mühitədə böyüməsi üçün bütün imkanlar yaradılıbdır. Biz belə ölkələrə daha da xoş, firavan yaşamağı arzu edirik. Eyni zamanda hamıya məlumdur ki, vəziyyət hər yerdə belə deyil, o cümlədən bizim yaşadığımız Qafqaz bölgəsində də belə deyil. Azərbaycanda vəziyyət çətinləşir və ağırdır. Bizim üçün vəziyyəti çətinləşdirən əsas amil Ermənistanın Azərbaycana torpaq iddiası əsasında etdiyi hərbi təcavüzdür. Bu təcavüz nəticəsində tökülmüş qanlar, viran edilmiş şəhərlər, kəndlər, dağıdılmış evlər, şəhid olmuş insanlar, əlil olmuş insanlar - təəssüf ki, onların ara[167-168]sında uşaqlar da var, - bu bizim müasir həyatımızın gerçəkliyidir.

Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü 1988-ci ildən başlayıbdır. Bu təcavüz nəticəsində məlum səbəblərə görə Azərbaycan Respublikası ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal ediləlibdir. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq azərbaycanlılar zorla yerindən-yurdundan çıxarılıb, didərgin düşüb, əksəriyyəti çadırlarda yaşayır. Onlar həmin təcavüz zamanı həyatlarını xilas edənlərdir. Ancaq on minlərlə insan vətənimizin torpaqlarını müdafiə edərkən həlak oldu, şəhid oldu, uşaqlar da şəhid oldular. Əsir düşən insanların içərisində uşaqlar da vardır. Bu, XX əsrin sonunda Azərbaycan xalqının başına gəlmiş faciədir. Bu faciənin ən dəhşətli hadisəsi Xocalı soyqırımıdır. Dünyaya məlumdur və bu gün də hamı bilməlidir ki, Xocalı soyqırımı, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycanın böyük bir yaşayış məntəqəsi olan Xocalıda insanların vəhşicəsinə qırılması, demək olar ki, XX əsrin, ümumiyyətlə bəşər tarixinin ən dəhşətli, qara səhifələrindən biridir, cinayətlər içərisində ən dəhşətli cinayətdir. Burada təkcə insanların tələf olmasından söhbət getmir. İnsanların vəhşicəsinə işgəncə verilərək öldürülməsindən, onlara edilən zülmədən, sözün əsl mənasında soyqırımından söhbət gedir. Bunlar hamısı Azərbaycanda həm ictimai-siyasi mühitə təsir edibdir, həm respublikamızın sosial vəziyyətini gərginləşdiribdir, həm də insanların səhhətinə, sağlamlığına çox zərər gətiribdir. Həmin insanların içərisində zərər çəkmiş uşaqlar da var. Bir milyon insanın, yerindən-yurdundan didərgin düşənlərin əksəriyyəti, çadırlarda yaşayan qaçqınların 400 min uşaqlardır. Bu, dəhşətli bir mənzərədir.

Bizim gördüyümüz ictimai, siyasi, iqtisadi tədbirlərlə yanaşı, eyni zamanda səhiyyə sahəsində, o cümlədən uşaqların sağlamlığının təmin edilməsi sahəsində də qarşımızda çox [168-169] böyük vəzifələr durur.

Biz bu vəzifələri yerinə yetirməyə çalışırıq. Azərbaycanın səhiyyə işçiləri fədakarcasına işləyirlər. Azərbaycanın pediatrları öz işlərini layiqincə yerinə yetirməyə çalışırlar. Biz öz tərəfimizdən, bir dövlət kimi bu işləri daha da mütəşəkkil aparmaq üçün lazımı tədbirlər görürük. Ancaq bunlar hamısı vurulan yaraları sağalda bilməz. O yaralar sözün əsl mənasında insanların bədəninə vurulan yaralardır, onların mənəviyyətinə vurulan yaralardır. Eyni zamanda xalqımızın mənəviyyətinə vurulan yaralardır, ona görə də bizim üçün, Azərbaycan üçün belə bir beynəlxalq toplantının respublikamızda keçirilməsi çox əhəmiyyətlidir.

Bu beynəlxalq toplantıda iştirak edən həkimlər, pediatrlar bir tərəfdən öz təcrübələri, bilikləri ilə respublikamızın səhiyyə işçilərinə, pediatrlarına yardım göstərə bilirlər. Ümumiyyətlə bu konqresin işindən biz təsirli nəticələr gözləyirik. İkinci tərəfdən isə, Azərbaycana gəlmiş çoxsaylı qonaqlar - həkimlər, pediatrlar ölkəmizin bugünkü həyatının çətinliklərini, problemlərini dünya ictimaiyyətinə, beynəlxalq səhiyyə təşkilatlarına, YUNİSEF təşkilatına və bütün beynəlxalq təşkilatlara çatdırmaqla bizə yardım edə bilirlər. Ümidvaram ki, biz bu yardımın da nəticələrini görəcəyik.

Biz Ermənistanla Azərbaycan arasında davam edən münaqişədə üç ildən artıqdır ki, atəşkəs rejimi yaranmasına nail olmuşuq. Ermənistanla Azərbaycan arasında atəşin kəsilməsi haqqında saziş imzalanıb və biz öz tərəfimizdən sazişə riayət edirik. Bu sazişi ona görə imzalamışıq ki, Azərbaycan müharibə etmək istəmir, Azərbaycan xalqı sülhsevər xalqdır, Azərbaycan xalqı bu münaqişəyə son qoymaq istəyir və bu münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək istəyir. Biz çox zərərlər çəkmişik, insanlarımız tələf olubdur, 400 min uşaq qaçqın vəziyyətində çadırlarda yaşayır. Bütün bunlara baxmayaraq biz sülh addımı atmışıq və atəşkəs rejiminə riayət edirik, onu qoruyub saxlarıq və məsələnin sülh yolu ilə nəticələnməsinə [169-170] ümid edirik. Bunun üçün əlimizdən gələn tədbirləri görürük, o cümlədən konstruktiv addımlar atırıq.

Son zamanlar beynəlxalq təşkilatlarda, xüsusən keçən ilin dekabr ayında ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş qərarlar onu göstərir ki, məsələnin sülh yolu ilə həll olunması sahəsində bizim təşəbbüslərimiz, atığımız addımlar müsbət nəticələr verir və bu proses artıq inkişaf etməkdədir. Biz buna çox böyük ümidlər bəsləyirik. Son vaxtlarda ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri olan ölkələrin başçıları ilə - Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klinton ilə, Rusiya Federasiyasının prezidenti cənab Boris Yeltsin ilə, Fransa Respublikasının prezidenti cənab Jak Şirakla apardığım danışıqlardan belə qənaətə gələ bilərəm ki, həqiqətən, bu ölkələrin rəhbərləri bu münaqişəyə son qoymaq üçün çalışırlar və çalışacaqlar. Onlar münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olmaq istəyirlər. Biz buna çox böyük ümidlər bəsləyirik.

Ancaq eyni zamanda bu münaqişə nəticəsində Azərbaycana vurulan zərbələr, yaralar hələ çox illər özünü göstərəcəkdir. Bunları aradan qaldırmaq üçün, o cümlədən uşaqların sağlamlığını təmin etmək üçün çox işlər görməliyik. Təbiidir ki, qaçqın vəziyyətində çadırlarda yaşayan uşaqlar daha da çox qayğıya, diqqətə möhtacdırlar.

Bunu bütün dünyaya bilməlidir. Təsəvvür edin, ailələr var ki, 4-5 ildir qışın soyuğunda da, yayın qızmar istisində də çadırlarda yaşayırlar. İnsanlar soyuqdan da qorunaraq, müəyyən xəstəliklərdən də qorunaraq çadırlarda yaşayır, ailə qurur, yeni-yeni uşaqlar meydana gəlir. Qadınlar çadırlarda doğmağa məcbur olurlar. On il bundan qabaq Azərbaycanda qadınların doğması ancaq doğum evlərində olurdu. Keçmiş zamanlarda olduğu kimi, qadınlar evdə və yaxud başqa yerlərdə doğmaqdan xilas olmuşdular. Çünki həmin vaxtlar Azərbaycanda böyük doğum evləri yaradılmışdır. Onlar bu [170-171] gün də var. Amma çadırlarda yaşayan ailələr təəssüf ki, bu imkanlardan istifadə edə bilmirlər. Bu da bizim həyatımızın gerçəklidir və xalqımızın keçdiyi yolun çətin anları və çətin məqamlarıdır. Ancaq xalqımız dözümlü xalqdır. Xalqımız bunların hamısına dözür. Ona görə gözü ki, Azərbaycanın xoşbəxt gələcəyinə inanır. Ona görə dözü ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi və milli azadlığı hər bir Azərbaycan vətəndaşı üçün öz şəxsi mənafeələrindən üstündür. Bu böyük tarixi nailiyyətə görə, Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi yaşaması naminə, milli azadlığımızı daim əlimizdə saxlamağımızı naminə bütün bu çətinliklərə dözürük və xalqımız dözəcəkdir. Çünki mən inanıram və xalqımız da inanır ki, Azərbaycanın xoşbəxt gələcəyi var. Mən inanıram ki, bu gün dünyaya gələn uşaqlar, körpələr XXI əsrdə Azərbaycanın gözəl gələcəyini yaradacaqlar və Azərbaycan xalqı öz müstəqil dövlətində daim azad, sərbəst yaşayacaqdır.

Bütün bunlara nail olmaq üçün səhiyyə işçilərinin üzərinə böyük vəzifələr düşür. Həkimlər, səhiyyə işçiləri, o cümlədən uşaq həkimləri çox şərəfli peşənin sahibləridir. Cəmiyyətdə həkim peşəsi ən mötəbər, ən hörmətli peşədir. Özünü həkimlik, təbiblik peşəsinə həsr edən insanlar xoşbəxt insanlardır. Çünki cəmiyyətin onlara həmişə böyük ehtiyacı var. Eyni zamanda həkimlər hər yerdə mehribanlıq, sülh, əmin-amanlıq yaradan insanlardır. Onlar insanların sağlamlığı yolunda çalışırlar. Həkimlər öz peşələrinə görə müharibənin əleyhinədirlər. Onlar öz peşələrinə görə qan tökülməsini, hərbi münaqişə olmasını istəməzlər. Ona görə də həkimlərin, səhiyyə işçilərinin fəaliyyəti həm cəmiyyətimizin sağlamlığı, səhhəti naminə, həm də insanlar arasında sülh, əmin-amanlıq yaradılması üçün çox əhəmiyyətli və dəyərlidir.

Ölkəmizin həm xarici, həm də daxili problemləri var. Xarici problem Ermənistanın hərbi təcavüzündən xilas olmaq, bölgədə sülhə nail olmaq və bütün qonşu ölkələrlə sülh şəraiti [171-172]ində yaşamaqdan ibarətdir. Daxili problem isə Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq və respublikamızın hər bir vətəndaşına xoş güzəran yaratmaq, onların həyat şəraitini günü-gündən yaxşılaşdırmaqdan ibarət-

---

dir. Bunun üçün isə vəzifəmiz Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyi daim qoruyub saxlamaqdır, respublikamızın daxilində iğtişaşlara, ixtilaflara yol verməməkdir. Yaxın keçmişdə Azərbaycanda xarici təcavüzlə bərabər, ölkəmizin daxilində qarşıdurma, çəkişmə, vuruşma, döyüşmə, qan tökülməsi halları mövcud idi. Bunların hamısının aradan qaldırılması üçün də həkimlər çox böyük imkanlara malikdirlər. Çünki yenə qeyd edirəm ki, həkimlər heç vaxt müharibə, toqquşma, ixtilaf istəmirlər və öz peşələrinə görə də istəmzlər.

Həkimlik peşəsi öz xalqına, sənətinə yüksək sədaqət tələb edən bir işdir. Heç bir peşədə Hippokrat andı kimi and yoxdur. Hippokrat andı içən hər bir həkim o anda sona qədər sadıq olmalıdır. Mən ümid edirəm ki, Azərbaycanın səhiyyə işçiləri, həkimləri xüsusən indi, müstəqil Azərbaycanda öz peşələrinə sahib olaraq Hippokrat andını həmişə yadda saxlamalıdırlar, heç vaxt unutmamalıdırlar.

Azərbaycanın bu ağır, çətin vəziyyətdə olmasına baxmayaraq respublikamızda yoluxucu xəstəliklərin demək olar ki, qarşısı tamamilə alınmışdır. Azərbaycanda dəhşətli uşaq xəstəliklərinin qarşısı alınmışdır, - burada bu barədə qeyd edildi. Bunların hamısı çətin şəraitdə - bəzən dərmanların qıtlığı şəraitində, səhiyyə orqanlarının zəruri ləvazimatlarının olmadığı şəraitdə, vəsaitin çatışmadığı bir şəraitdə həyata keçirilir. Bunların hamısı səhiyyə sahəsində islahatların həyata keçirildiyi bir dövrdə edilmişdir. Ona görə də belə ağır dövrdə, çətin şəraitdə Azərbaycan Respublikasında dəhşətli xəstəliklərin qarşısının alınması və onlara yol verilməməsi, xəstəlik baş verən kimi ona qarşı kəskin mübarizə aparılması yüksək qiymətə layiqdir. Mən fürsətdən istifadə edib bunlara görə [172-173] Azərbaycanın bütün səhiyyə işçilərinə təşəkkür edirəm və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz bu yolda bundan sonra da fədakarcasına çalışacaqsınız.

Qeyd etmək istəyirəm ki, IV Beynəlxalq Konqresin Azərbaycanda keçirilməsi bizim ictimai-siyasi həyatımızda böyük hadisədir. Bu konqresin yüksək nəticələr verəcəyinə ümid bəsləyirəm. Arzu edirəm ki, Azərbaycanın pediatrları, bütün səhiyyə işçiləri respublikamıza gəlmiş möhtərəm qonaqlarla yaxşı peşəkar əlaqələr yaratsınlar və bu əlaqələr gələcəkdə davam və inkişaf etsin. Onlar da Azərbaycanın bütün dünyada, bütün sahələrdə əlaqələr yaratmasının bir budağıdır, bir qoludur. Eyni zamanda qoy bu peşəkar əlaqələr Azərbaycanda pediatriyanın inkişafına kömək etsin. Hesab edirəm ki, bu kömək olacaqdır.

Mən bu beynəlxalq konqresin təşkilatçılarna bir daha təşəkkürümü bildirirəm. Sizi bu konqresin işinin başlanması münasibətilə təbrik edirəm, işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Ümidvaram ki, həkimlər, səhiyyə işçiləri öz peşələri ilə bərabər, daim sülh uğrunda mübarizə aparacaqlar, dünyanın hər yerində, o cümlədən Qafqaz bölgəsində, Azərbaycanda sülhün tam bərqərar olması yolunda öz söylərini əsirgəməyəcəklər.

Mən sizə cansağlığı, səadət, bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram. [173]

**DAHİ AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARI
ÜZEYİR HACIBƏYOVUN
«ARŞIN MAL ALAN» MUSIQILI
KOMEDİYASININ YENİ QURULUŞDA
TAMAŞASINA BAXDIQDAN SONRA
TEATRIN YARADICI KOLLEKTİVİ
İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ***

*Azərbaycan Dövlət Akademik
Opera və Balet Teatrı*

21 sentyabr 1997-ci il

Mən sizi təbrik edirəm. Bu gün mənim dostum, qardaşım İhsan Doğramacı ilə və bu konqresə gəlmiş başqa xarici qonaqlarla birlikdə sizin ifanızda Uzeyir Hacıbəyovun «Arşın mal alan» operettasının yeni tamaşasına baxdıq. Hesab edirəm ki, bu, Azərbaycan teatrının həyatında çox böyük, əlamətdar hadisədir. «Arşın mal alan» operettasının qədim tarixi vardır. Mən salonda əyləşib tamaşaya baxdıqca düşünürdüm. Bu əsər 1911-ci ildə yazılıbdır, o vaxtdan indiyə-dək daim Azərbaycan teatr səhnəsində göstərilibdir, sonra [174-175] isə film çəkilibdir. Bu əsər həm teatr tamaşası kimi, həm də kinofilm kimi təkcə respublikamızı yox, bütün dünyanı gəzibdir. Siz bu əsəri Azərbaycan Opera və Balet Teatrının səhnəsində çox məharətlə yenidən tamaşaya qoymusunuz. Bu, böyük yaradıcılıq nailiyyətidir. Bu nailiyyət münasibətilə sizi təbrik edirəm. Sizə yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Üzeyir Hacıbəyovun bütün əsərləri ölməzdir. «Arşın mal alan» da ölməz sənət əsəridir. Bunu tariximizin ayrı-ayrı mərhələlərində böyük sənətkarlarımız yaşadıblar və bu əsər daim teatr səhnələrində göstərilibdir. Ancaq məlumdur ki, bu əsərin dünyada məşhur olması 1946-cı ildən - Azərbaycanın böyük sənət ustası, rejissoru Rza Təhmasibin quruluşu əsasında yaradılmış filmə başlandı. Yəqin ki, həmin film xatirinizdədir. O, bütün dünyanı dolaşdı. Gənclər, ola bilsin ki, bunu bir o qədər xatırlamırlar. Amma bizim nəsil üçün bu filmin dünyaya çıxması böyük hadisə idi. Bu bizi çox sevindirdi. Sevinirdik ki, «Arşın mal alan» artıq bütün dünyanı gəzir.

Bu gün sizin hazırladığınız bu tamaşaya baxarkən hesab edirdim ki, Üzeyir Hacıbəyov bu əsəri yazandan indiyə qədər bu operettanı daim səhnəyə qoymuş incəsənət xadimlərini və bunu filmə çevirmiş incəsənət - teatr, kino xadimlərini böyük minnətdarlıqla yad etməliyik. Biz bunu heç vaxt unutmamalıyıq. Şübhəsiz ki, birinci növbədə xalqımızın ölməz bəstəkari Üzeyir Hacıbəyovu unuda bilmərik. Sentyabrın 18-də Üzeyir Hacıbəyovun anadan olmasından 112 il keçdi. Biz 1995-ci ildə Üzeyir Hacıbəyovun 110 illik yubileyini böyük təntənə ilə qeyd etdik.

İhsan bəy, mənim xatirimdədir, Üzeyir Hacıbəyovun 90 illik, 100 illik, 110 illik yubileylərinin təntənə ilə qeyd edilməsi mənim rəhbərliyim altında keçirilibdir. Görün bu necə xoş bir tarixdir!

İhsan Doğramacı: İnşallah, Üzeyir Hacıbəyovun 200 illik yubileyini də qeyd edərək. [175-176]

Heydər Əliyev: Biz sentyabrın 18-də Üzeyir Hacıbəyovun 112 illik yubileyini də qeyd etdik. 50 il bundan əvvəl, 1946-cı ildə böyük sənət ustası Rza Təhmasib «Arşın mal alan» filmi yaradıbdır. Yəqin ki, sizin heç biriniz onu görməmişsiniz.

Yaşar Nuriyev: O mənə dərs deyib. Mən onun tələbəsi olmuşam.

Heydər Əliyev: Ona görə də Soltan bəy rolunu yaxşı oynayırсан. Rza Təhmasib həm çox gözəl insan idi, həm də gözəl bir yaradıcı kollektiv yaratmışdı - bizim ölməz müğənnimiz Rəşid Behbudov, Gülçöhrə obrazını ilk dəfə filmə ifa edən istedadlı aktrisa Leyla Bədərbəyli və s. İndi o sağdır, yaşayır. Vəli rolunu isə Lütfəli Abdullayev oynayırdı. O da bizim çox böyük sənətkarımız, aktyorumuz olub. Onlar vaxtilə bu əsərin tamaşasında çox gözəl oynamışdılar. Şübhəsiz ki, bu əsərdəki obrazları səhnədə çox aktyorlar ifa ediblər. Ancaq daha çox yadda qalan «Arşın mal alan» filmi olubdur. Ona görə ki, teatrda hər mövsümdə rolları müxtəlif aktyorlar ifa edirlər, amma filmə bu belə deyil.

Siz yeni yaradıcı nəsilsiniz və onların davamçılarısınız. Bu əsəri XX əsrin sonunda yenidən səhnəyə qoymusunuz. Hesab edirəm ki, bu, çox gözəl alımdır. Mən çox şadam ki, siz bu əsəri yenidən tamaşaya qoymusunuz. Çünki «Arşın mal alan» operettası ölməzdir və salonda bu tamaşaya baxanlar sizi nə qədər böyük həvəs və maraqla alqışlayırdılar. Bizim qonaqlarımız üçün bu yenidir. Onlar dilimizi bilməsələr də, tərcümə vasitəsilə sizi maraqla dinlədilər.

* Pediatriya Cəmiyyətlərinin IV Beynəlxalq Konqresinin rəsmi açılış mərasimindən sonra konqresin iştirakçıları və qonaqları üçün göstərilən tamaşadan sonra Prezident Heydər Əliyev, İhsan Doğramacı və digər xarici qonaqlar əsərin ifaçıları ilə görüşdülər.

Yaxşı haldır ki, ifaçılar əsasən gənclərdən ibarətdir. Mənim yadıma Rza Təhmasib, Rəşid Behbudov düşür. «Arşın mal alan» filmi çəkiləndə mən də gənc idim. Ona görə də Rəşid Behbudova, Leyla Bədirbəyliyə və Lütfuli Abdullayevə böyük maraqla baxırdım. Sonra elə oldu ki, biz bir yerdə olduq, bir yerdə işlədik. Onların hər birinə də mənim böyük hörmətim [176-177] olmuşdu. Mən respublikanın başçısı kimi onların xidmətlərini qiymətləndirmişdim.

Hazırda isə, görürsünüz, yeni gənc nəsil yetişibdir. Əsgər rolunu mərhum Rəşid Behbudovun yolu ilə gedən gənc müğənnimiz Azər Zeynalov gözəl ifa edir. Gülçöhrə rolunu ifa edən - teatrın solisti Zemfira İsmayılovanı birinci dəfədir ki, görürəm. Soltan bəy rolunun ifaçısı olan Yaşar Nuriyevi hamımız tanıyırdıq. Asya, Vəli, Süleyman obrazlarını gənc aktyorlar çox gözəl ifa etdilər. Vaxtilə Cahan xala obrazını Münəvvər Kələntərli oynayırdı. Çox gözəl aktrisa idi. Şübhəsiz ki, siz də onların yolu ilə gedirsiniz. Gözəl dəsti-xəttiniz vardır.

Siz hələ gəncsiniz. Qarşınızda böyük yaradıcılıq yolu vardır. İstərdim ki, sizdən əvvəlki sənətkarlar – Lütfuli Ablullayev kimi, Rəşid Behbudov kimi, Leyla Bədirbəyli kimi və başqaları kimi öz üzərinizdə çalışsınız. Mən onları çox yaxından tanıyırdım, onlarla dost idim. Ona görə də görürdüm ki, onlar öz üzərlərində necə çalışırlar, necə işləyirlər, necə yeni nailiyyətlər əldə edirlər. Mən bunu sizə də tövsiyə edirəm.

Hamınızı bir daha təbrik edirəm. Sizə cansağlığı və yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram. [177]

ZAHİD XAN XOYSKİNİN AİLƏSİNƏ

Əziz Tereza xanım!

Əziz Yeganə xanım!

Azərbaycanın vəfalı, sadıq oğlu Zahid Xan Xoyskinin vəfatı haqqında kədərli xəbər bütün Azərbaycan xalqını sarsıtdı. Bu, hamımız, habelə dünyada yaşayan bütün azərbaycanlılar üçün ağır bir itkidir. Vətəndən uzaqda olduğuna baxmayaraq, Zahid xan ömrü boyu öz millətinə, öz xalqına sədaqətlə xidmət edib və onun adını daim ucaldıb.

Azərbaycanın qarşısında böyük xidmətləri olan Xoyski ailəsinin üzvü Zahid xan öz məşhur əmisi, birinci müstəqil Azərbaycan Demokratik Respublikasının görkəmli xadimi Fətəli Xan Xoyskinin layiqli davamçısı kimi bütün azərbaycanlıların xatirəsində daim qalacaqdır.

Bu ağır gündə Azərbaycan xalqı, Azərbaycan Respublikasının hökuməti adından və şəxsən öz adımdan sizə dərin hüznə başsağlığı verirəm.

Allah rəhmət eləsin!

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 24 sentyabr 1997-ci il

[178]

İTALİYAYA RƏSMİ SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB

25 sentyabr 1997-ci il

S u a l: Cənab prezident, İtaliyaya ilk rəsmi səfərinizdən məqsəd nədir?

C a v a b: Hər dəfə mənim xarici dövlətlərə səfərim ölkələrimiz arasında əlaqələri inkişaf etdirmək xarakteri daşıyır. Biz artıq dünyanın çox ölkələri ilə belə əlaqələr yaratmışıq. İtaliya dünyanın, Avropanın böyük və iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrindən biridir. İtaliya ilə ölkəmiz arasında diplomatik əlaqələr var. Bilirsiniz ki, İtaliyanın Azərbaycanda səfirliyi xeyli müddətdir fəaliyyət göstərir. Bizim iqtisadi əlaqələrimizdə Azərbaycanın neft yataqlarına İtaliyanın da çox marağı var. Bunların hamısını nəzərə alaraq İtaliya prezidentinin, hökumətinin dəvəti ilə mən bu ölkəyə rəsmi səfərə gedirəm.

Səfər zamanı dövlət, hökumət başçıları ilə çox əhəmiyyətli danışıqlar olacaqdır. İtaliyaya səfər edərək mən eyni zamanda Vatikanla da rəsmi səfərə gedirəm. Çünki Vatikanın, Roma papasının da dəvəti var. Vatikanla da Azərbaycan arasında əlaqələr yaranmalıdır. Bunlar hamısı bizim ümumi məqsədimizi daşıyır - Azərbaycanın həqiqətlərini dünyaya daha da çox çatdırmaq, Azərbaycanla başqa ölkələr arasında bütün sahələrdə əlaqələr yaratmaq və bunları inkişaf etdirmək və ölkəmizin əsas problemi olan Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsinin sülh [179-180] yolu ilə həllinə ölkələri daha da çox cəlb etmək. Bilirsiniz ki, İtaliya Minsk qrupunun üzvüdür və vaxtilə - 1992-1993-cü illərdə Minsk qrupunun sədrliyi vəzifəsini aparırdı. Mən o vaxt Azərbaycana rəhbərliyə gələndə ilk dəfə məhz Minsk qrupunun sədri olan İtaliyanın nümayəndəsi ilə görüşüb danışıqlar aparmışdım. Bunlar hamısı İtaliya ilə əlaqələrimizin mövcud olduğunu göstərir. Ancaq bu əlaqələr inkişaf etməli və genişlənməlidir.

S u a l: Cənab prezident, bu yaxınlarda siz Zaqafqaziyada nüvə silahı olmayan zona yaradılması ideyası ilə çıxış etmişiniz. Bu ideya nə dərəcədə realdır? İtaliyadakı danışıqlarda təhlükəsizlik məsələsi ön planda olacaqmı?

C a v a b: Bizim zonada nüvə silahı olmaması tamamilə realdır. Doğrudur, oradan-buradan məlumat gəlir ki, bizim qonşularımızda nüvə silahları əldə etmək və ya nüvə silahları üçün materiallar əldə etmək cəhdləri var. Bu bizi narahat edir və məhz buna görə də belə təşəbbüs etmişik və çalışacağıq ki, buna nail olaq.

S u a l: Minsk qrupu həmsədrlərinin Bakıya növbəti səfərini nəticəli hesab etmək olarmı?

C a v a b: Bilirsiniz, nəticəli onda olacaq ki, biz məsələni həll edək. Ancaq hesab edirəm ki, Minsk qrupunun nümayəndələri ilə yeni görüşümüz əhəmiyyətlidir. Bilirsiniz ki, iyulun 18-də onlar bizə yeni təkliflər vermişdi və danışıqların intensivləşdirilməsi üçün bunları əsas kimi qəbul etmişdik. İndiki həmin təkliflərin əsasında olan təkliflərdir. Amma biz hesab edirik ki, bunlara müəyyən müsbət dəyişikliklər olunubdur. Ona görə də bu təklifləri öyrənirik. Yenə də ilkin olaraq cavab vermişik ki, biz bunları əsas kimi qəbul edirik. Qısa bir zamanda sonra - bir-iki həftəyə qədər son cavabımızı verəcəyik. Hər halda bu, artıq göstərir ki, danışıqlar prosesi səmərəli gedir və Minsk qrupunun həmsədrləri sentyabrın 23-də bir daha bəyan etdilər ki, Minsk qrupunun həmsədri olan ölkələrin prezidentlərinin mənə bəyan etdikləri kimi, gərək 1997-ci ildə bu sahədə ciddi, müsbət dəyişikliklər əldə olunsun. [180]

İTALİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ OSKAR LUİCİ SKALFARO İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Roma, «Kuirinal» sarayı

25 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab Skalfaro!

İlk öncə məni ölkənizə rəsmi səfərə dəvət etdiyiniz üçün Sizə təşəkkür edirəm. Mən bu dəvəti məmnunluqla qəbul edib şəxsi əlaqələr yaratmaq və ölkələrimiz arasında əlaqələrin gələcək inkişafı məsələlərini müzakirə etmək üçün buraya gəlmişəm.

Ölkəmiz haqqında, habelə Azərbaycan - İtaliya əlaqələrinin daha da inkişafının əhəmiyyəti barədə dediyiniz fikirlərə görə Sizə razılığımı ifadə edərək bildirirəm ki, SSRİ-nin dağılmasından sonra, 1991-ci ilin sonunda Azərbaycan yenidən öz müstəqilliyini bərpa edibdir. İtaliya Azərbaycanın müstəqilliyini dərhal tanıdığına, habelə ölkəmizə səfir təyin etdiyinə görə firsətdən istifadə edib təşəkkürümü bildirirəm. Azərbaycanda İtaliya səfirliyinin olması ölkələrimiz arasında münasibətlərin inkişafına göstərilən diqqətin təzahürüdür. Yeri gəlmişkən qeyd edirəm ki, yaxın vaxtlarda biz də İtaliyaya öz səfirimizi təyin edəcəyik.

Biz İtaliya ilə münasibətlərimizə böyük əhəmiyyət veririk. İtaliyaya Avropanın böyük demokratik ənənələrə, inkişaf etmiş iqtisadiyyata [181-182]diyyata malik dövlət, əməkdaşlıq üçün çox yaxşı tərəfdaş kimi baxırıq. Ölkəmizdə gedən proseslərə göstərdiyiniz diqqətə və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin inkişafı və möhkəmlənməsinin necə baş verməsini yaxşı təsəvvür etdiyinizə görə təşəkkür edirəm. Bildiyiniz kimi, xarici və daxili xarakterli çətinliklərə baxmayaraq, biz dövlət müstəqilliyimizi möhkəmləndirmək və dönməz etmək üçün əlimizdən gələni edirik. Biz Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qururuq Bazar münasibətləri prinsipləri, dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya əsasında iqtisadiyyatımızı yenidən qururuq.

Bildirirəm ki, son illər ölkəmizdə bu proseslər uğurla gedir. Cənab Skalfaro! Doğru dediniz ki, müstəqilliyimizin ilk illərində ölkəmizdə daxili siyasi vəziyyət sabit deyildi. Böyük çətinliklər vardı, hətta 1993-cü ildə vətəndaş müharibəsi başlamışdı. Biz bunların hamısını aradan qaldıra bildik. Son üç-dörd ildə Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyət sabitdir və bunun özü də dönməz xarakter daşıyır. Siyasi plüralizm, demokratik təsisatlar üçün hər cür şərait yaradılıbdır. Çoxlu siyasi partiya fəaliyyət göstərir, çoxsaylı qəzetlər çıxır. Müxalifətdə olan partiyalar, qəzetlər var və bunlar bizim bugünkü gerçəkliyimizin reallığıdır.

Nəzərə çatdırıram ki, 1995-ci ilin axırlarında ölkəmizdə ilk demokratik Konstitusiya qəbul olundu, çoxpartiyalılıq əsasında demokratik parlament seçkiləri keçirildi.

Respublikamızda aparılan iqtisadi islahatlar sahəsində də ciddi addımlar atılmışdır və qeyd edirəm ki, bu islahatlar, o cümlədən özəlləşdirmə, torpaq islahatı, xarici ticarətin sərbəstləşdirilməsi uğurla həyata keçirilir. İslahatlar öz müsbət nəticələrini verir, iqtisadiyyatda vəziyyət sabitləşir, ümumi daxili məhsul istehsalında müəyyən artım var. İnflyasiya son dərəcə azalıb, milli valyutamızın məzənnəsi möhkəmlənir.

Lakin vurğulamaq istəyirəm ki, bütün bunlarla yanaşı, ölkəmizin böyük problemi də var. Bu problemin -Ermənistan-[182-183]Azərbaycan münaqişəsinin yaranmasında biz günahkar deyilik. Həmin məsələ Dağlıq Qarabağı ilhaq etmək məqsədi ilə Ermənistanın Azərbaycana qarşı başladığı hərbi təcavüz nəticəsində yaranıbdir. Müəyyən səbəblərə görə Ermənistan hərbi birləşmələri Azərbaycan ərazisinin 20 faizini - Dağlıq Qarabağı və onun ətrafındakı yeddi rayonu işğal edə bilmişlər. Bu ərazilərdən bir milyondan artıq azərbaycanlı zorla qovulub çıxarılmışdır və dörd-beş ildir çox ağır şəraitdə, əksəriyyəti çadırlarda yaşayır. Xüsusi vurğulayıram ki, Azərbaycanın 7,5 milyonluq əhalisinin bir milyonu qaçqın vəziyyətindədir.

Bütün bunlara baxmayaraq, 1994-cü ilin mayında biz atəşkəs haqqında saziş imzalamışıq və problemi sülh yolu ilə həll etmək üçün danışıqlar aparırıq. Cənab Skalfaro, Siz atəşkəsin uğurlu olduğunu, ona əməl edildiyini vurğuladınız. Bəli, atəşkəs o mənada uğurludur ki, üç ildən artıqdır ona əməl olunur. İkincisi, biz buna münaqişə zonasına heç bir kənar sülhyaratma qüvvələri daxil etmədən əməl edirik.

Cənab Skalfaro, zənnimcə, bu münaqişə barədə xəritə vasitəsilə məlumat verilməsi daha çox yerinə düşər: Bu, Azərbaycanın ərazisidir. Rənglənmiş hissə Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal etdiyi ərazidir. ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin təqdim etdikləri təkliflərə əsasən, yaşıl rənglə rənglənmiş rayonlar birinci mərhələdə azad olunmalıdır. Sarı rənglə göstərilən ərazidə iki rayon - Laçın və Şuşa rayonları yerləşir. Dağlıq Qarabağı Ermənistanla birləşdirən yol bu ərazidən keçdiyinə görə onların ikinci mərhələdə azad olunması və bu mərhələdə Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağın statusunun müəyyən edilməsi nəzərdə tutulur.

Xatırladım ki, ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə Dağlıq Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həllinin üç prinsipi [183-184] müəyyənləşdirilmişdir: Azərbaycanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyünün tanınması, Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağa özünüidarə statusu verilməsi və

Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin - həm erməni, həm də azərbaycanlı əhalisinin təhlükəsizliyinə təminat verilməsi. Münaqişə başlayana qədər Dağlıq Qarabağda 170 min nəfər yaşayırdı, onun 70 faizi ermənilər, 30 faizi azərbaycanlılar idi. Azərbaycanlıların hamısı oradan zorla qovulub çıxarılmışdır. İndi orada yalnız ermənilər - təxminən 80-100 min adam yaşayır.

... Sizin suallarınıza cavab olaraq bildirirəm ki, münaqişə başlayanda Ermənistanda 300 minədək azərbaycanlı yaşayırdı. Onları zorla oradan çıxartdılar və indi hamısı Azərbaycanda yaşayır. Bunun müqabilində Azərbaycanın başqa ərazilərində yaşayan ermənilər də çıxarıldı. Fərq bundadır ki, onların əksəriyyəti Ermənistana deyil, Rusiyaya, Avropaya, Amerikaya və başqa yerlərə gedibdir.

Problemin indiyədək həll olunmamasının səbəbindən danışıqarkən onu demək olar ki, ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə bu münaqişənin həlli barədə qəbul edilmiş üç prinsipə 54 dövlətdən 53-ü səs verdi, Ermənistan isə bunları qəbul etmədi. Ermənistan Dağlıq Qarabağın dövlət müstəqilliyi statusu almasına çalışır. Şübhəsiz ki, Azərbaycan bununla razılaşa bilməz. Biz Azərbaycan ərazisində ikinci erməni dövlətinin yaranmasına razı ola bilmərik.

Skalfaro: Yəqin ermənilər Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirmək istəyirlər.

Heydər Əliyev: Beynəlxalq hüquqa görə onlar Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirə bilməzlər. Onların fikrincə, Dağlıq Qarabağ formal surətdə müstəqil olacaq, faktiki olaraq isə Ermənistana birləşdiriləcəkdir.

Cənab Skalfaro, görüşümüzdən xatirə olaraq Sizə ölkəmizin ərazisində tapılmış və üzərində qədim Roma imperiyası ilə [184-185] bağlı latın dilində yazı olan daş kitabənin fotosəklini hədiyyə edirəm. Qobustan qoruğunda - Böyükdaş dağının cənub-şərq ətəyindəki qaya üzərində iki min ilə yaxın tarixi olan həmin kitabədə bu sözlər yazılmışdır: «İmperator Domisian Sezar Avqust Germanik. L.(Yusi) Yuli Maksim, Fulminatın XII legionunun senturionu».

... Cənab Skalfaro, Sizi ölkəmizə rəsmi səfərə dəvət edirəm. [185]

**İTALİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
OSKAR LUİCİ SKALFARONUN ADINDAN
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN
ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ
ZİYAFƏTDƏ NİTQ**

Roma, "Kuirinal" sarayı

25 sentyabr 1997-ci il

Cənab prezident Skalfaro!
Hörmətli xanımlar və cənablar!

Sizi ürəkdən salamlayıram. Cənab prezident, ölkənizə rəsmi səfərə dəvətinizə görə, apardığımız səmərəli danışıqlara, buraya gəldiyimiz ilk dəqiqələrdən hiss etdiyimiz dostcasına səmimi münasibətə, qonaqpərvərliyə görə Sizə dərin minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Çox sağ olun. Hesab edirəm ki, bugünkü görüşümüz və bütünlükdə mənim buraya rəsmi səfərim İtaliya ilə Azərbaycan arasındakı münasibətlərdə yeni mərhələ açır.

Gənc müstəqil dövlət kimi Azərbaycanın buna ehtiyacı var və bunu çox istəyir. Biz italyan xalqının tarixi keçmişinə, bütün dövrlərdə dünya sivilizasiyasına verdiyi çox böyük töhfələrə və son əlli ildə Avropada və ümumən dünyada sülhün, əmin-amanlığın möhkəmlənməsində fəal rol oynamasına böyük hörmətlə yanaşırıq. [186-187]

İtaliya dünyanın ən böyük dövlətlərindən biridir, Dünya Birliyinin, xüsusən Avropanın iqtisadi, siyasi həyatında son dərəcə mühüm yer tutur. Ona görə də biz İtaliya ilə siyasi, iqtisadi, mədəni, humanitar sahələrdə fəal əlaqələr saxlamaq istəyirik. Hesab edirəm ki, sizinlə bugünkü söhbətimiz, danışıqlarımız məhz bu ruhda keçmişdir.

Cənab prezident, Azərbaycan xalqı, onun müstəqillik əzmi barədə, dövlət müstəqilliyi qazandıqdan sonra Azərbaycanda gedən demokratik dəyişikliklər haqqında söylədiyiniz xoş sözlər üçün təşəkkürümü bildirirəm. Siz doğru deyirsiniz ki, planlı, inzibati-amirlik sistemindən sərbəst bazar iqtisadiyyatına, totalitar, avtoritar rejimdən demokratiyaya keçid çətin və mürəkkəb yoldur. Cənab prezident, ancaq Sizi və bütün dostlarımızı əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan müstəqillik mövqeyində möhkəm dayanır və ölkəmizin dövlət müstəqilliyi dönməzdir. Bizim xoşbəxtliyimiz ondadır ki, Azərbaycan xalqı, Azərbaycanın hakimiyyət orqanları və prezidenti dövlət müstəqilliyi mövqeyində möhkəm dayanmışlar. Biz demokratik dəyişikliklər yolu ilə qətiyyətlə və inamla gedirik, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qururuq. Biz iqtisadi islahatlar aparır və Azərbaycanın bütün iqtisadiyyatını bazar münasibətləri əsasına keçiririk. Mülkiyyət özəlləşdirilir, torpaq islahatı aparılır, torpaq alqı-satqı hüququ ilə kəndlilərin xüsusi mülkiyyətinə verilir.

Biz iqtisadi islahatlar apararkən onların uğurla həyata keçirilməsi üçün çoxlu qanunlar qəbul etmişik. Ölkəmizin iqtisadiyyatını bütün dünyaya və xarici investisiyalar üçün açmışıq. Xarici investisiyaların Azərbaycana uğurla cəlb olunması üçün qanunlarımızla, hüquqi sənədlərimizlə hər cür şərait yaratmışıq. Bütün bunlar özünün müsbət nəticələrini verir. Ölkəmizin iqtisadi həyatında nəzərə çarpan müsbət dəyişikliklər var. Azərbaycanın neft yataqlarından müştərək istifadə edilməsinə dair son üç ildə 12 ölkənin neft şirkətləri ilə 9 böyük müqavilə bağlanmışdır. Bu müqavilələrə 20 şirkət cəlb olunmuşdur. [187-188]

Biz 1995-ci ildən başlayaraq İtaliyanın "Acip" Şirkəti ilə əməkdaşlıq edirik. Bu gün isə Azərbaycanın ən iri neft yataqlarından birinin birgə işlənməsinə dair Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə İtaliyanın "Acip-Eni" Şirkəti arasında müqavilənin imzalanması gözlənilir.

Əgər Ermənistan ilə Azərbaycan arasında münacişə, ölkəmizin ərazisinin 20 faizinin işğalına gətirib çıxaran hərbi təcavüz olmasaydı, biz daha çox şeyə nail ola bilərdik. İşğal edilmiş rayonlardan bir milyondan çox azərbaycanlı zorla qovulub, onların əksəriyyəti beş ildir ki, çadırlarda, son dərəcə ağır sosial-iqtisadi şəraitdə yaşayır.

Azərbaycan sülhsevər ölkə, xalqımız sülhsevər xalqdır, biz müharibə, münacişə istəmirik. Məhz buna görə də üç ildən çox bundan öncə atəşkəsə razı olmuşuq və o vaxtdan bəri Ermənistanla Azərbaycan arasında atəşkəs rejiminə əməl edirik. Biz münacişənin Lissabonda qəbul olunmuş üç prinsip əsasında, Ermənistan silahlı birləşmələrinin işğalı altındakı Azərbaycan ərazilərinin tamamilə azad edilməsi, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün bərpası, qaçqınların öz yaşayış yerlərinə qaytarılması və Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağa özünüüddərə statusu verilməsi şərti ilə aradan qaldırılmasını istəyirik.

Bu məsələ ilə Minsk konfransı, Minsk qrupu fəal məşğul olur. İtaliya Minsk konfransının, Minsk qrupunun tərkibində layiqli yer tutur. Buna görə İtaliya Respublikasına minnətdarıq. Xatirimdədir, 1993-cü ildə və 1994-cü ilin əvvəlində Minsk qrupuna İtaliya sədrlik edirdi. Biz o vaxt da bu münacişənin həlli ilə əlaqədar İtaliyanın ədalətli mövqeyini hiss edirdik. Cənab prezident, bu gün də sizinlə görüş zamanı məndə

---

qəti təəssürat yarandı ki, İtaliya beynəlxalq hüquq normalarına əməl olunması, hər bir ölkənin, o cümlədən Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tanınması, münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması mövqeyində dayanır. Cənab prezident, bu ədalətli mövqeyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. [188-189] Ümidvarıq ki, İtaliya bundan sonra da prinsipial, ədalətli mövqə tutacaqdır. Yeri gəlmişkən, İtaliya bu mövqeyini 1996-cı ilin dekabrında ATƏT- in Lissabon Zirvə görüşündə də nümayiş etdirmişdir.

Biz nikbinik, bu məsələnin sülh yolu ilə həllinə ümid bəsləyirik. Buna nail olmaq üçün öz tərəfimizdən hər şeyi edəcəyik və bundan sonra da İtaliya Respublikasının dəstəyinə ümid edirik.

İtaliya ilə Azərbaycan arasında iqtisadi, elmi-texniki, mədəni əməkdaşlıq üçün böyük imkanlar var. Biz bu imkanlardan maksimum istifadə etməyə çalışacağıq. Bu əməkdaşlıqda "Acip-Eni" Şirkəti mühüm yer tutur.

Mən bu gün İtaliyanın tarixinə və İtaliya Respublikasının indiki həyatına bir daha dərin hörmətimi bildirmək istəyirəm. Cənab prezident, Azərbaycan xalqının, müstəqil Azərbaycan Respublikasının ünvanına söylədiyiniz xoş arzulara görə təşəkkür edirəm. Azərbaycan Avropanın bir hissəsidir və Avropa Birliyinin, Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olmaq istəyir. Biz bu məsələdə sizin dəstəyinizə bel bağlayacağıq. Mən İtaliya xalqına uğurlar və tərəqqi, sülh və xoş həyat arzulayıram. Cənab prezident, Sizə – İtaliyanın görkəmli dövlət xadiminə cansağlığı və uzun illər səmərəli həyat arzu edirəm. Bu gün burada Sizin qızınızı görmək və sizin ailənizlə ünsiyyətdə olmaq mənə xoşdur. Sizin ailənizə səadət və əmin-amanlıq diləyirəm. Mənim ən xeyirxah arzularımı qəbul edin.

İtalyan xalqının şərəfinə, İtaliya Respublikasının şərəfinə, İtaliya ilə Azərbaycan arasında dostluq münasibətlərinin daha da inkişafı, xalqlarımızın daha da tərəqqisi, Avropada və bütün dünyada sülhün, əmin-amanlığın bundan sonra da inkişafı şərəfinə, cənab prezident, sizin şərəfinizə, qızınızın şərəfinə bədə qaldırıram. Sizə uzun ömür, işlərinizdə uğurlar diləyirəm. Sağ olun. [189]

İTALIYA HÖKUMƏTİNİN BAŞ NAZİRİ ROMAN PRODI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Roma, «Giçi» sarayı

25 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab Prodi! İlk əvvəl xoş sözlərə görə Sizə təşəkkür edirəm. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi İtaliyaya ilk rəsmi səfərimdən məmnun qaldığımı vurğulayır və dəvətə görə minnətdarlığımı ifadə edirəm. Sizin Azərbaycan – İtaliya əməkdaşlığının durmadan inkişafı barədə söylədiyiniz fikirlərə görə razılığımı bildirirəm və vurğulayıram ki, Azərbaycan Respublikası da bu mövqedən çıxış edir.

Qeyd edirəm ki, dövlətlərimiz arasında münasibətlərin daha da genişləndirilməsi vacibdir və Azərbaycan – İtaliya əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi üçün hər iki ölkədə geniş imkanlar vardır.

Azərbaycan öz coğrafi mövqeyinə görə bölgədə mühüm yer tutur. Biz İtaliya ilə siyasi, iqtisadi, təhlükəsizlik, humanitar və mədəni sahələrdə əməkdaşlığa xüsusi əhəmiyyət veririk.

Nəzərə çatdırım ki, Avropanın bir hissəsi olan Azərbaycan Avropa ilə Asiya arasında əlaqələrin daha da sıxlaşdırılmasında körpü rolu oynayır. Respublikamız həm İtaliya ilə, həm [190-191] də dünyanın bütün digər ölkələri ilə yaxın əməkdaşlıq qurmağa böyük maraq göstərir və bu sahədə artıq ciddi addım atılmışdır.

Xatırladım ki, NATO-nun və Avropa Atlantika Əməkdaşlığı Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından bu ilin iyul ayında Madriddə keçirilmiş Zirvə görüşündə Azərbaycan Respublikası NATO-nun "Sülh naminə tərəfdaşlıq" proqramına qoşulmuşdur, beynəlxalq təşkilatlarda ölkəmizin İtaliya ilə əməkdaşlığından razı qaldığımı bildirirəm. Lissabonda cənab Prodi ilə keçirdiyim görüşü, apardığım danışıqları məmnunluqla xatırlayıram.

Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yanacaq yataqlarının birgə işlənməsi üçün dünyanın bir çox ölkələrinin nüfuzlu şirkətləri ilə respublikamız arasında tarixi müqavilələr bağlanmışdır. Mən 1995-ci ildə "Qarabağ" yatağı üzrə imzalanmış müqavilədə İtaliyanın "Acip" Şirkətinin yaxından iştirak etməsini müsbət qiymətləndirirəm.

Nəzərə çatdırım ki, "Acip" Şirkəti ilə ARDNŞ arasında "Kürdaşı" blokunun kəşfiyyatı, işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü haqqında sazişin əsas kommersiya prinsipləri və müddəaları barədə bu gün imzalanmış sənəd ölkələrimizin münasibətlərinin daha da yaxşılaşdırılmasında böyük əhəmiyyət daşıyır. Onu da deyim ki, dünyanın bir sıra ölkələrinin nüfuzlu şirkətləri də bu yatağa xüsusi maraq göstərirdilər, lakin biz İtaliya şirkətinə üstünlük verdik.

Mənim bu il iyulun 27-dən avqustun 7-dək Azərbaycan Prezidenti kimi ABŞ-a ilk rəsmi səfərim zamanı Amerikanın «Şevron», «Eksson», «Mobil» və «AMOKO» şirkətləri ilə ARDNŞ arasında imzalanmış sənədlərin də Xəzərin Azərbaycan sektorundakı neft və qaz yataqlarının birgə işlədilməsində mühüm əhəmiyyəti olacaqdır.

Xatırladım ki, Xəzərdəki çox zəngin yataqlar hələ 50 il bundan əvvəl respublikamızın neftçiləri və geoloqları tərəfin [191-192]dən aşkar edilmişdir. Bu regionda Azərbaycanın mühüm yer tutduğu xüsusi nəzərə çarpdırılmalıdır. Hazırda Azərbaycan sektorundakı ehtiyatların birgə istismarı üçün imzalanmış müqavilələrin həyata keçirilməsi sahəsində böyük işlər görülür. Eyni zamanda hasil olunacaq nefti dünya bazarına çıxaracaq boru kəmərlərinin marşrutları qəti müəyyən olunmalıdır. Bu kəmərlər həm Azərbaycan neftinin, həm də Qazaxıstanın "Tengiz" yatağından çıxarılacaq neftin ixracında mühüm rol oynayacaqdır. Avraşiya nəqliyyat dəhlizinin bu sahədə xüsusi əhəmiyyət daşdığını vurğulayaraq bu nəqliyyat dəhlizinin uğurla işləməsində Azərbaycanın mühüm rol oynadığını bilirəm. Xatırladım ki, həmin nəqliyyat dəhlizindən İtaliyanın da istifadə etməsi faydalı olardı və biz bu sahədə də yaxşı əməkdaşlıq edə bilərdik.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının qarşılaşdığı problemlərdən bəhs edərkən, ilk növbədə Ermənistanın Azərbaycana 1988-ci ildən bəri davam edən təcavüzündən danışmaq lazımdır. Bu təcavüz nəticəsində respublikamızın torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş, bir milyondan çox vətəndaşımız öz doğma yurdlarından zorla qovularaq çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirmək kimi çirkin bir niyyətə xidmət edən bu təcavüz bir sıra ölkələrin köməyi ilə respublikamıza ağır zərbələr vurduğunu xatırladaraq bildirirəm ki, biz bu münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması üçün bütün imkanlardan istifadə etməyə ciddi səy göstəririk.

Münaqişənin tezliklə aradan qaldırılması üçün Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqların, ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından ötən ilin dekabrında Lissabon Zirvə görüşündə Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin həlli barədə qəbul olunmuş əsas prinsiplərin əhəmiyyəti [192-193]ti

---

xüsusi qeyd olunmalıdır. Xatırladım ki, 53 dövlətin imzaladığı bu prinsiplərə təkə Ermənistan etiraz etmişdir.

Hazırda Minsk konfransına dünyanın üç böyük dövləti – ABŞ, Rusiya, Fransa həmsədrlik edirlər və bu vəziyyət Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin tezliklə nizama salınacağına olan ümidləri artırmışdır. Bu baxımdan həmsədrlərin irəli sürdükləri yeni təkliflər maraqlıdır və Azərbaycan həmin təkliflərlə razılaşmışdır. Nəzərə çatdırım ki, Minsk qrupuna 1992-1993-cü illərdə İtaliya sədrlik etmişdir və mənəim cənab Rafaelli ilə keçirdiyim görüşlər yaxşı xatirimdədir.

Cənab Prodi, mən Sizi Azərbaycana səfərə dəvət edirəm. [193]

İTALİYA PARLAMENTİ SENATININ RƏHBƏRİ NİKOLA MANCİNO İLƏ SÖHBƏTDƏN

Roma, Parlament sarayı

25 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab Mancino!

Səmimi sözlərə görə Sizə təşəkkür edirəm. Xatırladım ki, 1975-ci ildə Azərbaycana mən rəhbərlik edirdim. O zaman respublikamızın iqtisadiyyatında böyük nailiyyətlər əldə edilmişdi. Keçmiş Sovetlər İttifaqında planlı iqtisadiyyat mövcud olsa da, Azərbaycanda 1970-1980-ci illərdə bütün sahələrdə müsbət nəticələr qazanılmış, Azərbaycan müttəfiq respublikalar arasında özünə layiq yer tutmuşdu.

Keçmiş SSRİ-də Siyasi büronun üzvü olarkən və baş nazirin birinci müavini vəzifəsində işləyərkən nəhəng ölkənin iqtisadiyyatının böyük bir hissəsinə rəhbərlik etmişəm və iqtisadiyyata yaxşı bələdəm.

Qeyd edirəm ki, planlı təsərrüfatın yaratdığı çətinliklər bazar iqtisadiyyatına keçmək, onun çox üstün cəhətlərindən istifadə etmək yolunda ciddi maneəyə çevrildiyindən Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra yubanmadan bazar iqtisadiyyatı yolunu seçdi. Artıq qısa müddətdə Azərbaycanda iqtisadi islahatların, özəlləşdirmənin həyata keçirilməsi sahəsində uğurlar qazanılmışdır. Görülən tədbirlər nəticəsində indi Azərbaycanda inflyasiya sıfır dərəcəsinə enmişdir. [194-195]

Nəzərə çarpdırım ki, MDB ölkələri arasında ilk dəfə olaraq Azərbaycanda torpaq şəxsi mülkiyyətə verilməmişdir. Bu tədbir xalq tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmış, tez bir müddətdə vaxtilə ət, süd məhsullarını başqa ölkələrdən alan Azərbaycanda indi bu məhsullara tələbat demək olar ki, tamamilə daxili imkanlar hesabına ödənilməyə başlanmışdır.

Vurğulayım ki, Azərbaycan iqtisadiyyatının bütün sahələrində indi əsaslı dönüş yaranmışdır. Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi barədə xarici ölkələrin çox nüfuzlu neft şirkətləri ilə tarixi müqavilələr imzalanmışdır. Hazırda respublikamız dünyanın əksər ölkələri ilə sıx əməkdaşlıq edir və Azərbaycana xarici investisiyaların geniş axını başlanmışdır. Xəzərin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarından hasil ediləcək nefti dünya bazarına çıxaracaq boru kəmərlərinin marşrutları müəyyən edilmişdir və bu sahədə iş davam etdirilir. Xatırladım ki, həmin yataqlardan təxminən bir aydan sonra ilkin neftin çıxarılmasına başlanılacaqdır.

Nəzərə çarpdırım ki, "Acip" şirkəti ilə ARDNŞ arasında "Kürdaşı" blokunun kəşfiyyatı, işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü haqqında sazişin əsas kommersiya prinsipləri və müddəaları barədə imzalanmış sənəd ölkələrimizin münasibətlərinin daha da yaxınlaşdırılmasında böyük əhəmiyyət daşıyır. Vurğulayım ki, çox perspektivli olan bu yatağa dünyanın bir sıra digər ölkələrinin neft şirkətləri də xüsusi maraq göstərirdilər.

Xatırladım ki, vaxtilə Azərbaycana rəhbərlik edərkən Bakı ilə Neapolun qardaşlaşmış şəhərlər olmasına əməli kömək göstərmişəm. Nəzərə çarpdırım ki, hələ 1970-ci illərdə bünövrəsi qoyulmuş bu böyük əhəmiyyətli iş bu gün Azərbaycan – İtaliya əməkdaşlığının durmadan inkişaf etdirilməsində mühüm rol oynaya bilər.

Cənab Mancino, İkinci dünya müharibəsi illərində İtaliya Müqavimət Hərəkatının, Cüzeppe Haribaldi adına partizan dəstəsinin fəal üzvü olmuş həmyerlimiz Məmməd Bağirovu [195-196] Sizə təqdim edirəm. Belə adamların sayı isə onlardır. Bu bir daha göstərir ki, xalqlarımızın tarixi əlaqələri ən çətin günlərdə belə davam etmişdir.

Bildirirəm ki, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü müstəqil respublikamız üçün ən ağırlı problem olaraq qalır. Bu təcavüz nəticəsində ölkəmizin ərazilərinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovularaq çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayırlar.

Bu münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlar mühüm rol oynaya bilər. Bunun üçün isə ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının 1996-cı ilin dekabrında Lissabonda keçirilmiş Zirvə görüşündə qəbul olunmuş prinsiplər əsas kimi götürülməlidir. Nəzərə çarpdırım ki, Lissabon Zirvə görüşündə həmin prinsiplər 53 dövlət tərəfindən təsdiq edilmişdir. Biz münaqişənin məhz bu prinsiplər əsasında həll olunmasına tərəfdarıyıq.

Xatırladım ki, beynəlxalq hüquq normalarına məhəl qoymayan Ermənistan təcavüzkar niyyətlərindən hələ də əl çəkmək istəmir. Buna baxmayaraq mən əmin olduğumu bildirirəm ki, dünya ictimaiyyəti, nüfuzlu dövlətlər, beynəlxalq təşkilatlar 1988-ci ildən bəri davam edən bu təcavüzün tezliklə aradan qaldırılmasına diqqəti artıracaqlar.

Nəzərə çarpdırıram ki, hazırda ATƏT-in Minsk qrupuna dünyanın üç böyük dövləti – ABŞ, Rusiya, Fransa həmsədrlik edirlər. Həmsədrlərin irəli sürdükləri təkliflər münaqişənin dinc yolla aradan qaldırıl-

---

masına olan ümidləri xeyli artırmışdır və güman edirik ki, Ermənistan tərəfi də gec-tez bunu başa düşəcəkdir. Vəziyyəti xəritə vasitəsilə şərh etməklə daha tez dərk etmək mümkündür.

Cənab Mancino, görüşümüzün sonunda mən Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm. [196]

İTALİYA DEPUTATLAR PALATASININ SƏDRİ LÜÇIANO VIOLANTE İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Roma, Parlament sarayı

25 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab Violante!

İlk öncə Azərbaycan – İtaliya münasibətləri haqqında fikir mübadiləsi aparmağa imkan yaradan bu görüş üçün Sizə təşəkkürümü bildirirəm. Nəzərinizə çarpdırmaq istəyirəm ki, 1995-ci ildə ölkəmizdə ilk demokratik konstitusiyaya qəbul olunmuş, elə həmin ildə də Azərbaycan parlamentinə seçkilər keçirilmişdir. Şübhə etmirəm ki, demokratik yolla seçilmiş Azərbaycan parlamenti İtaliya parlamenti ilə münasibətlər yaradılmasına çox şad olacaqdır. Bu, ölkələrimiz arasında ikitərəfli münasibətlərin və Avropa Şurası, habelə Avropa Birliyi çərçivəsində əməkdaşlığın da inkişafı üçün zəruridir. Qeyd edirəm ki, Azərbaycan Avropa Şurasına qonaq kimi qəbul olunmuşdur və tam hüquqlu üzv statusu almaq ümidindədir. Bundan əlavə, 1996-cı ilin aprelində Azərbaycan Avropa Birliyi ilə əməkdaşlıq haqqında saziş imzalamışdır. Azərbaycan bu birliyin strukturlarına daxil olmaq istəyir. Bununla əlaqədar Azərbaycan sizinlə əməkdaşlığa və sizin köməyinizə ehtiyac duyur.

Azərbaycanda vəziyyət barəsində danışsaq deyə bilərəm ki, ölkəmiz müstəqillik əldə etdikdən sonra demokratik, hüquqi [197-198] dövlət qurur, siyasi, habelə iqtisadi islahatlar, o cümlədən aqrar islahatlar aparır, bundan ötrü qanun qəbul etmişdir. Bu qanun uğurla həyata keçirilir. Heyvandarlıq sektoru tamamilə özəlləşdirilmiş, torpağın bir hissəsi xüsusi mülkiyyətə verilmişdir. Əlavə edirəm ki, iki-üç il ərzində torpaq islahatı tamamilə başa çatdırılacaqdır. Azərbaycanda bütün dövlət mülkiyyətini özəlləşdirmək, bütövlükdə iqtisadiyyatı liberallaşdırmaq proqramı da həyata keçirilir, xarici sərmayələr üçün əlverişli şərait yaradan qanun qəbul edilmişdir, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birlikdə işlənməsi haqqında dünyanın neft şirkətləri ilə 9 müqavilə, habelə İtaliyada "ACIP" şirkəti ilə 10-cu belə müqavilə imzalanmışdır. Qeyd edirəm ki, bütün bunlar ölkəmizdə tamamilə yeni iqtisadi, sosial və siyasi şərait yaradır və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin möhkəmlənməsi ilə bağlıdır.

Bununla bərabər, Azərbaycanda hələ də bir çox çətinliklər və problemlər var. Onlardan başlıcası və ən ağırlısı Dağlıq Qarabağ üstündə Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsidir, erməni silahlı birləşmələri tərəfindən Azərbaycan ərazilərinin 20 faizinin işğal edilməsidir. Bu işğal nəticəsində bir milyondan artıq azərbaycanlı qaçqın vəziyyətinə düşmüş və çox ağır şəraitdə çadırlarda yaşayır. Azərbaycan torpaqlarının qəsb olunmasının səbəbini bir sıra ölkələr tərəfindən Ermənistanı yardım göstərilməsi ilə də izah etmək olar.

Münaqişənin dincliklə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqlar aparılır. ATƏT-in 1996-cı ilin dekabrında Lissabon Zirvə toplantısında qəbul edilmiş prinsiplər əsasında bu qrup böyük iş görür. Qrupun, dünyanın üç böyük dövlətini – ABŞ-ı, Rusiyanı, Fransanı təmsil edən həmsədrələrinin son təklifləri Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin dinc yolla həlli baxımından maraqlıdır və Azərbaycan bu təkliflərlə razılaşmışdır. Nəzərə çarpdırıram ki, Azərbaycan Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində ən [198-199] yüksək özünüidarə statusu verməyə hazırdır, lakin ona, Ermənistanın can atdığı kimi, dövlət müstəqilliyi statusu verilməsi ilə heç vaxt razılaşmayacaqdır. Ermənistanın iddiaları BMT-nin, ATƏT-in prinsiplərinə, beynəlxalq hüquq normalarına ziddir.

Mən belə bir durumdan məmnun qaldığımı bildirirəm ki, İtaliya Azərbaycanın ədalətli mövqeyini dəstəkləyir. Bu, Lissabon Zirvə toplantısında bəyan edilmiş, habelə mənim indiki rəsmi səfərim gedində İtaliya prezidenti, baş naziri ilə, ölkə Senatının prezidenti ilə görüşlərim zamanı təsdiqlənmişdir. Ümidvaram ki, İtaliya özünün bu mövqeyini saxlayacaqdır. İtaliyaya rəsmi səfərim zamanı ölkələrimiz arasında əlaqələrin və əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi və dərinləşdirilməsi haqqında ölkənizin onun rəhbərləri ilə ətraflı danışıqlar aparılmışdır. Artıq bu danışıqların ilk müsbət nəticələri barədə danışmaq olar. Məsələn, zəngin və çox perspektivli bir yatağın ARDNŞ və "Acip" şirkəti tərəfindən birgə işlənməsi haqqında müqavilə imzalanması bu istiqamətdə olduqca mühüm addımdır. Mən belə hesab edirəm ki, bu, ölkələrimiz arasında bütün sahələrdə əməkdaşlığı genişləndirmək üçün yaxşı əsas olacaqdır.

...Mən vəzifəsi, Azərbaycan ilə Avropa Birliyinin üzvü olan dövlətlər və ona yaxın, yaxud uzaq vaxtlarda daxil olacaq namizəd ölkələr arasında qarşılıqlı fəaliyyətə kömək etməkdən ibarət olan, Avropa təşəbbüs mərkəzi arasında əməkdaşlıq təşkil etmək barədə Sizin fikrinizi yüksək qiymətləndirirəm və bildirirəm ki, Azərbaycanın həmin mərkəzin bu il oktyabrın 25-də Triyestdə Avropa ölkələrinin iştirakı ilə keçiriləcək konfransında iştirakı üçün əlimdən gələni əsirgəməyəcəyəm.

Mən, həmçinin, təcrübə mübadiləsi, parlament komissiyaları arasında görüş keçirmək və danışıqlar aparmaq üçün hər iki ölkənin parlamentlərinin vəzifəli şəxsləri arasında müntə[199-200]zəm münasibətlər yaradılması barədə Sizin təklifinizlə razıyam və işi təxirə salmamaq üçün Sizi Bakıya dəvət edirəm. Mən

---

İtaliya parlamentinin Qafqaz qrupu ilə əməkdaşlığa və bu qrup nəzdində Azərbaycan üzrə məsul bir şəxs təyin edilməsinə tərəfdar olduğumu bildirirəm.

GÖRÜŞDƏN SONRA JURNALİSTLƏR QARŞISINDA BƏYANAT VƏ SUALLARA CAVABLAR:

Bizə çox yaxşı münasibət göstərirlər. Azərbaycanla dostluq etmək istəyir, əlaqələri genişləndirib inkişaf etdirməyə çalışırlar. Çox yaxşı da sənədlər imzalamışıq. Həm siyasi, həm də iqtisadi əlaqələr haqqında bəyannamələr, bir neçə müqavilə imzaladıq. "Kürdaşi" yatağında İtaliyanın "Acip" Neft Şirkətinin bizim Dövlət Neft Şirkəti ilə müştərək işləməsi haqqında da müqavilə imzaladıq. Orada başqa şirkətlər də olacaq, amma bir hissəsini ona verməyə razılıq verdik.

Danışıqlar çox yaxşı gedir və mən çox razıyam.

S u a l: Cənab prezident, Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi barədə söhbət getdimi və İtaliyanın mövqeyi necədir?

C a v a b: Bəli, münaqişə barədə onların mövqeyi bizim mövqeyimizlə tamamilə üst-üstə düşür. Yəni Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tanınması, Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində muxtariyyət statusu verilməsi, işğal olunmuş torpaqların azad edilməsi və qaçqınların öz yerlərinə qayıtması. Dağlıq Qarabağa müstəqillik verilməsi barədə heç bir söhbət gedə bilməz. Bu barədə İtaliyanın mövqeyi həmişə yaxşı olub və bu gün də onu təsdiq etdilər.

S u a l: İtaliya Minsk qrupunun üzvüdür. Bu sahədə o, hansısa fəaliyyət göstərəcəkmi?

C a v a b: Bəli, çalışacaqlar. Bizim danışıqlarımızın əlli faizi Qarabağ məsələsinə həsr olunubdur. [200]

TÜRKİYƏNİN ANADOLU ACANSININ ROMA MÜXBİRİNƏ MÜSAHİBƏ

Roma

25 sentyabr 1997-ci il

J u r n a l i s t: Cənab prezident, mənə vaxt ayırdığınıza görə minnətdarlığımı bildirirəm və Sizinlə görüşümdən şərəf duyuram.

Cənab prezident, Sizin İtaliyaya ilk rəsmi səfəriniz böyük əks-səda doğurmuşdur. Romada keçirdiyiniz görüşlərdə, danışıqlarda siyasi və iqtisadi məsələlər, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması haqqında müzakirələr aparmısınız. Bu barədə fikirlərinizi mənimlə bölüşə bilərsinizmi?

C a v a b: Mən hesab edirəm ki, İtaliyaya rəsmi səfərim Azərbaycan üçün çox əhəmiyyətlidir. Çünki bu ziyarət müstəqil Azərbaycan Respublikası prezidentinin İtaliyaya ilk rəsmi səfəridir. Bu özü-özlüyündə çox əhəmiyyətlidir. Eyni zamanda, biz burada çox səmərəli işlər görürük. Yəni prezident Oskar Luici Skalfaro ilə, baş nazir Roman Prodi ilə, yüksək vəzifəli digər rəsmi şəxslərlə görüşlər keçirdik, danışıqlar apardıq. Biz burada çox yaxşı müqavilələr imzaladıq. Baş nazir cənab Prodi ilə biz iki bəyannamə imzaladıq. Onlardan biri siyasi, digəri isə iqtisadi məsələlər barədədir. Bütün bunlar İtaliya-Azərbaycan əməkdaşlığının və dostluq əlaqələrinin gələcəkdə daha da inkişaf etdirilməsi üçün çox yaxşı təməl, yəni hüquqi-normativ əsas yaratdı.

İqtisadi cəhətdən əməkdaşlıq etmək üçün biz bir-birimizin imkanlarını aradıq. Hər iki tərəf eyni fikirdədir ki, bu sahədə [201-202] imkanlarımız çoxdur. Xəzərin Azərbaycan sektorundakı «Kürdaşı» blokunun kəşfiyyatı, işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü barədə sazişin əsas kommersiya prinsipləri və müddəaları haqqında İtaliyanın «Acip» şirkəti ilə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti arasında müqavilə imzalandı. Bu, kontraktqabağı bir müqavilədir. «Kürdaşı» neft yatağına digər neft şirkətləri də maraq göstərirlər. Amma İtaliyanın «Acip» şirkəti bu yatağa çox maraq göstərdiyinə görə mən buna razılıq verdim, həmin sənəd imzalandı.

Siz bilirsiniz ki, İtaliya Minsk qrupunun üzvüdür və 1992-1993-cü illərdə Minsk qrupuna sədrlik edibdir. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllində Minsk qrupunun üzvü kimi İtaliya indi də çox iş görə bilər. İtaliya bizim bu barədə mövqeyimizi tamamilə dəstəkləyir. Yəni Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqları azad edilməlidir, respublikamızın ərazi bütövlüyü təmin olunmalıdır, yerindən-yurdundan zorla qovulmuş, çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayan bir milyondan çox vətəndaşımız öz yerlərinə qayıtmalıdır. Biz Dağlıq Qarabağa Azərbaycan dövlətinin tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə, müxtariyyət verməyə razıyıq.

Bilirsiniz ki, bu prinsiplər ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının 1996-cı ilin dekabrında Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmişdir. Türkiyə Respublikası da bu prinsipləri çox dəstəkləmişdir. Bu prinsipləri İtaliya da dəstəkləmişdir. İtaliyanın bu barədə mövqeyi dəyişilməzdir.

S u a l: Demək, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş Azərbaycan torpaqlarının geri qaytarılmasına İtaliya da tərəfdardır?

C a v a b: Bəli.

S u a l: Əlbəttə, bu məsələdə İtaliyanın Azərbaycanın mövqeyini dəstəkləməsi çox faydalı bir addımdır. Cənab prezident, Roma papası II İoann Pavel ilə bugünkü görüşünüz barədə nə deyə bilərsiniz? [202-203]

C a v a b: Bəli, mən bu gün onunla görüşdüm. İtaliyaya rəsmi səfərə gələrkən Vatikan dövləti də məni rəsmi dəvət etdi ki, mən eyni zamanda Vatikan dövlətini də ziyarət edim. Mən də bu dəvəti qəbul etdim.

S u a l: Cənab prezident, Roma papası ilə görüşünüz necə keçdi?

C a v a b: Çox gözəl. Roma papasını siz yaxşı tanıyırsınız. Mən onunla ilk dəfədir ki, görüşürəm. Amma görüşümüz, danışığımız, söhbətimiz çox maraqlı, məzmunlu, faydalı oldu.

S u a l: Cənab prezident, bu barədə bir qədər geniş danışa bilərsinizmi?

C a v a b: Biz bu görüşümüzə bir çox məsələləri müzakirə etdik. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması məsələsi barədə də fikir mübadiləsi apardıq. Yəni Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması, işğal edilmiş torpaqlardan işğalçı ordunun çıxarılması və bir milyondan çox azərbaycanlı qaçqının yerinə-yurduna qayıtması məsələsini müzakirə etdik. Roma papası Azərbaycanın mövqeyini tamamilə dəstəkləyir.

S u a l: Cənab prezident, Roma papası II İoann Pavelin bu münaqişənin həllində şəxsi bir yardımı mümkündürmü?

C a v a b: Xeyr. Bu barədə söhbət olmadı.

S u a l: Cənab prezident, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqlardan hasil olunan nefti dünya bazarına çıxaracaq boru kəmərlərinin marşrutlarının müəyyənləşdirilməsində və çəkilişinin sürətləndirilməsində nə kimi rol oynaya bilər?

C a v a b: Neft kəmərlərinin marşrutlarının müəyyənəşdirilməsi məsələsi bunsuz da həll olunur və həll olunacaqdır. Əlbəttə, şübhəsiz ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi sülh yolu ilə aradan qaldırılsa bu, boru kəmərlərinin çəkilişi məsələsini də asanlaşdıracaqdır. Amma bundan asılı olmayaraq biz boru kəmərlərinin çəkilişi məsələsi ilə məşğul oluruq. [203-204]

S u a l: Cənab prezident, Amerika Birləşmiş Ştatlarına və İtaliyaya rəsmi səfərləriniz bölgədə Azərbaycanın güclü bir dövlət olduğunu göstərir, həmin dövlətlərin və bütün Avropa ölkələrinin Azərbaycana diqqət və marağını daha da artırır. Bütün bunların perspektivlərini necə görürsünüz? Azərbaycan ilə Türkiyə arasındakı əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi barədə nə deyə bilərsiniz?

C a v a b: Türkiyə ilə Azərbaycanın əlaqələri dəyişməzdir. Biz dost və qardaş ölkəlik. Bizim dostluğumuzu, qardaşlığımızı heç kəs poza bilməz.

Bilirsiniz ki, mən bu ilin may ayında Türkiyədə rəsmi səfərdə idim. Bu, çox gözəl bir səfər idi. Biz orada çox yaxşı sənədlər imzaladıq. Türkiyənin xarici işlər və dövlət nazirləri bu yaxınlarda Azərbaycana gəlmişdilər. Biz çox faydalı danışıqlar apardıq. Azərbaycan ilə Türkiyə arasındakı əlaqələrdə bir problem yoxdur. Yenə də deyirəm, biz dost və qardaş, beləcə olaraq qalacağıq.

Mən bu il Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Rusiyada, Türkiyədə, Qazaxıstanda, Özbəkistanda rəsmi səfərlərdə olmuşam. Buraya gəlməmişdən əvvəl Polşaya rəsmi səfərə getmişdim. İndi İtaliyaya rəsmi səfərə gəlmişəm. Bunlar hamısı Azərbaycanın mövqelərini bütün dünyaya daha da aydın göstərmək məqsədi daşıyır. Bu səfərlərimdə hər dəfə görürəm ki, Azərbaycana maraq gündən-günə daha da artır.

S u a l: Cənab prezident, Siz Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv qəbul edilməsinə ciddi diqqət yetirirsiniz. Bu sahədə görülən işlər barədə nə deyə bilərsiniz?

C a v a b: Bəli, biz buna çalışırıq. Biz istəyirik ki, Avropa dövləti kimi Azərbaycan həm Avropa Şurasına, həm də Avropa Birliyinin bütün strukturlarına daxil olsun.

S u a l: Azərbaycan bu sahədə qarşıya qoyduğu məqsədə çatmaq üçün hansı nailiyyətlər əldə edib?

C a v a b: Bizim bu sahədə ilk nailiyyətimiz ondan ibarətdir ki, Azərbaycanı Strasburqda Avropa Şurasına xüsusi qonaq [204-205] kimi qəbul ediblər. Biz istəyirik ki, Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olaq. Doğrudur, Avropa Birliyinə üzv qəbul olunmaq bir qədər çətindir. Çünki Türkiyə də hələ Avropa Birliyinin üzvü deyildir. İndi biz istəyirik yardım edək ki, Türkiyə də Avropa Birliyinin üzvü olsun. Biz indi həmin qapıları döyürük. Hesab edirəm ki, o qapılar bizim üçün açılacaqdır.

S u a l: Cənab prezident, İtaliyanın baş naziri cənab Prodi Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv qəbul edilməsinə necə baxır?

C a v a b: Azərbaycanın Avropa Birliyinə, Avropa Şurasına üzv qəbul olunmasını cənab Prodi də dəstəkləyir.

S u a l: Mənimlə bu müsahibədən sonra İtaliyanın bir neçə şirkətinin rəhbərləri ilə görüşəcəksiniz, həmin danışıqların gündəliyində yeni bir müqavilənin imzalanması məsələsi dururmu?

C a v a b: Xeyr. Biz «Eni-Acip»lə bir müqavilə imzalamışıq. Digər şirkətlərlə görüşlər keçirim, baxım görün nə olacaq.

S u a l: Cənab prezident, Sizin bu rəsmi səfəriniz Azərbaycan-İtaliya münasibətlərinin daha da yaxşılaşması üçün çox faydalı oldu. Bu yaxşılaşmanın yolunun Türkiyədən keçəcəyini düşünmək olarmı?

C a v a b: Şübhəsiz ki, belədir. Mənim burada keçirdiyim görüşlərdə, apardığım danışıqlarda biz Türkiyə haqqında da söhbət açdıq. Çünki mən bilirəm ki, Türkiyə ilə İtaliya arasında da çox sıx əlaqələr vardır. Biz istəyirik ki, bu əlaqələr daha da inkişaf etsin.

J u r n a l i s t: Siz istəyirsiniz ki, bu üç ölkə arasında daha çox yaxınlaşma olsun.

Cənab prezident, gərgin iş cədvəlinizdən mənə vaxt ayırdığınıza görə Sizə bir daha təşəkkür edirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ olun.

*Müsahibəni Türkiyənin Anadolu Acaasının
Roma müxbiri Yasəmən Paşkın aparmışdır.*

[205]

**İTALIYA XARİCİ TİCARƏT ƏLAQƏLƏRİ
NAZİRLİYİNİN AZƏRBAYCAN
PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ
TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA
ÇIXIŞ**

Roma

25 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli nazir, xanımlar və cənablar!

İtaliyaya rəsmi səfərimin birinci günü başa çatır və mən bugünkü gündən, burada görülmüş işdən son dərəcə razıyam.

Demək istəyirəm ki, İtaliya prezidenti cənab Skalfaro, baş nazir cənab Prodi ilə çox səmərəli danışıqlarımız, söhbətlərimiz oldu və mən onların nəticələrindən razıyam. Bugünkü günün mühüm yekunu həm də ondan ibarətdir ki, İtaliya ilə Azərbaycan arasında ilk dəfə olaraq hökumətlərarası, dövlətlərarası sənədlər imzalandı. Baş nazir cənab Prodi ilə mənim imzaladığım iki bəyannamə, habelə hökumətlərimiz arasında imzalanmış bir neçə saziş əməkdaşlığımızı daha da genişləndirmək və dərinləşdirmək üçün yaxşı müqavilə-hüquqi əsas yaratdı.

Mən buna böyük əhəmiyyət verirəm ki, bu sənədlərdə siyasi, iqtisadi, mədəni və humanitar sahələrdə əməkdaşlığımızın prinsipləri öz əksini tapmışdır. Buna görə də mən hesab edirəm ki, bugünkü gün İtaliya ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı [206-207] münasibətlərdə yeni mühüm mərhələ açır. Əminəm ki, biz gələcəkdə daha böyük nəticələrə nail ola biləcəyik.

Siyasi bəyannamənin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləmək, Ermənistan –Azərbaycan münaqişəsini Lissabon Zirvə toplantısında qəbul olunmuş üç prinsip əsasında dinc yolla aradan qaldırmaq zəruriliyi ilə bağlı müddəalarını, bu sənədin bəzi digər mühüm müddəalarını xüsusi nəzərə çarpdırmaq istəyirəm. Ölkəmiz Ermənistan tərəfindən təcavüzə məruz qalmış, bu təcavüz nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizini erməni silahlı birləşmələri işğal etmiş, Azərbaycanın işğal olunmuş rayonlarının bir milyon nəfərdən çox sakini öz yaşayış yerlərindən didərgin salınmış və onlar çətin vəziyyətdə çadırlarda yaşayırlar. Odur ki, ölkəmiz belə siyasi köməyə, xüsusən də İtaliya kimi bir ölkə tərəfindən köməyə ehtiyac duyur.

Mən bunu yüksək qiymətləndirirəm ki, İtaliya Respublikasının prezidenti də, baş naziri də Dağlıq Qarabağ üstündə Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsini Azərbaycanın ərazi bütövlüyü əsasında, Lissabon Zirvə toplantısının üç prinsipi əsasında dincliklə aradan qaldırmaq məsələsində İtaliyanın mövqeyinin dəyişməz olduğunu aydın bəyan etdilər.

İtaliya dünyanın ən iri ölkələrindən biridir, ən inkişaf etmiş yeddi dövlət sırasına daxildir, zəngin tarixə, milli ənənələrə malikdir. İtaliya planetdə, o cümlədən Azərbaycanda bütün insanların diqqətini həmişə cəlb etmişdir. İtaliyada, Romada olarkən mən dünya sivilizasiyasının inkişafına İtaliya rəssamlarının, musiqiçilərinin, memarlarının, alimlərinin, ictimai, dövlət xadimlərinin verdikləri töhfəyə heyran qaldığımı söyləməyə bilmərəm. Romada hər yerdə çox görkəmli arxitektura və sənət əsərlərinə rast gəlirsən. Biz gənclik çağlarından İtaliyanın tarixini, xüsusən rəssamların, arxitektorların, bəstəkarların, musiqiçilərin əsərlərini böyük məhəbbətlə öyrənmişik. Yadımdadır, hələ cavanlığımda, universitetin arxitektura fakültəsinin tələbəsi olduğum illərdə qədim Romanın, İtaliyanın arxi[207-208]tektura abidələrini – Kolizeyi, Müqəddəs Pyotr məbədi, Sikstin kapellasını və bir çox digər abidələri böyük məhəbbətlə öyrənirdim. Mikelancelo, Rafael, Leonardo da Vinçi kimi görkəmli incəsənət, heykəltəraşlıq, arxitektura ustalarının adları həmişə heyranlıq hissləri doğurur. Xatirimdədir, mən Moskvada işləyərkən Leonardo da Vinçinin "Cokonda" əsərini oraya gətirmişdilər. Bir görəydiniz, bu heyrətamiz əsərə heç olmasa bir dəfə baxmaq üçün necə böyük növbələr yaranırdı! İtaliyanın ən yaxşı sənət, arxitektura ustalarının qüvvələri və dühası ilə ucaldılmış bu tarixi abidədə, belə bir gözəl evdə olduğumuz vaxtda bizi, şəxsən məni son dərəcə böyük heyranlıq hissləri bürüyür. Mənə dedilər ki, bu divar naxışları Rafaelə məxsusdur.

Bütün bunlardan saatlarla danışmaq olar və bununla da italyanları təəccübləndirə bilməzsən. Hətta ola bilər ki, bütün bunları eşitmək sizi bezikdirmişdir. Lakin biz İtaliya rəssamlarının, arxitektorlarının bu gözəl əsərlərinə tamaşa etdikdə öz heyranlığımızı gizlədə bilmirik. Bunu deməkdə məqsədim bizlərdən hər birinin İtaliyaya, İtaliya xalqına, onun tarixinə dərin ehtiram hissləri bəslədiyimizi nəzərə çarpdırmaqdır.

Bu zəngin tarixlə yanaşı, indi İtaliya iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş bir ölkədir, yüksək demokratiya və mədəniyyət nümunələri nümayiş etdirir. İtaliya öz siyasətinə görə Avropa Birliyində də, Dünya Birliyində də böyük əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycanın İtaliya ilə öz münasibətlərini möhkəmlətmək və genişləndirmək niyyəti bütün bunlara əsaslanır. Üstəlik, İtaliya və Azərbaycan cənub ölkələridir, adamların xarakte-

---

rində də, musiqimizdə də, təbii şəraitimizdə də, hətta milli mətbəximizdə və bir çox digər sahələrdə də çoxlu oxşar cəhətlərə malikdirlər. Bunların hamısı əməkdaşlığımız üçün əlverişli şərait yaradır.

Biz artıq bu istiqamətdə böyük addımlar atırıq. Demək istəyirəm ki, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı [208-209] "Kürdaşı" neft və qaz yatağının birgə işlənməsi haqqında bu gün Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə İtaliyanın "Eni" şirkəti arasında imzalanmış müqavilənin son dərəcə böyük perspektivi var.

Azərbaycanda biz bütün sahələrdə – siyasi, ictimai, xüsusən iqtisadi sahələrdə demokratik dəyişikliklər həyata keçiririk. Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı prinsipləri möhkəm bərqərar edilir, əcnəbi sərmayədarlar üçün əlverişli şərait yaradılmışdır. Bütün bunlar "Eni" kimi ən iri şirkətlərlə yanaşı, kiçik və orta biznesi təmsil edən şirkətlərin də Azərbaycana gəlməsi üçün yaxşı zəmin yaradır.

Bununla əlaqədar Azərbaycanda investisiya imkanlarına dair İtaliya biznesmenləri üçün xüsusi təqdimat mərasimi keçirilməsi barədə, cənab nazir, sizin irəli sürdüyünüz təklifi tamamilə dəstəkləyirəm. Biz bu mərasimdə yaxından iştirak edəcəyik və sizi əmin edirəm ki, İtaliyanın işgüzar dairələrini inandırmağa çalışacağıq ki, Azərbaycanda çox iş görmək və yaxşı nəticə əldə etmək olar. Yəni əməkdaşlığımız üçün yaxşı imkanlar açılır. Mən sizi fəal əməkdaşlığa dəvət edirəm.

Qonaqpərvərlik üçün, bu gün səhərdən indiyədək əhatə olduğumuz dostluq və səmimiyyət mühiti üçün sizə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Əminəm ki, sizlərdən hər biri bizə gəldikdə Azərbaycanda da bu cür dostluqla və qonaqpərvərliklə əhatə olunacaqsınız. Sizə bir daha işlərinizdə uğurlar, sülh və firavanlıq arzulamaq istəyirəm.

İtaliyanın şərəfinə, İtaliya xalqının sağlığına badə qaldırıram! İtaliya prezidentinin sağlığına, İtaliya baş nazirinin sağlığına, hörmətli dostlar, sizin sağlığınıza badə qaldırıram! İtaliya ilə Azərbaycan arasında dostluq münasibətlərinin daha da möhkəmlənməsi və inkişaf etməsi şərəfinə, sizin gələcək uğurlarınız şərəfinə, sizin sağlığınıza badə qaldırıram! [209]

İTALİYANIN "SOLE 24 OPE" GÜNDƏLİK İQTİSADİYYAT QƏZETİNƏ MÜSAHİBƏ

Roma

26 sentyabr 1997-ci il

J u r n a l i s t: Cənab prezident, mənə vaxt ayırdığınıza görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm və Sizinlə görüşümdən şərəf duyuram.

Cənab prezident, "Sole 24 ope" gündəlik iqtisadiyyat qəzetidir, İtaliyanın maliyyə və iqtisadi vəziyyətini işıqlandırır, ona görə də mənim suallarım əsasən iqtisadiyyatla bağlı olacaqdır.

S u a l: Cənab prezident, məlum olduğu kimi, Azərbaycan həm Qərbi, həm də Şərqi ölkələrinin iqtisadi maraqlarının cəmləşdiyi bir regionda yerləşir. Bütün bunları, ölkənizin coğrafi-iqtisadi cəhətdən əlverişli mövqedə yerləşməsinə nəzərə alaraq, Azərbaycanın və Xəzər dənizindəki təbii ehtiyatların birgə işlənməsinin gələcəyini necə görürsünüz?

C a v a b: Bilirsiniz ki, Azərbaycana iqtisadi maraqlar həqiqətən böyükdür. Bu da təbiidir və ilk növbədə Azərbaycanın təbii sərvətləri və iqtisadi potensialı, eyni zamanda respublikamızın çox əlverişli coğrafi və geosiyasi vəziyyəti ilə bağlıdır. Təbii ki, bunlar hamısı Azərbaycana maraqları artırır. Mən bütün bunlarla əlaqədar Azərbaycan iqtisadiyyatının [210-211] gələcəyini çox perspektivli, çox maraqlı və çox da zəngin görürəm. Bilirsiniz, bunlar hamısı deyilən bu sözlərdən də aşkar olur.

Bir halda ki, Azərbaycana iqtisadi maraqlar çoxdur, demək, bu iqtisadi maraqların həyata keçirilməsi Azərbaycanda iqtisadiyyatın canlanmasına, güclənməsinə gətirib çıxaracaqdır. Bunlar həm Azərbaycana iqtisadi marağ göstərən xarici sərmayədarlara yardım edəcək, fayda gətirəcək və həm də Azərbaycanın özünə iqtisadi fayda verəcəkdir. Doğrudur, belə iqtisadi maraqlar bəzən hər bir ölkəyə, o cümlədən Azərbaycana da siyasi təzyiqlər, yaxud siyasi məhrumiyyətlər kimi məsələləri də ortaya çıxarır. Bu da ola bilər. Ancaq ümidvaram ki, Azərbaycanın iqtisadi imkanlarından istifadə etmək üçün biz öz səlahiyyətlərimizdən həmişə istifadə edə biləcəyik. Azərbaycan gələcəkdə iqtisadi cəhətdən güclü bir dövlət olacaqdır.

S u a l: Cənab prezident, Siz hansı ölkələrlə birgə işləməyə daha üstünlük verirsiniz?

C a v a b: Bilirsiniz, prinsipimiz belədir – biz Azərbaycanın qapılarını bütün dünyanın üzünə açmışıq. Bizim xarici siyasətimizin əsas prinsipi dünyanın bütün ölkələri ilə qarşılıqlı faydalı, bərabərhüquqlu əlaqələr qurmaqdan ibarətdir. İqtisadiyyat sahəsində xarici siyasətimizdə biz Azərbaycan üçün iqtisadi cəhətdən əlverişli olan hər bir ölkə ilə, hər bir xarici şirkətlə əlaqə qurmağa hazırıq. Buna görə də bizə güclü marağ göstərən ölkələri, yaxud şirkətləri, daha dəqiq desək, bizimlə iqtisadi əlaqələr yaratmaq üçün ölkələri, ya şirkətləri seçmirik. Yəni biz ölkəmizə marağ göstərən şirkətlərlə əməkdaşlıq etməyə hazırıq.

Ancaq bu əməkdaşlıq bizim iqtisadi maraqlarımızı təmin etməli, ölkəmiz üçün əhəmiyyətli olmalıdır. Beynəlxalq aləmdə belə bir söz var: tender. Bu tendep şirkətləri seçməkdə bizə [211-212] çox yaxşı kömək göstərir. Biz çalışacağıq ki, bu üsuldən daha geniş istifadə edək.

J u r n a l i s t: Mən Stroub Talbottun bir məqaləsini oxumuşam. Belə çıxır ki, onun yazdıqlarında, dediklərində böyük həqiqət vardır. O yazır ki, Xəzər dənizi bölgəsində hər bir ölkə, hər bir şirkət qalib ola bilər, orada hamıya yer çatacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Cənab Talbott doğru deyibdir, mənim buna etirazım yoxdur. Birincisi ona görə ki, Xəzər dənizində həqiqətən çox böyük sərvətlər vardır. Biz Xəzərin Azərbaycan sektorunda neft-qaz hasilatı üzrə artıq 9 böyük müqavilə imzalamışıq. Hər bir müqavilə üzrə yaradılmış konsorsiuma neçə-neçə şirkət daxildir. Eyni zamanda bu müqavilələrin hamısı Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə bağlanmışdır. Həmin müqavilələrdə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin öz hissəsi, payı vardır.

Dünən biz burada yeni bir kontraktqabağı müqavilə imzaladıq. Biz bu müqaviləni İtaliyanın "Acip" şirkəti ilə bağladığımız. Bu müqavilə Xəzərin Azərbaycan sektorundakı çox perspektivli, çox zəngin imkanlara malik "Kürdaşı" neft yatağı üzrə imzalandı. Yenə də deyirəm, biz bu yatağın birgə işlənməsi üzrə bağlanacaq kontraktın əvvəl belə bir müqavilə imzaladıq. Şübhəsiz ki, bu müqaviləyə başqa ölkələrin şirkətləri də qoşula bilər. Bu müqavilə üzrə konsorsium yaranacaqdır.

Bu, onuncu müqavilə olacaqdır. Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi üçün ilk müqavilənin imzalanmasından cəmi üç il keçir. İmzalanmış müqavilələrdə 12 ölkədən 20 neft şirkəti iştirak edir. Bu, bizim imkanlarımızın sonu deyildir. Xəzər dənizində həqiqətən hamıya yer vardır.

S u a l: Hazırda Rusiya ilə Azərbaycan arasında əlaqələr necədir? Siz Rusiya ilə Azərbaycanın əlaqələrinin perspektivlərini necə görürsünüz? [212-213]

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz siyasi, yoxsa iqtisadi əlaqələri nəzərdə tutursunuz?

J u r n a l i s t: Hər ikisini.

C a v a b: Bilirsiniz, Rusiya ilə əlaqələrimiz normaldır. Mən bu il iyul ayının 2-4-də Rusiyada rəsmi səfərdə olmuşam. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra bu, Azərbaycan prezidentinin Rusiyaya ilk rəsmi səfəri idi.

Biz Rusiya ilə Azərbaycan arasında dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı təhlükəsizlik haqqında çox yaxşı bir müqavilə imzaladıq. Ölkələrimiz arasında başqa müqavilələr də imzalandı.

Rusiyanın "LUKOyl" şirkəti Xəzərin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının müştərək işlənməsi üzrə imzalanmış bir neçə müqavilədə iştirak edir. Bunlar hamısı bizim münasibətlərimizin yaxşı vəziyyətdə olduğunu göstərir.

Amma bizi narahat edən məsələlər də vardır. Bilirsiniz ki, Ermənistan ilə Azərbaycan arasında münacişə vardır. Bu hərbi münacişə 1988-ci ildən Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycana təcavüzü nəticəsində baş vermişdir. Bu hərbi təcavüz nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. İşğal edilmiş torpaqlardan bir milyondan çox Azərbaycan vətəndaşı öz yerindən-yurdundan zorla çıxarılıbdır.

Üç il bundan əvvəl biz müharibədə atəşkəs haqqında saziş əldə etmişik. Hazırda həmin atəşkəs rejimi davam edir. Bu məsələnin həllində Minsk qrupunun həmsədrləri kimi ABŞ, Rusiya və Fransa bizə vasitəçilik edirlər. Lakin təəssüflər olsun ki, Rusiyanın Müdafiə Nazirliyinin bəzi yüksək vəzifəli şəxsləri qeyri-qanuni yolla Rusiyadan Ermənistanla son üç ildə bir milyard dollardan artıq ağır silah və sursat veriblər. Bu isə ölkələrimizin münasibətlərinə müəyyən zərər gətirir.

İkinci məsələ. Ermənistanın ərazisində Rusiyanın böyük hərbi hissələri, hərbi bazası var. Azərbaycanda bunlar yoxdur, biz buna heç vaxt yol verməyəcəyik. Bundan əlavə, Er[213-214]mənistan ilə Rusiya arasında bu il avqust ayının 29-da dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında müqavilə bağlanmışdır. Müqavilənin bir neçə maddəsi hərbi əməkdaşlıq və Rusiyanın Ermənistanla hərbi yardım etməsi haqqındadır.

Ermənistan ilə Azərbaycan arasında hərbi münacişə var. Ermənistan Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal edibdir. Münacişənin aradan qaldırılması üçün sülh addımları atılır. Sülh prosesi gedir. Belə olan halda Rusiyanın Ermənistanla hərbi xarakter daşıyan müqavilə bağlaması və Ermənistanla hərbi yardım göstərmək barədə öz üzərinə öhdəlik götürməsi bizdə, şübhəsiz ki, həm təəccüb, həm də təəssüf doğurur.

Biz Rusiyanın Ermənistanla bir milyard dollarlıq silah verdiyinə görə və avqust ayının 29-da imzalanmış müqavilə ilə əlaqədar öz etirazımızı bildirmişik. Şübhəsiz ki, bütün bunlar Rusiya ilə Azərbaycan arasında olan əlaqələrə zərər gətirir.

Bütün bunlara baxmayaraq, Rusiya Azərbaycanın şimalda olan qonşusudur. Rusiya ilə Azərbaycan arasında keçmişdə çox güclü iqtisadi əlaqələr olubdur. Ona görə biz Rusiya ilə əməkdaşlığımızı bundan sonra da inkişaf etdirməyə çalışacağıq. Eyni zamanda hesab edirik ki, bizim bu dostluq əlaqələrimizə mane olan amillər aradan götürülməlidir və gələcəkdə belə hallara yol verilməməlidir.

S u a l: Ermənistanla Azərbaycan arasında olan münacişə bölgədə sabitliyi pozur. Bu, regiondakı vəziyyətə təsir edən yeganə səbəbdir, yoxsa başqa səbəblər də var?

C a v a b: Bilirsiniz, əlbəttə, əsas səbəb budur. Ancaq məsələ bundadır ki, bu münacişə aradan qaldırılarsa, qonşu ölkələrin əlaqələri bölgədə vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına kömək etmiş olardı. Ermənistanın Rusiya ilə, o cümlədən İranla əlaqələri yaxşıdır, bunlar da müəyyən narahatlıq yaradır.

S u a l: Məlumdur ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının da, Rusiyanın da Xəzər regionunda böyük maraqları vardır. Necə bilirsiniz, regiondakı maraqlar uğrunda gedən mübarizə nəticə [214-215]sində Rusiya ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında əlaqələr pozula bilərmi?

C a v a b: Bu barədə bir şey demək mümkün deyildir. Biz heç vaxt istəməzdik ki, regiona görə Rusiya ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında əlaqələr pozulsun. Rusiya ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında əlaqələrin pozulması üçün NATO-nun Şərqi doğru irəliləməsi və daha ciddi başqa səbəblər ola bilər. Şübhəsiz, biz istəmərik ki, Rusiya ilə Amerika arasında əlaqələr pozulsun. Çünki biz dünyada sülhün bərqərar olmasına tərəfdarıq.

Amerika Birləşmiş Ştatları Azərbaycana böyük maraq göstərir. Amerikanın bir çox şirkətləri ölkəmizdə çox böyük uğurla çalışırlar. Bunlar həm Amerika Birləşmiş Ştatlarının, həm də Azərbaycanın iqtisadi maraqlarına uyğundur. Biz hesab edirik ki, Azərbaycanın Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əlaqələri çox yaxşı səviyyədədir. Biz bu əlaqələri bundan sonra daha da genişləndirmək istəyirik. Bu il iyulun 27-dən avqustun 6-dək mən Amerika Birləşmiş Ştatlarında rəsmi səfərdə olmuşam. Prezident Bill Klintonla mənim aramda orada çox vacib, çox əhəmiyyətli görüş oldu. Biz tarixi əhəmiyyətli müqavilələr, sənədlər imzaladıq. Amerikanın bir sıra şirkətləri ilə ARDNŞ arasında Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi barədə də müqavilələr imzalandı.

S u a l: Azərbaycanda hasil edilən neftin daşınması ən mühüm mövzulardan biridir. İran ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında münasibətlər bu neftin gələcəkdə İran ərazisindən keçməklə dünya bazarına çıxarılmasına imkan verəcəkmidi?

C a v a b: Bilirsiniz, İran ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasındakı əlaqələrin yaxşılaşdırılması təkcə Azərbaycan neftinin dünya bazarına çıxarılması üçün lazım deyil. Güman edirəm ki, İran ilə Amerika Bir-

lənmiş Ştatları arasındakı münasibətlərin yaxşılaşdırılması üçün başqa səbəblər də var. Biz istəyirik ki, bu əlaqələr normallaşsın. Yenə deyirəm, biz istəmirik [215-216] ki, dünyanın hər hansı bölgəsində gərginlik mövcud olsun. Əgər bu əlaqələr normallaşsa, neftin daşınması üçün İran ərazisindən də istifadə edə bilərik. Ancaq indi Azərbaycan neftini dünya bazarına çıxarmaq üçün bir neçə variantımız vardır və biz artıq onları həyata keçiririk. Əgər gələcəkdə bunu İran ərazisindən də etmək olarsa, o zaman biz bundan da istifadə edəcəyik.

S u a l: Məlum olduğu kimi, neftdən başqa, Azərbaycanın digər üstünlükləri də vardır. Bu, hansı sahələri əhatə edir və Azərbaycanda hansı imkanlar vardır? Siz həmin imkanlardan istifadə edilməsinin perspektivlərini necə görürsünüz? Həmin imkanlardan şəxsi sektorun inkişaf etdirilməsi, yoxsa dövlətin daha da güclənməsi üçün istifadə edəcəksiniz?

C a v a b: Mən demək istəyirəm ki, biz yalnız və yalnız şəxsi sektorun inkişaf etdirilməsini istəyirik. Biz özəlləşdirmə haqqında proqram qəbul etmişik və onu həyata keçiririk. Hesab edirik ki, respublikamızda mülkiyyətin əksəriyyəti iki-üç il müddətində özəlləşdiriləcəkdir. Biz Azərbaycanın imkanlarını şübhəsiz ki, birinci növbədə özəl sektorun inkişaf etdirilməsinə yönəldəcəyik.

Azərbaycanın neftdən, qazdan başqa da çox böyük imkanları olan sahələri vardır. Məsələn, kimya sənayesi sahəsində də imkanlar genişdir. "Azərkimya" Dövlət Şirkətinin prezidenti də buradadır. Biz İtaliyanın "Texnekol" şirkəti ilə dünən axşam danışıqlar apardıq. Danışıqlar indi son mərhələdədir və əməkdaşlıq üçün geniş imkanlar vardır.

Azərbaycanda çox güclü kənd təsərrüfatı sektoru vardır. Ölkəmizdə bir çox növdə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsal olunur və emal edilir. Yenə də deyirəm, respublikamızda digər sahələrdə də əməkdaşlıq üçün imkanlar genişdir.

S u a l: Bəzilərinin fikrincə, Azərbaycanda avtoritar rejim hökm sürür. Siz necə düşünürsünüz? [216-217]

C a v a b: Bu fikirlər yanlış məlumatlar əsasında yaranmışdır. Azərbaycanda hüquqi, demokratik cəmiyyət qurulur. Ölkəmizdə bütün məsələlər demokratik prinsiplər əsasında həyata keçirilir. Azərbaycanda hakimiyyət bölgüsü Konstitusiyaya yolu ilə həyata keçirilib, həll olunub. Ölkəmizdə ilk demokratik Konstitusiyaya 1995-ci ilin noyabr ayında ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmişdir. Respublikamızda hakimiyyət bölgüsündə qanunvericilik hakimiyyəti və məhkəmə hakimiyyəti bir-birindən asılı deyildir. Ölkəmizin parlamentinə seçkilər çoxpartiyalı sistem əsasında, demokratik yolla keçirilibdir. Parlamentimizdə 8 partiya təmsil olunubdur. Ölkəmizdə qeydiyyatda alınmış 30-dan artıq siyasi partiya fəaliyyət göstərir. Azərbaycan kimi kiçik bir ölkədə 600 qəzet çıxır, bunların çoxu müxalifətə mənsubdur. Bilmirəm, İtaliyada nə qədər qəzet çıxır?

J u r n a l i s t: Bu qədər çox deyil?

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu qədər çox deyil. Əgər Azərbaycanda hər bir adam, yaxud hər bir kiçik təşkilat özü qəzet çıxarırsa və öz istədiyini orada yazsa bilirsə, demək, bundan artıq demokratiya ola bilərmi?

Bilirsiniz, demokratiya anarxiya deyildir. Bəli, bizim ölkəmizdə 1991-1992-1993-cü illərdə anarxiya var idi. Məhz bu anarxiya 1993-cü ildə bizim ölkəmizi vətəndaş müharibəsinə gətirib çıxarmışdı, respublikamızda vətəndaş müharibəsi baş vermişdi. O vaxt gizli silahlı dəstələr bir-biri ilə vuruşmağa başladı. Onlar ölkədə hakimiyyəti silah yolu ilə, güclə bir neçə dəfə devirməyə cəhd göstərdilər. Bunların qarşısı alınmışdır. İndi Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət çox sabitdir, eyni zamanda hər bir insanın hüququ qorunur. Respublikamızda sərbəst iqtisadiyyat üçün şərait yaranıbdir. Ölkəmizdə müxalifətdə olan siyasi partiyalar sərbəst fəaliyyət göstərirlər. Belə olan halda hansı avtoritar rejimdən söhbət gedə bilər? Yəqin o anarxiya ilə məşğul olan adamlar bu anarxiyanı yenidən [217-218] bərpa etmək istəyirlər, ona görə də ölkədəki normal, sabit ictimai-siyasi vəziyyətə belə qeyri-obyektiv rəng verirlər.

S u a l: Cənab prezident, sizə daha çox sual vermək istərdim. Amma bilirəm ki, iş cədvəliniz çox gərgindir. Vaxtınızı çox aldığımıza görə üzr istəyirəm. Xahiş edirəm, mümkünsə, daha bir neçə sualımıza cavab verəsiniz.

Cənab Prezident, Siz bir sıra dövrləri yaşamış, tarixi bir şəxsiyyətsiniz, zəngin təcrübəniz vardır. Mümkünsə deyəsiniz, ən böyük təəssüratınız nədir?

C a v a b: Mənim ən böyük təəssüratım ondan ibarətdir ki, Sovetlər İttifaqı dağıldı, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etdi. Hesab edirəm ki, XX əsrin sonunda Sovetlər İttifaqının dağılması bəşər tarixi üçün çox böyük hadisədir. Bu, Azərbaycan xalqı üçün də böyük xoşbəxtlikdir. Məhz bunun nəticəsində Azərbaycan öz milli azadlığını, dövlət müstəqilliyini əldə etdi.

S u a l: Cənab prezident, SSRİ-nin dağılmasına heç təəssüf etmirsiniz ki?

C a v a b: Xeyr, heç təəssüf etmirəm.

S u a l: Cənab prezident, siyasi karyeranızın ən yaddaqalan, ən gözəl səhifələri hansılardır?

C a v a b: Bilirsiniz, bu barədə çox danışmaq olar. Özünüz də bilirsiniz ki, vaxtım yoxdur. Mənim siyasi həyatım çoxillikdir, ona görə də yadda qalanları çoxdur, onları bir-birindən seçmək çətindir. Ancaq, yenə də deyirəm, mənim üçün ən əziz an odur ki, Azərbaycan müstəqil dövlət olubdur. Azərbaycan xalqı da müstəqil Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarıdır. Xalqımız mənə böyük etimad göstərib məni müstəqil Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçibdir. Bu, mənim siyasi karyeramda ən yüksək yer tutur.

S u a l: Cənab prezident, gələcək seçkilərdə öz namizədliyinizi vermək fikrindəsinizmi?

C a v a b: Mən də verməsəm, yəqin ki, xalq verəcək. [218-219]

J u r n a l i s t: Cənab prezident, çox sağ olun. Sizinlə görüşmək, Sizdən müsahibə almaq mənim üçün böyük şərəfdir. Mən Sizə və xalqınıza daha böyük uğurlar arzulayıram.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun. Mən sizi Azərbaycana dəvət edirəm. Vaxtınız olsa gəlin, Azərbaycanın bugünkü vəziyyəti ilə özünüz tanış olun, onu öz gözlərinizlə görün.

J u r n a l i s t: Çox sağ olun, cənab prezident, mən Sizin dəvətinizi minnətdarlıqla qəbul edirəm.

*Müsahibəni qəzetin iqtisadiyyat redaksiyasının
rəhbəri xanım Antonella Skotti aparmışdır.
[219]*

İTALİYANIN "LYA RESPUBLİKA" QƏZETİNƏ MÜSAHİBƏ

Roma

26 sentyabr 1997-ci il

J u r n a l i s t: İlk sualı verməzdən əvvəl bildirirəm ki, mən 1991-ci ildə Azərbaycanda olmuşam və bu səfər məndə xoş təəssüratlar oyatmışdır. Cənab prezident, haqlı olaraq deyirlər ki, Qafqaz bölgəsində neft ehtiyatları İran körfəzindəki ehtiyatlardan daha çoxdur, elədirmi?

C a v a b: Mən belə qəti fikir söyləməzdim. Buna baxmayaraq, ümumi rəy belədir ki, Xəzər hövzəsində olduqca böyük neft və qaz ehtiyatları var. Bilirsiniz ki, Azərbaycan alimləri, geoloqları, neftçiləri Xəzər dənizində neft və qaz ehtiyatlarının kəşfi ilə onilliklər ərzində məşğul olmuşlar. İndi Xəzər hövzəsi bütün dünyada diqqəti çox cəlb edir, bu barədə çox yazılır, çox mübahisələr gedir. Bütün bu sərvətlərin mövcudluğu dünya iqtisadiyyatına da, Dünya Birliyinə də məhz Azərbaycan tərəfindən bildirilmişdir.

Halbuki üç il bundan əvvəl Xəzər dənizinə belə maraq yox idi. Lakin son üç ildə Xəzər dənizinə neft və qaz baxımından maraq kosmik sürətlə artmışdır ki, buna isə "təqsirkar" yenə də Azərbaycandır. Üç il bundan əvvəl biz iri bir müqavilə imzaladıq və sonra onu "Əsrin müqaviləsi" adlandırdılar. O vaxtlar altı ölkənin 11 neft şirkətindən ibarət konsorsium yaradıldı. Biz Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı çox [220-221] böyük iqtisadi göstəricilərə malik "Azəri", "Çıraq", "Günəşli" yataqlarının birgə işlənməsi haqqında ilk müqavilə imzaladıq. Artıq bundan sonra Xəzər hövzəsinə maraq da artdı. Əvvəla, bu üç ildə biz özümüz çox yüksək sürətlə olduqca böyük yol keçərək, doqquz belə müqavilə imzaladıq və dünən onuncu müqavilənin əsasını qoyduq. "Kürdaşı" adlı iri neft-qaz yataqlarından birinin müştərək işlənməsi haqqında Azərbaycan Neft Şirkəti ilə "Eni-Acip" şirkəti arasında müqavilə imzalanmışdır. Belə düşünürəm ki, yaxın iki-üç ay ərzində konsorsium yaradılacaqdır, çünki buraya "Eni-Acip" dən savayı digər neft şirkətləri də daxil olacaq və onlarca müqavilə imzalanacaqdır.

Bunlar ötən üç ildə gördüyümüz işlərdir. Lakin bu yaxınlarda Türkmənistan Xəzər dənizinin ona aid hissəsindəki yataq üçün tender elan etmişdir. Rusiya Xəzərdəki öz sektoru üçün tender elan etdiyini bildirmişdir. Qazaxıstan Xəzər dənizinin ona məxsus sektorundakı neft yataqlarının istismarına başlamışdır.

1994-cü ilin sentyabrında birinci müqavilə imzalanarkən Rusiya Xarici İşlər Nazirliyi bəyanat vermişdir ki, onlar bu müqaviləni tanımır, halbuki həmin müqaviləni imzalamış olan konsorsiumda Rusiyanın "LUKOyl" şirkəti də iştirak edir. Burada deyiblər ki, sağ əlin sol əldən xəbəri yoxdur. O vaxtlar bu müqavilənin bəzi iştirakçıları əl-ayağa düşdü və həmin bəyanatla əlaqədar mənə müraciət etdilər. Mən onlara dedim: narahat olmayın, siz öz işinizi gördünüz, müqaviləni kiminsə tanımaması onların öz işidir. Bunun bizə heç bir dəxli yoxdur.

Beləliklə, Xəzər dənizinin statusu üstündə mübahisələr başlandı. Status necə olmalı idi – Xəzər sektorlara bölünməli, kondominium olmalı idi, yoxsa başqa bir şey. Biz lap əvvəldən dedik ki, Xəzər dənizi 1970-ci ildən sektorlara bölünmüşdür və bu sektorlar Xəzəryanı respublikalara məxsusdur. [221-222]

Biz hesab edirik ki, yaranmış təcrübə özünü doğruldur və yeni nə isə bir şey axtarmaq lazım deyildir. İndi bəzi Xəzəryanı dövlətlər sektor bölgüsü ilə razılaşmasalar da, öz sektorlarındakı neft yataqları üçün tender elan edirlər. Qəribə bir vəziyyət yaranır. O, bir tərəfdən bəyan edir ki, Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsinin əleyhinədir, digər tərəfdən isə öz sektorundakı yataq üçün tender elan edir. Nə olar, qoy elan etsin, bu bizi qane edir.

S u a l: Cənab prezident, dediklərinizlə əlaqədar Azərbaycanı yeni Küveyt, Xəzər dənizini isə gələcəkdə yeni İran körfəzi adlandırmaq yaqın ki, mübaligə olmaz?

C a v a b: Mən bu fikirlə razı deyiləm, Azərbaycan Azərbaycandır, Xəzər dənizi isə Xəzər dənizidir və mən onlara başqa ad verilməsi ilə razı deyiləm. Doğrudur, belə bir praktika keçmiş Sovet İttifaqında olmuşdur. Rusiyada, məsələn, Tatarıstanda, Başqırdıstanda, Orenburqda, Tüməndə yeni neft yataqları kəşf edilərkən onları ikinci, üçüncü, dördüncü Bakı adlandırırdılar. Lakin onda biz bir dövlətin tərkibində idik. Ona görə də bu, bizim heysiyyatımıza toxunmurdu, əksinə, həтта sevinirdik ki, yeni yataqlar Bakının adını daşıyır. Azərbaycan ən qədim neft məmləkətidir. Dünyada ilk dəfə olaraq neft 1848-ci ildə məhz Azərbaycanda fontan vurmuşdur. Buna görə də biz heç cür yol verə bilmərik ki, Azərbaycanı "İkinci Küveyt" adlandırsınlar. Axı Küveyt neft hasilatına cəmi 30 il bundan əvvəl başlamışdır.

S u a l: Sovet İttifaqının süqutu Azərbaycanın iqtisadi inkişafına necə təsir göstərdi?

C a v a b: Sovet İttifaqının süqutu burada mövcud olmuş vahid iqtisadi sistemi dağıtdı. Təbii ki, bu, Sovet İttifaqına daxil olmuş və onun parçalanmasından sonra öz dövlət müstəqilliyini əldə etmiş bütün respublikaların iqtisadiyyatına mənfi təsir göstərdi. Bu, Azərbaycana da aiddir. Elə Rusiyanın özü də indiyədək bundan ziyan çəkir, halbuki Sovet İtti[222-223]fağının varidatının əksəriyyəti onun sərəncamında qalmışdır. Bunlar təbii hallardır. Yaxşı bir şey əldə etmək üçün hər hansı itkilərlə razılaşmaq lazımdır. Bə-

li, iqtisadi əlaqələr qırıldı, çünki Sovet İttifaqı iqtisadiyyatının vahid planlı-inzibati sistemi dağılmışdı. Lakin indi Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə əsaslanan yeni iqtisadi sistem yaradılır. Əlbəttə, bu keçid nə asan ola bilər, nə də itkisiz.

S u a l: Cənab prezident, hələ əvvəllər, Sovetlərin dövründə Siz çox görkəmli siyasətçi olmuşunuz. Siz Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini, bir çox illər ərzində Siyasi Büronun üzvü idiniz. Karyeranızda məhz Qorbaçov tərəfindən müəyyən bir dövrdə son qoyuldu, çünki Siz onun xətti, yenidənqurma siyasəti ilə razı deyildiniz. Buna görə də o, Sizi aparıcı rollardan uzaqlaşdırdı və bir müddət işgüzar dairələrdə Sizdən bir xəbər gəlmədi. Lakin bundan sonra Siz müstəqil Azərbaycanın prezidenti kimi ən öncül mövqelərə çıxdınız və indi haqqınızda heyrət doğuran dəyişdirici siyasətçi, köhnə vaxtların siyasətçisi – yeni şəraitdə öz yeni həyatını tapmış olan siyasətçi kimi danışrlar. Sizə olan bu münasibəti və beynəlxalq ictimaiyyətin Sizə verdiyi bu qiyməti necə şərh edərdiniz?

C a v a b: Birincisi, beynəlxalq ictimaiyyət reallığı əsas tutaraq belə qiymət verir. İkincisi, Qorbaçov hakimiyyəti zamanı istefaya getməyimin səbəbini bir qədər dəqiqləşdirməliyəm. Bilirsiniz, yenidənqurma ilə razı olmamağım Qorbaçovla bağlı deyildi, yenidənqurma haqqında fikirlər o, Sov. İKP MK-nın baş katibi olmaqdan xeyli əvvəl yaranmışdı. Məsələn bundadır ki, Sovetlər İttifaqının iqtisadiyyatında və ictimai-siyasi sistemində islahatlar aparmaq arzusu ilə başlamış yenidənqurmanı sonradan Qorbaçov təhrif etdi.

Mənim getməyim isə əsasən milli siyasət məsələlərində Qorbaçovla razılaşmamağım ilə bağlı idi. O özü öz səhvlərinin qurbanı oldu, milli siyasətdə ciddi səhvlər buraxdı. Mən Siyasi Büronun tərkibində milliyətcə rus olmayan yeganə adam [223-224] idim. Şübhəsiz, deyə bilmərəm ki, çox bilirdim, ancaq, hər halda milli məsələni başqasından yaxşı bilirdim. Mən hesab edirdim ki, milli respublikaların mənafeələrini tapdalamaq, şovinizmə yol vermək olmaz. Axı Sovetlər İttifaqında federativ dövlət quruluşu vardı. O, Sovet Sosialist Respublikalarının İttifaqı idi. Qorbaçov isə respublikaların hüquqlarını tapdalamağa, milli ləyaqəti təhqir etməyə, buna etinasız yanaşmağa başladı ki, bu da münaqişəyə gətirib çıxardı.

Onun olduqca kobud səhvi nəticəsində 1986-cı ilin dekabrında Qazaxıstanda, Almatıda qan töküldü. Sizin yadınızdadır, milliyətcə qazax olan, Qazaxıstana 20 il rəhbərlik edən Kunayevi vəzifəsindən azad edəndə, Qorbaçov öz dostunu, heç vaxt orada yaşamamış və işləməmiş, üstəlik qazax millətindən olmayan, rus olan adamı bu respublikaya rəhbərlik etməyə göndərdi. Qazaxıstan gəncləri buna qarşı üsyan etdilər, üsyanı yatırmağa başladılar, meydana qan töküldü.

Bu, yeganə hal deyildi. Qorbaçov çox səhvlər buraxırdı, bunlar münaqişəsiz ötüşsə də, mən bilirdim ki, münaqişəyə gətirib çıxaracaqdır. Mən ona xəbərdarlıq etdim, bu barədə onunla danışdım, ona görə də arzuolunmaz sayıldım. Mən tutduğum vəzifələrdən uzaqlaşdırılmalıydım, çünki Qarabağ münaqişəsini başlamaq lazım idi. 1988-ci ilin fevralında Qarabağ münaqişəsi Qorbaçovun təsiri üzündən başlanmışdır. Yaxud, 1990-cı ilin yanvarında, Ermənistan—Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar xalq Azərbaycanda kommunist rejiminə, Moskvanın ədalətsizliyinə, Qorbaçovun siyasətinə qarşı qalxanda Qorbaçov Bakıya qoşun hissələri yeritdi. Şəhərin küçələrində tanklar hərəkət edirdi, bir gecədə çoxlu insan öldürüldü. Mən onda da Qorbaçovla qarşı çıxdım. Doğrudur, mən daha Siyasi Bürodə deyildim, adi vətəndaş idim, ancaq Moskvada yaşayırdım və Qorbaçovun Azərbaycan xalqına qarşı həyata keçirdiyi bu hərbi təcavüzün əleyhinə çıxdım. Bundan az sonra ərizə verib Kommunist [224-225] Partiyasından çıxanda da səbəbini əsaslandırdım. Sovetlər İttifaqının kommunist rəhbərliyi Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin başlanmasında da, Azərbaycan xalqına qarşı 1990-cı il yanvar təcavüzündə də və bir çox başqa şeylərdə də günahkardır. Bax buna görə də mən Qorbaçovla bir yerdə işləyə bilmədim.

Tarix kimin daha haqlı olduğunu göstərdi. Keçən il Rusiya prezidenti seçkilərində Qorbaçov bir faiz də səs toplaya bilmədi. Məni isə 1993-cü ildə, vətəndaş müharibəsi başlayanda Azərbaycan xalqı özü Bakıya dəvət etdi və müstəqil Azərbaycanın prezidenti seçdi. Mənim tərcümeyi-halımdakı siyasi transformasiya prosesi bax, budur.

S u a l: Mövzunu dəyişək. Cənab prezident, Siz İtaliyaya səfərinizdən razısınızmı?

C a v a b: Bəli. Bu müstəqil Azərbaycan prezidentinin İtaliyaya ilk rəsmi səfəridir və özlüyündə mühüm faktır. Mən prezident Skalfaro, baş nazir Prodi ilə çox səmərəli, mehriban, yaxşı danışıqlar apardım, biz İtaliya ilə Azərbaycan arasında ilk çox mühüm sənədlər, o cümlədən iki bəyannamə imzaladıq. Onlardan biri siyasi məsələlər, digəri isə iqtisadi məsələlər haqqındadır. Bu bəyannamələri mən və cənab Prodi imzaladıq. Digər müqavilə və sazişlər də imzalanmışdır ki, onlar ölkələrimiz arasında dostluğun və əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi üçün, zənnimcə, yaxşı normativ – hüquqi baza yaradır. Bundan əlavə, dediyim kimi, biz Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə "Eni - Acip" Şirkəti arasında böyük perspektivə malik müqavilə də imzaladıq.

Mən eyni zamanda Vatikanə səfər etdim, bu gün Roma papası ilə görüşdüm. Aramızda çox yaxşı söhbət oldu. Biz Vatikan ilə Azərbaycan arasında dövlətlərarası münasibətləri daha da inkişaf etdirmək haqqında razılığa gəldik. Bütün bunlar səfərin uğurlu olduğunu göstərir. Mənim səfərdən razı qalmağa tam əsasım var. İndi mətbuat nümayəndələri ilə [225-226] söhbət edirəm və bunu da həm sizin üçün, həm də özüm üçün faydalı bilirəm.

S u a l: Sağ olun. Siz yarım il bundan əvvəl Bakıda İtaliya səfirliyinin açılmasını necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b: Mən bunu böyük minnətdarlıq hissilə qarşıladım. Biz bunu istəyirdik, İtaliya ilə əlaqələrimizi fəallaşdırmağa çoxdan ehtiyac duyurduq. Bu baxımdan İtaliyanın Azərbaycanda səfirliyinin açılması çox mühüm vasitədir. Biz də İtaliyada öz səfirliyimizi açmaq istəyirik. Açığını deyim ki, buna maliyyə şəraiti-miz imkan vermir. Lakin belə düşünürəm ki, biz bunu edəcəyik. Hesab edirəm ki, ölkələrimiz arasında istər siyasi, istər iqtisadi, istər mədəni, istərsə də humanitar sahələrdə əməkdaşlığın böyük imkanları var.

S u a l: Minsk qrupunda sədrlik etmiş İtaliya Dağlıq Qarabağ münaqişəsini dincliklə aradan qaldırmaq yolunun tapılması üçün böyük səylər göstərmişdir. Ermənistanla Azərbaycan arasında bu münaqişənin indiki vəziyyəti necədir?

C a v a b: Bəli, ATƏT-in Minsk qrupunun sədri kimi İtaliyanın, xüsusən cənab Rafaellinin söylərini xatırlayıram. O, bizim regiona tez-tez gəlir, Azərbaycanda olurdu. 1993-cü ildə mən Azərbaycan prezidenti seçildikdən sonra onunla çox görüşdüm. İndi Minsk qrupunun üç həmsədri var. Bunlar Rusiya, ABŞ və Fransadır. 1994-cü ilin mayında biz atəşkəs haqqında saziş bağladıq, indi hərbi əməliyyatlar yoxdur, atəş yoxdur, bununla belə, Azərbaycan ərazisinin 20 faizi işğal edilmişdir, bu torpaqlardan ölkəmizin bir milyondan çox sakini qovulub didərgin salınmışdır, onlar ağır şəraitdə, çadırlarda yaşayırlar.

Ümidverici haldır ki, ötən ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dincliklə tənzimlənməsi prinsipləri qəbul edilmişdir və indiki Minsk qrupunun həmsədrələri bu prinsipləri həyata keçirməyə çalışırlar. Söhbət Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tanınmasından, Azərbaycanın işğal olunmuş bütün torpaqlarından erməni silahlı birləşmələrinin çıxarılmasından [226-227]dan, işğal edilmiş bu rayonların sakinlərinin öz yaşayış yerlərinə qayıtmasından, Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək özünüidarə statusu verilməsindən gedir. Minsk qrupunun həmsədrələri bu məsələni iki mərhələdə aradan qaldırmağı təklif edirlər: birinci mərhələdə sizə verdiyim xəritədə yaşıl rənglə çəkilmiş altı rayon, ikinci mərhələdə – sarı rənglə boyanmış Laçın və Şuşa rayonları işğal qoşunlarından azad edilməli və bununla eyni zamanda qırmızı rənglə göstərilmiş Dağlıq Qarabağın statusu müəyyənləşdirilməlidir.

Biz bununla əsasən razıyıq. Ermənistan isə hələlik pozucu mövqə tutur. Lissabonda qəbul olunmuş prinsiplərlə razılaşmamışdır. Lissabonda ATƏT-in üzvü olan 54 dövlətdən 53-ü bu prinsiplərin qəbul edilməsinə səs vermiş, təkə Ermənistan bunların əleyhinə çıxmışdır. O, indiyəcən Dağlıq Qarabağ üçün dövlət müstəqilliyi statusu almağa çalışır. Şübhəsiz ki, buna heç cürə razı ola bilmərik. Heç bir dövlət buna razı olmaz, çünki bu, BMT nizamnaməsini, ATƏT-in başlıca prinsiplərini və beynəlxalq hüquq normalarını pozur. Yeri gəlmişkən deməliyəm ki, Lissabonda İtaliya prinsiplərin qəbul olunmasına səs vermişdir. İtaliyanın prezidenti və baş naziri dünən də bəyan etdilər ki, onlar bu prinsiplərin həyata keçirilməsinə qəti tərəfdardırlar.

Bax, münaqişə ilə bağlı vəziyyət belədir.

S u a l: Azərbaycan Avropa Birliyinə daxil olmaq istiqamətində nə kimi addımlar atır və Azərbaycan ilə Türkiyə arasında qarşılıqlı münasibətlər necədir?

C a v a b: Biz Avropanın bir hissəsiyik və Avropanın bütün strukturlarında iştirak etmək istəyirik. Dəvət olunmuş qonaq sifətilə Avropa Şurasına qəbul olunmuşuq, tam hüquqlu üzv statusu almaq istəyirik. 1996-cı ilin aprelinde Lüksemburqda Avropa Birliyi ilə əməkdaşlıq haqqında saziş imzalamışıq və [227-228] istəyirik onun bütün strukturlarına daxil olaq. Bu cür hüquq almaqdan ötrü bütün tədbirləri görürük. Biz həm xarici, həm daxili siyasətimizlə, həm demokratikləşdirmə prosesinin həyata keçirilməsi ilə, həm bazar iqtisadiyyatı prinsiplərini reallaşdırmaqla Avropada tanınmaq imkanına malik olmaq istəyirik.

O ki qaldı Türkiyə ilə münasibətlərimizə, Türkiyə bizim üçün dost ölkədir. Onunla bütün sahələrdə - həm iqtisadi, həm siyasi, həm də mədəni sahələrdə əlaqələri inkişaf etdirir və möhkəmləndiririk. Bu baxımdan bizim mövqeyimiz dəyişməzdir.

M ü x b i r: Cənab prezident, sağ olun. Sizinlə görüşmək çox xoş idi. Ümidvaram ki, mənə tezliklə Bakıya gəlmək və Sizinlə bir daha görüşmək şərəfi qismət olacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən sizi dəvət edirəm. Çünki sizin Bakıda olduğunuz 1992- ci illə müqayisədə çox böyük dəyişikliklər baş veribdir. Birincisi, Azərbaycanda 1992-ci ildə mövcud olan hərc-mərcliyi görməyəəksiniz. İndi respublikada sabit, çox sakit ictimai-siyasi vəziyyət var. İqtisadiyyatın sərbəstləşdirilməsi, xüsusi biznesin inkişafı, özəlləşdirmə Azərbaycanın sosial- iqtisadi həyatında tamamilə başqa cür mühit yaradıbdır. Sizi dəvət edirəm, gəlin.

M ü x b i r: Dəvət üçün təşəkkür edirəm. Ümidvaram ki, tezliklə Azərbaycana gələcəyəm. Əminəm ki, Bakı daha gözəl olacaqdır. Sağ olun.

*Müsahibəni qəzetin beynəlxalq icmalçısı
Marko Ansaldo aparmışdır.*

[228]

**İTALİYANIN "ENİ" KORPORASIYASININ
DİREKTORLAR ŞURASININ SƏDRİ
ULYELMO MOSKOTA İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏTDƏN**

Roma, «Eni» korporasiyasının iqamətgahı

26 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab Moskota!

İlk öncə, mən bu görüşdən məmnun qaldığımı söyləyərək bildirirəm ki, "Eni-Acip"-in ölkəmizlə əməkdaşlığı artıq uzunmüddətli xarakter alır. Siz Azərbaycana ilk dəfə 1995-ci ilin noyabrında gəlib "Qarabağ" yatağının işlənməsinə dair konsorsiuma daxil olmuşdunuz, ancaq dünən "Kürdaşı" yatağı barədə imzalanmış sənəd bizim əməkdaşlığımıza daha geniş xarakter verir. Ona görə də hesab edirəm ki, biz bir çox onilliklər ərzində əməkdaşlıq edəcəyik.

Mən korporasiyanın Azərbaycana göstərdiyi humanitar yardıma görə də minnətdarlıq edirəm. Fikrimcə, genişlənməkdə olan əməkdaşlıq həm də yardımın artırılması ilə müşayiət ediləcəkdir.

Mən "Kürdaşı" yatağına dair yaradılacaq konsorsiumun iştirakçılarını müəyyənləşdirmək barədə ARDNŞ-in prezidentinə göstəriş vermişəm. Bunu vurğulayaraq bildirirəm ki, həmin yatağa böyük maraq göstərilir, ona görə də məsələlərin həllini sürətləndirib əməli işə başlamaq lazımdır. [229-230]

Gələcəkdə Xəzər hövzəsindən neftin nəqli məsələsindən danışarkən onu deyə bilərəm ki, bizim imzaladığımız ilk müqaviləyə daha doqquz müqavilə əlavə olunmuşdur. Ona görə də neftin nəqli barədə ciddi düşünürük və əsas neft kəmərinin marşrutunu müəyyənləşdirmək üçün təkliflər işləyib hazırlamaqdan ötrü mən bu yaxınlarda sərəncam verərək xüsusi qrup yaratmışam. [230]

İTALİYANIN "FATA" ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ QAETANO Dİ ROZA İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

*Roma, Azərbaycan
Prezidentinin iqamətgahı*

26 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab Qaetano Di Roza!

Mənim haqqımda söylədiyiniz xoş sözlərə görə təşəkkürümü bildirirəm.

Sizin, prezidenti olduğunuz «Fata» şirkəti barədə, onun Avropa və Amerika qitələrinin bir çox dövlətləri ilə, o cümlədən Azərbaycanla əməkdaşlıq etdiyinə, xüsusən Sumqayıt Alüminium Zavodu ilə sıx əlaqə saxladığına dair verdiyiniz ətraflı məlumatlar məndə hədsiz maraq doğurdu. Mənim üçün bunları da eşitmək xoşdur ki, «Fata» şirkəti keçmiş Sovet İttifaqına mənsub olmuş respublikalarda 40 ildir ki, işləyir və bu məkanda bizim də bir çox zavodlarımız var.

Di Roza: Biz Sizin ölkənizin imkanlarına yaxşı bələdik. Bilirik ki, Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sahəsində də potensial imkanları böyükdür. Hesab edirik ki, bu sahə yenidən qurulduqdan sonra onun məhsullarını dünya bazarlarına cəsarətlə çıxarmaq mümkündür. Azərbaycanda yetişdirilən pomidorun, göyərtinin, bostan məhsullarının gözəl dadı vardır. Ölkənizin torpaqları olduqca məhsuldar və bərəkətlidir. Bu [231-232] torpaqlarda dünya standartlarına cavab verən hər cür kənd təsərrüfatı məhsulları yetişdirmək olar.

Heydər Əliyev: Cənab Di Roza, mən sizin məlumatlarınızı və ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi barədə təkliflərinizi razılıqla qarşılayıram. Bilirəm ki, bu şirkət həm də kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı ilə məşğul olur. Bilmək maraqlı olardı ki, bu şirkətin Azərbaycanda alüminium istehsalının təşkilində iştirak etməsi üçün hansı təklifləri vardır?

Di Roza: Cənab prezident, biz hələ 1991-ci ildə bu sahəyə dair Azərbaycanla müqavilə imzalamışıq, lakin həmin müqaviləni yerinə yetirə bilməmişik. Söz verirəm ki, «Fata» şirkəti gələn ilin ikinci yarısından bu sahədə konkret işlər görəcəkdir.

Tofiq Həsənov (Azərbaycan«Metallurgiya» Dövlət şirkətinin prezidenti): Möhtərəm Prezident, icazənizlə məlumat verim ki, Azərbaycanda alüminium istehsalının mütərəqqi yolla təşkil edilməsi üçün hazırda müəyyən tədbirlər görülür. Bildirirəm ki, yüksək keyfiyyətli alüminium təbəqələri istehsalını təmin etməkdən və İtaliya texnologiyasından səmərəli istifadə olunmasından ötrü təxminən 30 milyon dollar məbləğində vəsait gərəkdir. «Metallurgiya» şirkəti bunun üçün lazım olan kreditin hazır məhsulla ödənilməsi haqqında «Fata» şirkəti ilə müqavilə bağlamağa hazırdır.

Heydər Əliyev: Sizə tapşırıq verirəm ki, Bakıya qayıtdıqdan sonra bu məsələ barəsində mənə ətraflı məlumat hazırlayasınız.

Cənab Di Roza, biz alüminium istehsalının təşkili sahəsində «Fata» şirkəti ilə əməkdaşlıq üçün respublikamız tərəfindən lazımı tədbirlər görəcəyik. O ki qaldı kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalına və emalına dair təkliflərinizə, onlar olduqca maraqlıdır. Mən sizin şirkətin bu sahədə imkanlarını öyrənmək istərdim. Çünki indi bizdə kənd təsərrüfatı məh[232-233]sulları istehsalı və emalı tamamilə özəlləşdirilmişdir. İndi biz torpaqları kəndlilərə xüsusi mülkiyyətə veririk və kənd təsərrüfatı məhsullarını emal edən bütün müəssisələri özəlləşdiririk. Buna görə də sizin arzu və təklifləriniz varsa, buyurub Azərbaycana gələ bilərsiniz. Mən bizim müvafiq nazirlik və idarələrimizə lazımı tapşırıqlar verərəm. Hər bir təklifinizi sizinlə birlikdə müzakirə etməyə hazırım. Bilirəm ki, İtaliya kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı sahəsində böyük nailiyyətlərə malikdir. İtaliya şirkətləri Azərbaycanın bir sıra rayonlarında pomidor tomatı istehsalı xətləri tətbiq etmişlər. Onlar bu işləri bizim Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə birlikdə görürlər. Belə hesab edirəm ki, sizinlə əməkdaşlığa ehtiyac vardır.

Cənab Di Roza, görüşə gəldiyinizə və qiymətli təkliflərinizə görə Sizə bir daha təşəkkür edirəm. [233]

ROMA ŞƏHƏRİNİN MERİ FRANÇESKO RUTELLİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ

Roma, Kapitol

26 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab mer!
Möhtərəm xanımlar və cənablar!

Sizi ürəkdən salamlayıram və gözəl Roma şəhərinin bütün sakinlərinə ən səmimi ehtiram hissələrimi, ən xoş arzularımı yetirir, onlara xoşbəxtlik və firavanlıq diləyiləm.

Biz hamımız xoşbəxtik ki, Romadayıq-saysız-hesabsız miqdarda tarixi arxitektura və sənət abidələrini özündə saxlayan və bununla eyni zamanda müasir mədəniyyət, demokratiya və tərəqqi mərkəzi olan şəhərdəyik.

Müstəqil Azərbaycan Respublikası prezidentinin İtaliyaya ilk rəsmi səfərinin bizim üçün olduqca böyük əhəmiyyəti vardır.

Dünən biz İtaliya prezidenti cənab Skalfaro, baş nazir cənab Prodi, ölkənizin digər dövlət xadimləri ilə uğurlu, səmərəli danışıqlar apardıq. Son dərəcə böyük əhəmiyyətə malik dövlətlərarası, hökumətlərarası sənədlər imzalandı. Bu sənədlər ölkələrimiz və xalqlarımız arasında dostluğun və əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsinin müqavilə-hüquqi əsasını qoydu. [234-235]

İtaliyaya rəsmi səfərimin gedişindən, aparılmış danışıqlardan da, burada əhatə olunduğumuz dostluq mühitindən də çox şadam. Əminəm ki, imzaladığımız hökumətlərarası, dövlətlərarası sənədlər İtaliya ilə Azərbaycan arasında, xalqlarımız arasında dostluğun və əməkdaşlığın daha da genişlənməsinə, möhkəmlənməsinə kömək edəcəkdir.

Şübhə yoxdur ki, bu işdə ölkələrimizin paytaxtları—Roma və Bakı mühüm rol oynayır. Bu gün mən Sizin-Roma merinin yanına, bizdə təbii olaraq heyranlıq hissələri doğuran bu tarixi yerə böyük ehtiram hissi ilə gəldim.

Deyirlər ki, özünün tarixi ərzində bütün bəşəriyyət Yer kürəsində yeddi möcüzə yaratmışdır və onlardan biri Müqəddəs Pyotr məbədi İtaliyada, Romadadır. Lakin bu deyilənlərə bir düzəliş etmək istərdim. Zənnimcə, burada möcüzələr çoxdur—bütün Roma şəhəri bütün bəşəriyyətin möcüzələrindən biridir. Burada hər hansı bir abidəyə, qurğuya, heykələ üstünlük vermək çətinidir. Onların hamısı gözəl və əzəmətlidir, ən başlıcası isə yüksək bədiilik, yüksək sənət, yüksək mədəniyyət nümunəsidir. Məhz bu, İtaliya xalqının, belə gözəl torpaqda yaşayıb yaratmış adamların bütün nəsilələrinin istedadına olduqca inandırıcı sübutdur.

Qeyd etmək xoşdur ki, Roma, əvvəlki zamanlarda olduğu kimi, bu gün də bütün dünya üçün açıq şəhərdir. Burada çox mühüm tarixi hadisələr baş verir. Avropa Birliyinin 40 il bundan əvvəl məhz burada, Romada, bu binada yaradılması XX əsrin görkəmli tarixi hadisəsidir. Biz İtaliyadan, Romadan danışdıqda zəngin tarixdən də, eyni dərəcədə zəngin müasir tarixdən də danışırıq.

Cənab mer, müstəqil Azərbaycan Respublikasının, xalqımızın ünvanına söylədiyiniz səmimi, mehriban sözlərə görə Sizə təşəkkür edirəm. Bəli, həqiqətən Azərbaycan xalqı müstəqillik əldə etdikdən sonra öz qədim torpağında, Azərbaycanda demokratik, hüquqi, sivilizasiyalı, dünyəvi dövlət [235-236] qurur. Bəli, biz bu yolumuzun üstündə dayanmış çox çətinlikləri aradan qaldırdıq və ölkəmizdə ictimai-siyasi sabitlik şəraiti, demokratiyanın, tərəqqinin, bazar iqtisadiyyatının tam inkişafına imkan yaratdıq. Biz dövlət müstəqilliyimizi, demokratiya, siyasi plüralizm, insan hüquqlarının müdafiəsi prinsiplərini qoruyur və möhkəmləndiririk. Buna görə də biz əldə edilmiş uğurlardan məmnunluqla danışa bilərik. Lakin biz yolun başlanğıcındayıq və əminik ki, Azərbaycan xalqı məhz bu strateji yolla gedərək öz müstəqil Respublikasında yeni, daha böyük müvəffəqiyyətlərə nail olacaqdır.

Bizdə keçid dövrünün problemləri var və biz onları dəf edirik. Xarici hərbi müdaxilə ilə, Ermənistan tərəfindən təcavüzlə bağlı çətinliklər də var, Ermənistan Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal etmiş və işğal olunmuş torpaqlardan ölkəmizin bir milyon nəfərdən artıq sakinini didərgin salmışdır və onlar çox ağır şəraitdədir, çadırlarda yaşayırlar. Sülh prinsiplərinə sadıq qalan Azərbaycan xalqı bu münaqişənin dincliklə aradan qaldırılmasına çalışır. Artıq üç ildən çoxdur ki, hərbi əməliyyatlar yoxdur, biz atəşkəsə nail olmuşuq, Dağlıq Qarabağ üstündə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin dincliklə aradan qaldırılmasına dair danışıqlar aparırıq və ümidvarıq ki, qarşıya qoyulmuş məqsədə Dünya Birliyinin, İtaliyanın da daxil olduğu Minsk qrupunun köməyi ilə çatacağıq.

Dünən aparılmış danışıqlardan, sənədlər imzalandıqdan sonra İtaliya ilə Azərbaycan arasında münasibətləri daha da inkişaf etdirmək üçün yaxşı imkanlar açılır. Biz bu imkanlardan istifadə etmək və ölkələrimiz arasında əməkdaşlığı ən yüksək səviyyəyə qaldırmaq üçün öz tərəfimizdən bu tədbirləri görəcəyik.

Bu əməkdaşlıqda paytaxtlarımızın – Roma ilə Bakının mühüm yeri var. Buna görə də belə düşünürəm ki, bu iki şəhər arasında əməkdaşlıq ölkələrimiz, xalqlarımız arasında əməkdaşlığın daha da inkişaf etməsinə təkan verəcəkdir. [236-237]

Cənab mer, bizə göstərdiyiniz qayğı və diqqətə görə, buradan Romanın geniş bir sahəsini seyr etməyə imkan yaratdığınıza görə, əsaslı hələ 2500 il bundan əvvəl qoyulmuş bu tarixi binada olmağımıza görə sizə təşəkkür edirəm. Deyirlər ki, hər bir nəsil burada bir və ya yarım mərtəbə yaratmışdır. Heyf ki, yeni bir mərtəbə tikmək üçün sizə yer qalmamışdır. Lakin belə düşünürəm ki, əgər siz bütün bunları qoruyub saxlasanız, öz vəzifənizi tamamilə yerinə yetirmiş olacaqsınız.

Cənab mer, sizə çətin fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram. Mən çoxillik dövlət fəaliyyəti təcrübəsinə malikəm və bilirəm ki, Roma kimi şəhəri idarə etmək çox çətinidir. Roma nəinki böyük və izdihamlı, həm də açıq şəhərdir. Açıq şəhəri idarə etmək isə çox çətinidir. Buna görə də sizə daha böyük qüvvə və sağlamlıq, işlərinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram. [237]

ROMA PAPASI II İOANN PAVEL İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Vatikan, «Palasio Kastel Qondolfo»

26 sentyabr 1997-ci il

II İoann Pavel: Hörmətli cənab Prezident Əliyev, Sizi səmimiyyətlə salamlayıram və dəvətimi qəbul edib mənimlə görüşə gəldiyinizə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

Cənab Prezident bizə məlumdur ki, Siz görkəmli dövlət xadimisiniz və müstəqil Azərbaycan Respublikası məhz Sizin rəhbərliyiniz sayəsində son illər Dünya Birliyində layiqli yer tutmuşdur və bildirirəm ki, ölkənizdə hüquqi dövlət quruculuğu, iqtisadi islahatların uğurla həyata keçirilməsi sahəsində görülən işləri biz diqqətlə izləyirik və onları dəstəkləyirik.

Heydər Əliyev: möhtərəm zati-müqəddəsləri papa II İoann Pavel, Vatikana dəvətə, qonaq-pərvərliyə və xoş sözlərə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm və vurğulayıram ki, İtaliya prezidenti cənab Skalfaro, baş nazir cənab Prodi ilə və ölkənin digər yüksək vəzifəli şəxslərilə çox səmərəli danışıqlarımız olmuşdur və bir sıra hər iki ölkə üçün qarşılıqlı faydalı sənədlər imzalanmışdır.

Bildirirəm ki, yeni müstəqillik qazanmış, bazar münasibətləri yolunu seçmiş, hüquqi demokratik dövlət quran Azərbaycanın ilk demokratik konstitusiyası ilə vətəndaşlara geniş hüquqlar verilmiş, ölkəmizdə söz və vicdan azadlığı təmin olunmuşdur. [238-239]

Vurğulayıram ki, ölkəmizdə müxtəlif dini konfessiyalar sərbəst fəaliyyət göstərir, Azərbaycanda insan hüquqları möhkəm qorunur, demokratik cəmiyyət quruculuğu prosesi böyük uğurla həyata keçirilir, siyasi plüralizm, mətbuat azadlığına geniş yer verilir.

Bir daha nəzərə çatdırıram ki, Azərbaycanda dövlət quruculuğu, islahatların həyata keçirilməsi sahəsində böyük nailiyyətlər əldə edilmiş, Dünya Birliyi ilə əlaqələrin möhkəmləndirilməsi üçün böyük işlər görülmüşdür. Ölkəmiz nə lazımdırsa edir ki, Azərbaycanın müstəqilliyi əbədi və sarsılmaz olsun.

Ermənistan 1988-ci ildən bəri Azərbaycana qarşı əsl təcavüz yoluna qədəm qoymuşdur. İldən ilə genişlənən, öz amansızlığı və qəddarlığı ilə fərqlənən bu təcavüz nəticəsində Ermənistan silahlı qüvvələri ölkəmizin torpaqlarının 20 faizini işğal etmiş, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan didərgin düşmüş, çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır. Azərbaycanın işğal altında olan ərazilərində xalqımızın maddi mədəniyyət abidələri, dini ocaqları, məktəb, xəstəxana binaları, bütün varidatı vəhşicəsinə dağıdılmış, vitan edilmişdir.

Bütün bu ağır zərbələrə baxmayaraq Azərbaycan münafişəni sülh yolu ilə həll etməyə üstünlük vermişdir. Müharibədə üç il bundan əvvəl atəşkəs əldə edilmiş, bu münafişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması sahəsində ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlarda Böyük Sülh müqaviləsinin hazırlanması prosesində fəal iştirak etmişdir.

ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından 1996-cı ilin dekabrında Lissabonda keçirilmiş görüşündə Ermənistan-Azərbaycan münafişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün əsas prinsiplər qəbul edildi. Biz münafişənin 53 dövlət tərəfindən təsdiq olunan bu prinsiplər əsasında həllinə tərəfdarıq.

Lakin təcavüzün müvəqqəti nəticələrindən bəhrələnməyə çalışan Ermənistan Lissabon prinsiplərinə məhəl qoymaq is [239-240]təmir və Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağı özünə birləşdirmək və yaxud orada ikinci bir erməni dövləti yaratmaq niyyətindədir. Bütün bunlar beynəlxalq hüquq normalarına tamamilə ziddir, ona görə də buna yol verə bilmərik.

Respublikamız Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağa ən yüksək özünüidarəetmə hüququ verməyə hazırdır. Bildirirəm ki, ATƏT-in Minsk qrupuna həmsədrlik edən üç böyük dövlətin - ABŞ-ın, Rusiyanın və Fransanın irəli sürdükləri yeni təkliflərdə də Azərbaycanın ərazi bütövlüyü saxlanılmaqla Lissabon prinsipləri əsasında münafişənin iki mərhələdə həll olunmasına dair təklif bir daha bizim beynəlxalq hüquq normalarına əsaslanan mövqeyimizin tamamilə haqlı olduğundan xəbər verir.

II İoann Pavel: Vatikan dövlətinin və bütün dünya katoliklərinin başçısı kimi mən də Ermənistan-Azərbaycan münafişəsinin Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplər əsasında həllinə tərəfdar olduğumu bildirirəm və hamını da bu işə yardım göstərməyə çağırıram. Vurğulayıram ki, yeni müstəqillik qazanmış ölkələrin ərazi bütövlüyünün qorunması çox vacibdir, separatçılığa qarşı birgə mübarizə aparılmalıdır...

Hörmətli cənab Prezident, Sizinlə görüşümdən çox məmnun qaldığımı vurğulayıram.

Heydər Əliyev: Cənab zati-müqəddəsləri, səmimi və mehriban görüş üçün Sizə təşəkkürümü bildirir və Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm. Əminəm ki, zati-müqəddəslərinin ölkəmizə səfəri Azərbaycan xalqı üçün əlamətdar bir hadisəyə çevrilər, dövlətlərimizin əməkdaşlığının daha da möhkəmləndirilməsində mühüm rol oynaya bilər.

|| **İ o a n n P a v e l** : Hörmətli Prezident, mən bu dəvəti minnətdarlıqla qəbul edirəm. [240]

**İTALİYANIN "ENEL" KORPORASIYASI
DİREKTORLAR ŞURASININ SƏDRİ CƏNAB
TESMA İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

*Roma, Azərbaycan
Prezidentinin iqamətgahı*

26 sentyabr 1997-ci il

T e s m a: Hörmətli cənab Prezident! Azərbaycan dövlətinin başçısını səmimiyyətlə salamlayıram və zamanəmizin görkəmli siyasi liderlərindən biri Heydər Əliyevlə görüşdən şərəf duyduğumu bildirirəm. Məlumat verirəm ki, rəhbərlik etdiyim «Enel» korporasiyası İtaliya əhalisinin 90 faizinə xidmət göstərir. Korporasiya su və elektrik stansiyalarında ildə 55 min meqavat enerji istehsal edir.

Cənab Prezident, biz dünyanın ən nüfuzlu şirkətlərinin respublikanızda geniş fəaliyyət göstərməsindən və onlara yaratdığınız şəraitdən yaxşı xəbərdarlıq və ölkənizlə sıx əlaqələr qurmağa biz də böyük maraq göstəririk.

Hörmətli Prezident, biz Sizin müdrik, uzaqgörən, təcrübəli bir dövlət başçısı olduğunuzu yaxşı bilirik. Mən xoşbəxtəm ki, müasir dövrün ən böyük şəxsiyyətlərindən, liderlərindən biri olan Heydər Əliyevlə görüşmək imkanı qazanmışam. Əgər icazə versəniz, biz Sizin ölkəyə ekspertlərdən ibarət nümayəndə heyəti göndərərdik ki, onlar korporasiyamızla Azərbaycanın əməkdaşlıq imkanlarını dərinlən öyrənsinlər və əlaqələrimizin inkişaf etdirilməsi üçün konkret layihələr hazırlasınlar. [241-242]

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli cənab Tesma, İtaliyanın ən nüfuzlu korporasiyalarından biri olan «Enel»in Azərbaycanla əlaqələr qurmağa maraq göstərməsini müsbət qiymətləndirirəm. Sizin Azərbaycanla əməkdaşlığı genişləndirmək barədə təkliflərinizi razılıqla qarşılayaraq bildirirəm ki, bazar münasibətləri yolunu seçmiş, hüquqi demokratik dövlət quran respublikamız dünyanın bütün nüfuzlu şirkətləri ilə əməkdaşlığın durmadan möhkəmləndirilməsinə böyük əhəmiyyət verir.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət başçısı kimi İtaliyaya ilk rəsmi səfərimdən məmnunluqla söhbət açaraq vurğulayıram ki, Romada keçirdiyim görüşlər, apardığım danışıqlar çox məhsuldar olmuşdur və nəticədə ölkələrimizin əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi üçün möhkəm hüquqi baza yaradan olduqca faydalı sənədlər imzalanmışdır.

Avropanın böyük və iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş dövlətlərindən biri olan İtaliya Respublikası ilə Azərbaycanın əməkdaşlığını daha da sıxlaşdırmağın çox vacib olduğunu nəzərə çarpdıraraq bildirirəm ki, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı «Qarabağ» yatağının birgə işlənməsi üçün imzalanmış müqavilədə «Acip» Şirkətinin yaxından iştirak etməsindən razılıqla söhbət açmaq istəyirəm.

İtaliyanın böyük korporasiyalarından biri olan «Enel»in də Azərbaycanda geniş fəaliyyət göstərməsi üçün hər cür şərait yaradılacağını vurğulayaraq bildirirəm ki, yaxşı imkanlara malik olan bu korporasiyanın təcrübəsinin ölkəmizdə öyrənilməsinə faydalı hesab edirəm.

Nəzərinizə çatdırıram ki, Azərbaycanın elektrik enerjisi ilə təchizatı sahəsində 1970-1980-ci illərdə görülmüş böyük işlər bu sahədə güclü potensial yaratmışdır və bu potensialdan daha səmərəli istifadə olunması qarşıda durur. Buna görə də «Enel» korporasiyasının nümayəndə heyətinin Bakıya səfərə gəlmək təklifini razılıqla qarşılayıram.

Görüşə gəldiyinizə və qarşılıqlı faydalı təkliflərinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. [242]

İTALİYANIN "ALENIA" ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ KVUARO KVUANI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

*Roma, Azərbaycan
Prezidentinin iqamətgahı*

26 sentyabr 1997-ci il

K v u a r o K v u a n i: Cənab Prezident, görüş üçün vaxt ayırdığınıza görə sizə təşəkkür edirik. Başçılıq etdiyim şirkətin əsas fəaliyyəti səmada dispetçer nəzarətini həyata keçirməkdir, bu sahədə dünyanın tanınmış şirkətlərindən biriyik. Bizim radar sistemlərimiz 50-dən çox ölkədə quraşdırılmışdır.

Biz 1992-ci ildə Azərbaycanda – Bakı hava limanı ilə bağlı keçirilmiş tenderdə iştirak etmiş və qalib gəlmişik. Düzdür, maliyyə səbəbləri üzündən həmin layihə həyata keçirilməmiş qaldı. Lakin indi bu sahədə işə yenidən başlanması ilə əlaqədar şirkət öz avadanlığını Bakıya gətirib təqdim etməyə hazırdır.

C a h a n g i r Ə s g ə r o v («Azərbaycan Hava Yolları» Dövlət Konserinin baş direktoru): Möhtərəm cənab Prezident, respublikamızda uçuşların idarə olunması sisteminin tamamilə yenidən qurulması proqramı hazırlanmışdır. Bakı hava limanı ilə bağlı məsələlər həll olunmuşdur. Gəncə və Naxçıvan hava limanlarında görüləcək işlərə dair tenderdə İtaliya şirkəti də iştirak edəcəkdir. [243-244]

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli cənab Kvuani! Verdiyiniz informasiya üçün Sizə təşəkkür edirəm və bildirirəm ki, Azərbaycan öz qapılarını dünyaya açmışdır, bütün ölkələrlə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr yaratmaq, beləliklə də dünya iqtisadiyyatına qovuşmaq xətti götürmüşdür. Bu baxımdan Avropanın və dünyanın böyük, sənayecə qabaqcıl ölkələrindən olan İtaliya ilə də əlaqələri inkişaf etdirmək istəyirik.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi, İtaliyaya ilk rəsmi səfərimi müsbət qiymətləndirirəm və onun uğurla keçməsindən məmnun qaldığımı nəzərə çarpdırmaq istəyirəm. Səfər zamanı İtaliyanın prezidenti Oskar Luici Skalfaro, baş nazir Roman Prodi ilə və yüksək vəzifəli digər rəsmi şəxslərlə görüşlər keçirilmiş, danışıqlar aparılmış, mühüm sənədlər imzalanmışdır, biz bütün bu sahələrdə əməkdaşlığı genişləndirmək barədə razılığa gəlmişik, əlaqələrimizin durmadan inkişaf etdirilməsi hər iki ölkə üçün çox faydalı olacaqdır.

Vurğulayıram ki, Azərbaycan – İtaliya münasibətlərinin daha da canlandırılması üçün geniş imkanlar vardır və bu imkanlardan istifadə etmək lazımdır.

Mən ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsində İtaliyanın Azərbaycandakı səfirliyinin gördüyü işləri müsbət qiymətləndirirəm.

Maraqlı görüşə və faydalı təkliflərə görə təşəkkürümü bildirir, «Alenia» Şirkətinin prezidenti cənab Kvuani respublikamıza səfərə dəvət edirəm. [244]

**İTALİYANIN "ENİ" KORPORASIYASI
ADINDAN AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN
ŞƏRƏFİNƏ VERİLƏN RƏSMİ
ZİYAFƏTDƏ NİTQ**

«Palatso Taveria»

26 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab prezident Moskota!
Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu iki gün ərzində hiss etdiyim diqqətə görə sizə təşəkkür edirəm. Romada, bu qədim, gözəl binada olduğumuza görə sizə təşəkkürümü bildirirəm. Şübhəsiz ki, bu dostcasına ziyafəti sizin Azərbaycana və Azərbaycanın prezidenti kimi şəxsən mənə olan diqqətiniz kimi qəbul edirik. Məndən ötrü bu, sizinlə sərbəst şəraitdə ünsiyyətdə olmaq imkanındır. Sizinlə razıyam ki, daha neft, qaz haqqında, boru kəmərləri barədə danışmağımıza ehtiyac yoxdur. Sizinlə bu haqda çox danışmışıq. «Ehtiyac yoxdur»u ona görə demirəm ki, biz məsələ ilə məşqul olmaq istəmirik, ona görə deyirəm ki, artıq hər şey barədə razılığa gəlmişik. Biz bu məsələləri həll etmişik. Bu gün ofisinizdə olduğumuz, sizinlə görüşməyimiz və neft kəmərlərinin müxtəlif variantlarını müzakirə etməyimiz göstərir ki, baxışlarımız uyğun gəlir.

Hamınıza açıq deyirəm, - burada, bu qədim binada, qədim sarayda sizinlə birlikdə olmaq mənə son dərəcə xoşdur. [245-246] Özümü əla hiss edirəm, çünki mən və məni müşayiət edən şəxslər İtaliya incəsənətinin, İtaliya memarlığının parlaq inciləri ilə təmasda oluruq. Dostluq ziyafətini, dostluq axşamını məhz burada, belə bir yerdə təşkil etdiyinizə görə sizə minnətdarlıq edirəm. Biz İtaliya boyakarlığının və qədim boyakarlığın əsərləri asılmış bir çox gözəl salonlara baxdıq. Elə binanın özü də İtaliya memarlığının gözəl abidəsidir. Sizin üstünlüyünüz ondadır ki, daim belə mühitdə olursunuz. Siz buna adət etmişiniz. Bizim üçün isə bu, hadisədir, İtaliya tarixinin bu mənəvi sahəsi ilə təmasda olmaq üçün nadir fürsətdir. Ona görə də bu gün mən burada sizin bizə verdiyiniz mənəvi qidamı daha çox qiymətləndirirəm.

Çox sağ olun. Dünyaya yenidən gəlmiş nəvəmi yada salmaqda isə siz məni çox kövrəltmişiniz. Bu, mənim həyatımda, ailəmin həyatında çox böyük hadisədir. İndi mənim 6 nəvəm var. Mən bu hadisədən çox sevinirəm. Şadam ki, burada, məhz Romada, bu qədim binada, bu gözəl şəraitdə həmin hadisə münasibətilə, nəvəmin sağlığına bədə qaldırdınız. Sizə təşəkkür edirəm.

Sizin hamınıza cansağlığı, səadət, italyan xalqına xoş həyat, sülh və sabitlik, eyni zamanda belə gözəl temperament, həyat eşqi, şüxluq arzulamaq istəyirəm. İtalyanlar bu cəzəl keyfiyyətləri ilə dünyada məşhurdurlar. Bu əladır. İtalyanlar hamıya sübut ediblər ki, onlar yaxşı işləyə, dünya sivilizasiyasını incəsənət, mədəniyyət inciləri ilə zənginləşdirə, ən yüksək texnologiyaya malik istehsal yarada, elmi-texniki tərəqqiyə böyük töhfə verə bilirlər. Eyni zamanda yaxşı istirahət etməyi, spagetti yeməyi və əla İtaliya şərabı içməyi bacarırlar. Mən sizə həmişə belə gözəl həyat arzulayıram.

İtaliyanın şərəfinə, sizin mədəniyyətinizin, incəsənətinizin, elminizin, dünyaya bəxş etdiyiniz mənəvi dəyərlərin şərəfinə bədə qaldırıram. Dünyadakı bütün uşaqların sağlığına bədə [246-247] qaldırıram. Burada mənim yanımda nəvələrim var. Uşaqlar hər birimizdən ötrü səadət deməkdir. Onlar eyni zamanda bizim gələcəyimizdir. Uşaqların sağlığına, bütün dünyadakı uşaqların sağlığına, dostluq və səadətin şərəfinə, sizin sağlığınıza bədə qaldırıram. [247]

NEAPOL ŞƏHƏRİNİN MERİ CƏNAB BASSOLLİNİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Neapol

27 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab Bassollini!

Səmimi sözlərə və qonaqpərvərliyə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi İtaliya Respublikasına rəsmi səfərimi ölkələrimizin əməkdaşlığının sıxlaşdırılmasında tarixi hadisə kimi qiymətləndirirəm. Səfər zamanı Romada İtaliya prezidenti Oskar Luici Skalfaro, baş nazir Roman Prodi ilə və yüksək vəzifəli digər rəsmi şəxslərlə görüşlər keçirilmiş, səmərəli danışıqlar aparılmış, mühüm sənədlər imzalanmışdır. Əmin olduğumu bildirirəm ki, bütün bunlar tarixi dostluq əlaqələrinə malik xalqlarımızın münasibətlərinin daha da yaxınlaşmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Mən məmnunluqla xatırlayıram ki, Neapol ilə Bakı arasında əlaqələr qurulması sahəsində 1972-ci ildə ilk mühüm addım atılmasına yaxından kömək göstərmişəm. Bu gün isə vurğulayıram ki, o vaxtdan qardaşlaşmış bu şəhərlərin əlaqələrinin daha da canlandırılması çox vacibdir.

Bir daha bəyan edirəm ki, müstəqil, demokratik bir ölkə olan, bazar iqtisadiyyatı yolunu seçmiş Azərbaycan Dünya [248-249] Birliyi ilə sıx əlaqələr qurmağa böyük maraq göstərir. Biz dünyanın bütün dövlətləri, o cümlədən Avropanın çox nüfuzlu dövlətlərindən biri sayılan İtaliya ilə bütün sahələrdə qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığa xüsusi əhəmiyyət verir.

Bu gün məmnunluqla qeyd etmək istəyirəm ki, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi üçün xarici ölkələrin bir çox nüfuzlu neft şirkətləri ilə ARDNŞ arasında imzalanmış tarixi müqavilələr uğurla fəaliyyət göstərir. Belə nüfuzlu neft şirkətləri sırasında İtaliyanın «Acip» Şirkətinin «Qarabağ» yatağının birgə istismarında iştirak etdiyini razılıqla qeyd etmək istəyirəm.

«Kürdaş» blokunun kəşfiyyatı, işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü haqqında sazişin əsas kommersiya prinsipləri və müddəaları haqqında Romada imzalanmış müqaviləni İtaliya ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi sahəsində yeni mühüm addım kimi qiymətləndirirəm. Yeri gəlmişkən, xatırlatmaq istəyirəm ki, həmin yatağa dünyanın bir sıra çox nüfuzlu neft şirkətləri də böyük maraq göstərilir.

Dünya Birliyi ilə sıx əlaqələr qurmuş, öz qapılarını xarici iş adamlarının üzünə geniş açmış, hüquqi, demokratik dövlət quruculuğunda və iqtisadi islahatların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsində böyük uğurlar qazanmış Azərbaycan həm də bir sıra problemlərlə qarşılaşmışdır. Bu problemlərdən biri Ermənistan silahlı qüvvələrinin ölkəmizə 1988-ci ildən bəri davam edən hərbi təcavüzüdür.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in bu məqsədlə yaradılmış Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlardan, üç böyük dövlətin-ABŞ-ın, Rusiyanın və Fransanın Minsk qrupuna həmsədrlik etməsindən danışıqarkən onu vurğulamaq olar ki, həmsədrlərin münaqişənin həll edilməsi üçün irəli sürdükləri təkliflər heç şübhəsiz Azərbaycan tərəfindən maraqla qarşılanmış və diqqətlə öyrənilmişdir. [249-250]

ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının 1996-cı ilin dekabrında Lissabonda keçirilən zirvə görüşündə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması barədə qəbul olunmuş prinsipləri 53 dövlət, o cümlədən İtaliya təsdiq etmişdir. Biz bu münaqişənin həmin prinsiplər əsasında tezliklə həll olunmasına tərəfdarıq.

Biz əminik ki, Minsk qrupunun üzvü olan İtaliya Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli sahəsində öz səylərini daha da artıracaqdır.

Hörmətli cənab Bassollini, çıxışımın sonunda bir daha bildirirəm ki, Sizin tamamilə haqlı olaraq qeyd etdiyiniz aşağıdakı fikirlərə ürəkdən tərəfdarıq və inanırıq ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi mənim İtaliyaya bu rəsmi səfərim ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsində yeni mərhələ açacaq, İtaliya-Azərbaycan münasibətlərinin, Bakı ilə Neapol arasında qardaşlıq və əməkdaşlığın genişlənməsində əhəmiyyətli rol oynayacaqdır. [250]

NEAPOLUN MERİ CƏNAB BASSOLLİNİ İLƏ BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT VƏ JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVABLAR

27 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab mer!
Möhtərəm xanımlar və cənablar!

Sizi müstəqil Azərbaycan Respublikası, Azərbaycan xalqı adından salamlayıram və sevincimi bildirim ki, mən və mənə müşayiət edən nümayəndə heyəti gözəl Neapol şəhərindəyik.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının prezidentinin İtaliyaya ilk rəsmi səfəri davam edir. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini bu yaxınlarda – Sovet İttifaqının süqutu ilə əlaqədar 1991-ci ilin axırlarında əldə etmişdir və təbii olaraq bir çox mürəkkəb problemlərlə qarşılaşır. Lakin müstəqilliyimizin, azad həyatımızın kiçik də olsa müsbət nəticələri də var. Bizim üçün başlıcası budur ki, biz azad olmuşuq, müstəqil bir dövlət kimi Azərbaycan Dünya Birliyində öz layiqli yerini tutmuşdur. Bu tarixi nailiyyətə Azərbaycan xalqı indi onun qarşılaşdığı çətinliklərə bundan sonra da dözməyə hazırdır.

Hörmətli mer mənim İtaliyaya səfərimdən danışdı. Ona görə də vaxtınızı almaq istəmirəm. Təkcə bunu demək istəyirəm ki, səfərimin gedişindən də, nəticələrindən də, prezident Skalfaro cənabları ilə, baş nazir Prodi ilə söhbətlərim və danışığıla [250-251] rımdan da, imzalanmış dövlətlərarası, hökumətlərarası sənədlərdən də, habelə «Eni» Şirkəti ilə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti arasında bağlanmış mühüm iqtisadi sazişdən də son dərəcə məmnunam.

Biz bu günlərdə, İtaliyada olduğumuz günlərdə İtaliya xalqının tarixinə və zəngin ənənələrinə böyük məhəbbət və hörmət hissləri keçiririk və bu gözəl Neapol şəhərinə də bu hisslərlə gəlmişik.

Cənab mer dedi ki, qarşıda bizi işgüzar dairələrin nümayəndələri ilə görüş gözləyir. Biz Azərbaycan ilə İtaliya arasında bütün sahələrdə – siyasi, iqtisadi, mədəni, humanitar sahələrdə münasibətləri inkişaf etdirmək istəyirik. Oudur ki, Neapol ilə Bakı arasında burada haqqında söhbət getmiş münasibətlər böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu şəhərlər 1972-ci ildən qardaşlaşmış şəhərlərdir.

Hesab edirəm ki, İtaliya ilə Azərbaycan arasında dostluq münasibətlərinin inkişafı və möhkəmlənməsi üçün, habelə ölkələrimiz arasında geniş iqtisadi əməkdaşlıq üçün böyük imkanlar var. Biz burada Neapol şəhəri ilə iqtisadi və mədəni münasibətlərə mühüm yer veririk. Ümidvaram ki, bu günlərdə, bu gün biz münasibətlərimizə yeni təkan verəcəyik və bu münasibətlərin həqiqətən möhkəmlənməsi və inkişaf eiməsi üçün öz tərəfimizdən bütün işləri görəcəyik.

Vaxtınızı daha almaq istəmirəm. İstəyirəm ki, İtaliya jurnalistlərini maraqlandıran suallara cavab verməyimizə imkan qalsın. Diqqətinizə görə sağ olun.

* * *

S u a l: Mənim sualım cənab prezidentə və Bakının merinədir. Siz qardaşlaşma çərçivəsində Neapol ilə Bakı arasında əməkdaşlığı gücləndirməkdən danışırsınız. Bu sahədə birgə tədbirlər üçün program varmı? [252-253]

H ə y d ə r Ə l i y e v: Dediym kimi, Bakı və Neapol şəhərləri arasında münasibətlər 1972-ci ildə yaranmışdır. O vaxtlar Azərbaycan müttəfiq bir respublika kimi Sovet İttifaqının tərkibində idi, lakin öz dövlət müstəqilliyinə malik deyildi. Buna baxmayaraq, Neapol ilə Bakı arasında münasibətlər çox uğurla inkişaf etdirilirdi. O illərdə mən Azərbaycanın rəhbəri idim və yadımdadır, Neapoldan Bakıya və Bakıdan Neapola nümayəndə heyətləri gəlib gedirdi. O illərdə mən Neapolun nümayəndə heyətləri ilə, eləcə də şəhərin o vaxtkı meri ilə görüşdüm. Təəssüflər olsun ki, 1988-ci ildən bu əlaqələr kəsildi. Hazırda biz bu əlaqələri bərpa edirik, amma indi onlar prinsipinə yeni səciyyə daşıyacaqdır, çünki Azərbaycan müstəqil dövlətdir, Bakı şəhəri isə müstəqil Azərbaycan Respublikasının paytaxtıdır.

İndi Azərbaycanda, o cümlədən də Bakıda çox mühüm iqtisadi və siyasi proseslər gedir, demokratik dəyişikliklər həyata keçirilir, Azərbaycan köhnə sosialist sistemi quruluşundan yeni, azad və demokratik quruluşa keçir. Köhnə, inzibati-planlı iqtisadi sistem dəyişir və bazar iqtisadiyyatı prinsipləri bərqərar edilir, mülkiyyəti geniş miqyasda özəlləşdirmək üçün tədbirlər görülür. Belə bir şəraitdə Azərbaycan, o cümlədən Bakı şəhəri də olduqca çox mürəkkəb sosial-iqtisadi problemlərlə qarşılaşmışdır. Buna görə də biz hesab edirik ki, indi Bakı ilə Neapol arasında münasibətlər ötən dövrlərdəkinə nisbətən daha səmərəli ola bilər.

İndi konkret planlar hələlik yoxdur. Biz Neapola gəlişimizlə bu münasibətləri bərpa etmək istəyirik və onları konkretləşdirmək haqqında iki şəhərin meri ilə razılığa gəlmişik.

Biz bilirik, elə bu gün Neapolun meri də dedi ki, son vaxtlar bu şəhərdə olduqca maraqlı və yaxşı işlər görülmüşdür. Bu təcrübə ən əvvəl Bakı üçün, habelə bütövlükdə Azərbaycan üçün də maraqlı olacaqdır. Təbii ki, bir çox digər tədbirləri də nəzərdə tutmaq olar. [253-254]

Cənab Bassollini: Əlavə etmək istərdim ki, biz Azərbaycan prezidenti və Bakı şəhərinin meri ilə ilk müştərək mədəni tədbirləri müəyyənləşdirmişik. Məsələn, bir-birimizə teatr truppaları göndərəcəkdir, Bakıda Neapola həsr olunmuş sərgi təşkil edəcəyik. Bir neçə saatdan sonra prezident Heydər Əliyev şəhərimizin işgüzar nümayəndələri ilə görüşəcəkdir. Cənab prezident və Bakı şəhərinin meri öz ölkəsinə yola düşməzdən əvvəl biz növbəti addımların proqramını hökmən müəyyən edəcəyik.

Rafael Allahverdiyev: Cənab prezidentin və Neapol merinin dediklərinə təkcə bir şey əlavə etmək istərdim. Demək istəyirəm ki, prezident Heydər Əliyev respublikaya rəhbərliyə qayıtdıqdan sonra ölkəmizdə olduqca xoş ənənələr bərpa edilir. Məhz prezident Heydər Əliyevin sayəsində son dörd ildə respublikada, o cümlədən Bakı şəhərində sabitlik, əmin-amanlıq bərpa olunmuşdur ki, bu da bizdə qardaşlaşmış şəhərlərimiz arasında əlaqələrin dirçələcəyinə inam yaradır.

Bakı şəhərinin rəhbərliyində inam yaradan başlıca cəhət bundan ibarətdir ki, biz bu vəzifələrin öhdəsindən gələcəyik və prezidentimiz bunun əsas təminatçısıdır. O, işgüzar adamlarla harada görüşməsindən asılı olmayaraq, deyir ki, onun özü bu adamların sərmayəsinin təminatçısıdır. Elə bütün qanunlarımız da bu təminatların həyata keçirilməsi üçün işlənilib hazırlanır və həyata keçirilir.

Şəhərlərimiz arasında mədəni əlaqələri bizim dirçəldəcəyimiz barəsində həmkarımın dediklərinə onu əlavə etmək istərdim ki, Bakı şəhərlərimiz arasında iqtisadi əlaqələrin yaxşılaşmasına da ehtiyac duyur və biz əsas diqqəti məhz buna yönəldəcəyik.

Sual: Neapol nümayəndə heyətinin Azərbaycana səfəri nəzərdə tutulurmu? [254-255]

Heydər Əliyev: Biz Neapol şəhərinin nümayəndə heyətini Azərbaycana dəvət edirik. İndi hər şey Neapolun merindən asılıdır.

Cənab Bassollini: Sizin dəvətiniz böyük məmnuniyyətlə qəbul edildi və, şübhəsiz, səfər yaxın vaxtlarda həyata keçiriləcəkdir. Zənnimcə, səfər kompleks səciyyə daşımalıdır və nümayəndə heyətinə şəhər bələdiyyəsinin nümayəndələri ilə yanaşı mədəni, iqtisadi, işgüzar dairələrin nümayəndələri də daxil olmalıdır ki, şəhərlərimizin qardaşlığına yeni təkan verilsin, bu qardaşlıq daha canlı xarakter daşsın. Demək istəyirəm ki, şəhərlərin merləri arasında görüşlərlə kifayətlənmək olmaz. Teatrların direktorları arasında, sahibkarlar, institutların, universitetlərin rektorları arasında görüşlər də olmalıdır. Məhz buna görə də dəvət qəbul edilir. Bakıda tezliklə görüşənədək.

Sual: Cənab prezident, məlum olduğu kimi, İtaliya Qara dəniz hövzəsinə daxildir. Siz Azərbaycan neftinin nəqli məsələsini İtaliya rəhbərliyi ilə müzakirə etdinizmi?

Heydər Əliyev: İstər İtaliya prezidenti Skalfaro cənabları ilə, istərsə də baş nazir Prodi cənabları ilə biz Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarından istifadə məsələlərini çox ətraflı müzakirə etdik. Hələ 1995-ci ildə Xəzərin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının işlənməsi layihələrində iştirak etməyə başlayan «Eni-Acip» Şirkəti ilə dünən imzalanmış saziş də, təbii olaraq, bizim ölkələri neftin Xəzər hövzəsindən İtaliyaya və dünya bazarlarına nəqli məsələləri üzərində birgə düşünməyə vadar edir.

İndi bu məsələ bütün dünyanın işgüzar dairələrinin diqqət mərkəzindədir və Xəzər dənizinin energetika ehtiyatları dünyanın bütün ölkələrinin diqqətini cəlb edir. Azərbaycanın imzaladığı neft müqavilələrində, biz 9 belə müqavilə imzalamışıq, - dünyanın 12 ölkəsinin - ABŞ, Yaponiya, Böyük Britaniya, Fransa, Norveç, İtaliya və bir sıra digər ölkələrin 20-dək [255-256] transmilli neft şirkətləri iştirak edir. Əlbəttə, bu layihələrdə Qara dəniz çox mühüm yer tutur. Biz bu məsələni də müzakirə etdik.

Cənab Bassollini: Qarşıdakı işgüzar ziyafətdə Neapol limanının rəisi də iştirak edəcəkdir və şübhəsiz, bu mövzuya orada da toxunulacaqdır. [256]

**NEAPOL ŞƏHƏRİNİN MERİ
CƏNAB BASSOLLİNİNİN ADINDAN
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN
ŞƏRƏFİNƏ VERİLMİŞ RƏSMİ
ZİYAFƏTDƏ ÇIXIŞDAN**

Neapol, "Savoy-klub"

27 sentyabr 1997-ci il

Hörmətli ziyafət iştirakçıları, xanımlar və cənablar!

Bu gün burada, Neapol şəhərinin görməli yerlərindən birində-«Savoy-klub»da şəhər meri cənab Bassollinin adından mənim şərafimə verilən rəsmi ziyafətə görə səmim-qəlbədən təşəkkürümü bildirirəm. Mənim üçün çox xoşdur ki, ziyafətdə İtaliya hökumətinin yüksək vəzifəli şəxsləri, Neapol şəhərinin və limanının rəhbərləri, işgüzar dairələrin nümayəndələri iştirak edirlər.

Ziyafət iştirakçılarının mənim haqqımda söylədikləri xoş sözlərə, İtaliyaya ilk rəsmi səfərim zamanı keçirdiyim görüşlər, apardığım danışıqlar, imzalanan sənədlər haqqında deyilən dəyərli fikirlər bir daha onu sübut edir ki, bütün bunlar ölkə ictimaiyyəti və yüksək rəsmi dairələr tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılır. Bu isə onu göstərir ki, İtaliya hökumətinin yüksək vəzifəli şəxsləri Azərbaycanda həyata keçirilən tədbirləri diqqətlə izləyirlər və dəstəkləyirlər, zəngin təbii ehtiyat [257-258] lara malik olan bu ölkə ilə sıx əlaqələr qurmağa xüsusi maraq göstərirlər.

Rəsmi ziyafət zamanı iştirakçıların Azərbaycanın iqtisadi həyatı, problemləri, nəqliyyat kommunikasiyaları, Xəzərin statusu məsələsi ilə maraqlanması məni bu məsələlər barədə ətraflı məlumat vermək məcburiyyəti qarşısında qoydu və vurğulayıram ki, Avrasiya nəqliyyat dəhlizi artıq fəaliyyət göstər-məkdədir, həm də bu dəhlizə maraq göstərən ölkələrin sayı getdikcə artır. Çünki Avrasiya dəhlizi yük daşımaları üçün ən əlverişli, qısa və təhlükəsiz yoldur. Avropadan Bakıya gətirilən yüklər gəmi- bərələr vasitəsilə Xəzərin şərq sahilindəki Türkmənbaşı limanına çatdırılır. Asiyadan yüklər isə həmin xətlə Bakıya gətirilərək dəmir yolu ilə Qara dəniz limanlarına və oradan da Avropa ölkələrinə daşınır. İtaliya da bu nəqliyyat dəhlizindən istifadə prosesinə qoşulub fayda götürə bilər. Bununla bağlı məsələləri bizim Nazirlər Kabineti ilə birlikdə həll etmək mümkündür.

O ki qaldı, Azərbaycan gəmilərinin hansı limanlarda işləməsi barədə Neapolun iş adamlarının sualına, o barədə bunu demək olar ki, respublikamızın böyük nəqliyyat donanması var. Bizim gəmilər Xəzər dənizindən əlavə Volqa çayı vasitəsilə Qara dənizə çıxır, buradakı limanlar arasında işləyir, habelə Bosfor boğazından keçib Avropa, Afrika sahillərinə üzür, o cümlədən İtaliya limanlarına daxil olurlar.

Hüquqi, demokratik dövlət quran, bazar münasibətləri yolunu seçən Azərbaycanda iqtisadi islahatların həyata keçirilməsində hiss ediləcək uğurlar əldə olunmuşdur. Respublikamızın dünya ölkələri ilə əməkdaşlığının daha da möhkəmləndirilməsi sahəsində də önəmli işlər görülmüşdür. Biz Azərbaycanın qapılarını dünyanın bütün iş adamlarının üzünə geniş açmışıq və ölkəmizə qoyulan sərmayələrin möhkəm qorunması haqqında qanun qəbul etmişik, hər bir şirkətin normal fəaliyyəti üçün lazımı şərait yaratmışıq. [258-259]

Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi üçün xarici ölkələrin çox nüfuzlu şirkətləri ilə müqavilələr imzalanmışdır. Razılıqla qeyd etmək istəyirəm ki, «Qarabağ» yatağının müştərək istismarında İtaliyanın «Acip» Şirkəti də iştirak edir.

Mən «Kürdaşı» blokunun kəşfiyyatı, işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü haqqında sazişin əsas kommersiya prinsipləri və müddəaları haqqında Romada «Eni-Acip» ilə ARDNŞ arasında bağlanmış kontrakt-qabağı müqavilənin perspektivlərindən danışmaq istəyirəm. Təsədüfi deyildir ki, bu yatağa xarici ölkələrin bir sıra nüfuzlu şirkətləri də böyük maraq göstərirlər.

Ziyafətin təşkili üçün böyük əmək sərf edənlərin hamısına bir daha təşəkkür edir və ümidvar olduğumu bildirirəm ki, ziyafət zamanı edilmiş geniş fikir mübadiləsi Bakı və Neapol limanlarının qarşılıqlı sürətdə faydalı əməkdaşlıq imkanlarının daha da genişlənməsində mühüm rol oynayacaqdır.

Mənim barəmdə söylənmiş səmimi sözlərə görə Neapol şəhərinin meri Bassolliniyə və onun adından mənim şərafimə təşkil edilmiş rəsmi ziyafətin bütün iştirakçılara bir daha ürəkdən təşəkkür edirəm. [259-260]

* * *

**“SAVOY-KLUB”UN FƏXRİ QONAQLAR
KİTABINA ÜRƏK SÖZLƏRİ:**

«Savoy-klub»da Neapol şəhərinin meri və işgüzar dairələrin nümayəndələri ilə keçirdiyim görüş çox səmərəli olmuşdur. Biz Neapol şəhəri ilə Azərbaycan, Bakı arasında əlaqələrin bütün sahələrdə inkişaf etdirilməsi haqqında əməli tədbirlər planını qəbul etdik. «Savoy-klub» Neapolun gözəl bir mənzərəsində yerləşmişdir, bizə çox təsir bağışladı. Bu görüşün keçirilməsi üçün yaranmış gözəl şəraitə görə təşəkkür edirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

27 sentyabr 1997-ci il».

[260]

**TİRREN DƏNİZİNDƏKİ KAPRI
ADASININ GÖRMƏLİ YERLƏRİ İLƏ
TANIŞLIQ ZAMANI ADANIN
SAKİNLƏRİ VƏ RƏHBƏRLƏRİ
İLƏ SƏMİMİ GÖRÜŞLƏR**

Kapri adası

27 sentyabr 1997-ci il

Azərbaycan Prezidentini müşayiət edən İtaliya hökumətinin nümayəndəsi:

Cənab prezident, bu meydana toplaşanların hamısı Sizə böyük maraq göstərirlər. Mənə elə gəlir ki, Sizi onlara təqdim etməyə ehtiyac yoxdur. Mənim təqdimatım olmadan da hamı Sizi çox yaxşı tanıyır, bilir ki, Siz dünya şöhrətli bir şəxsiyyətsiniz. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının prezidenti olmağınızı da hamı bilir. Buna baxmayaraq, icazə verin, Sizi bir daha təqdim edim: Heydər Əliyev Azərbaycan adlı yeni bir müstəqil məmləkətin prezidentidir. Zənnimcə, Azərbaycan kimi bir ölkəni də geniş təqdim etməyə lüzum yoxdur. Mən yenə də prezidentin şəxsiyyətinə qayıtmaq istərdim. Bildiyiniz kimi o, çox görkəmli bir insandır. O ki qaldı Azərbaycana, hər halda onun barəsində də bir-iki kəlmə demək istərdim. Azərbaycan olduqca zəngin bir dövlətdir, prezident Heydər Əliyevin müdrək siyasəti nəticəsində bu ölkə çox yüksək sürətlə inkişaf edir. Bu məmləkətdə bütün sahələrdə islahatlar, özü də demokratik islahatlar aparılır. [261-262]

Heydər Əliyev: İtaliyanın görkəmli yerləri ilə dünyanı heyran edən məşhur Kapri adası və onun qonaqpərvər, mehriban sakinləri ilə tanış olmaqdan məmnun qaldığımı bildirirəm.

İtaliya hökumətinin bizi müşayiət edən nümayəndəsinə mənim ölkəm və şəxsən özüm haqqında səmimiyyətlə söylədiyi xoş sözlərə, həmçinin ada sakinlərinə bizi mehribanlıqla qarşıladıqlarına görə təşəkkür edirəm.

Mən həm də, yenicə toyları olmuş və səmimiyyətlə mənimlə görüşə gəlmiş, onların bu əziz günündə Kapri adasına qonaq gəlməyimdən şəraf duyduqlarını bildirən bəylə gəlini mehribanlıqla salamlayıram, onlara xoşbəxtlik, səadət arzulayıram və xatirə olaraq Azərbaycan xalçası bağışlayıram. Qoy bu xalça sizə daim Azərbaycanı xatırlatsın.

Sözümün sonunda bura toplaşmış bütün insanlara, onların simasında isə ada sakinlərinə və turistlərə hörmət və ehtiramımı bildirirəm. Sağ olun. [262]

AZƏRBAYCANIN YƏHUDİ İCMASINA

Əziz həmvətənlər!

Sizi dünya yəhudilərinin tövbə və mənəvi saflıq günü olan Roş-Ha-Şana – təzə il münasibətilə ürəkdən təbrik edir, hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram.

Azərbaycan ölkəmizdə yaşayan bütün xalqların doğma vətənidir. Hüquq və azadlıqlarının, etnik özünəməxsusluğunun qorunması, dil və mədəniyyətlərinin inkişaf etdirilməsi üçün tam təminat və hər cür şərait yaradılmış digər xalqlar kimi, yəhudi icması da Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğunda, erməni qəsbkarlarına qarşı ədalətli mübarizədə, elm-mədəniyyət sahəsində fəal iştirak edir. İnanıram ki, siz dövlət müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsində, azad vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunda, Dünya Birliyi ilə qarşılıqlı əlaqələrimizin genişləndirilməsində bundan sonra da imkanlarınızdan tam istifadə edəcəksiniz.

Qoy Roş-Ha-Şana hər birinizin ocağına ruzi, xeyir-bərəkət gətirsin, evlərinizdən sevinc əskik olmasın.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 30 sentyabr 1997-ci il

[263]

**ÇİN XALQ RESPUBLİKASI
YARADILMASI GÜNÜ ŞƏRƏFİNƏ
ÇİNİN AZƏRBAYCANDAKI
SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ
QƏBULDA NİTQ**

«Gülüstan” sarayı

1 oktyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi bu böyük bayram-Çin Xalq Respublikasının yaranmasının 48-ci ildönümü münasibətilə təbrik edirəm. Çin xalqına sülh, əmin-amanlıq və səadət arzulayıram.

48 il ərzində Çin xalqı böyük, möhtəşəm yol keçibdir və böyük nailiyyətlər əldə edibdir. Çin Xalq Respublikasının rəhbərləri xalqını firavanlığa, sülhə, xoşbəxtliyə doğru aparmaqdadırlar. Son günlər Çin Xalq Respublikasında ölkənin gələcək proqramının müəyyən edilməsi və ölkədə bundan sonra da ciddi iqtisadi islahatlar keçirərək iqtisadi həyatın daha da sürətlə inkişaf etdirməsinə, xalqın rifah halının yaxşılaşdırılmasına doğru yönəldilmiş qərarlar qəbul olunması, güman edirəm ki, öz müsbət nəticələrini verəcəkdir. Biz Çin Xalq Respublikasında gedən prosesləri daim dostcasına, diqqətlə izləyirik və əldə olunan nailiyyətlərə sizin kimi sevinirik. Çünki Çin xalqı öz torpağının sahibidir, [264-265] öz taleyinin sahibidir, öz ölkəsində həyatını istədiyi kimi qurur. Bu yaxınlarda Çin Xalq Respublikasının ərazi bütövlüyünün təmin olunması sahəsində gördüyü işləri və əldə etdiyi nailiyyətləri də biz qiymətləndiririk. Mən bu münasibətlə Çin Xalq Respublikasının hökumətini və dövlətini ürəkdən təbrik edirəm. Şübhə yoxdur ki, indiyə qədər iqtisadi islahatlar sahəsində əldə olunan müsbət nəticələr Çin Xalq Respublikasının hökuməti tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar əsasında daha da sürətlə inkişaf edəcəkdir. Biz buna şübhə etmirik və gələcək işlərinizə çox maraqla diqqət yetirəcəyik.

Çin Xalq Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında yaranmış dostluq, əməkdaşlıq əlaqələrini də yüksək qiymətləndiririk. Məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, son zamanlar bu əlaqələr daha da canlanır, daha da inkişaf edir. Biz həmişə Çin Xalq Respublikası ilə bütün sahələrdə əməkdaşlıq etmək istəyirik. Əlaqələrimizi həm siyasi, həm iqtisadi, həm də mədəniyyət sahəsində genişləndirmək istəyirik. Ölkələrimiz arasında indiyə qədər yaranmış əlaqələr, hesab edirəm ki, gələcəkdə bu əlaqələri daha da genişləndirmək üçün yaxşı əsas yaradır. Son illər Azərbaycanın nümayəndə heyətlərinin Çin Xalq Respublikasına səfərləri və Çin Xalq Respublikasının hökumət, dövlət nümayəndələrinin Azərbaycana səfərləri və başqa işguzar əlaqələr ölkələrimiz arasında mövcud olan münasibətləri həqiqətən daha da genişləndirmiş, daha da inkişaf etdirmişdir. Biz bunların hamısını yüksək qiymətləndiririk və öz tərəfimizdən çalışacağıq ki, bundan sonra da bu əlaqələr daha da genişlənsin, inkişaf etsin.

Çin Xalq Respublikası dünyanın böyük dövlətlərindən biridir, böyük iqtisadi potensiala malikdir, dünya siyasətində özünəməxsus yer tutur. Şübhəsiz ki, bunların hamısı dünyanın ictimai-siyasi həyatına təsir edir. Biz bunları Çin Xalq Respublikası ilə əlaqələrimizdə, görəcəyimiz işlərdə həmişə nəzərə alırıq. Çin Xalq Respublikasının Azərbaycandakı sə[265-266]firliyinin və Azərbaycanın Çindəki səfirliyinin mövcudluğu bu əlaqələrin yüksək səviyyədə olduğunu sübut edir. Biz bundan sonra da bu əlaqələri inkişaf etdirəcəyik.

Mən Çin xalqına səadət arzulayıram. Çin Xalq Respublikasının hökumətinə bu yaxınlarda qəbul edilmiş proqramların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsini arzulayıram.

Sizi bir daha ürəkdən təbrik edirəm, sizə və ölkənizin bütün vətəndaşlarına səadət, xoşbəxtlik arzulayıram.

Sağ olun. [266]

VERTOLYOT QƏZASI NƏTİCƏSİNDƏ HƏLAK OLANLARIN AİLƏLƏRİNƏ

Bu gün, 1997-ci il oktyabrın 2-də saat 13.30 radələrində Pirallahı adasından neftçiləri növbəyə aparan Mİ-8 vertolyotu "Günəşli" neft yatağının yaxınlığında qəzaya uğramışdır.

İlkin məlumata görə vertolyotda 20 nəfər olub. Həlak olanlar var. Xalqımıza böyük faciə üz vermişdir. Həlak olanların ailələrinin kədərinə şərik olur, onlara dərin hüznə başsağlığı verirəm, bu ağır gündə səbr və dözümlü olun.

Allah rəhmət eləsin!

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 2 avqust 1997-ci il

[267]

**ALMANİYANIN MİLLİ BAYRAMI –
BİRLƏŞMƏ GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ
ALMANİYA FEDERATİV RESPUBLİKASININ
AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİNİN
TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ
QƏBULDA NİTQ**

3 oktyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi milli bayram – Almaniyanın birləşməsinin 7-ci ildönümü münasibətilə təbrik edirəm. Alman xalqına sülh, əmin-amanlıq və səadət arzulayıram.

Almaniyanın yeddi il bundan əvvəl birləşməsi bu ölkənin tarixində, alman xalqının həyatında çox əlamətdar bir hadisə olmuşdur. Bu, Avropanın həyatında da, demək olar ki, bütün dünyada da əlamətdar bir hadisə olmuşdur. Bu hadisə, nəhayət, bütün almanların istək və arzularını yerinə yetirmişdir. Eyni zamanda Almaniya sülhün, əmin-amanlığın möhkəmlənməsi üçün çox yararlı və çox əhəmiyyətli bir hadisə olmuşdur.

Azərbaycan xalqı parçalanmanın, ayrılmanın xalq üçün nə qədər əzab-əziyyətli olduğunu həmişə dərk edərək, Almaniyanın birləşməsinə böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılıq və bu gün mən sizi bütün Azərbaycan xalqı adından bu bayram münasibətilə bir daha təbrik edirəm. [268-269]

Yeddi il ərzində artıq vahid, birləşmiş Almaniyanın həyatında, xüsusən, onun şərq hissəsində böyük, ciddi iqtisadi, siyasi və ictimai dəyişikliklər olmuşdur.

Mən bütün almanları bu nailiyyətlər münasibətilə təbrik edirəm. Bildirmək istəyirəm ki, biz daim Almaniyanı Avropanın mərkəzində vahid, qüdrətli bir dövlət kimi görmək istəyirik. Eyni zamanda inanırıq ki, Almaniya və alman xalqı bundan sonra da daim bəşəri dəyərlərə sadıq olacaqdır, demokratiya prinsiplərinə sadıq olacaqdır, insan hüquqlarının qorunması prinsiplərinə sadıq olacaqdır və Avropada, dünyada sülhün, əmin-amanlığın qorunması keşiyində duracaqdır.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra Almaniya ilə Azərbaycan arasında diplomatik əlaqələr yaranmışdır. Məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, həqiqətən, bundan az sonra Almaniya dövləti Azərbaycanda öz səfirliyini açıbdır və indi Azərbaycanda Almaniya səfirliyi, həm də Almaniya Azərbaycan səfirliyi çox uğurlu fəaliyyət göstərir. Bunların nəticəsində Almaniya ilə müstəqil Azərbaycan arasında demək olar ki, bütün sahələrdə sıx əməkdaşlıq mövcuddur. Biz bu əməkdaşlığı yüksək qiymətləndiririk, gələcəkdə də bunun daha geniş olmasına çalışacağıq.

Ötən ilin yayında mənim Almaniya rəsmi səfərim zamanı apardığım danışıqlar, əldə olunan razılıqlar və Almaniyanın federal kansleri cənab Helmut Kol ilə, federal prezidenti cənab Roman Hersoq ilə, federal xarici işlər naziri cənab Kinkel ilə bir neçə dəfə görüşlərimiz və danışıqlarımız həm Almaniya, həm beynəlxalq təşkilatlarda, həm də Azərbaycanda əlaqələrimizin inkişaf etməsində çox mühüm rol oynamışdır. Dünya Birliyinə daxil olan hər bir ölkənin suverenliyinin, ərazi bütövlüyünün, müstəqilliyinin toxunulmaz olması haqqında Almaniya dövlətinin dəyişməz siyasəti və dəyişməz mövqeyi bizi həmişə sevindirir. Xüsusən, Ermənistan-Azərbaycan münasibəti haqqında da Almaniyanın ədalətli, prinsiplial, beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olan mövqeyini və bu sahədə Azərbaycana verdiyi dəstəyi də biz yüksək qiymətləndiririk. ATƏT-in Minsk qrupunun üzvü kimi Almaniya Ermənistan-Azərbaycan münasibətinin sülh yolu ilə həll olunmasına səy göstərir. Mən son vaxtlar Almaniya hökumətinin bu məsələyə diqqətini və qayğısını bu gün bir daha xüsusi qeyd edirəm.

ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə Almaniya hökuməti ilə bizim əməkdaşlığımız əlaqələrimizdə xüsusi yer tutur. Məhz bu əməkdaşlıq və Almaniya hökumətinin dəstəyi nəticəsində Lissabon Zirvə görüşündə Dağlıq Qarabağ münasibətinin həll olunması barəsində prinsiplər qəbul edilmişdir. Mən çox məmnunam ki, bu prinsiplərin dəyişməz olduğunu Almaniya hökuməti də son vaxtlarda da daim qeyd edir. Bu gün yüksək əhval-ruhiyyə ilə qeyd etmək olar ki, ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündən sonra Minsk qrupunun həmsədrləri - Rusiya Federasiyası, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa bu sahədə xeyli işlər görüblər və yeni təkliflər veriblər. Bu təkliflərin həyata keçirilməsi Ermənistan-Azərbaycan münasibətinin sülh yolu ilə həll edilməsi sahəsində ciddi müsbət nəticələr verə bilər. Şübhə etmirik ki, bu məsələnin, yəni Azərbaycan üçün ən vacib olan Ermənistan-Azərbaycan münasibətinin həll olunmasında Almaniya bizimlə bundan sonra da daim əməkdaşlıq edəcək və biz Almaniyanın bu dəstəyindən istifadə edəcəyik.

Ölkələrimiz arasındakı iqtisadi əlaqələrin bugünkü vəziyyəti də razılıq hissi doğurur. Ancaq biz bunu həm Almaniya, həm də Azərbaycanın imkanları ilə müqayisə etsək bu əlaqələr hələ ki, istənilən səviyyədə

---

deyil. Hesab edirəm ki, hər iki tərəf mövcud olan imkanlardan daha da səmərəli istifadə etməlidir. Biz bu sahədə lazımi tədbirlər görürük və bundan sonra da görəcəyik. [270-271]

«Demineks» Şirkətinin Azərbaycanın neft yataqlarının birində başqa şirkətlərlə birlikdə fəaliyyət göstərməyə başlaması çox əlamətdar hadisədir. Güman edirəm ki, Almaniyanın başqa şirkətləri ilə də aparacağımız danışıqlar müsbət nəticəsinə verəcəkdir və iqtisadi əməkdaşlığımız bundan sonra daha da genişlənəcəkdir. Almaniya–Azərbaycan əlaqələrinin böyük gələcəyi var. Biz buna inanırıq və Azərbaycanda bu gələcəyi gerçəkləşdirmək üçün əlimizdən gələni edəcəyik.

Hörmətli səfir, siz 3 oktyabr gününün mənə üçün də əlamətdar olduğunu xatırlatdınız. Bu, həqiqətən belədir. Mənim həyatımda əlamətdar günlər çoxdur. Ancaq bunlardan ikisi ən əlamətdar gündür. Bunlar da dünyada baş vermiş böyük hadisələrə təsadüf edir. Bunlardan birincisi 14 iyul Fransa inqilabı, Bastiliya günü ilə eyni gündür. İkincisi də 3 oktyabr günüdür. Bu da Almaniyanın birləşməsi ilə bir günə düşür. Güman edirəm ki, bu təsadüf yaxşı təsadüfdür. Çünki həm Fransa inqilabına-Bastiliya gününə, həm də Almaniyanın birləşməsi gününə böyük hörmətim var. Həyatımdakı əlamətdar günlərin məhz bu günlərlə üst-üstə düşməsi məni yalnız sevindirə bilər. Mən təşəkkür edirəm.

Buraya toplaşan Almaniyanın dostlarını və alman xalqını bu böyük bayram münasibətilə təbrik edirəm. Sizin hər birinizə cansağlığı, səadət arzulayıram. Alman xalqına, Almaniyanın hökumətinə qarşısında duran bütün məsələlərin həll olunmasında uğurlar diləyirəm. Sağ olun. [271]

**RUSİYANIN VƏ AZƏRBAYCANIN XALQ
ARTİSTİ, MÜASİR DÖVRÜN GÖRKƏMLİ
MÜĞƏNNİSİ LYUDMİLA ZİKİNANIN
KONSERTİNDƏN SONRA SƏHNƏ
ARXASINDA ONUNLA GÖRÜŞDƏ
TƏBRİK SÖZLƏRİ**

Respublika sarayı

4 oktyabr 1997-ci il

Hörmətli Lyudmila Georgiyevna!

Mən sizə «Rusiya» Dövlət Akademik Rus Xalq Ansamblının müşayiəti ilə gözəl çıxışınıza görə təşəkkür edirəm. Xalq sizin üçün darıxmışdı, xalq sizi əvvəlkitək sevir. 25 il bundan öncə, buraya ilk dəfə gəldiyiniz vaxtlarda siz burada öz sənətinizə, öz şəxsiyyətinizə, öz səsinizə və mahnılarınıza, eyni zamanda Rusiyaya, rus xalqına məhəbbət və hörmət bəsləndiyini hiss etdiniz. Siz bunların hamısını 25 il əvvəl gördünüz. İndi biz müxtəlif ölkələrdəyik, vaxtilə tərkibində yaşamış olduğumuz ölkə daha yoxdur. Rusiyanın və Azərbaycanın, keçmişdə birlikdə olduğumuz respublikaların həyatında çox böyük dəyişikliklər baş vermişdir.

Lakin olduqca xoş, vacib və sevindirici haldır ki, bu hissələrin hamısı qalmışdır. Bu gün siz bunu hiss etdiniz. Bu sizə, sizin sənətinizə, səsinizə və mahnılarınıza, bütövlükdə rus mədəniyyətinə olan dərin hissələrdir, ona görə ki, siz həqiqi rus [272-273] mahnısı və musiqisinin məhz ən incə hissələrinin olduqca parlaq tərcümanısınız. Biz bir-birimizi lap çoxdan tanıyırdıq, mən sizinlə Bakıda da, Moskvada da görüşlərimizi xatırlayıram. 25 il bundan öncə biz başqa respublikanın artistinə Azərbaycanın xalq artisti adı verilməsi haqqında ilk dəfə olaraq qərar qəbul etdik. Bu qərar bizi daha sıx bağlayıb doğmalaşdırdı. Bir görəydiniz, konsert zamanı tamaşaçılarla sizin və ansamblınız arasında necə bir xoş ünsiyyət və necə bir yaxınlıq vardı. Bu yaxınlığı itirməmək, qoruyub saxlamaq çox vacibdir.

İndi bizim müxtəlif dövlətlərdə olmağımız zamanın hökmüdür, taleyin hökmüdür, burada təəccüblü bir şey yoxdur.

Mühüm olan bu deyil, başqa cəhətdir. Bir-birimizə olan dostluq hissələrini, qarşılıqlı rəğbəti və məhəbbəti qoruyub saxlamaq lazımdır. Bu gün bunlar həm sizin tərəfinizdən, həm də tamaşaçılar tərəfindən çox parlaq şəkildə nümayiş etdirildi.

Sizin Azərbaycana gəlişiniz, gözəl çıxışınız respublikamıza, xalqımıza, dövlətimizə çox dərin hörmətin ifadəsidir. Bununla eyni zamanda sizə göstərilmiş hörmət, salonda müxtəlif adamların, müxtəlif yaşlardan, müxtəlif millətlərdən olan adamların sizi hərərətli alqışlara, xoş hissələrə, gül-çiçəyə qərq etməsi sizə, sizin şəxsiyyətinizə, sizin sənətinizə çox yüksək ehtiram bəsləndiyinə sübutdur.

Siz gözəl müğənnisiniz, gözəl insansınız. [273]

**BAKIYA SƏFƏRƏ GƏLMİŞ
RUSIYANIN XARİCİ İŞLƏR
NAZİRİ YEVGENİ PRİMAKOVLA
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Prezident sarayı

7 oktyabr 1997-ci il

Hörmətli Yevgeni Maksimoviç!

Mən məmnun qaldığımı bildirirəm ki, Siz, Rusiya XİN-nin rəhbəri ölkələrimiz arasında ikitərəfli münasibətlər barəsində, bölgəmizə aid olan, habelə Ermənistan–Azərbaycan münasibətlərinin dincliklə aradan qaldırılması prosesi ilə bağlı bir çox məsələlər haqqında fikir mübadiləsi aparmaq üçün imkan tapıb Bakıya gəlmişsiniz.

Bu ilin iyulunda Moskvaya rəsmi səfərim, orada keçirilmiş görüşləri və danışıqları, xüsusən Rusiya prezidenti Boris Yeltsinlə aparılmış danışıqları xatırlatmaqla bir daha səfər zamanı Azərbaycan nümayəndə heyətinə göstərilmiş qayğıya görə, habelə imzalanmış dövlətlərarası və hökumətlərarası sənədlərə görə təşəkkürümü bildirirəm. Bu sənədlər respublikamızda bəyənilmiş və tamamilə dəstəklənmiş, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədr kimi, Rusiyanın vasitəçiliyinin konkret nəticələrə gətirib çıxaracağına daha böyük ümid və inam yaratmışdır. Azərbaycanda bunu da yüksək qiymətləndirirlər ki, Rusiya Lissabon Zirvə toplantısında bəyanat qəbul edilməsində çox mühüm rol oynadı. Bu bəyanat [274-275] gələcək danışıqlar və ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin fəaliyyəti üçün əsasla çevrilmişdir.

Ermənistan—Azərbaycan münasibətlərinin iki mərhələdə aradan qaldırılması haqqında ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin axıncı təkliflərinə müsbət münasibət bəslədiyimi bir daha təsdiqləyərək nəzərə çatdırmaq istəyirəm ki, bu təklifləri Azərbaycan tərəfi danışıqlar prosesinin gücləndirilməsi üçün əsas kimi qəbul etmişdir və bu barədə öz rəyini yazılı şəkildə təqdim etməyə hazırdır.

Mən Rusiya ilə Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlığı möhkəmlətməyin zəruriliyi barədə Moskvaya rəsmi səfərim zamanı verdiyim bəyanatlara da sadıq qaldığımı təsdiqləyərək vurğulayıram ki, ölkəmiz bu münasibətlərin inkişafı və möhkəmlənməsi üçün hər şeyi edəcəkdir. Ayrı-ayrı qeyri-rəsmi bəyanatlar bu münasibətlərə xələl gətirə bilməz. Bununla belə, elə məsələlər var ki, onlar ölkəmizi narahat edir. Bunlardan biri də böyük miqdarda Rusiya silahlarının Ermənistana qanunsuz göndərilməsi faktı ilə bağlıdır. Mən həmin faktın yoxlanmasını gücləndirməyin zəruriliyini bir daha nəzərə çatdırmaq istəyirəm.

Bu il avqustun 29-da Moskvada Rusiya ilə Ermənistan arasında imzalanmış müqavilənin bəzi müddəaları da ölkəmizdə narahatlıq doğurur. Bununla belə, hesab edirəm ki, bu məsələlər müzakirə və danışıqların mövzusu ola bilər, lakin ölkələrimiz arasında münasibətlərin strateji xarakterinə heç cür təsir göstərə bilməz. Mənim fikrimcə, Rusiya XİN başçısının indiki səfəri ölkələrimiz arasında münasibətləri bu il iyulun 3-də imzalanmış müqavilə əsasında daha da möhkəmləndirmək barədə fikir mübadiləsi üçün yaxşı imkandır və bu imkandan səmərəli istifadə olunacaqdır. Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, indiki, habelə bu görüşdən əvvəl olmuş faydalı və maraqlı söhbətimiz bu səfərin hər iki ölkə arasında münasibətlərin yaxşılaşmasına kömək edəcəkdir. [275]

AYBƏNİZ XANIM VƏKİLOVAYA

Hörmətli Aybəniz xanım!

Sizi 60 illik yubileyiniz münasibətilə salamlayır və ürəkdən təbrik edirəm.

Xalqımızın dahi şairi Səməd Vurğunun zəngin irsinin qorunub saxlanması və təbliğindəki xidmətləriniz əvəzsizdir. Sizin əməyiniz sayəsində sevimli şairimizin ev muzeyi Azərbaycan xalqının, poeziya pərəstişkarlarının mədəniyyət məbədinə çevrilmişdir. Siz Azərbaycanda təkcə böyük Səməd Vurğunun övladı kimi deyil, eləcə də öz prinsipiallığı, dəyanətli və dəyişməz mövqeyi ilə səciyyələnən bir insan kimi tanınırsınız.

İnanıram ki, müasir Azərbaycan poeziyasında bütöv bir mərhələ təşkil edən Səməd Vurğun yaradıcılığının təbliği işində əlinizdən gələni bundan sonra da əsirgəməyəcəksiniz.

Sizə möhkəm cansağlığı, nəcib işinizdə böyük uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 8 oktyabr 1997-ci il

[276]

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI SİLAHLI QÜVVƏLƏRİNİN ŞƏXSİ HEYƏTİNƏ

Hörmətli generallar, admirallar, zabitlər, gizirlər, miçmanlar, əsgərlər, matroslar!

Sizi Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələri günü münasibətilə ürəkdən təbrik edir, hər birinizə ən səmimi arzularımı bildirirəm.

Azərbaycanın suverenliyinin və dövlət müstəqilliyinin keşiyində duran Silahlı Qüvvələrimiz mövcud olduğu qısa vaxt ərzində ağır sınaqlarla qarşılaşsa da ruhdan düşməmiş, xalqımıza, dövlətimizə sədaqət nümayiş etdirmişdir.

Silahlı Qüvvələrimiz Vətən torpaqlarının müdafiəsi və işğal olunmuş ərazilərimizin azad edilməsi, dövlət müstəqilliyimizin qorunması naminə itkilər versə də, gələcəyə daim ümidlə, inamla baxmışdır. Bu bayram günündə şəhidlərimizin əziz xatirəsini bir daha yad edir, onların yaxınlarına, doğmalarına hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

Bizim güclü ordumuz olmalıdır. Ona görə də hər biriniz öz məsuliyyətinizi dərk etməli, Vətən, millət, müstəqil Azərbaycan qarşısında əsgəri borcunuzu şərəflə yerinə yetirməyə çalışmalısınız.

Biz Ermənistan—Azərbaycan münasibətinin sülh və danışıqlar yolu ilə başa çatması üçün bütün imkanlarımızdan istifadə edirik. Lakin düşmən öz çirkin niyyətindən əl çəkməzsə, siz Vətən torpağını qorumağa hər an hazır olmalısınız^[277-278], bunun üçün də döyüş hazırlığınızı yüksəltməli, peşəkarlığınızı artırmalı, müasir hərbi texnikanın sirlərinə dərinlən yiyələnməlisiniz.

Bilin ki, sizin hər birinizin arxanızda Azərbaycan dövləti və xalqı durmuşdur. Hərbi xidmətdə qazandığınız uğurlar Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin və ərazi bütövlüyünün qorunmasında mühüm rol oynayır.

Həminizə möhkəm cansağlığı, səadət, vətəni müdafiə etmək vəzifənizi yerinə yetirməkdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti,
Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı**

Bakı şəhəri, 8 oktyabr 1997-ci il

[278]

**AVROPA ŞURASININ ÜZVÜ OLAN
ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT VƏ HÖKUMƏT
BAŞÇILARININ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ
İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN STRASBURQA
YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL
BİNƏ HAVA LİMANINDA
JURNALİSTLƏRƏ QISA MÜSAHİBƏ**

9 oktyabr 1997-ci il

S u a l: Strasburqa səfərinizin ölkəmiz üçün əhəmiyyəti nədən ibarətdir?

C a v a b: Bu səfərin respublikamız üçün əhəmiyyəti çoxdur. Çünki Azərbaycan ilk dəfədir ki, Avropa Şurasının yüksək səviyyəli toplantısında iştirak edir. Bu, Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının ikinci zirvə görüşüdür. Şübhəsiz ki, Azərbaycan birinci görüşdə iştirak etməmişdir, çünki o vaxt Azərbaycanın Avropa Şurası ilə əlaqəsi yox idi. İndi Azərbaycana Avropa Şurasında qonaq statusu verilibdir və biz əməkdaşlıq edirik. Güman edirəm ki, biz Azərbaycanın Avropa Şurasına tam üzv qəbul edilməsinə nail olacağıq.

Azərbaycanın və Zaqafqazıyanın digər respublikalarının rəhbərləri Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının zirvə görüşünə dəvət olunublar. Bu, [279-280] əlamətdar bir hadisədir. Biz orada Azərbaycanın həm Avropaya mənsub olduğunu bir daha təsdiq edəcəyik, həm də ölkəmizin Avropa Şurasına daxil olması üçün yeni bir imkan əldə edəcəyik. Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət başçıları oraya toplaşirlar. Strasburqda eyni zamanda ikitərəfli görüşlər də olacaqdır. Bunların hamısı Azərbaycan üçün çox əhəmiyyətlidir. [280]

**AVROPA ŞURASININ PARLAMENT
ASSAMBLEYASININ PREZİDENTİ
XANIM LENİ FİŞERLƏ SÖHBƏTDƏN**

Strasburq, Avropa sarayı

9 oktyabr 1997-ci il

Leni Fişer: Hörmətli cənab prezident Heydər Əliyev! Sizi səmimi salamlayıram və Sizinlə yenidən görüşməkdən şad olduğumu bildirirəm. Sizə həyat yoldaşımın da ən xoş arzularını yetirərək deyirəm ki, Bakıda Rostropoviçin yubileyinə həsr edilmiş konsert onun çox xoşuna gəlmişdir. Bu, elə bir tədbir idi ki, biz heç vaxt onu unutmayacağıq.

Heydər Əliyev: Sizə və həyat yoldaşınıza təşəkkür edir, öz hörmət və ehtiramımı ona çatdırmağı xahiş edirəm və həmin konsertdə Sizin əriniz ilə birlikdə olmağınızdan çox məmnun qaldığımı bildirirəm.

Sizin regiondakı vəziyyətlə, o cümlədən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həlli sahəsində yeniliklərlə maraqlanmağımıza cavab olaraq bildirirəm ki, Bakıya səfərinizdən sonra Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həlli sahəsində yeniliklər var. Minsk qrupunun həmsədrləri olan ölkələrin – ABŞ, Rusiya və Fransa-nın prezidentləri Denverdə bəyanat qəbul etmişlər. Həmsədrlər münaqişənin həllinə dair öz təkliflərini bizə vermişlər. Biz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinə ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul olunmuş prinsiplər əsasında son qoyulmasına tərəfdarlıq və həmin təklifləri danışıqların [280-281] davam etdirilməsi üçün əsas kimi qəbul etmişik. Həmin təkliflərdə münaqişənin iki mərhələdə həlli nəzərdə tutulur. Bu təkliflərə əsasən birinci mərhələdə Azərbaycanın Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş altı rayonu azad olunmalı, Ermənistan silahlı qüvvələri həmin ərazilərdən çıxarılmalı, qaçqınlar öz doğma yerlərinə qaytarılmalıdır. İkinci mərhələdə isə Azərbaycan dövlətinin tərkibində Dağlıq Qarabağın statusu müəyyənləşdirilməli və eyni zamanda Şuşa, Laçın rayonları işğaldan azad edilməlidir. Azərbaycan tərəfi bu şərtlər əsasında danışıqları davam etdirməyə hazırdır.

Bir daha xatırladıram ki, Avropanın ayrılmaz hissəsi olan müstəqil Azərbaycan Respublikası qitənin strukturlarına inteqrasiya yolu tutubdur və Avropa Birliyi, Avropa komissiyası ilə yaxşı əməkdaşlıq edir. Biz Avropa Şurası ilə əlaqələrimizə böyük əhəmiyyət veririk və «Xüsusi dəvət olunmuş qonaq» statusu aldıqdan sonra əməkdaşlığımız xeyli genişlənişdir. Ancaq biz Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olmaq istəyirik və bunun üçün bütün tədbirləri görürük.

**AVROPA ŞURASININ PARLAMENT
ASSAMBLEYASININ FƏXRİ QONAQLAR
KİTABINA XATİRƏ SÖZLƏRİ:**

«Avropa Şurasının Parlament Assambleyası Avropada sülhün, əmin-amanlığın, demokratiyanın inkişafında görkəmli rol oynayır. Azərbaycan Avropa Şurası ilə əməkdaşlığa yüksək qiymət verir, Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olmaq üçün çalışır. Avropa Şurasına yeni uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

9 oktyabr 1997-ci il».

[282]

AVROPA ŞURASININ BAŞ KATİBİ DANIEL TARŞİS İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Strasburq, Avropa sarayı

9 oktyabr 1997-ci il

Daniel Tarşis: Hörmətli cənab prezident Heydər Əliyev! Sizi Fransa torpağında səmimi salamladığıma və prezident Jak Şirakin dəvətini qəbul edərək zirvə toplantısına gəlməyinizə çox şadam. Bildirirəm ki, Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Strasburq şəhərində – Avropa sarayında keçirilən ikinci zirvə görüşündə 46 dövlətin ali nümayəndələri, o cümlədən 26 prezident və 20 baş nazir iştirak edəcəkdir.

Biz Azərbaycanı Avropa strukturlarında görməyimizə şadıq. Siz Avropa Şurasının iki konvensiyasına qoşulmusunuz. Biz bir-birimizi getdikcə daha yaxşı tanıyıırıq. Mən Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına daxil olmasına hərtərəfli kömək göstərməyə hazırım.

Heydər Əliyev: Hörmətli cənab Tarşis! Bizi səmimiyyətlə salamladığınıza görə təşəkkür edirəm və bildirirəm ki, Azərbaycanın bu toplantıda iştirakına imkan yaranmasına çox şadam. Biz Avropa Şurasının bütün strukturlarında iştirak etmək istəyirik. Azərbaycan demokratik dövlət qurur. Bu, çətin işdir. Demokratik prinsipləri bəyan etmək və onları işdə həyata keçirmək başqa-başqa şeylərdir. Biz də [283-284] demokratik konstitusiyaya qəbul etmişik, çoxpartiyalılıq əsasında parlament seçmişik. Amma Avropa demokratiyasının səviyyəsinə çatmaq üçün vaxt lazımdır.

Mən Avropa Şurası ilə mövqeyimizin üst-üstə düşməsindən məmnun qaldığımı vurğulayaraq deyirəm ki, öz çıxışınızda Siz bizim Avropa Şurasının prinsiplərinə sadıq olmağımızı düzgün qiymətləndirdiniz. Mən respublikamızda müstəqil dövlət quruculuğunda, islahatların, o cümlədən demokratik islahatların aparılmasında qarşılaşdığımız çətinliklərdən söhbət açaraq qeyd etmək istəyirəm ki, bir neçə il əvvəl ölkədəki qeyri-sabitlik, dövlət çevrilişi cəhdləri həmin prosesləri ləngidirdi. İndi isə vəziyyət kökündən yaxşılaşmışdır. İctimai-siyasi sabitliyin bərqərar olması demokratik islahatlar yolunda uğurlu addımlar atmağa şərait yaratmışdır. Lakin ən başlıca çətinlik Ermənistan—Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlıdır. Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları ilə başladığı bu münaqişə nəticəsində respublikamızın ərazisinin 20 faizi işğal olunmuş, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovulub çıxarılmışdır və indi əksəriyyəti çadırlarda ağır şəraitdə yaşayır. Ölkəmizə çox böyük maddi və mənəvi zərər vurulmuşdur. Amma buna baxmayaraq, 1994-cü ilin mayında atəşkəs barədə saziş imzalamışıq və ona əməl edirik. Bir daha bildirirəm ki, respublikamızda ilk demokratik konstitusiyaya qəbul olunmuşdur, demokratik yolla seçilmiş parlament fəaliyyət göstərir. Daxili sabitliyin yaranması, atəşkəsə əməl olunması ölkədə islahatlara başlamağa imkan vermişdir. Biz bu işlərə MDB-nin üzvü olan digər dövlətlərdən gec başlasaq da, bir çox sahələrdə onlardan irəlidəyik. İslahatların həyata keçirilməsi, iqtisadiyyatın yenidən qurulması sahəsində əldə edilmiş nailiyyətlərimiz kifayət qədərdir. Biz dünya iqtisadiyyatına qovuşmaq yolunu tutmuşuq. Bizim prinsiplərimiz aydındır və [284-285] Azərbaycanın müstəqillik, demokratiya yolu ilə inkişafı dönməzdir.

Biz Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları üzündən 1988-ci ildən bəri davam edən, ərazimizin 20 faizinin erməni hərbi birləşmələri tərəfindən işğalına, milyon nəfərdən çox Azərbaycan vətəndaşının ağır qaçqın vəziyyətində çadırlarda yaşamasına səbəb olmuş Ermənistan—Azərbaycan münaqişəsinə yalnız sülh yolu ilə, ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısında qəbul edilmiş prinsiplər əsasında son qoyulmasını istəyirik. Biz inanırıq ki, məhz münaqişəni sülh yolu ilə nizama salmaq üçün yaradılmış ATƏT-in Minsk qrupu üzvlərinin köməyi ilə bu münaqişəyə tez bir zamanda son qoyacağıq. Bu baxımdan Minsk qrupu həmsədrələrinin son təklifi bizdə böyük ümidlər yaratmışdır.

Daniel Tarşis: Ümidvaram ki, münaqişə sülh yolu ilə həll olunacaqdır. Avropada Azərbaycana böyük maraq var və Dağlıq Qarabağ probleminin tezliklə aradan qaldırılacağına ümid bəsləyirəm. [285]

**STRASBURQ ŞƏHƏRİNİN MERİ POLAN Rİ
VƏ AŞAĞI REYN DEPARTAMENTİ BAŞ
ŞURASININ PREZİDENTİ DANİEL
HOYFFELİN AVROPA ŞURASININ
İKİNCİ ZİRVƏ GÖRÜŞÜ İŞTİRAKÇILARININ
ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL ETDİKLƏRİ RƏSMİ
QƏBULDAKI GÖRÜŞLƏRDƏ*
SÖHBƏTDƏN**

Strasburq, Avropa sarayı

9 oktyabr 1997-ci il

T a r y a H a l o n e n: Hörmətli cənab prezident Heydər Əliyev! Finlandiya ATƏT-in Minsk qrupunun sədri olarkən, 1996-cı ilin noyabrında Bakıya səfərimi və Sizinlə görüşümü məmnunluqla xatırlayıram. Ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi sahəsində imkanlar var və mənim hökumətim qarşılıqlı əlaqələrin inkişafına maraq göstərir. Ermənistan—Azərbaycan münaqişəsinin tezliklə sülh yolu ilə aradan qaldırılmasını arzuladığımı vurğulayaraq bildirirəm ki, mənim ölkəm bu problemin Lissabon prinsipləri əsasında həllinə tərəfdardır. [286-287]

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli Finlandiya xarici işlər naziri xanım Halonen, Sizinlə yenidən görüşməyimə şadam. Ermənistan—Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli sahəsindəki vəziyyətdən danışıraq bildirirəm ki, ATƏT-in Minsk qrupuna üç həmsədr təyin edildikdən sonra bu qrup öz fəallığını artırmışdır. Onlar münaqişənin həllinə dair öz təkliflərini vermişlər və Azərbaycan tərəfi sülh danışıqlarını intensivləşdirmək üçün həmin təklifləri əsas kimi qəbul etmişdir. Mən habelə vurğulayıram ki, Minsk qrupunun üzvü kimi Finlandiyanın da bu münaqişənin həllində daha fəal iştirak etməsini arzu edirəm.

P e t r u L u ç i n s k i: Moldova ilə Azərbaycan arasında əvvəlki əlaqələri bərpa edib daha da genişləndirməyin hər iki ölkə üçün faydalı olduğunu vurğulayıram. Avrasiya nəqliyyat dəhlizindən istifadə etməyə mənim ölkəm də maraq göstərir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Müstəqillik qazanmış ölkələrimizin əməkdaşlığının yeni şəraitdə davam etdirilməsi barədə deyilən fikirlərlə razıyam söyləyərək, iqtisadi əlaqələrin əhəmiyyətini xüsusilə vurğulayıram. Bir daha qeyd edirəm ki, Avrasiya nəqliyyat dəhlizi çox perspektivlidir və bu, Avropanı Mərkəzi Asiya ilə birləşdirən ən qısa, əlverişli və təhlükəsiz yoldur. Həmin nəqliyyat dəhlizi hazırda işləyir və Avropanın bir çox dövlətləri ondan istifadəyə böyük maraq göstərirlər. Bu, Moldova üçün də faydalı olardı.

J a n S e t l e n j e (Avropa Şurasında Fransa nümayəndə heyəti rəhbərinin müavini): Cənab Prezident Heydər Əliyev! Sizi səmimiyyətlə salamlayıram. Bildirirəm ki, bu ilin mayında ölkənizə etdiyim səfərdən məmnun qalmışam və indi Fransada – Strasburqda Azərbaycan prezidenti ilə yenidən görüşməyimdən çox şadam. Mən Azərbaycanın tezliklə Avropa Şurasına daxil olmasını arzulayıram və Fransa bu məsələdə öz köməyini göstərəcəkdir. [287-288]

H e y d ə r Ə l i y e v: Cənab Setlenje, səmimi sözlər üçün təşəkkür edirəm. Azərbaycan ilk dəfədir ki, Avropa Şurasının zirvə tədbirində iştirak edir və bunu yüksək qiymətləndirir. Azərbaycan Avropanın bütün strukturlarında iştirak etməyə çalışır, o cümlədən Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olmaq istəyir. Bu, hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurmaq yolu tutmuş müstəqil Azərbaycan Respublikasının öz siyasətində üstünlük verdiyi istiqamətlərdən biridir. [288]

* □□□□□□□□ Moldova prezidenti Petru Luçinski və Finlandiyanın xarici işlər naziri Xanım Tarya Halonen iştirak etmişlər.

**AZƏRBAYCAN, UKRAYNA, GÜRCÜSTAN
VƏ MOLDOVA PREZİDENTLƏRİNİN
GÖRÜŞÜNDƏ* SƏMİMİ SÖHBƏT VƏ
FİKİR MÜBADİLƏSİNDƏN**

Strasburq, «Sofitel» oteli

10 oktyabr 1997-ci il

Görüş başlanmazdan əvvəl jurnalistlərin Azərbaycan və Ukraynanın dövlət başçalarına müraciəti:

Hörmətli cənab Əliyev və cənab Kuçma!

Xahiş edirik ki, Avropa Şurasının ikinci zirvə görüşü barədə fikirlərinizi söyləyəsini.

Heydər Əliyev: Avropa Şurası ilə əlaqələrin səviyyəsi baxımından Azərbaycan və Ukraynanın vəziyyəti başqa-başqadır. Ukrayna Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvüdür. Azərbaycan isə, Zaqafqaziyanın digər respublikaları kimi, xüsusi dəvət olunmuş qonaq statusuna malikdir. Ona görə biz də üzv ölkələr sırasında olmaq istəyirik. Bu, bizim konkret, necə deyərlər, milli məqsədimizdir. Toplantının Ümumavropa, ümumdünya əhəmiyyətinə gəldikdə isə Avropa Şurasının ikinci zirvə görüşünün ölkələr arasında əlaqələrin [289-290] daha da inkişafında, integrasiyasının güclənməsində böyük rolu var.

Leonid Kuçma: Mən Avropa Şurasının ikinci zirvə toplantısını birləşmiş, vahid Avropa yaradılması yolunda növbəti addım kimi qiymətləndirirəm.

Leonid Kuçma, Eduard Şevardnadze, Petru Luçinski:

Hörmətli cənab Heydər Əliyev, Sizi daha bir nəvənin dünyaya gəlməsi münasibətilə ürəkdən təbrik edirik.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Təşəkkür edirəm.

Səhər yeməyi süfrəsi arxasında, dostluq və mehribanlıq şəraitində keçən görüşdə ölkələrimiz arasında əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsi baxımından qarşılıqlı maraq doğuran bir çox məsələlər barəsində ətraflı fikir mübadiləsi aparıldı.

...Mən Xəzərin statusu ilə bağlı məsələyə bir daha aydınlıq gətirərək bildirirəm ki, biz Xəzərin sərvətlərindən istifadə olunmasında vaxtilə müəyyən edilmiş sektor bölgüsünü düzgün və məqbul sayırıq.

Söhbət zamanı Xəzərdəki yataqlardan çıxarılaçaq neftin ixracı üçün çəkiləcək boru kəmərlərinin marşrutları məsələsi də diqqət mərkəzində oldu.

Tərəflər Avropanı Mərkəzi Asiya ilə birləşdirən Avrasiya, Transqafqaz nəqliyyat dəhlizinin fəaliyyəti və ondan istifadə barədə də fikir mübadiləsi etdilər. Ukrayna və Moldova rəhbərləri öz ölkələrinin bu nəqliyyat marşrutuna böyük maraq göstərdiklərini vurğuladılar.

Görüş iştirakçılarının fikrincə, həmin nəqliyyat dəhlizindən istifadə sahəsində əməkdaşlıq ölkələrimiz arasında əlaqələrin genişləndirilməsi, xüsusən iqtisadi imkanların tam həyata keçirilməsi üçün yaxşı əsasdır.

Prezidentlər təhlükəsizlik məsələlərini də müzakirə edərək bu sahədə dördtərəfli əməkdaşlığı gücləndirməyin zəruriliyini vurğuladılar. Ölkələrimizin ATƏT-də, digər Avropa və Atlan[290-291]tika qurumlarında, həmçinin Avropa –Atlantika Tərəfdaşlıq Şurası və NATO-nun «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramı çərçivəsində əməkdaşlığının perspektivləri qeyd olundu.

Dövlət başçıları Avropada, o cümlədən Qafqazdakı münaqişələrdən narahatlıqlarını ifadə edərək belə bir yekdil fikir söylədilər ki, münaqişələr, mübahisəli problemlər tezliklə və sülh yolu ilə aradan qaldırılmalıdır. Prezidentlər təcavüzkar millətçiliyə, separatizmə və beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizənin zəruriliyini vurğuladılar.

Görüş iştirakçıları müzakirə olunan məsələlər barədə dialoqu müxtəlif səviyyələrdə davam etdirmək haqqında razılığa gəldilər.

Tərəflər görüşün yekunlarına dair birgə rəsmi məlumat qəbul etdilər.

* * *

---

* Görüşdə Ukrayna prezidenti Leonid Kuçma, Gürcüstan prezidenti Eduard Şevardnadze, Moldova prezidenti Petru Luçinski və həmin ölkələrin xarici işlər nazirləri iştirak etmişlər.

GUAM TƏŞKİLATININ YARADILMASI BARƏDƏ BƏYANAT:

H ə s ə n H ə s ə n o v (Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri; jurnalistlərə müraciət-lə): dördtərəfli görüşü və birgə rəsmi məlumatı şərh edərək bildirirəm ki, «Avropada adi silahla-rın azaldılması haqqında müqavilə»nin cinah sənədi müzakirə olunduqdan sonra həmin sənədə münasibətdə eyni mövqedə dayanan ölkələrdən – Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan və Moldova-dan ibarət qeyri-rəsmi «dördlər qrupu» yaradıldı. O öz rolunu oynadı, yəni hər bir tərəf öz məsələlərini həll edə bildi. Bu və ya digər beynəlxalq təşkilatlarda hansısa hüquqi öhdəliklərə, nizamnaməyə deyil, siyasi iradəyə əsaslanan qeyri-formal birliklərin yaranmasına dair misallar çoxdur. Şərti olaraq GUAM (Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan və Moldova) adlandırılan «dördlər qrupu» məhz belə birlikdir. [291-292]

Bu çərçivədə prezidentlərin və xarici işlər nazirlərinin görüşü ilk dəfə keçirilmişdir. Azərbaycan, Ukrayna, Gürcüstan və Moldova prezidentlərinin bu görüşünün yekunlarına dair birgə rəsmi məlumatda tərəflərin müzakirə etdikləri məsələlər demək olar, bütünlüklə öz əksini tapmışdır. Məsələn, Transqafqaz nəqliyyat dəhlizi Moldova və Ukraynadan məsafəcə uzaq olsa da, onlar Mərkəzi Asiyaya çıxmaq ba-xımından buna böyük maraq göstərirlər. Bu nəqliyyat dəhlizini Şərqlə Qərbi birləşdirən orta materik xətti də adlandırmaq olar. Onun çox böyük perspektivi var, belə ki, məsafəcə daha qısa olmaqla yanaşı, həm də il boyu işləyir.

Görüşdə Azərbaycandan çəkiləcək neft kəmərlərinin potensial imkanları haqqında da söhbət get-mişdir. Krimda konfrans keçirilməsi barədə Ukraynanın təşəbbüsü də maraqlıdır. Bu səviyyədə konfrans ilk dəfə keçiriləcəkdir. Məlum olduğu kimi, Qara dəniz və Baltik dənizi regionu ölkələrinin iqtisadi əməkdaşlıq təşkilatları mövcuddur. Azərbaycan Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvüdür. Bu baxımdan həmin konfrans Azərbaycan üçün də bilavasitə əhəmiyyət kəsb edir.

Görüşdə təhlükəsizlik məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Qafqaz təkcə coğrafi anlayış kimi deyil, həm də siyasi mənada NATO-da müzakirə mövzusunə çevrilmişdir. Məsələn, oktyabrın 10-da dörd prezidentin görüşü keçirilərkən Brüsseldə NATO ölkələrinin xarici işlər nazirlərinin müavinləri ilk dəfə olaraq «Qafqaz və Avropa təhlükəsizliyi sistemində onun yeri və rolu» məsələsini müzakirə etmişlər. [292]

**DANİMARKANIN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ,
ATƏT-İN SƏDRİ NİYELS PETERSENLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Strasburq, Avropa sarayı

10 oktyabr 1997-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli cənab Petersen! Sizi salamlayıram və bildirirəm ki, ATƏT-in sədri kimi Sizinlə görüşməyimə çox şadam. Bu görüşümüzdə Minsk qrupunun fəaliyyətindən, habelə ölkələrimiz arasında ikitərəfli əməkdaşlıq məsələlərindən danışmaq istədim.

Niyels Petersen: Biz Minsk qrupu çərçivəsində Azərbaycana hər cür kömək etmək istəyirik və mən Minsk qrupu həmsədrlərinin verdikləri təkliflərdən xəbərdaram.

Heydər Əliyev: Ola bilər, sonradan həmsədrlərin təkliflərində düzəlişlər olsun, amma indiki halda biz sülh danışıqlarını intensivləşdirmək üçün onları əsas kimi qəbul etmişik.

Ermənistan—Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması sahəsində ATƏT-in fəaliyyətindən söhbət açaraq vurğulayıram ki, bu təşkilat 1995-ci ildə Budapeştdə böyük iş görmüşdür, 1996-cı ildə Lisabonda isə münaqişənin sülh yolu ilə həllinin üç prinsipi qəbul olunmuşdur.

Cənab Petersen! Mən istədim ki, ATƏT-in indiki sədri kimi siz də bu münaqişənin aradan qaldırılmasına kömək göstərsiniz. Azərbaycana gəlin, onda münaqişə ilə bağlı məsələlərlə yerində tanış ola bilərsiniz. [293-294]

Niyels Petersen: Hörmətli cənab Prezident, Minsk qrupunun fəaliyyətini müsbət qiymətləndirdiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. Ermənistan—Azərbaycan münaqişəsinə son qoyulması yolunda müəyyən irəliləyişin nəzərə çarpmasından çox şad olduğumu bildirirəm və bu işdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi Sizin şəxsi xidmətinizin böyük olduğunu vurğulayıram. Sizə məlumat verirəm ki, vəziyyətlə tanış olmaq üçün regiona gəlmək niyyətindəyəm. Hərtərəfli əməkdaşlıq məsələlərindən danışarkən Danimarkanın xarici işlər naziri kimi bildirmək istəyirəm ki, Danimarka Azərbaycanla iqtisadi əlaqələrə maraq göstərir. Bundan əlavə, mənim ölkəm respublikanıza, ilk növbədə qaçqınlara humanitar yardım etmək istəyir.

Heydər Əliyev: Biz ölkəmizin Böyük Britaniyadakı səfiri Mahmud Məmmədquliyevi həm də Danimarkada Azərbaycanın səfiri təyin etmişik. O öz etimadnaməsini təqdim etmək üçün tezliklə sizin ölkənizə gələcəkdir. Görüşümüzün sonunda, hörmətli nazir, Sizi bir daha respublikamıza səfərə dəvət edirəm. [294]

**FRANSA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
JAK ŞİRAKIN ADINDAN AVROPA
ŞURASININ ZİRVƏ TOPLANTISI
İSTİRAKÇILARININ ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL
OLUNMUŞ RƏSMİ ZİYAFƏT ZAMANI
SLOVAKİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
MİXAİL KOVAÇ, MAKEDONİYA
RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
KİRO QLIQOROV, AVROPA ŞURASI
PARLAMENTİ ASSAMBLEYASININ
PREZİDENTİ XANIM LENİ FİŞER VƏ
MƏRASİMİN BİR SIRA DİGƏR
İSTİRAKÇILARI İLƏ SÖHBƏTDƏN**

Strasburq, Avropa sarayı

10 oktyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab Kovaç, cənab Qliqorov və xanım Fişer!

Avropa Şurasının ikinci zirvə görüşü iştirakçılarının şərəfinə Fransa prezidenti Jak Şirakin adından təşkil olunmuş bu mötəbər rəsmi ziyafətdə sizinlə görüşməyimdən və səmimi söhbət etmək imkanı qazanmağımdan çox razıyam və buna görə də təşəkkürümü bildirirəm. Söhbət zamanı sizin ölkəmizin daxili ictimai-siyasi vəziyyəti ilə, iqtisadiyyatın yenidən qurulması sahəsində görülən tədbirlərlə, xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi, neft müqavilələrinin həyata keçirilməsi gedişi ilə maraqlanmağımız, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması məsələsinə daha çox toxunmağınız mənim çox xoşuma gəldiyindən və məni razı saldığından bütün bu məsələlər ətrafında ətraflı məlumat vermək fikrindəyəm. Çünki bu məsələlər mənim ölkəmin həyati mənafehləri ilə sıx bağlıdır və bunlar barədə respublikamızın düzgün və obyektiv mövqeyindən bütün dünya ictimaiyyətinin dolğun xəbər tutması vaxtı çoxdan çatmışdır. Bildirirəm ki, Azərbaycan hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruluşu, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedir. Biz bütün ölkələrlə, o cümlədən Avropa dövlətləri ilə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr yaratmağa çalışırıq. Azərbaycan sülhsevər ölkədir və uzun müddət davam edən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin də sülh yolu ilə, ədalətlə aradan qaldırılmasını istəyir. Biz regionumuzda, Avropada və bütün dünyada sülh və əmin-amanlıq olmasını arzulayırıq. Ona görə də Avropanın bütün strukturları ilə əlaqələr yaratmağa çalışır, o cümlədən Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü statusu almaq istəyirik.

Səmimi söhbət üçün bir daha təşəkkür edirəm. [296]

**AVROPA BİRLİYİ
İQTİSADI KOMİSSİYASININ
SƏDRİ JAK SANTER İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Strasburq, Avropa sarayı

10 oktyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab Santer! Məni səmimi salamladığınıza və ünvanıma söylədiyiniz xoş sözlərə görə təşəkkür edirəm. Brüsseldə Sizinlə görüşümüzü xatırladaraq apardığımız danışıqlardan razı qaldığımı bildirirəm. Biz Avropa strukturlarına daxil olmağımıza çox şadıq, Avropa Şurasının bugünkü zirvə görüşündə biz qonaq kimi iştirak edirik, ancaq ümidvarıq ki, yaxın gələcəkdə bu təşkilatın bərabərhüquqlu üzvü olacağıq. Bildirirəm ki, şəxsən mən Avropa strukturları ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin indiki səviyyəsindən prinsip etibarilə razıyam.

Respublikamız Avropa Birliyinin komissiyası ilə əlaqələri daha da genişləndirmək istəyir. TRASEKA proqramı uğurla həyata keçirilir. Transqafqaz nəqliyyat dəhlizi qısa müddət ərzində Azərbaycanı, bütünlükdə Qafqazı, Avropanı birləşdirmişdir. Xatırladıram ki, Azərbaycan, Gürcüstan, Türkmənistan və Özbəkistan həmin dəhlizin yaradılması haqqında saziş imzalamışlar.

Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı yataqlardan çıxarılaçaq neftin nəqli məsələsinə toxunarkən bunları demək [297-298] olar: biz xarici neft şirkətləri ilə ilk müqaviləni 1994-cü ilin sentyabrında imzalamışdıq. İlk neftin ixracı üçün iki boru kəmərinin marşrutları müəyyən edilmişdir. Hazırda əsas boru kəmərinin marşrutu müzakirə olunur. Azərbaycanın imzaladığı neft müqavilələrində Avropa ölkələrinin iri şirkətləri də iştirak edirlər. Ona görə də istəyirik ki, əsas kəmərdə nefti Avropaya nəql etməyə imkan versin.

Ölkəmizdə həyata keçirilən iqtisadi islahatlardan danışarkən vurğulamaq olar ki, MDB-yə daxil olan digər ölkələrə nisbətən Azərbaycanda islahatlara müəyyən səbəblərə görə gec başlanmasına baxmayaraq, mühüm nəticələr əldə edilmişdir. İqtisadiyyatda dirçəliş başlanmış, inflyasiyanın səviyyəsi sıfır həddinə endirilmişdir. Özəlləşdirmə proqramı həyata keçirilir və bu prosesdə xarici ölkələrin hüquqi və fiziki şəxsləri də iştirak edə bilər. Torpaq islahatı haqqında radikal qanun qəbul edilmişdir. Azərbaycan dünya iqtisadiyyatına qovuşmaq xətti götürmüşdür. Xarici investisiyaları ölkəmizə cəlb etmək üçün əlverişli hüquqi-normativ baza yaradılmışdır. Biz Avropa Birliyi ilə əlaqələrin daha da genişləndirilməsinə xüsusi əhəmiyyət veririk.

Ermənistan—Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması ilə bağlı məsələlər barədə danışarkən bunları demək olar ki, ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə bu problemin sülh yolu ilə həllinə dair qəbul olunmuş prinsiplər, Minsk qrupu həmsədrlərinin təklifləri münaqişənin sülh yolu ilə həll olunacağına ümidləri artırmışdır. Azərbaycan tərəfi hərbi əməliyyatların yenidən başlanmaması, münaqişəyə Lissabon prinsipləri əsasında sülh yolu ilə son qoyulması üçün əlindən gələni edəcəkdir. Biz istəyirik ki, Avropanın bu hissəsində də sülh və əmin-amanlıq olsun.

Bizim Xəzər dənizinin statusu ilə bağlı mövqeyimizə gəlincə onu deyə bilərəm ki, biz sektor bölgüsünü düzgün hesab edirik. Bir daha xatırladıram ki, Xəzər dənizindəki neft yataqları vaxtilə məhz Azərbaycan alimləri və mütəxəssisləri tərəfindən kəşf olunmuşdur və dənizdən ilk nefti də yarım əsr əvvəl biz çıxarmışdıq. Bildirirəm ki, Xəzərin statusu ilə bağlı fikir ayrılıqlarını biz danışıqlar yolu ilə həll etməyin tərəfdarıyıq.

J a k S a n t e r: Hörmətli cənab Prezident, ətraflı məlumat üçün Sizə təşəkkür edirəm. Əmin ola bilərsiniz ki, biz Azərbaycanla həmişə maraqlıyıq. Sizin ölkənizə Avropada maraq çox yüksəkdir. Biz əməkdaşlığımızı davam etdirəcəyik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Cənab Santer, ölkəmiz haqqında söylədiyiniz xoş sözlərə görə sizə təşəkkürümü bildirirəm və Sizi Azərbaycana səfərə dəvət edirəm. [299]

**AVROPA ŞURASININ ÜZVÜ OLAN
ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT VƏ HÖKUMƏT
BAŞÇILARININ FRANSADA KEÇİRİLƏN
İKİNCİ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNƏ GƏLMİŞ
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİ MÜŞAYİƏT
EDƏN AZƏRBAYCAN NÜMAYƏNDƏ
HEYƏTİNİN ÜZVLƏRİ VƏ RESPUBLİKAMIZIN
KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN
TƏMSİLCİLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Strasburq, «Sofitel» oteli

10 oktyabr 1997-ci il

Həsən Həsənov (Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri): Azərbaycan Respublikasının möhtərəm prezidenti cənab Heydər Əliyev! İcəzə verin Sizi bu gün Fransa torpağında işə başlayan Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin mötəbər məclisində – ikinci zirvə görüşündə iştirak etmək üçün gəlişiniz münasibətilə görüş iştirakçıları adından səmimi qəlbdən təbrik edirəm, Sizə möhkəm cansağlığı, müstəqil dövlətimizin, xalqımızın işıqlı gələcəyi naminə yorulmaz fəaliyyətinizdə daha böyük uğurlar arzulayım. Mənim üçün bunu da xüsusilə qeyd etmək xoşdur ki, Sizin bu görüşə gəlməyiniz ən əlamətdar günlərdən birinə – Azərbaycan Prezidenti kimi and içdiyiniz bir günə təsadüf edir. Mən bu münasibətlə də Sizi təbrik edirəm və bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, Sizin prezidentliyinizin, xalq qarşı [300-301]sında and içmə mərasiminizin düz dörd ili tamam olur. Çox əlamətdardır ki, dörd il əvvəl and içdiyiniz zaman xalqa verdiyiniz vədlərin həyata keçirilməsinin hamımız bu gün şahidiyik.

Dörd il ərzində Azərbaycanın keçdiyi yol nəticəsində Siz indi Avropanın ən görkəmli siyasi xadimi-siniz, Azərbaycan Avropanın ən məşhur dövlətidir. Əgər dörd il bundan əvvəl Azərbaycanda xarici siyasət sıfırdan başlayırdısa, bu gün demək olar ki, Azərbaycanın xarici siyasətini bütün dünya hamılıqla qəbul edir və bəyənir.

Mən bu gün İsveçrənin xarici işlər naziri Kutti ilə söhbət etmişəm. O dedi ki, bir neçə il bundan əvvəl Avropada Azərbaycanın imici mənfə idi. Kimsə Azərbaycanı nə tanıyır, nə də normal dövlət kimi qəbul edirdi. Dörd il ərzində keçdiyiniz yol nəticəsində bu gün Azərbaycan Avropanın ən qabaqcıl dövlətlərindəndir. Heydər Əliyev Avropanın ən görkəmli siyasi xadimlərindən biridir.

Bu, sadə söz deyil, bir il ərzində ATƏT-ə sədrlik etmiş şəxsin sözüdür. Bitərəfliyi, obyektivliyi ilə tarixə düşən dövlətin prezidenti olmuş bir şəxsin sözüdür. Hazırda İsveçrənin xarici işlər naziri kimi o, dediyi sözün nəinki məsuliyyətini, həm də dərinliyini və tarixi mənasını tam dərk edərək bunu söyləyir. Ola bilsin, bunu biz öz sözlərimizlə də deyə bilərdik. Amma Strasburqda məhz onun sözü ilə demək istədim. Cənab Prezident, Siz daha çox sözlərə layiqsiniz və bəlkə də hamı ürək sözlərini demək istəyir. Sizi bir daha ürəkdən təbrik edir, Sizə cansağlığı, uğurlar arzulayıram.

Biz fəxr edirik ki, Heydər Əliyevin yanındaıy. Fəxr edirik ki, Heydər Əliyevin zamanəsində fəaliyyət göstəririk. Fəxr edirik ki, Sizin arxanızca addımlayıy. Sizin göstərişlərinizi həyata keçiririk.

Heydər Əliyev: Mənim haqqımda deyilən səmimi sözlərə görə ürəkdən təşəkkür edirəm. [301-302]

Bu gün doğrudan da əlamətdar gündür, ancaq mən istəmirdim ki, siz zəhmət çəkib gələsiniz. Bir halda ki, gəlmisiniz, sağ olun.

Bir şey deyə bilərəm ki, bəli, dörd il bundan öncə həmin bu gün mən xalqın qarşısında and içmişəm və xoşbəxtəm ki, andıma sadıqəm. Verdiyim sözlərin hamısını yerinə yetirmişəm və yetirirəm.

Əgər bu gün biz dünyada, Avropada indi mövcud olan yeri tuturuqsa və respublikanın qarşısında duran vəzifələri bu səviyyədə yerinə yetirə biliriksə, demək, mən içdiyim anda əməl edirəm, onu əməli surətdə həyata keçirirəm və bundan sonra da həyata keçirəcəyəm. Sağ olun.

Şadman Hüseynov (Milli Məclisin deputatı):

Cənab Prezident, mən də həmin sözlərə qoşuluram. Biz Sizin xarici siyasətdə əldə etdiyiniz uğurlara sevinir və xarici siyasətinizi dəstəkləyirik. Sizə cansağlığı arzulayıy. Arzumuz budur ki, belə uğurlu səfərləriniz çox olsun və normal müxalifətin nümayəndələri də həmişə Sizin yanınızda olsunlar.

Heydər Əliyev: Mən dörd ildə təkcə bir şeyə hələ ki nail ola bilməmişəm. Şübhəsiz ki, bu mən-dən asılı deyildir. Ancaq mən çalışmışam ki, Azərbaycanda normal müxalifət olsun. Əgər biz demokratik dövlətiksə, şübhəsiz, bizdə müxalifət də olmalıdır. Müxalifət də normal olmalıdır. Ümummillə dəyərlər, ümummillə mənafe uğrunda bütün xalq, müxalifət də, iqtidar da birləşməlidir. Ancaq bəzi məsələlərdə, ola bilər, bir çox məsələlərdə müxalifətin fikri iqtidarın fikri ilə uyğun olmasın, yaxud üst-üstə

---

düşməsin. Bu təbiidir və belə də ola bilər. Əgər müxalifət normal olarsa, bu, cəmiyyətin xeyrinədir, iqtidarın da xeyrinədir. Ona görə də mən çox arzu edirəm, görürəm, bu da olacaqdır. Başqa yolu yoxdur, çünki Azərbaycanda ilk demokratiya addımları atılanda həm iqtidar tərəfindən, həm də müxalifət tərəfin[302-303]dən çox səhvlərə yol verilibdir. Ona görə də normal müxalifət hələ ki, istənilən qədər formalaşmayıbdır. Mən çox arzu edirəm ki, formalaşsın. Onda müxalifət həmişə prezidentin yanında olacaqdır. İnşallah, bu da olacaqdır. Azərbaycanda hər şey olacaqdır, narahat olmayın.

**ERMƏNİSTAN PREZİDENTİ İLƏ
GÖRÜŞDƏN SONRA TÜRKİYƏNİN
«SABAH» QƏZETİ MÜXBİRİNİN
ERMƏNİSTAN–AZƏRBAYCAN
MÜNAQİŞƏSİNİN HƏLLİ BARƏDƏ
SUALINA CAVAB**

Strasburq, Avropa sarayı

10 oktyabr 1997-ci il

Bu münaqişənin həlli barədə Minsk qrupunun son planı var. Burada problemin iki mərhələdə həlli nəzərdə tutulur. Birinci mərhələdə Azərbaycanın Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş altı inzibati rayonundan qoşunlar çıxarılmalı, həmin rayonların vətəndaşları oraya qayıtmalıdır. Bu rayonlar işğalçı qoşunlardan tamamilə azad ediləndən sonra ikinci mərhələ gəlir: Dağlıq Qarabağa status verilməsi, Laçın və Şuşa rayonlarının azad olunması. Ermənistan tərəfi də bu modeli qəbul edir. [304]

**AZƏRBAYCAN VƏ ERMƏNİSTAN
PREZİDENTLƏRİNİN GÖRÜŞÜNDƏ
ERMƏNİSTAN–AZƏRBAYCAN
MÜNAQİŞƏSİNİN ARADAN
QALDIRILMASINA DAİR
MÜZAKİRƏ VƏ DANIŞIQLARIN
YEKUNU BARƏDƏ MƏLUMATIN VƏ
MƏTBUAT ÜÇÜN BİRGƏ BƏYANATIN
MƏTNİNİN ELAN EDİLMƏSİ**

Strasburq, Avropa sarayı

10 oktyabr 1997-ci il

Dövlət başçıları Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması məsələlərini müzakirə etdilər. Prezidentlər münaqişənin həllinə dair ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin verdikləri son təkliflərlə razı olduqlarını bildirdilər.

Görüş zamanı belə bir fikir ifadə olundu ki, Ermənistan –Azərbaycan münaqişəsi yalnız sülh yolu ilə aradan qaldırıla bilər və bu proses ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplərə əsaslanmalıdır.

Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri Minsk qrupunun və onun həmsədrlərinin münaqişənin həlli sahəsindəki fəaliyyətini müsbət qiymətləndirdilər. [305-306]

BİRGƏ BƏYANATIN MƏTNİ:

«Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının xarici işlər nazirlikləri Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin və Ermənistan prezidenti Levon Ter-Petrosyanın danışıqlarının yekunu barədə mətbuat üçün aşağıdakı bəyanatı verməyə vəkil edilmişlər.

Azərbaycan və Ermənistan, əvvəllər olduğu kimi, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini siyasi vasitələrlə, ilk növbədə danışıqlar yolu ilə həll etməyə sadıqdırlar.

Azərbaycan və Ermənistan belə hesab edirlər ki, Minsk Konfransı həmsədrlərinin Minsk qrupu çərçivəsində göstərdikləri fəallıq münaqişəyə cəlb olunmuş bütün tərəflərin konstruktivliyi şəraitində həmin münaqişənin aradan qaldırılması işində real irəliləyişlərə nail olmağa imkan verə biləcək bazanın yaranmasına yönəldilmişdir.

Azərbaycan və Ermənistan belə hesab edirlər ki, Minsk qrupu həmsədrlərinin son təklifləri Minsk qrupu çərçivəsində danışıqların yenidən başlanması üçün ümidverici əsasdır». [306]

**BOLQARISTAN PREZİDENTİ
PETER STOYANOV İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏTDƏN**

Strasburq, Avropa sarayı

10 oktyabr 1997-ci il

Peter Stoyanov: Hörmətli cənab Əliyev! Sizin simanızda Azərbaycanın lideri ilə görüşdən məmnunluq duyduğumu vurğulayıram. Bildirirəm ki, Sizin 1995-ci ildə Sofiyaya rəsmi səfərinizi yaxşı xatırlayıram. Biz həmin səfər zamanı imzalanmış sazişləri hazırda yerinə yetiririk. Bununla belə Azərbaycanla iqtisadi əlaqələri daha da genişləndirmək istəyirik. Bundan ötrü isə imkanlar çoxdur, biz ikitərəfli əlaqələrlə yanaşı, TRASEKA proqramı çərçivəsində də əməkdaşlıq edə bilərik. Mənim ölkəm Avropanı Mərkəzi Asiya ilə birləşdirən Transqafqaz nəqliyyat dəhlizinə böyük maraq göstərir. Hesab edirik ki, bu perspektivli marşruta qoşulmağımız təkcə Bolqarıstan üçün deyil, digər ölkələr, o cümlədən Azərbaycan üçün də faydalı olar.

Heydər Əliyev: Hörmətli cənab Stoyanov, verilən məlumata görə sizə təşəkkür edirəm. Raziyəm ki, Azərbaycan ilə Bolqarıstan arasında əlaqələri genişləndirmək üçün mövcud imkanlardan istifadə edilməsi ölkələrimizin iqtisadi yüksəlişinə fayda gətirər. Transqafqaz nəqliyyat dəhlizinə göstərdiyiniz marağı da biz yüksək qiymətləndiririk. [307-308]

Bildirirəm ki, hazırda Azərbaycanda iqtisadiyyatın inkişafı, xüsusən dünyanın aparıcı neft şirkətləri ilə birgə əməkdaşlıq, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqlardan çıxarılacaq neftin ixracı ilə bağlı məsələlərin həlli sahələrində böyük işlər görülür. Neftin nəqlinə dair layihələrə Bolqarıstanın da qoşulması mümkündür.

Bir daha nəzərə çarpdırıram ki, biz müstəqilliyə nail olduqdan sonra dünya iqtisadiyyatına qovuşmaq xətti götürmüşük və ona görə də Azərbaycanın qapıları bütün ölkələr üçün açıqdır. Azərbaycan bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedir və geniş islahatlar proqramı həyata keçirir. Xarici sərmayələrin Azərbaycana gəlməsi və onların qorunması üçün əlverişli şərait, o cümlədən lazımi hüquqi- normativ baza yaradılmışdır. Vurğulayıram ki, biz bütün ölkələrlə qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlıq etmək istəyirik.

Keçid dövründə respublikamızın qarşılaşdığı çətinliklərdən də söhbət açmamaq düzgün olmazdı. Bizim ən böyük problemimiz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılmasıdır. Ermənistan tərəfindən təcavüzə məruz qalmasına baxmayaraq, Azərbaycan bu problemi sülh yolu ilə həll etmək istəyir. Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, münaqişəyə ATƏT-in Lissabon sammitinin prinsipləri əsas götürülməklə son qoyulacaq və regionda möhkəm sülh yaranacaqdır. [308]

RUMİNYA PREZİDENTİ EMİL KONSTANTİNESKU İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Strasburq, Avropa sarayı

10 oktyabr 1997-ci il

Emil Konstantinesku : Hörmətli cənab prezident Əliyev! Sizi salamlayıram və belə mötəbər məclisdə görüşmək imkanından çox məmnun qaldığımı bildirirəm. Nəzərinizə çarpdırıram ki, biz demokratiya yolu ilə irəliləyən və müstəqil siyasət yeridən Azərbaycan Respublikasına böyük maraq göstəririk.

Heydər Əliyev : Hörmətli cənab Konstantinesku, səmimi salamlarınıza görə təşəkkür edirəm. Xatırladırım ki, Rumıniya Senatının sədri Petre Roman başda olmaqla parlament nümayəndə heyətinin bu yaxınlarda respublikamıza səfəri ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişafında daha bir addım oldu. Rumıniya ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın tarixi çox-çox əvvəlki illərə təsadüf edir. Vaxtilə bizim əlaqələrimiz geniş idi. Azərbaycan neftçiləri Rumıniyanın neft sənayesinin inkişafına yaxından kömək göstərmişlər. İndi respublikamız müstəqillik qazandıqdan sonra hərtərəfli əməkdaşlıq üçün daha yaxşı imkanlar yaranmışdır. Zənnimcə, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqlardan çıxarılacaq neftin ixracı ilə bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi etməyimiz çox faydalıdır. [309-310]

Emil Konstantinesku : Cənab Əliyev, bununla əlaqədar bizim müxtəlif layihələrimiz vardır və müvafiq məsləhətləşmələr aparmağı məqsədəuyğun sayıram.

Söhbət zamanı iqtisadi əlaqələrlə bağlı digər məsələlərə, o cümlədən Transqafqaz nəqliyyat dəhlizindən istifadənin perspektivlərinə də toxunulması və qeyd olunduğu kimi, qarşılıqlı anlaşmaya gəlməyimiz, nəinki hər iki ölkə üçün, həm də bütövlükdə region üçün çox faydalıdır, çünki hər cəhətdən sərfəli olan bu nəqliyyat dəhlizi Avropanı Mərkəzi Asiya ilə birləşdirən ən qısa yoldur.

Heydər Əliyev : Cənab Konstantinesku, Sizin Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması vəziyyəti ilə maraqlandığımıza cavab olaraq bildirirəm ki, uzun müddət davam edən bu münaqişənin kökləri Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları irəli sürməsinədir. Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycana çox böyük maddi və mənəvi zərər vurulmasına baxmayaraq, biz problemin sülh yolu ilə həllinə çalışırıq. Ancaq bu, ədalətli, beynəlxalq hüquq normalarına əməl edilməklə, ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə münaqişənin həllinə dair qəbul edilmiş prinsiplər əsasında olmalıdır. Bu baxımdan Minsk qrupunun həmsədrələrinin son təklifləri ümidvericidir və biz böyük sülhə nail olmaq üçün əsas kimi onu qəbul etməyə razıyıq.

Emil Konstantinesku : Biz münaqişənin tezliklə aradan qaldırılmasını arzulayırıq. Rumıniya bütün dövlətlərin, o cümlədən Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün toxunulmazlığını müdafiə edir. Cənab Əliyev, Sizi Rumıniyaya rəsmi səfərə dəvət edirəm.

Heydər Əliyev : Cənab Konstantinesku, dəvətinizi razılıqla qəbul edirəm və eyni zamanda Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm. [310]

AVROPA ŞURASININ ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT VƏ HÖKUMƏT BAŞÇILARININ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ NİTQ

Strasburq, Avropa sarayı

11 oktyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab sədr!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Avropa Şurasının ikinci sammitinin iştirakçılarını səmimi qəlbədən salamlayıram. Çox məmnunam ki, yeni minilliyin astanasında ən mühüm Ümumavropa problemlərinin müzakirəsinə həsr olunmuş bu nüfuzlu beynəlxalq forumda Azərbaycan Respublikası ilk dəfə iştirak edir.

Planetimizdə baş vermiş çox böyük müsbət dəyişikliklər - soyuq müharibəyə son qoyulması, dəmir pərdənin götürülməsi Avropanı birləşdirmiş, demokratiya yolu seçən yeni müstəqil dövlətlərin Avropa strukturlarına inteqrasiyasına imkan yaratmışdır.

Avropa Şurası bu proseslərdə mühüm rol oynayır və bütün Avropa qitəsində sülhün və sabitliyin möhkəmləndirilməsinə, plüralist demokratiya prinsiplərinin və ümumbəşəri dəyərlərin bərqərar olmasına onun verdiyi töhfəni biz yüksək qiymətləndiririk.

Avropanın ayrılmaz hissəsi olan Azərbaycan özünün bütün tarixi ərzində onunla əlaqələri inkişaf etdirmişdir. [311-312]

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra mürəkkəb və gərgin bir yol keçmişdir. Keçid dövrünün çətinlikləri, daxili siyasi sabitliyin olmaması, qanunsuz silahlı birləşmələrin azgınlığı, dəfələrlə dövlət çevrilişləri edilməsi, sosial-iqtisadi böhran, qonşu Ermənistanın təcavüzünün dağıdıcı nəticələri, özbaşınalıq və hərə-mərclik, insan hüquqlarının kütləvi şəkildə pozulması şəraiti yaratmış, Azərbaycan dövlətçiliyinin mövcudluğunu təhlükə qarşısında qoymuşdu.

Biz böyük səylər bahasına ölkədə vəziyyəti qısa müddətdə sabitləşdirə və demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət və bazar iqtisadiyyatı qurulmasına yönəldilmiş əsaslı siyasi və iqtisadi islahatların həyata keçirilməsinə başlamağa bildik.

Respublika parlamentinə çoxpartiyalılıq əsasında ilk demokratik seçkilər keçirilmişdir. Ümumxalq referendumu yolu ilə müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk konstitusiyası qəbul olunmuşdur və o, insanın zəruri azadlıqlarına və hüquqlarına təminat verir. Onlarca siyasi partiya, yüzlərlə müstəqil kütləvi informasiya vasitəsi, söz, vicdan azadlığı, milli azlıqların inkişafı üçün əlverişli şərait - bütün bunlar ölkəmizdə demokratik cəmiyyətin formalaşdığını sübut edir.

İqtisadiyyatın sərbəstləşdirilməsi, inflyasiya proseslərinin minimuma endirilməsi, xarici investisiyaların geniş cəlb edilməsi, torpaq üzərində mülkiyyət də daxil olmaqla özəlləşdirmə proqramının uğurla həyata keçirilməsi Azərbaycan iqtisadiyyatında uzun sürən tənəzzülü aradan qaldırmağa imkan vermiş, istehsalın real artımı və ölkəmizin vətəndaşlarının həyat səviyyəsinin yüksəlməsi başlanmışdır.

Şübhəsiz ki, biz keçid dövrünün obyektiv çətinliklərini hələ də hiss edirik, yetmiş illik totalitar sistemin ağır irsi də özünü göstərir. Ancaq demokratik islahatların uğurla aparılması, respublikamızın vətəndaşlarının mütləq əksəriyyətinin bu islahatları qətiyyətlə dəstəkləməsi Azərbaycanda müstəqilliyin və demokratiyanın dönməzliyindən xəbər verir. [312-313]

Ermənistan Respublikası tərəfindən edilmiş təcavüzün nəticələri bizim üçün ən böyük problem olaraq qalır. Bu təcavüz nəticəsində Azərbaycan ərazisinin iyirmi faizi işğal edilmiş, bu torpaqların bir milyondan artıq sakini öz yaşayış yerlərindən zorla qovulmuş, çadır şəhərciklərində dözülməz şəraitdə yaşayırlar.

Biz ATƏT-in Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin ədalətlə aradan qaldırılmasına yönəldilmiş səylərini razılıqla qarşılayırıq. 1996-cı ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşü bu məsələ barəsində son dərəcə mühüm qərar qəbul etmişdir. Lissabon prinsipləri Azərbaycanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyünün tanınmasından, Azərbaycan dövlətinin tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək özünüidarə statusu verilməsindən və Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təminatından ibarətdir.

Biz Avropa Şurası Parlament Assambleyasının 1997-ci il 22 aprel tarixli qətnaməsini yüksək qiymətləndiririk. Həmin qətnamədə də Azərbaycan dövlətinin ərazi bütövlüyü, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılmasına dair Lissabon Zirvə görüşünün prinsipləri təsdiq edilmişdir. Bu sənədlər hamı tərəfindən qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normaları əsasında sülhə nail olmaq üçün yaxşı zəmindir.

1994-cü ilin mayında biz atəşkəs haqqında Ermənistanla saziş bağlamışıq və münaqişənin qəti həllinə-dək ona əməl etmək niyyətindəyik.

Biz münaqişənin iki mərhələdə aradan qaldırılmasına dair ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin - Rusiya, ABŞ və Fransanın bu yaxınlarda verdikləri təklifi: birinci mərhələdə Ermənistanın silahlı birləşmələ-

---

rini Azərbaycanın işğal olunmuş altı rayonundan çıxarmaq, bu rayonların sakinlərini öz yaşayış yerlərinə qaytarmaq və müharibə zamanı dağılmış kommunikasiyaları bərpa etmək, ikinci mərhələdə Laçın və [313-314] Şuşa rayonlarının azad olunması ilə birlikdə Dağlıq Qarabağın statusu məsələsini həll etmək təklifini dəstəkləyirik.

Mən bu gün bir daha bəyan edirəm ki, biz münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması mövqeyində qətiyyətlə dururuq, Ermənistanla möhkəm və uzunmüddətli sülh yaratmaq istəyirik. Təcavüz nəticəsində Azərbaycana böyük zərər vurulmasına baxmayaraq, biz ölkələrimiz arasında mehriban qonşuluq münasibətlərinin və əməkdaşlığın, xalqlarımızın əmin-amanlığı və tərəqqisinin, regionumuzda sülhün və sabitliyin bərpa olunmasını istəyirik.

Xanımlar və cənablar!

1996-cı ilin iyununda Avropa Şurasının Parlament Assambleyası Azərbaycana xüsusi dəvət olunmuş qonaq statusu vermişdir. Biz həmçinin Avropa Mədəniyyət Konvensiyasının, təbii və texnoloji fəlakətlərin qarşısının alınması və bunlardan qorunmağa və yardımın təşkilinə dair açıq parsial sazişin iştirakçısıyıq.

Mən 1996-cı il iyulun 13-də Avropa Şurasının baş katibinə məktubla müraciət edərək Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv qəbul olunmasını xahiş etmişəm. Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasına qoşulmağa hazır olduğumuzu bildirərək, mən Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsindən bu məsələ barədə Azərbaycan hökuməti ilə danışıqları sürətləndirməyi xahiş etmişəm.

Biz Avropa Şurasının təsisatları ilə fəal əməkdaşlıq edirik, onların keçirdiyi tədbirlərdə iştirak edirik, Avropa Şurasının nümayəndə heyətlərinə Azərbaycanda hər cür lazımı şərait yaradırıq.

Ölkəmizdə demokratik dəyişikliklərin inkişafında Avropa Şurasının köməyinə böyük ümid bəsləyirik. Ümidvaram ki, Azərbaycan tezliklə Avropa Şurasının tam hüquqlu üzvü olacaqdır. Biz müasir Avropa demokratiyasının yüksək standartlarına cavab vermək üçün öz tərəfimizdən hər şeyi edəcəyik.

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Zirvə görüşümüz coşğun və gərgin iyirminci əsrə yekun vurur, qarşıdakı yüzilliyin vəzifələrini və perspektivlərini müəyyənləşdirir. Azadlıq, demokratiya və humanizm ideallarının ətrafında sıx birləşmiş yeni Avropa, həmişə olduğu kimi, bütün bəşəriyyətin tərəqqisində və çiçəklənməsində mühüm rol oynayacaqdır.

Əminəm ki, çox böyük təbii sərvətlərə, zəngin mədəni və intellektual potensiala malik olan Azərbaycan Respublikası bu nəci bə prosesə öz layiqli töhfəsini verəcəkdir.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. [315]

FRANSA PREZİDENTİ JAK ŞİRAK İLƏ GÖRÜŞDƏ FİKİR MÜBADİLƏSİ

Strasburq, Avropa sarayı

11 oktyabr 1997-ci il

Jak Şirak : Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyev, mənim dəvətimi qəbul edib Strasburqa gəldiyinizə, zirvə görüşündə iştirak etdiyinizə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

Heydər Əliyev : Cənab Jak Şirak, dəvət üçün Sizə minnətdarlıq edirəm.

Jak Şirak : Bildirirəm ki, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olan ölkələrdən biri kimi Fransa Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması sahəsində fəallığını artırmışdır. Bildirirəm ki, mən Rusiya Federasiyasının dövlət başçısı Boris Yeltsin ilə Moskvada və indi burada-Strasburqda keçirdiyim görüşlər zamanı bu problemi, o cümlədən Minsk qrupu həmsədrələrinin son təkliflərini bir daha müzakirə etmişəm. Bildirirəm ki, Fransa bu problemin tezliklə həll olunması üçün səylərini əsirgəmir və bununla bağlı məsləhətləşmələri davam etdirəcəkdir.

Heydər Əliyev : Cənab prezident, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllində Fransanın mövqeyini səmimi açıqladığınıza görə Sizə təşəkkür edirəm. Münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması sahəsində Fransanın fəa[316-317]liyyəti, o cümlədən ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentlərinin Denver bəyanatını yüksək qiymətləndirdiyimi bildirirəm.

Ümidvaram ki, Avropanın və dünyanın ən böyük və nüfuzlu dövlətlərindən biri, eyni zamanda Minsk qrupunun həmsədri olan Fransa bu münaqişəyə tezliklə son qoyulması üçün səylərini daha da artıracaqdır.

Jak Şirak : Münaqişəyə sülh yolu ilə son qoyulması, ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplər əsasında həllini tapa bilər. Münaqişənin həmin prinsiplər əsasında aradan qaldırılması üçün biz əlimizdən gələni edəcəyik. Bu məsələdə Fransanın mövqeyi dəyişməzdir.

Azərbaycan ilə Fransa arasında əməkdaşlıq məsələlərindən, o cümlədən iqtisadi əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsindən danışarkən qeyd etmək olar ki, son iki ildə iqtisadi əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün çox işlər görülmüş, xüsusən prezident Heydər Əliyevin Fransaya rəsmi səfəri zamanı apardığımız danışıqların bu sahədə böyük rolu olmuşdur. Biz, həmçinin Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının müştərək işlənməsində əməkdaşlığı ölkələrimizin iqtisadi əlaqələrinin genişləndirilməsində mühüm addım kimi qiymətləndirmişik və yenə də bu fikirdəyik ki, iqtisadi əlaqələrimiz daha da inkişaf etdirilməlidir. [317]

POLŞA PREZİDENTİ ALEKSANDR KVASNEVSKİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Strasburq, Avropa sarayı

11 oktyabr 1997-ci il

Aleksandr Kvasnevski : Hörmətli Azərbaycan Prezidenti cənab Əliyev, Sizi səmimiyyətlə salamlayıram və Sizinlə yenidən görüşmək imkanından şad olduğumu bildirirəm.

Heydər Əliyev : Hörmətli cənab Kvasnevski, səmimi sözlərinizə görə təşəkkür edirəm. Yeri gəlmişkən mən də Sizi Avropa Şurasının zirvə görüşündəki məzmunlu çıxışınıza görə təbrik edirəm.

Bu il avqustun axırlarında Polşa Respublikasına ilk rəsmi səfərimdən söhbət açaraq bildirirəm ki, Azərbaycan ictimaiyyəti bu səfərin nəticələrini çox yaxşı qarşılamışdır. Azərbaycan ilə Polşa arasında yaxşı əlaqələr yaranır və bunun daha da genişlənməyinə ümid bəsləyirik.

Aleksandr Kvasnevski : Sizin fikirlərinizlə razı olduğumu vurğulayaraq bildirirəm ki, Varşavada imzalanmış sazişlərin reallaşdırılması ilə bağlı məsələlərin konkretləşdirilməsi istiqamətində işlər görülür, o cümlədən Bakıda Polşa səfirliyinin açılması məsələsi həll edilir. [318-319]

Heydər Əliyev : Müstəqil Azərbaycanın qarşısına çıxan ən çətin problemlərdən biri də Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü nəticəsində yaranmış və ərazimizin iyirmi faizinin erməni hərbi birləşmələri tərəfindən işğalı ilə nəticələnmiş Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması məsələsidir. Biz bu problemin ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul olunmuş prinsiplər əsasında həllinə tərəfdarıq.

Münaqişəyə sülh yolu ilə son qoyulmasına dair Minsk qrupu həmsədrələrinin son təklifləri də maraqlıdır və ümidvericidir. Bildirirəm ki, vasitəçilər bu məsələnin iki mərhələdə həll olunması təklifini irəli sürürlər. Biz bu təklifləri danışıqların intensivləşdirilməsi üçün əsas kimi qəbul etmişik.

Aleksandr Kvasnevski : Biz də Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin tezliklə aradan qaldırılmasını arzulayırıq. Polşa ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısında qəbul olunmuş prinsipləri dəstəkləyir və Minsk qrupunun üzvü kimi bu problemin sülh yolu ilə həllində yaxından iştirak edəcəkdir.

Heydər Əliyev : Ümidvaram ki, Minsk qrupunun üzvü kimi Polşa dövlətinin bu problemin sülh yolu ilə həllində yaxından iştirakı münaqişənin tez bir zamanda aradan qaldırılmasına kömək edəcəkdir. Cənab Kvasnevski, fürsətdən istifadə edərək Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm.

Aleksandr Kvasnevski : Cənab Əliyev, dəvətinizi razılıqla qəbul edirəm. [319]

**FİNLANDIYA RESPUBLİKASI PREZİDENTİ
MARTİ AHTISAARI İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏTDƏN**

Strasburq, Avropa sarayı

11 oktyabr 1997-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli cənab Finlandiya prezidenti, Sizinlə görüşdən məmnunluq duyduğumu bildirirəm. ATƏT-in Minsk qrupunun işində Finlandiyanın iştirakına, Dağlıq Qarabağ probleminin həlli sahəsindəki vəziyyətlə maraqlandığınıza görə təşəkkür edirəm. Ümidvaram ki, bu fəaliyyət gələcəkdə də davam edəcəkdir.

Cənab prezident, ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısında Azərbaycanın mövqeyinin dəstəklənməsinə görə Sizə minnətdarlıq edirəm və bildirirəm ki, Minsk qrupu həmsədrlərinin son təkliflərini də Azərbaycan tərəfi sülh danışıqlarını intensivləşdirmək üçün əsas kimi qəbul etmişdir. Biz bu münaqişənin Lissabon prinsipləri əsasında sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına tərəfdarıq. Biz bu prosesdə Minsk qrupunun üzvü kimi Finlandiyanın yaxından iştirakına ümid bəsləyirik.

Martı Ahtisaari: Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə tezliklə son qoyulmasını arzu edirəm və bildirirəm ki, bu məsələlərin həllində mənim ölkəm öz köməyini əsirgəməyəcəkdir. [320-321]

Biz ikitərəfli əlaqələrin, o cümlədən iqtisadi sahədə əməkdaşlıqla bağlı məsələlərin həcmi artırmağın tərəfdarıyıq və bundan ötrü imkanların olduğunu vurğulayırıq. Bildirirəm ki, bu imkanları azərbaycanlı həmkarları ilə müəyyən etmək və konkretləşdirmək üçün Finlandiyanın xarici iqtisadi əlaqələr naziri yaxın vaxtlarda Azərbaycana səfər edəcəkdir. Fikrimcə bu səfər iqtisadi əməkdaşlığa dair razılaşmalara gəlməyə və müvafiq hüquqi baza yaratmağa imkan verəcəkdir.

Heydər Əliyev: Cənab prezident, Sizin məlumatlarınızdan razı qaldığımı bildirirəm və bir daha deyirəm ki, Azərbaycan bütün dövlətlərlə bərabər hüquqlu münasibətlər yaratmağa çalışır və bu baxımdan Finlandiya ilə əlaqələrin inkişaf etdirilməsi bizim üçün də əhəmiyyətlidir. [321]

**TÜRKİYƏNİN BAŞ NAZİRİ
MƏSUD YILMAZ İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Strasburq, Avropa sarayı

11 oktyabr 1997-ci il

M ə s u d Y ı l m a z : Qardaş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, hörmətli cənab Heydər Əliyev!

Sizi Strasburq zirvə görüşündə dostcasına salamlayaraq bu görüşdən məmnun qaldığımı bildirirəm və eyni zamanda prezident Süleyman Dəmirəlin səmimi salamlarını Sizə yetirirəm.

H ə y d ə r Ə l i y e v : Təşəkkürümü bildirirəm və xahiş edirəm ki, mənim də salamımı və xoş arzularımı Türkiyə dövlətinin başçısı, dostum və qardaşım Süleyman Dəmirələ çatdırasınız.

Yenidən vurğulayıram ki, Azərbaycan ilə Türkiyə arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələrini daha da genişləndirmək və möhkəmləndirmək vacibdir. Biz bu əlaqələri çox yüksək qiymətləndirir, qardaş Türkiyə ilə əməkdaşlığı xarici siyasətimizin əsas istiqamətlərindən biri sayırıq və bu baxımdan öz tərəfimizdən hər şeyi edirik. Azərbaycanla Türkiyə arasında sıx münasibətlərə heç nə mane ola bilməz və olmamalıdır.

Məlum olduğu kimi, Ermənistanın Azərbaycana ərazi iddiaları və təcavüzü nəticəsində yaranmış və bu günə qədər davam edən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi ölkəmizə [322-323] böyük maddi və mənəvi ziyan vurmuşdur. Ərazimizin iyirmi faizi işğal olunmuş, bir milyondan çox vətəndaşımız çadırlarda qaçqın vəziyyətində yaşamağa məcbur olmuşlar. Bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycan münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına səy göstərir, 1994-cü ilin mayında əldə olunmuş atəşkəsə dönmədən əməl edir. Qeyd edirəm ki, ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin münaqişəni sülh yolu ilə aradan qaldırmaq sahəsində fəallığı artmışdır. Həmsədrlərin münaqişənin mərhələlərlə aradan qaldırılması barədə son təklifləri sülh əldə edilməsinə olan ümidləri artırmışdır.

Problemin Lissabon prinsipləri əsasında həlli üçün danışıqların intensivləşdirilməsi baxımından biz bu təklifləri qəbul etmişik. Hesab edirik ki, bizə dost və qardaş ölkə olan Türkiyə də Minsk qrupunun üzvlərindən biri kimi, bu münaqişənin tezliklə sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün səylərini artırmalıdır.

Biz Azərbaycan ilə Türkiyə arasında iqtisadi əməkdaşlıq məsələlərinə də çox əhəmiyyət veririk. Xatırladığım ki, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqlardan çıxarılaçaq neftin ixracı üçün əsas boru kəmərinin marşrutunun müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı iş davam edir. [323]

**SOYDAŞIMIZ PROFESSOR
İREN MƏLİKOVA İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏTDƏN**

Strasburq, «Sofitel» oteli

11 oktyabr 1997-ci il

Çox hörmətli İren xanım!

Sizi, görkəmli alimi Fransa torpağında salamlamaqdan və bu cür tanınmış soydaşımızın Strasburqda yaşamasından və burada Sizinlə görüşməyimdən şad olduğumu bildirirəm.

Biz bilirik ki, 1917-ci ildə ailənilə birgə Azərbaycandan mühacirət etmiş, əvvəlcə Finlandiyaya, oradan da Fransaya köçmüşünüz, 1968-ci ildən Strasburq şəhərində yaşayırsınız. O da, məlumdur ki, Siz tanınmış türkoloqsunuz və uzun illər Strasburq universitetində dərs demişsiniz. Hazırda pensiyadasınız və həmin universitetin əməkdar professoru, Qərbi Avropada çıxan yeganə türkologiya jurnalının – «Türkika»nın baş redaktoru, həm də Bakı Dövlət Universitetinin fəxri professorusunuz. Türkologiyaya dair dəyərli tədqiqatlarınız var.

İren Məlikova : Çox hörmətli cənab Prezident Əliyev! Çox sevinirəm ki, uzaq Fransada Sizinlə görüşürəm. İnanın ki, mən belə bir görüşü çoxdan arzulayırdım. Mən Bakıya axırıncı səfərimi xatırlayaraq son illərdə prezident Heydər [324-325] Əliyevin rəhbərliyi ilə respublikamızda baş vermiş müsbət dəyişiklikləri görməkdən son dərəcə məmnun qaldığımı bildirirəm. Vurgulayıram ki, özümün azərbaycanlı soy-köküm ilə fəxr edirəm, respublikanın alimləri ilə əlaqə saxlayıram.

Heydər Əliyev : İren xanım, səmimi söhbətinizə və Azərbaycanla yaxından əlaqə saxladığınıza görə təşəkkür edirəm. Arzu edirəm ki, nəinki Strasburqda, həm də bütün Fransada yaşayan soydaşlarımız Azərbaycanla əlaqəni daim gücləndirsinlər. Bunu mütləq bilməli və dərindən dərk etməliyik ki, haradan gəlməsindən asılı olmayaraq, xaricdə yaşayan hər bir soydaşımız azərbaycanlı olduğunu unutmamalı, hamımızın ümumi Vətəni olan müstəqil Azərbaycan Respublikasına öz köməyini göstərməlidir.

İren Məlikova : Cənab Prezident, qiymətli fikirlərinizə görə ürəkdən təşəkkür edirəm və öz əsərlərimi Sizə hədiyyə etməkdən məmnunluq duyduğumu bildirirəm.

Heydər Əliyev : Görüşə gəldiyiniz, səmimi söhbətiniz və hədiyyəniz üçün bir daha təşəkkür edirəm, Sizə möhkəm cansağlığı və yaradıcılıq uğurları arzulayıram. [325]

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI HƏRBİ TƏYYARƏÇİLƏR MƏKTƏBİNİN İLK BURAXILIŞINA HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ MƏRASİMDƏ ÇIXIŞ

15 oktyabr 1997-ci il

Əziz əsgərlər və zabitlər, Azərbaycan Milli Ordusunun hava qüvvələri kadrlarının hazırlanmasında ilk addımlarını atan Azərbaycan döyüşçüləri!

Mən sizi bu əlamətdar hadisə münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Sizə bu fərəhli işinizdə uğurlar arzulayıram.

Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, vətənpərvər Azərbaycan gəncləri, əsgəri, zabiti, döyüşçüsü kimi siz Azərbaycan Respublikasının Milli Ordusunun inkişaf etməsində və möhkəmlənməsində öz xidmətlərinizi göstərəcəksiniz.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının ən vacib, ən böyük sahəsi onun Silahlı Qüvvələridir, Milli Ordudur. Hər bir dövlətin müstəqilliyinin rəmzi, təminatçısı onun silahlı qüvvələridir. Etibarlı, güclü, vətəni ni, torpağını müdafiə etməyə qadir silahlı qüvvələri olmayan ölkənin müstəqilliyi də etibarlı ola bilməz.

Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra bu müstəqilliyi yaşatmaq, möhkəmləndirmək, inkişaf etdirmək üçün çətin və ağır bir yol keçibdir. Bizim bu çətinliklərimizin ən böyük səbəbi Azərbaycana qarşı Ermənistan tərəfindən edilmiş hərbi təcavüzdür, bu təcavüz nəticəsində Azər[326-327]baycan xalqının öz torpaqlarını qorumaq üçün mübarizəyə qalxması və bunun nəticəsində yaranmış çətinliklərdir.

Ancaq eyni zamanda ölkəmiz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra Azərbaycanın dövlət quruculuğu prosesində böyük səhvlərə yol verilmiş, xalqa, millətə, dövlətə xəyanətlər edilmiş, pozucu qüvvələr Azərbaycanın dövlət quruculuğunu təmin etmək əvəzinə öz şəxsi mənafeləri naminə bu prosesi nəinki ləngitməşlər, hətta ona böyük zərbələr vurmuşlar.

Belə zərbələr vurulan sahələrdən biri də Azərbaycan silahlı qüvvələridir, Azərbaycan ordusudur. Ermənistan tərəfindən edilən təcavüz nəticəsində respublikamızın torpaqlarının 20 faizinin işğal olunmasının və Azərbaycanın böyük itkilər verməsinin əsas səbəbi də mən dediyim bu amillərlə bağlıdır. O cümlədən, Azərbaycanda ölkəmizin torpaqlarını qorumağa qadir ola bilən ordunun yaradılmasında buraxılan səhvlər, edilmiş cinayətlər, günahlardır. Biz bu zərbələrin ağrı-acısını çəkirik.

Ancaq bunlarla yanaşı, son illər Azərbaycan Respublikasının Milli Ordusunun yaranmasında, möhkəmlənməsində və onun müasir tələblərə cavab vermək səviyyəsinə qaldırılmasında nailiyyətlərimiz də vardır. İndi tam qətiyyətlə deyə bilərik ki, artıq Azərbaycanda nizami ordu yaranıb, Azərbaycanın torpaqlarını, hüduqlarını, ölkəmizin dövlət müstəqilliyini mühafizə edə bilən, qoruya bilən silahlı qüvvələr yaranıb. Biz bu nailiyyətlərin şahidiyik. Ancaq bunlar bu sahədə görülən işlərin hələ başlanğıcıdır.

Biz son illər, xüsusən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsində atəşkəs əldə ediləndən sonra yaranmış şərait nəticəsində respublikamızın ordusunun, silahlı qüvvələrinin yaradılması ilə ciddi məşğul olmağa imkan əldə etdik. Eyni zamanda Azərbaycanın silahlı qüvvələrinin tərkibinə ilk illərdə soxulmuş və silahlı qüvvələrimizi içəridən dağıtmağa, parçalamağa, ölkəmizin milli mənafeələrinə zərər vurmağa cəhd edən dəstə[327-328]lər, qüvvələr artıq zərərsizləşdiriliblər. Bizim silahlı qüvvələr bu cür cinayətkar, xəyanətkar dəstələrdən, qruplardan, qüvvələrdən demək olar ki, təmizləndirilib. Ancaq eyni zamanda sayıqlığı əldən vermək olmaz. Hələ heç də deyə bilmərik ki, bizim ordumuzun möhkəmlənməsinə maneçilik göstərən qüvvələr tamamilə ləğv olunubdur. Təəssüf ki, biz bu gün də belə təxribatçı hərəkətlərlə, qüvvələrlə rastlaşırıq. Ona görə də əldə olunan nailiyyətləri qiymətləndirərək, o nailiyyətlərlə bu gün fəxr edərək, biz eyni zamanda ordumuzu, silahlı qüvvələrimizi cinayətkar, xəyanətkar qüvvələrdən, xarici ölkələrin təxribat, pozucu tədbirlərindən daim qorumalıyıq. Bu vəzifə bizim qarşımızda daim durur. Hər bir zabit, hər bir vəzifəli şəxs, eyni zamanda hər bir əsgər bunu bilməlidir.

Bizim müstəqilliyimizə qısqançlıq edən, bəlkə də daha doğru olar desəm ki, bu müstəqilliyimizi pozmaq istəyən xarici və daxili qüvvələr hələ mövcuddur. Ona görə də biz dövlət quruculuğu işlərini həyata keçirərək, ordumuzun bundan sonra da inkişaf etdirilməsi tədbirlərini həyata keçirərək heç vaxt sayıqlığı itirməməliyik və özümüzü bütün mümkün bəlalardan daim qorumalıyıq.

Bütün bunları sizə bildirərək mən bir fikri ifadə etmək istəyirəm. Azərbaycanın nizami ordusu yaranıb, ancaq o, günü-gündən möhkəmlənməlidir. Nizami ordunun döyüş qabiliyyəti günü-gündən yüksəlməlidir. Azərbaycanın nizami ordusu, Milli Ordusu respublikamızın ərazi bütövlüyünün, torpaqlarının müdafiəsinin və dövlətimizin müstəqilliyinin tam qarantı olmalıdır.

Müstəqil dövlət kimi biz bölgədə respublikamızı əhatə edən qonşu dövlətlərlə sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq istəyirik. Mən dəfələrlə bəyan etmişəm, bu gün bir daha bildirim ki, Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi sülhsevər siyasət aparır və bu siyasətə daim sadıq olacaqdır. Biz ölkəmizdə sülh, əmin-amanlıq istəyirik. Biz bölgəmizdə, regionda, [328-329] sülhün, əmin-amanlığın bərqərar olmasını is-

təyirik. Biz Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın bərqərar olmasını istəyirik. Biz bütün qonşu dövlətlərlə sülh və əmin-amanlıq şəraitində dostluq və əməkdaşlıq əlaqələrini inkişaf etdirmək istəyirik.

Biz Ermənistan ilə hərbi münaqişəyə son qoymaq istəyirik. Biz atəşkəs rejimini bundan sonra da qoruyub saxlamaq üçün öz tərəfimizdən bütün tədbirləri həyata keçirəcəyik. Biz müharibənin yenidən başlanmasına tərəfdar deyilik və öz tərəfimizdən buna yol verməyəcəyik. Biz Ermənistanla olan bu münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsini indiki mərhələdə yeganə yol hesab edirik.

Məhz buna görə də biz Ermənistan – Azərbaycan hərbi münaqişəsinin ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul olunmuş prinsiplər əsasında sona çatmasına çalışırıq. Biz bu baxımdan Minsk qrupu həmsədrlərinin son təkliflərini əsas olaraq qəbul etmişik və bu təklifləri münaqişəyə son qoymaq üçün yaxşı əsas hesab edirik.

Bildiyiniz kimi, bu təkliflər məsələnin iki mərhələdə həll olunmasını nəzərdə tutur. Birinci mərhələdə Azərbaycanın işğal olunmuş altı rayonundan Ermənistan silahlı qüvvələrinin çıxarılması nəzərdə tutulur. Bu, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Kəlbəcər rayonlarıdır. Bu rayonlardan Ermənistan silahlı qüvvələrinin çıxarılması və həmin rayonların əhalisinin öz yerinə-yurduna qayıtması Minsk qrupu həmsədrlərinin təkliflərinin birinci mərhələsinin əsasını təşkil edir.

Şübhəsiz ki, bunları təmin etmək üçün münaqişə zonasına ATƏT-in sülhü mühafizə qüvvələri daxil olmalıdır. Birinci mərhələdə müharibə nəticəsində dağıdılmış kommunikasiyalar bərpa edilməlidir. İkinci mərhələdə isə Azərbaycanın Laçın və Şuşa rayonlarından işğalçı qüvvələrin çıxarılması məsələsi həll olunmalıdır və bununla bərabər Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək dərəcəli özünü idarəetmə hüququ verilməlidir. Minsk qrupu həmsədrlərinin [329-330] son təklifləri bunlardan ibarətdir. Qeyd etdiyim kimi, biz bunları əsasən qəbul etmişik.

Mən bu günlərdə Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Strasburq zirvə görüşündə iştirak edərkən bir neçə mühüm görüşlər keçirmişəm. Yəni Avropanın bir sıra ölkələrinin dövlət başçıları ilə görüşlər keçirmişəm. Həmin görüşlər zamanı da bu məsələ müzakirə olunub. Biz Azərbaycanın mövqelərini orada bir daha bildirmişik.

Fransanın prezidenti cənab Jak Şirak ilə mənim görüşüm və danışıqlarım bu görüşlər çərçivəsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, xüsusi yer tutur. Çünki indi Fransa Rusiya və Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bərabər Minsk qrupunun həmsədridir. Fransa prezidenti cənab Jak Şirakla danışıqlarımda o, eyni zamanda Rusiya prezidenti Boris Yeltsinin də fikirlərini bildirmiş və bu məsələnin Lissabon Zirvə görüşündə qəbul olunmuş prinsiplər əsasında, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərinin təklifləri əsasında həll edilməsi barədə mənim fikirlərimlə tamamilə razı olmuş və münaqişənin bu prinsiplər əsasında həll olunması üçün həm Fransa, həm Rusiya, həm də Amerika Birləşmiş Ştatlarının başçıları tərəfindən bundan sonra da lazımı səylər göstəriləcəyi haqqında onların fikirlərini mənə çatdırmışdır.

Mən srağagün, yəni oktyabrın 13-də və dünən, oktyabrın 14-də Fransanın prezidenti cənab Jak Şirakla telefonla danışmışam. Bizim telefon danışıqlarımız da bu məsələyə həsr olunubdur. Bu danışıqlar - həm Strasburqda olan danışıqlar, həm də telefon danışıqları nikbin əhval-ruhiyyə yaradır.

Mən Strasburqda Ermənistan prezidenti Levon Ter-Petrosyan ilə görüşüb danışıqlar aparmışam. Levon Ter-Petrosyan ilk dəfə olaraq bildirdi ki, Ermənistan da Minsk qrupu həmsədrlərinin son təkliflərini əsas olaraq qəbul edir. O bildirdi ki, bir müddət bundan əvvəl onun verdiyi bəyanat [330-331] məsələnin sülh yolu ilə həll olunması sahəsində Ermənistanın qəti fikridir. Bunlar hamısı bu mərhələdə məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün yaxşı əsas yaradır. Biz çalışacağıq ki, yaranmış şəraitdən səmərəli istifadə edək, sülh danışıqlarını sürətləndirək və məsələnin sülh yolu ilə həllinə nail olaq. Məhz bu dediklərimə görə mən bu gün bəyan edirəm ki, biz Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində sülhə nail ola bilərik. Biz sülh əldə edib, iki qonşu ölkə arasında bundan sonra sülh münasibətləri yarada bilərik. Biz sülhsevər ölkəyik. Sülhsevər dövlət kimi də bu siyasətimizi mən bir daha bəyan edirəm.

Ancaq bunlarla yanaşı, Azərbaycanın ordusu möhkəmlənməlidir, güclənməlidir, inkişaf etməlidir. Çünki, bir daha qeyd edirəm, hər bir müstəqil dövlətin, ölkənin müstəqil yaşaması üçün güclü ordunun mövcudluğu zəruridir və biz də belə bir güclü orduya malik olmalıyıq. Azərbaycanın ordusu silahlı qüvvələrin hər bir növü üzrə yüksək, müasir səviyyələrə çatmalıdır. Bu baxımdan Azərbaycan ordusunun milli hava qüvvələrinin yaranması da çox vacibdir, çox zəruridir və bu sahədə görülən işlər də təqdirəlayiqdir.

Məlumdur ki, ordunun hava qüvvələri onun həm böyük bir hissəsidir, həm də peşə nöqteyi-nəzərindən, insanların bu sahədə xidməti nöqteyi-nəzərindən çətin bir sahədir. Xatırlayıram, respublikamız Sovetlər İttifaqının tərkibində olduğu dövrdə, 1970-ci ildən başlayaraq, Azərbaycanın başçısı kimi mən Azərbaycan gənclərinin orduda xidmət etməsi üçün çox tədbirlər həyata keçirməyə çalışdım. Bu, lazım idi. Ona görə lazım idi ki, bizim millətimiz, xalqımız, – mən bunu o vaxt belə hesab edirdim, ancaq bu gün bunun zəruriliyini artıq hamı görür – Azərbaycan xalqı həyatın bütün sahələrində olan peşələrə sahib olmalıdır, malik olmalıdır. Ola bilməzdi ki, Azərbaycanın gözəl alimləri, bəstəkarları, şairləri, müğənniləri, neftçiləri olsun, ancaq layiqli zabitləri, əsgərləri, hərbi mütəxəssisləri olmasın. [331-332]

Bu, o vaxt Azərbaycan xalqının çatışmayan cəhəti idi. Bu da ondan irəli gəlirdi ki, uzun illər belə hesab edilirdi ki, ordu sovet ordusudur, orada xidmət etmək də olar, etməmək də olar. Şübhəsiz ki, orduda xid-

mət etmək, başqa peşələrə nisbətən çətin bir sənət idi. Ona görə də orduya xidmətə getmək istəyən və xüsusən öz həyatını hərbi peşəyə həsr etmək istəyən insanlar az idi, demək olar ki, yox idi.

Amma eyni zamanda bizim çoxəsrlik tariximiz onu göstərir ki, Azərbaycanın döyüşçüləri yüz illər, min illər bundan öncə çox cəsur döyüşçülər olublar, Azərbaycan xalqının keçmiş əsrlərdə - orta əsrlərdə, ondan əvvəlki dövrlərdə güclü hərbi dəstələri olubdur, özünün sərkərdələri olubdur, böyük qəhrəmanları olubdur. Onlar təkcə adi xalq qəhrəmanları olmayıblar, onlar öz dövrünün, öz zamanının tələblərinə uyğun, peşəkar hərbiçilər, peşəkar hərbi mütəxəssislər olublar. Ancaq təəssüflər olsun ki, XIX-XX əsrlərdə Azərbaycan xalqının bu sahədə nailiyyətləri olmayıb, əksinə, çox geriliklər baş vermişdir.

Ona görə də mən şəxsən 1970-ci ildən Azərbaycanın o vaxtkı başçısı kimi Azərbaycan xalqının həyatının bu sahəsində olan boşluğu, bu çatışmazlığı ləğv etməyə çalışmışam. Məlumdur ki, biz Cəmişid Naxçıvanski adına ixtisaslaşdırılmış hərbi məktəb təşkil etdik və bu il onun 25 illiyi tamam olur. Biz onun 25 illik yubileyini qeyd edəcəyik. Çünki bu 25 il müddətində o məktəbin xidmətləri, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra, Azərbaycan öz Milli Ordusunu yaratmağa başlayan zaman və indinin özündə o məktəbin xidmətləri göz qabağındadır. Bu, özünü aydın sürətdə göstərir. Ona görə də bu məktəbin 25 illik yubileyini yüksək səviyyədə qeyd edəcəyik.

Ancaq o vaxtlar həmin məktəbdə gənclər hərbi təhsil alarkən və ali hərbi məktəblərə hazırlaşmaq üçün dərs keçərkən, eyni zamanda o vaxt biz gəncləri keçmiş Sovet İttifaqının [332-333] hərbi məktəblərinə oxumağa göndərərkən hava qüvvələrinə mənsub olan məktəblərə gəncləri cəlb etməkdə çox çətinliklər çəkirdik.

Bəli, doğrudur, - indi burada xatırlandı, - o vaxtlar kosmosa uçuşlar başlayanda mən çox istədim və çalışdım ki, kosmosa bir azərbaycanlı ucsun. Bu məsələni mən Sovet İttifaqının rəhbərləri qarşısında, xüsusən SSRİ-inin o vaxtkı müdafiə naziri qarşısında qoydum ki, artıq kosmosa uçanların sayı artıb və Sovetlər İttifaqı 15 müttəfiq respublikadan ibarət olan bir dövlətdir, ona görə də hər bir respublikadan, o cümlədən də Azərbaycandan da kosmosa uçan və kosmonavt adını qazanan bir gənc lazımdır.

Onlar razı oldular. Ancaq mütəxəssis tapmaq lazım idi. Kosmosa uçan hər bir kosmonavt əvvəlcə hava qüvvələrində böyük xidmət təcrübəsinə malik olmalı idi, hərbi təyyarələrdə onun çoxlu uçuşları olmalı idi. Onun həm fiziki hazırlığı, həm də səriştəsi, müəyyən təcrübəsi, biliyi olmalı idi. Bir ona görə yox. Ümumiyyətlə, Azərbaycan gənclərindən döyüş təyyarələrini idarə edə bilən və yaxud mütəxəssis hazırlamaq bizim üçün o vaxt çox vacib və lazım idi. Mən bu barədə çox göstərişlər verdim, arayışlar apardım. Sovetlər İttifaqının ayrı-ayrı hərbi hissələrində, hətta hava qüvvələri hissələrində xidmət edən azərbaycanlılar arayıb axtarmağa başladılar. Ancaq bizim bu söylərimiz çox az nəticə verdi. Çünki belə əənə var idi ki, azərbaycanlılardan hərbi xidmətə gedib, hərbi işi özünə peşə kimi qəbul etmək, hərbi vəzifələrə getmək istəyən az olmuşdur. Bunların içərisində isə hərbi aviasiya məktəblərinə oxumağa gedənlər az olmuşdur. Biz o vaxtlar bu çətinliklə rastlaşdıq. Ona görə də mən elə həmin illər Cəmişid Naxçıvanski adına məktəbdə xüsusi hərbi aviasiya məktəbləri üçün hazırlıq işlərinin təşkil edilməsi barəsində də sərəncamlar verdim və lazımi tədbirlər görməyə başladılar. [333-334]

Keçmişə aid olan bəzi faktların bu gün burada yada salınmasından məqsəd ondan ibarətdir ki, təəssüf ki, bizim bu sahədə lazımi kökümüz, milli kökümüz olmayıbdir, milli kadrlarımız olmayıbdir. Ona görə də indi bizim müasir milli ordumuzda, hava qüvvələrimizdə, aviasiya sahəsində xidmət edə bilən mütəxəssislərin hazırlanması çox vacib bir məsələdir. Mən bu vəzifəni, bu məsələni Müdafiə Nazirliyinin qarşısında vaxtilə qətiyyətlə qoydum. Bu gün biz bu tədbirlərin ilk nəticəsini müşahidə edirik.

Bəli, ola bilər ki, o vaxtlar - üç il bundan öncə bu sahədə bədbin fikirlər də mövcud idi. Bunlar da əsaslı idi. Çünki, qeyd etdiyim kimi, bu sahədə bizim bünövrəmiz olmamışdı, bu barədə kökümüz olmamışdı. Ancaq bu o gemək deyildi ki, biz daim bu çatışmazlıqla yaşamalıyıq. Hər şey yaratmaq olar! İndi bu-günkü gün onu göstərir ki, biz ordumuzda milli aviasiya sahəsini də özümüzün milli mütəxəssislərimizlə, azərbaycanlılarla yarada bilərik. Bunlar artıq yaranıbdir və bu gün biz sizinlə ilk görüşə gəlmişik. Bu, Azərbaycan milli ordusunun bu sahədə ilk addımıdır. Amma hesab edirəm ki, bu çox yaxşı başlanğıcdır. Bunun böyük gələcəyi var. Mən bu gələcəyi açıq-aydın görürəm. Əgər biz bu qısa müddətdə azərbaycanlılardan, Azərbaycan gənclərindən təyyarələri, hərbi təyyarələri, döyüş təyyarələrini idarə edə bilən və havada döyüş apara bilən, yaxud hava qüvvələri ilə ölkəmizin müdafiəsini təmin edə bilən mütəxəssislər hazırlaya bilməyiksə, bu, böyük nailiyyətdir. Eyni zamanda bu da dövlət müstəqilliyimizin bizə verdiyi bəhrələrdən biridir.

Mən o keçmiş dövrləri xatırlatdım. Bilirsiniz, bunu etmək nə qədər çətin idi. Çünki bir tərəfdən biz özümüzdə bu işə həvəs göstərən kadrlar tapa bilmirdik, ikinci tərəfdən, bunu da qeyd etmək lazımdır ki, bizim tapdığımız kadrlar da gedib Sovetlər İttifaqının, xüsusən Rusiyanın ayrı-ayrı aviasiya məktəblərində rəqabətə bəzən dözə bilmirdilər, bəzən də onla [334-335] rın ayrı-ayrı çatışmazlığını orada olan bəzi komandirlər şişirdib, gənclərimizi məktəbdən xaric edirdilər.

Yəni o dövrdə belə mütəxəssislər hazırlamaq üçün təkcə bizim istəyimiz az idi. Həmin aviasiya məktəblərində, hərbi aviasiya hissələrində bizim azərbaycanlılara lazımi qayğı göstərmək lazım idi. Ancaq bir

---

çox hallarda bu qayğının olmaması bizim bəzi gəncləri aviasiya peşəsindən uzaqlaşdırırdı, yaxud da onlarda mənfi əhval-ruhiyyə yaradırdı və onlar öz təhsilini davam etdirə bilmirdilər.

Amma indi biz müstəqil dövlət olduğumuz üçün, öz taleyimizin sahibi olduğumuza görə, özümüz hər bir məsələni həll etdiyimizə görə öz imkanlarımızla bu mütəxəssisləri hazırlaya bilmişik. Mən şübhə etmirəm ki, bir neçə ildən sonra bu kadrlar qat-qat artacaqdır, bizim öz milli kadrlarımızdan yaxşı müəllimlərimiz olacaqdır, yaxşı təlimatçılarımız olacaqdır, bizim yaxşı məktəbimiz yaranacaqdır və müstəqil Azərbaycan bu sahədə də öz ordusuna tam arxayın ola biləcəkdir.

Mən bu gün çox şadam ki, bizim Milli Ordumuz günü-gündən inkişaf edir və onun bütün sahələri də yaranır. Yenə də deyirəm ki, bütün bunların hamısı ona görə deyil ki, biz kiminləsə müharibə aparmaq istəyirik, ona görə deyil ki, biz bir militarist dövlət olmaq istəyirik. Xeyr. Bunların hamısı yalnız və yalnız Azərbaycanı müstəqil dövlət kimi yaşatmaq üçündür. Bizim də əsas məqsədimiz Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini əbədi və dönməz etməkdir. Bunun üçün də ordunun bütün sahələrini inkişaf etdirmək lazımdır.

Mən bu gün sizi bu nailiyyətlər münasibətilə təbrik edirəm. Ancaq eyni zamanda istəmirəm ki, Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyi və yaxud elə sizin özünüz də elə düşünəsiniz ki, artıq hər şey həll olunubdur və bununla da arxayınlaşsınız. Xeyr, bu, başlanğıcdır. Amma bu, yaxşı başlanğıcdır, ilk addımdır və yaxşı addımdır. İstəyirəm ki, bu addımlar daim uğurlu olsun. İstəyirəm ki, bu təməl əsasında bizim güclü milli aviasiyamız olsun. İstəyirəm ki, bizim cəsur şahinlərimiz olsun, bu şahinlər öz məharətlərini bütün dünyaya göstərsinlər, o cümlədən, keçmiş illərdə bizim millətə bu sahədə bacarıqsız kimi qiymət verən adamlara göstərsinlər ki, azərbaycanlılar hər bir işin öhdəsindən gəlməyə qadirdirlər. Azərbaycan xalqı istedadlı xalqdır, onun istedadı hərdi sahədə də ən yüksək səviyyədə ola bilər. Azərbaycanlının istedadı, qabiliyyəti havanı, səmanı fəth etməkdə də ən yüksək səviyyədə ola bilər. Mən əminəm ki, bu, belə də olacaqdır. Çünki mən bizim Azərbaycan gənclərinin həm fiziki cəhətdən genetik keyfiyyətlərinin yüksək olmasını, həm də xaraktercə, xasiyyətə cəsur olmasını yaxşı bilirəm. Bunu bir çox azərbaycanlılar dəfələrlə, tarix boyu öz cəsurluğu ilə dünyaya nümayiş etdiriblər. Mən tam əminəm ki, bu gün də, gələcəkdə də bizim gənclərimiz bunu nümayiş etdirəcəklər.

Mən sizi ürəkdən təbrik edirəm. Bir daha deyirəm: Çox sevinirəm ki, indi milli şahinlərimiz var. Sevinirəm ki, bizim şahinlərimiz Azərbaycanın səmasını daim qorumağa, Azərbaycanın ərazisini qorumağa, Azərbaycanın müstəqilliyini qorumağa qadirdirlər.

Sizə cansağlığı arzu edirəm. Sizə yeni-yeni nailiyyətlər arzu edirəm. O günü arzu edirəm ki, sizin yüksək nailiyyətləriniz bütün Azərbaycan xalqını sevindirsin və Azərbaycan xalqının dünya xalqları içərisində nə qədər istedadlı olduğunu bir daha nümayiş etdirdirsin. Sizi bir daha təbrik edirəm, sizə bu şərəfli işinizdə uğurlar arzulayıram. Sağ olun! [336]

**«AZƏRELEKTROMAŞ»ELM-İSTEHSALAT
BİRLİYİNİN NƏSRULLA NƏSRULLAYEV
ADINA BAKI ELEKTRİK MAŞINQAYIRMA
ZAVODUNUN 50 İLLİK YUBİLEYİNƏ
HƏSR OLUNMUŞ MƏRASİMDƏ NİTQ**

Bakı Elektrik Maşınqayırma zavodu

16 oktyabr 1997-ci il

Əziz dostlar, bacılar, qardaşlar!

Hörmətli xanımlar, cənablar, qonaqlar!

Mən sizi Bakı Elektrik Maşınqayırma zavodunun 50 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Sizə, zavodun bütün kollektivinə cansağlığı, səadət və gələcək işlərinizdə böyük uğurlar diləyirəm.

Zavodun 50 illik yubileyi sizin həyatınızda çox əlamətdar hadisədir, bayram günüdür. Bu, eyni zamanda bütün Azərbaycan Respublikasının həyatında əlamətdar gündür, hesab edirəm ki, bütün Azərbaycan sənaye işçilərinin, ölkəmizin fəhlələrinin böyük bayramıdır.

Sizin zavod yarım əsr ərzində böyük, şanlı bir yol keçmişdir. Bu yolun ən böyük nəticəsi odur ki, siz çox ağır sınaqlardan keçmişiniz, çox çətinliklərlə rastlaşmışınız, çox mürəkkəb problemləri həll etmək məcburiyyəti qarşısında qalmışınız. Ancaq tutduğunuz yoldan çəkilməmişiniz, zavodu yaşatmışınız. Zavod böyüyüb və bu gün Azərbaycan Respublikasının [337-338] ən nəhəng və eyni zamanda məhsuldar sənaye müəssisələrindən biridir.

Zavodun yaranması respublika sənayesinin inkişaf etdirilməsinə yönəldilmiş tədbir olmuşdur. Biz bu gün böyük məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərik ki, qısa bir zamanda zavod müasir tələblərə uyğun olan müəssisəyə çevrilmiş və burada insanları — fəhlələri, mühəndisləri, mütəxəssisləri özündə toplayan çox gözəl bir kollektiv yaranmışdır.

Mən zavodun tarixini bilirəm. Eyni zamanda siz də, mən də bilirik ki, zavodun sürətlə inkişaf etməsi, genişlənməsi, müasir avadanlıqla təmin olunması, məhsulun keyfiyyətinin artırılması 1970-ci ildən başlanmışdır. Mən uzun bir fasilədən sonra bu gün zavodun sexlərini gəzərkən çox böyük sevgi, məhəbbət hissi ilə burada keçmişdə gördüyüm işləri, ondan sonra yarananları və biz birlikdə işlədiyimiz zaman qurub-yaratdıqlarımızı görəndə böyük qürur hissi keçirirdim.

Mən bu gün ona görə çox sevinirəm ki, çəkdiyimiz zəhmət, qoyduğumuz səylər, burada yaranmış nəhəng sexlər, istehsal sahələri, yüksək səviyyəli avadanlıq - bunlar hamısı sizə, bu zavodun kollektivinə daim mənfəət gətirir və hamınızın bir yerdə gördüyünüz iş Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf etməsində öz görkəmli yerini tutur, ona öz müsbət təsirini göstərir.

Zavodun həqiqətən böyük inkişafı 1970-ci illərdə başladı. O günlər mənim xatirimdədir. Bu zavodda mənim görüşlərim, toplantılarda iştirak etməyim, ayrı-ayrı insanlarla söhbətlərim - hamısı xatirimdədir. Siz də yaxın bilərsiniz, amma mən daha yaxşı bilirəm ki, bu zavodda yeni böyük sexlər yaratmaq, buraya xarici ölkələrdən yüksək keyfiyyətli məhsul istehsal edə bilən qurğular, avadanlıq gətirmək asan məsələ deyildi.

O vaxt biz bu məsələləri keçmiş Sovetlər İttifaqı hökuməti, Elektrotexnika Nazirliyi qarşısında çox qətiyyətlə, ciddi qoyurduq və onların həll edilməsinə nail olurduq. [338-339]

Hamımızın birgə səyləri nəticəsində zavod o illərdə böyüdü, öz gücünü artırdı və yüksək keyfiyyətli, rəqabətə davam gətirə bilən elektrik mühərrikləri istehsal edilməsinə nail oldu. İndi zavodda bu mühərriklər istehsal olunur. Biz onları görərkən həddindən artıq sevinirik.

Zavodun tarixi haqqında danışarkən onu da qeyd etmək lazımdır ki, bizim bütün səylərimiz, texniki, maliyyə məsələlərinin, başqa problemlərin həll olunması ilə bərabər, bu müəssisəni yaşadan, inkişaf etdirən, bu gün onu bu gözəl səviyyəyə qaldıran sizsiniz - zavodun fədakar fəhlələri, texnikləri, mühəndisləri, mütəxəssisləridir, zavodun rəhbərləridir.

Şübhəsiz ki, bu nəhəng, işıqlı sexlər də, yenidən gördüyüm, o illərdə buraya xarici ölkələrdən çətinliklərlə gətirdiyimiz avadanlıq da, istehsal etdiyiniz mühərriklər də məni sevindirir. On milyonuncu mühərrikin hazırlanması münasibətilə mən sizi böyük sevincə təbrik etdim və onu qəbul etdim. Ancaq məni ən çox sevindirən odur ki, kollektiv - siz sınınamırsınız, kollektiviniz pozulmayıb. Bu gün mən kollektivdə kiminlə danışırımsa, biri deyir 40 ildir, digəri deyir 30 ildir, o birisi deyir 25 ildir burada işləyirəm. Ən gənc hesab etdiyimiz adam da mənə dedi ki, 18 ildir burada işləyirəm. Mən hesab edirəm ki, kollektivin ən gözəl xüsusiyyəti və sizin ən gözəl nailiyyətiniz budur. Buna görə mən sizi xüsusi təbrik edirəm. Mən məmnunam ki, bu kollektivə bağlanan, burada işə başlayan adamlar öz peşəsini, işini sevir. Onlar Azərbaycanın həy-

atında getmiş cürbəcür mürəkkəb ictimai-siyasi, iqtisadi, sosial proseslərə baxmayaraq öz işindən əl çək-məyiblər, bu gün də işləyirlər.

Bununla bərabər, sizin böyük nailiyyətiniz ondan ibarətdir ki, kollektiviniz çoxmillətlidir. Siz keçmişdə yaranmış bu ənənəni, bu çoxmillətlik ənənəsini, milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bir-birinə xoş, dostluq münasibəti göstərmək ənənəsini, burada yaranmış xalqlar dostluğu ənənəsini nəinki [339-340] itir-məmisiniz, bunu qoruyub saxlamısınız. Bu da bizim ən böyük nailiyyətimizdir.

Bizim respublikamız çoxmillətli respublikadır. Biz bununla daim fəxr etmişik. Müstəqil dövlət olan Azərbaycan Respublikasının bu gün yenə də çoxmillətli olması ölkəmizin, dövlətimizin üstünlüyüdür. Bu, nəyin əsasında? Bu, süni surətdə yaranan bir şey deyil. Bu, yuxarıdan verilən göstərişlərlə həyata ke-çirilən bir məsələ deyil. Bu bizim Azərbaycan xalqına xas olan ən yüksək mənəvi keyfiyyətdir. Bizim Azər-baycan xalqı başqa xalqlara, millətlərə həmişə dostluq, mehribanlıq münasibəti göstərmişdir. Bu bizim həyatımızda on illərlə, əsrlərlə yaranmış ənənədir. Allaha şükürlər olsun ki, sizin kollektiviniz son illərin qarmaqarışlıq proseslərinə baxmayaraq, bu ənənəni qoruyub saxlayıbdir. Bu gün bir müstəqil dövlət kimi Azərbaycanın da çoxmillətli olması hər bir kollektivin, məhəllənin, evin, hər bir mikrorayonun çoxmillətli olmasından meydana gəlir. Bunu indiyədək qoruyub saxladığımız kimi, bundan sonra da qoruyub sax-layacağıq. Mən buna əminəm, inanıram. Ona görə inanıram ki, burada məhz bu dostluğu, bu mehriban-lığı görürəm.

Sizin zavod bütün bu nailiyyətlərlə yanaşı, böhran dövrü də keçiribdir. Həmin böhran dövrü təxminən 1989-1990-cı illərdən başlayıbdir. Bu iqtisadi böhran dövrü Azərbaycanda o illərdən başlayaraq hökm sürən mürəkkəb vəziyyətlə bağlı olubdur, ayrı-ayrı pozucu, dağıdıcı qüvvələrin fəaliyyətinin nəticəsində, Azərbaycanın rəhbərliyində olan boşluğun, hərə-mərcliyin və məsuliyyətsizliyin nəticəsində olubdur. Sizin zavodun təmsalında bunu bu gün daha da qətiyyətlə demək olar. Çünki bu 50 il içərisində, xüsusən 1970-1980-cı illər zavodunuzun yüksəliş illəri olmuşdur. Bundan sonra isə zavodun tənəzzül illəri olmuşdur. Nə üçün? Zavodun sexləri də, divarları da yerindədir, ərazisinin hamısı sağ-salamatdır, [340-341] avadanlıq da yerindədir, siz də yerinizdəsiniz. Ancaq bu təkcə sizin kollektivinizə aid deyildir.

1970-ci illərdə, 1980-ci illərin birinci yarısında Azərbaycan öz iqtisadiyyatını çox sürətlə inkişaf etdir-mişdir. Bu, artıq hamıya məlumdur. Düzdür, bunu inkar etmək istəyənlər oldu. Təxminən 1988-ci ildən Azərbaycana başçılıq edən şəxslər istədilər əksini sübut etsinlər. Ancaq bu, mümkün deyil, həqiqətin üstünü bir az örtmək, onu qaralamaq olar, amma həqiqəti məhv etmək mümkün deyil. O illərdə Azər-baycanın iqtisadiyyatı sürətlə inkişaf etmişdir. Sizin zavod da, sizin gördüyünüz işlər də bu sürətli inkişafın iştirakçısı və bu inkişafı təmin edənlərdən biri idi. Ancaq qurmaq, yaratmaq çətindir, dağıtmaq asandır. Təəssüflər olsun ki, 1989-cu ildən başlayaraq Azərbaycanda qurmaq, yaratmaq əvəzinə dağıtmağa, poz-mağa başladılar. Bu dağıdıcı, pozucu qüvvələr Azərbaycanın həyatının bütün sahələrinə - iqtisadiyyatına, sosial sahəsinə, o cümlədən belə gözəl müəssisələrə də öz zərbəsini vurdular.

Bəli, o illər, xüsusən 1992-ci ildə, 1993-cü ilin əvvəllərində Azərbaycanda hakimiyyətdə olan şəxslər id-dia edirdilər ki, guya respublikamızda heç vaxt heç bir şey olmayıbdir, Azərbaycanda indiyə qədər yaran-mış şeylərin hamısı yaramazdır və onlar yenidən Azərbaycan qurmağa çalışırlar. O da ondan ibarət oldu ki, bir çox nəsillərin on illərlə qurub yaratdıqlarını bir, iki, beş aya, bir ilə vurub dağıtdılar. Onların bəzi-ləri bu gün də özlərini müxalifət hesab edərək yenə də hakimiyyətə can atırlar, hakimiyyət uğrunda müba-rizə edirlər. Yox, xalq artıq ağıla qaranı bir-birindən seçməyi bacarır. Azərbaycanın aqibətini xalq bir də belə əllərə dünyasında verməz. Çünki bu dağılanları biz son illərdə zorla bərpa edirik. Bunu da hamı görür.

Məni bu gün sevindirən hal bir də ondan ibarətdir ki, bu tənəzzül, böhran dövrünü siz keçdiniz. Bu gün söhbət zamanı [341-342] mən zavodun direktorundan və başqa mütəxəssislərdən soruşdum ki, siz bu tənəzzül dövrünü nə vaxt keçdiniz? Onlar cavab verdilər ki, keçən il və bu il. Axı həmin zavoddur, həmin insanlardır, həmin maddi-texniki vəsaitlərdir. Bəs nə üçün belə işləyə bilmirdiniz? Mən sizi günahlandırmı-ram. Çünki respublikada yaranmış hərəmərclik, qanunsuzluq və ayrı-ayrı pozucu qüvvələr Azərbaycanın iqtisadiyyatını bərhad hala salmışdılar. O cümlədən sizin kollektiviniz də belə bir vəziyyətə düşmüşdü.

Bu gün burada mənə danışdılar, zavodun direktoru da öz çıxışında rəqəmlər gətirdi ki, bu ilin doqquz ayında istehsal keçən ilə nisbətən 36 faiz artıbdir. Bilirsiniz, bu qədər artım bəzən ağıla sığası deyil. Ancaq bu həqiqətdir. Siz bunu etmisiniz. Burada bildirdiniz ki, doqquz ayın içərisində zavodun debitor borcu yoxdur. Dedilər ki, əksinə, başqa sahələrdən zavoda borclu olanlar var. Zavodun bütün fəhlələrinin, işçilə-rinin, kollektiv üzvlərinin hamısının məvacibi vaxtında verilir. Bu da yaxşı nailiyyətdir. Azərbaycanda bəzi yerlərdə məvaciblər vaxtılı-vaxtında verilmir. Ancaq biz radio, televiziya vasitəsilə bilirik, eşidirik ki, bizə yaxın, tanış olan başqa respublikalarda fəhlələrə, qulluqçulara 5-6 aylarla, hətta yerin altında işləyən şax-taçılara da məvaciblər verilmir. Amma sizin zavodda məvaciblər verilibdir. Zavodunuzda fəhlənin orta aylıq əmək haqqı 250 min manatdan artıqdır. Başqa yüksək göstəriciləriniz də vardır. Burada deyildi, mən təkrar etmək istəmirəm. Bunlar hamısı onu göstərir ki, demək, hər şey təşkilatçılıqdan, işi təşkil et-məkdən asılıdır. Yenə də deyirəm, burada siz də var idiniz, zavod da, sexlər də, avadanlıq da - hamısı var

idi. Amma bir neçə il əziyyət çəkdiyiniz, bir neçə il ağır dövr keçirdiyiniz. İndi isə çox sürətli artımla irəliləyirsiniz və yüksək nailiyyətlər əldə etməyə başlamısınız.

Mən bu barədə danışarkən onu da xüsusi qeyd etməliyəm, -sizin bu kollektivə nə qədər bağlı olduğunuzu sübut edən [342-343] odur ki, siz o ağır illərdə də, çətin illərdə də, məhsul istehsalı aşağı düşən illərdə də zavodunuzu qoyub getməmişiniz, zavoddan ayrılmamısınız. Yəni kollektivin üzvləri bir-biri ilə o qədər doğmalaşblar ki, siz bu çətinliklərə bir yerdə dözmüşünüz və indi bir yerdə də ümumi işinizin, səylərinizin, şübhəsiz ki, zavod direktorunun, zavod rəhbərliyinin təşkilatçılığı nəticəsində bu nailiyyətləri əldə etmişiniz.

Bu gün siz on milyoncu mühərriki istehsal etmişiniz və onu bu yubileyə hədiyyə verirsiniz. Mən sizi bütün bu nailiyyətlərinizə, on milyoncu mühərrik istehsal etdiyinizə, yüksək iqtisadi göstəricilər əldə etdiyinizə görə təbrik edirəm. Nəhayət, zavodunuzun işinin müsbət istiqamətdə inkişaf etməsi münasibətilə sizi təbrik edirəm. Çox sağ olun.

Məlumdur ki, indi keçmiş illərə nisbətən məsələ təkcə məhsul istehsal etməklə bitmir. Məhsul istehsal edən müəssisə gərək əvvəlcədən bilsin, - bu məhsulu hara satacaq, necə satacaq, hansı qiymətə satacaqdır ki, istehsaldan qazanc götürsün. İndi ölkəmizin iqtisadiyyatı iqtisadi qanunlar prinsipi əsasında qurulur. Biz iqtisadiyyatımızı bazar iqtisadiyyatı istiqamətində aparırıq. Ona görə də hər bir istehsalçı istehsal etdiyi məhsulun satılması haqqında gərək əvvəlcədən düşünsün və bundan sonra onu istehsal etsin. Çox sevindirici haldır ki, siz bu məsələni də həll edirsiniz və həll etmişiniz. Siz istehsal etdiyiniz mühərriklərin hamısını sata bilərsiniz, onu münasib qiymətə satırsınız, qazanc götürürsünüz. Bu da gələcəkdə sizin daha yaxşı iqtisadi nailiyyətlər əldə etməyiniz üçün möhkəm əsasdır.

Direktor bu gün mənə danışdı, mən bunu çox məmnuniyyət hissi ilə qəbul etdim ki, zavod keçmiş iqtisadi əlaqələrini bərpa edibdir. Mən ondan soruşdum ki, axı zavodunuzun istehsal etdiyi mühərriklərin hamısının Azərbaycanda satılmasına yer yoxdur, bazarınız varmı? Doğrudur, direktor məlumat verdi ki, bir çox ölkələrlə iqtisadi əlaqələr keçmiş il[343-344]lərə - 1970-1980-ci illərə nisbətən pozulubdur, bazarlar itibdir, ancaq bir çox ölkələrdə olan bazarları saxlaya bildiyiniz və mən gördüm ki, bunların bəzilərinə yenidən yaradırsınız. Bu baxımdan sizin Rusiya ilə əməkdaşlığınız xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Çünki mühərriklərin bir qismi, hətta çox qismi Rusiyaya gedir, elədirmi? Bu mühərriklərin 90 faizi Rusiyaya gedir. Siz Rusiyadan polad və başqa xammal alırsınız. Demək, bu əlaqələri daha da qurmaq, inkişaf etdirmək lazımdır. Sizin başqa ölkələrlə də iqtisadi əlaqələriniz artıq yaranıbdir. Güman edirəm, bu cür artımınız varsa, demək, sizin bazarınız da genişlənəcəkdir. Bazarınız genişləndikcə, sizin hazırladığınız mühərriklərin keyfiyyəti də artacaqdır və artmalıdır. Çünki bilin ki, xarici bazarda rəqabət gündən-günə güclənir. Siz bu rəqabətə dözməlisiniz və bu rəqabət sizin məhsullarınızın satılmasına mane olmamalıdır.

Mən çox məmnunam ki, bir sıra ölkələrin Azərbaycandakı səfirləri bu gün burada iştirak edirlər. Mən onları burada görürkən belə anladım ki, zavodunuzun bu ölkələrlə daha sıx iqtisadi əlaqələri vardır. Həmin ölkələrin səfirləri də zavodunuzun işi ilə daha yaxından maraqlanırlar və bu yubileyinizə də maraq göstərərək gəliblər. Bu da çox sevindirici haldır.

Bunlar hamısı onu göstərir ki, sizin kollektiviniz keçmişdə olduğu kimi, çox möhkəm dayaq üzərində durubdur və sürətlə inkişaf edəcəkdir. Doğrudur, zavodun direktoru mənə bir astronomik rəqəm dedi. Dedi ki, artım guya bu ilin axırınadək 50 faiz olacaqdır. Bilmirəm, ola bilər, yoxsa yox. Deyirsiniz ki, ola bilər. Bu, həqiqətən yüksək rəqəmdir. Əgər bu belə ola bilərsə, mən çox sevinəcəyəm. Ancaq indi bizim həyatımız belədir ki, biz heç kəsə nə plan veririk, nə də öhdəlik tələb edirik. Bütün bunlar kollektivin öz işidir. Əgər kollektiv belə imkanlara, doğrudan da, malikdirsə, istehsalı həqiqətən deyilən qədər artırma bilər, biz buna sevinəcəyik. Ancaq he[344-345]sab edirəm ki, sizin özünüz bizdən də çox sevinəcəksiniz. Çünki bu sizə daha çox xeyir gətirəcəkdir.

Zavodun direktoru müəssisənin gələcəyi haqqında öz fikirlərini bildirdi, yəni zavodun səhmdar cəmiyyəyə çevrilməsi və gələcəkdə özəlləşdirilməsi məsələsindən danışdı. Mən bu fikirlərlə razıyam. Respublikamızda özəlləşdirmə proqramı həyata keçirilir və sizin kollektiv də özəlləşdirmə prosesində bu proqram əsasında iştirak etməlidir. Əmin ola bilərsiniz ki, özəlləşdirmə prosesində zavodun kollektivinin bütün iş-təkləri, arzuları təmin ediləcəkdir. Bundan heç narahat olmayın. Ancaq bu məsələləri siz özünüz yaxşı ölçün - biçin, təkliflərinizi özünüz elə hazırlayın ki, özəlləşdirmə sizin üçün formal bir hadisə olmasın. Əksinə, özəlləşdirmə məhsul istehsalının daha da artmasına, keyfiyyətinin yüksəlməsinə kömək etsin və kollektivin üzvlərinin, burada işləyənlərin sosial- iqtisadi vəziyyətini yaxşılaşdırsın. Özəlləşdirmənin məqsədi ancaq budur. Biz ancaq özəlləşdirmə naminə özəlləşdirmə aparmırıq. Özəlləşdirmə bütün sahələrdə keyfiyyət dəyişikliyinə gətirməlidir, məhsul istehsalının artmasına kömək etməlidir və insanlara daha da çox mənfəət verməlidir. Siz öz təkliflərinizi bu prinsiplər əsasında hazırlayın. Siz bizə nə cür təkliflər etsəniz, bunlar o cür də qəbul olunacaqdır. Mən sizi bu barədə tam əmin edirəm.

Sizin kollektivdəki əhval-ruhiyyə bu gün Azərbaycanda mövcud olan əhval-ruhiyyənin təcəssümüdür, onun əksidir, ifadəsidir. Bilirsiniz ki, biz böyük çətinliklərdən keçərək Azərbaycanda daxili ictimai sabitliyi təmin etdik.

Mən çox məmnunam ki, burada çıxış edənlər Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində atəşkəsin əldə edilməsini və üç ildən artıqdır ki, atəşin olmamasını yüksək qiymətləndirirlər. Mənim üçün bu, çox əhəmiyyətlidir. Çünki mən istəyirəm ki, Azərbaycanın prezidenti kimi atdığım addımlar cəmiyyətin, xalqımızın rəyini qazansın, onların istəyini əks etdirsins. Sizin [345-346] bu barədə bugünkü fikirləriniz çox dəyərlidir. Şübhəsiz ki, sülh, atəşkəs bizə Azərbaycanda bu sabitliyi yaratmağa imkan verdi, ölkəmizin daxilindəki cinayətkar dəstələrdən Azərbaycanı təmizləməyə imkan verdi, bizə ayrı-ayrı cinayətkar qrupların qarşısını almağa imkan verdi. Həhayət, bizə sizin rahat yaşamağınız üçün şərait yaratmağa imkan verdi.

Biz bu gün də çalışırıq, gələcəkdə də çalışacağıq ki, Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsi sülh yolu ilə həll olunsun. Müharibə xalqımıza böyük bəlalar gətirdi, böyük itkilər verdik. Bu gün mən zavodun ərazisinə daxil olarkən zavodun işçilərindən şəhid olmuş Azərbaycan oğullarının xatirə abidəsi qarşısına getdim, ora gül-çiçək qoydum və onların xatirəsi qarşısında baş əydim. Şəhidlərin xatirəsini daim qəlbimizdə saxlamaq, onların xidmətlərini unutmamaq bizim müqəddəs borcumuzdur. Onların ailələrinə, şəhidlərin xatirəsinə qayğı göstərmək bizim borcumuzdur. Biz bu borcumuzu bundan sonra da yerinə yetirəcəyik. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı bu sahədə öz borcunu yerinə yetirməlidir.

Bununla yanaşı, biz çalışmalıyıq ki, bundan sonra daha müharibə olmasın, qan tökülməsin, bizim insanlarımız gedib həlak olmasınlar. Şübhəsiz ki, əgər Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsi zərurəti meydana çıxsa, hər birimiz şəhid olmağa hazır olmalıyıq. Təkcə şəhid olmağa yox, sinəmizi irəli verib Azərbaycanın müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü, torpaqlarını qorumağa hazır olmalıyıq. Ancaq əgər məsələləri sülh yolu ilə həll etməyə imkan varsa, onda biz sülh yolunu seçməliyik. Ona görə də biz sülh yolunu seçmişik.

Hazırda biz sülh danışıqları aparırıq, 1994-cü ilin mayından atəş yoxdur. Biz üç ildən artıqdır ki, atəşkəs rejimində yaşayırıq. Atəşkəs rejimini bundan sonra da qoruyub saxlayacağıq. Mən dövlətin adından bu barədə dəfələrlə bəyanat vermişəm. Bizim son vaxtlar apardığımız işlər onu göstərir ki, [346-347] nəhayət, Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail ola biləcəyik.

Bilirsiniz ki, son vaxtlar Minsk qrupu və onun həmsədrləri bu məsələ ilə çox ciddi məşğul olurlar. Minsk qrupu həmsədrlərinin bir neçə təklifləri olmuşdur, biz onlara baxmışıq, bunlar təkmilləşmişdir. Mən məhz bu ildə, ilin əvvəlindən indiyədək bir çox dövlət başçıları ilə görüşlər aparıb, bu məsələləri müzakirə etmişik. O cümlədən xüsusən Minsk qrupunun həmsədrləri olan dövlətlərin – Rusiyanın prezidenti Boris Yeltsinlə, Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Bill Klintonla, Fransanın prezidenti Jak Şirakla, onların hər biri ilə ilin əvvəlindən bəri dəfələrlə görüşüb danışıqlar aparmışam. Bütün bu danışıqlar zamanı həmin böyük dövlətlərin — Minsk qrupunun həmsədrləri olan ölkələrin dövlət başçıları hər dəfə bildiriblər ki, onlar da bu məsələnin ədalətlə, sülh yolu ilə həll olunmasına çalışırlar və çalışacaqlar.

Bilirsiniz ki, bunun da əsası 1996-cı ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul olunmuş prinsiplərdir. Bunlar üç prinsipdir: Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının ərazi bütövlüyünün təmin olunması, Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə hüququ verilməsi, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarının azad edilməsi və işğal olunmuş bu torpaqlardan zorla çıxarılmış azərbaycanlıların öz yerinə-yurduna qaytarılması. Bu, Lissabon Zirvə görüşünün əsas prinsipləridir.

Minsk qrupunun həmsədrləri bu prinsiplər əsasında yeni təkliflər vermişlər. Bu təkliflər təxminən sentyabr ayının sonunda verilmişdir. Biz onları əsas olaraq qəbul etmişik. Son vaxtlar aparılan danışıqlar və o cümlədən mən son günlər Strasburqda olarkən bir neçə dövlətin başçıları ilə keçirdiyim görüşlər, xüsusən Fransanın prezidenti Jak Şirakla keçirdiyim [347-348] görüşlər, apardığım danışıqlar zamanı biz bir daha bəyan etmişik ki, Minsk qrupu həmsədrlərinin son təkliflərini əsasən qəbul etmişik.

Bu təkliflər nəzərdə tutur ki, məsələ iki mərhələdə həll olunsun. Birinci mərhələdə Azərbaycanın Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş 6 rayonu işğalçı qüvvələrdən azad edilsin. Bunlar Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı və Kəlbəcər rayonlarıdır. İşğalçı qüvvələr bu rayonlardan çıxmalıdır, ATƏT-in sülhü mühafizə qüvvələri buraya daxil olmalıdır, bu rayonlardan didərgin düşmüş həmin rayonların sakinləri öz yerlərinə-yurdlarına qaytarılmalıdır. Belə olan halda müharibə nəticəsində dağıdılmış kommunikasiyalar bərpa edilməlidir. İkinci mərhələdə isə Azərbaycanın Laçın və Şuşa rayonları işğalçı qüvvələrdən azad olunmalıdır və bununla bərabər Dağlıq Qarabağa Azərbaycan dövlətinin tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə statusu verilməlidir. Bu plan, iki mərhələ bundan ibarətdir. Biz bunu əsas olaraq qəbul etmişik. Verilən yazılı təkliflərə bizim müəyyən düzəlişlərimiz, qeydlərimiz var. O qeydlər, düzəlişlər şübhəsiz ki, müzakirə olunacaqdır. Ancaq biz bu təklifləri prinsip etibarilə qəbul etmişik.

Mən Strasburqda Ermənistan prezidenti Levon Ter-Petrosyanla da görüşdüm. Onunla danışdığımız zaman o da bəyan etdi ki, Ermənistan da bu təklifləri əsasən qəbul edibdir. Hesab edirəm ki, belə olan halda biz müsbət nəticə əldə edə bilərik. Doğrudur, Dağlıq Qarabağı idarə edən şəxslər tərəfindən bu təkliflərə münasibət barədə bizdə dəqiq məlumat yoxdur. Gah deyirlər ki, onlar razı deyil, gah da deyirlər ki, hansısa şərtlərlə razı ola bilərlər. Güman edirəm ki, bu da prosesin bir hissəsidir.

Mən Strasburqdan gələndən sonra son günlərdə iki dəfədir ki, Fransanın prezidenti Jak Şirakla telefonla danışmışam. Məhz bu telefon danışıqlarımız da bu məsələnin həlli barədə [348-349] apardığımız da-

nışıqların davamı olmuşdur. Bunlar hamısı onu sübut edir ki, artıq dünya ictimaiyyəti də, dünyanın aparıcı ölkələri də bu münaqişəyə son qoyulmasına çalışırlar və bizə kömək etmək istəyirlər. Biz bu imkanlardan istifadə edirik və bundan sonra da istifadə edəcəyik, məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına çalışacağıq.

Bu bizə lazımdır, çünki biz istəyirik ki, ölkəmizin işğal olunmuş torpaqlarının hamısı azad edilsin, doğma yurdundan didərgin düşmüş, çadırlarda yaşayan bir milyondan artıq vətəndaşlarımız öz yerlərinə qayıtsınlar. Biz istəyirik ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü tamamilə bərpa olunsun və Azərbaycanın sərhədləri - beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq tanınmış sərhədləri bərpa edilsin və onlar daim toxunulmaz olsun. Biz buna nail olmaq istəyirik. Bunlar hamısı lazımdır. Çünki bizim respublikamızın yaxşı iqtisadi imkanları var. Bu iqtisadi imkanları hərəkətə gətirmək, iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək, əhalinin həyat tərzini, rifah halını yaxşılaşdırmaq üçün bizə sülh lazımdır, ərazimizin bütövlüyünün bərpa olunması lazımdır.

Siz bilirsiniz ki, son vaxtlar biz dünyanın bir çox neft şirkətləri ilə, başqa böyük şirkətlərlə çox səmərəli əlaqələr yaratmışıq, Azərbaycanın neft və qaz yataqlarının müştərək istifadə olunması üçün böyük müqavilələr imzalamışıq. Bunların nəticəsində Azərbaycana xarici sərmayə gəlir və məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, bu sərmayə böyük miqdarda gəlir. Azərbaycanda aparılan iqtisadi islahatlar, torpaq islahatı, torpağın xüsusi mülkiyyətə verilməsi, iqtisadiyyatın sərbəstləşdirilməsi, iqtisadiyyatda insanlara sərbəstlik verilməsi, özəlləşdirmə - bunlar hamısı respublikamızın həyatında böyük müsbət dəyişikliklər yaratmışdır. Ancaq bunlar hələ bizim gördüyümüz işlərin ilk nəticələridir. Biz bundan sonra daha da yaxşı nəticələr əldə edəcəyik. İqtisadiyyatımız inkişaf edəcəkdir. İnsanlarımızın, sizin həyat tərziniz daha da yaxşı [349-350]laşacaqdır. Buna əmin ola bilərsiniz. Bunun üçün də biz sülh əldə etməliyik, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etməliyik və bütün qonşu ölkələrlə sülh, əmin-amanlıq şəraitində əməkdaşlıq etməliyik. Ermənistanla da uzunmüddətli, etibarlı sülh əldə etməliyik. Çünki bu həm Ermənistan, həm də Azərbaycan üçün ən əlverişli yoldur.

Mən bu barədə fikirlərimizi, gördüyümüz işləri və qarşımızda duran vəzifələri sizə ona görə çatdırıram ki, bizim gördüyümüz işlər, apardığımız siyasət gərək xalq tərəfindən dəstəklənsin, bəyənilsin. Biz gərək əmin olaq ki, gördüyümüz işləri, o cümlədən xarici siyasətimizi xalqımız dəstəkləyir. Əgər haradasa, nədəsə narazılıq törəyirsə, biz onu aydınlaşdırmalıyıq. Ancaq mən məmnunam ki, indiyədək aldığım məlumatlar onu göstərir ki, Azərbaycan dövlətinin, prezidentinin daxili və xarici siyasəti ölkəmizin ictimaiyyətinin, xalqımızın tam əksəriyyəti tərəfindən tamamilə dəstəklənir və bəyənilir. Bu da bizə daha çox ruh, güc verir, bu istiqamətdə işləmək üçün bizə daha da geniş imkanlar yaradır.

Mən sizi bu görüş münasibətilə bir daha təbrik edirəm. Çox sevinirəm ki, sizinlə görüşürəm. Bu görüşlər hamısı mənim özümdə də böyük ruh yüksəkliyi yaradır, mənə də ilham, güc verir. Mən zavodu yenicən belə gözəl şəraitdə görməkdən çox məmnunam.

Ancaq eyni zamanda mənə aid olan bir şəxsi məqamı da vurğulamaq istəyirəm. Çox sağ olun ki, mənim keçmiş zamanlarda sizə, sizin zavodunuza etdiyim xidmətləri unutmamısınız. Çox sağ olun. Bu, mənim üçün əzizdir. Çünki sizə məlumdur ki, 1988-ci ildən sonra Azərbaycan xalqına düşmən olan bəzi qüvvələr tərəfindən mənim əleyhimə aparılan kampaniya zamanı mənə qarşı çox ədalətsizliklər etmişlər. Ancaq həyat göstərdi ki, o ədalətsiz işlər görən adamlar çox azmış, - mən o vaxt da belə bilirdim. Amma ədalət mövqeyində duranlar, yaxşılığı, xidməti unutmayanlar bizim cəmiyyətimizin, [350-351] xalqımızın əksəriyyətini təşkil edir. Bilirdim ki, xalq, o cümlədən siz mənim gördüyüm işləri unutmayacaqsınız. Ancaq bu gün bunları bir daha müşahidə etmək məni daha da sevindirdi. Buna görə çox sağ olun.

Mən sizin hamınıza cansağlığı, səadət arzu edirəm. Bütün işlərinizdə sizə uğurlar arzulayıram. Mən burada bir stend gördüm. O bizim keçmiş əlaqələrimizə həsr olunmuş bir stendir. Siz orada yazmışınız ki, «Heydər Əliyev, biz sizinləyik». Mən onu oxudum. Mən də sizə deyirəm ki, əziz bacılar, qardaşlar, dostlar, mən daim sizinləyəm! Sağ olun. [351]

DÖVLƏT MÜSTƏQİLLİYİ GÜNÜ MÜNƏSİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA TƏBRİK

Əziz vətəndaşlar, bacılar və qardaşlar!

Sizi Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi Günü münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan xalqı bu yuzillikdə ilk dəfə dövlət müstəqilliyini əsrimizin əvvəllərində əldə etmiş və 1918-ci ildə öz demokratik dövlətini yaratmışdır. Lakin o zaman mövcud olan xarici müdaxilə, daxili çəkişmələr, beynəlxalq təminatın olmaması üzündən bu dövlət qısa müddət fəaliyyət göstərərək süqut etmişdir. Xalqımız sonrakı dövrdə milli azadlığından, dövlət müstəqilliyindən məhrum olsa da, iqtisadiyyatını, elmini, mədəniyyətini inkişaf etdirmiş və müstəqillik üçün zəruri olan digər əsasları yaratmışdır.

1991-ci ildə Sovetlər İttifaqının dağılması ilə əlaqədar Azərbaycan xalqı dövlət müstəqilliyini bərpa etmiş, 18 oktyabrda respublika Ali Sovetinin qəbul etdiyi dövlət müstəqilliyi haqqında konstitusiyaya aktına dekabrın 30-da ümumxalq səsverməsi - referendum vasitəsilə hüquqi təminat yaradılmışdır.

Keçən altı ildə ölkəmiz öz müstəqilliyini bütün dünyada tanıtmış, beynəlxalq təşkilatların üzvlüyünə qəbul edilmiş, dünya dövlətləri ilə bərabərhüquqlu əlaqələr yaratmışdır. Bu illərdə daxili və xarici qüvvələrin ciddi təxribat və maneələrinə baxmayaraq dövlət müstəqilliyimiz qətiyyətlə qorunmuş və [352-353] onun yaşaması üçün vacib olan bütün tədbirlər görülmüşdür. Mən əminəm ki, əldə olunan uğurlar bundan sonra da inkişaf etdiriləcəkdir.

Bu gün qarşımızda duran ən mühüm vəzifə Ermənistan–Azərbaycan konfliktinin ləğv edilməsi, işğal edilmiş torpaqların azad olunması, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi, didərgin düşmüş vətəndaşlarımızın öz yurdlarına qaytarılması, iqtisadi tərəqqiyə nail olunması, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, siyasi və iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi, demokratik proseslərin daha da dərinləşdirilməsidir.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi xalqımızın tarixi nailiyyətidir. Hər birimizin müqəddəs borcu müstəqil dövlətimizin qədrini bilmək, onu qorumaq, inkişaf etdirmək, dünyanın inkişaf etmiş ölkələri səviyyəsinə qaldırmaqdan ibarətdir.

Bu bayram günü bütün Azərbaycan xalqına səadət, əmin-amanlıq arzulayıram. Xalqımızı müstəqilliyimizin əbədiyyəti və dönməzliyi uğrunda apardığımız mübarizədə daha möhkəm əzm, iradə, qətiyyət nümayiş etdirməyə çağırıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 17 oktyabr 1997-ci il

[353]

MƏŞHUR MÜĞƏNNİ VƏ BƏSTƏKAR MÜSLÜM MAQOMAYEVİN YUBİLEY GECƏSİNDƏ NİTQ

Respublika sarayı

17 oktyabr 1997-ci il

Hörmətli dostlar, xanımlar və cənablar!

Biz bu gün burada Azərbaycanın zəngin mədəniyyətinin ən gözəl nümunələrindən, ən gözəl şaxələrindən biri olan Müslüm Maqomayevin yaradıcılığı ilə, onun mahnıları, əsərləri ilə yenidən görüşdük. Bu, xalqımızın, ölkəmizin həyatında əlamətdar hadisədir. Çünki Müslüm Maqomayev 35 ildir ki, öz sənəti, istedadı, gözəl səsi ilə Azərbaycan musiqisinin, mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsində görkəmli xidmətlər göstərmiş, Azərbaycan xalqının şan-şöhrətini bütün dünyaya yaymağa çalışmışdır və bu sahədə də çox gözəl nailiyyətlər əldə edibdir.

Ona görə də bu gün hamımız böyük sevgi və məhəbbətlə bu möhtəşəm salona toplaşmışıq. Bu salonda olanların hamısı böyük məhəbbət və ehtirasla Müslüm Maqomayevin mahnılarını dinləyir, onun səsinə dinləyirlər.

Azərbaycanın həyatında bu cür hadisələr xalqımızın nə qədər istedadlı və Azərbaycan mədəniyyətinin, incəsənətinin nə qədər zəngin olduğunu bir daha və bir daha nümayiş etdirir. Bizim mədəniyyətimiz, incəsənətimiz, musiqimiz, mahnıları [354-355]miz məhz belə fitri istedadlı şəxslər və onların fədakarlığı nəticəsində bu qədər yüksək zirvələrə qalxmışdır. Ona görə də mən əziz Müslüm Maqomayevi bu gün bir daha təbrik edərək, eyni zamanda bütün Azərbaycan xalqını, millətimizi bu böyük nailiyyətlə təbrik edirəm.

Mən sözlərimin birinci hissəsini ana dilimizdə, Azərbaycan dilində, dövlət dilimizdə dedim. Səhnədə olan və bu salonda oturan qonaqlarımız üçün tam aydın olmaqdan ötrü isə sözlərimin ikinci hissəsini rus dilində deyirəm.

Əziz Müslüm, əziz Tamara, hörmətli qonaqlar!

Siz bu gün bizim ictimaiyyətimizə, xalqımıza, respublikamıza yüksək sənətin, gözəl musiqinin daha bir parlaq nümunəsini, gözəl mədəniyyət nümunəsi bəxş etdiniz. Əziz Müslüm, biz bu gün buraya sənə, sənənin yaradıcılığına, şəxsiyyətinə və 35 illik yaradıcılıq, səhnə fəaliyyətin ərzində nail olduqlarına çox böyük məhəbbət və hörmət hissi ilə toplaşmışıq. Müslümün burada dedi ki, 35 il müğənninin həmişə eyni formada qalması, bəlkə də hətta bu formanı daim yaxşılaşdırması üçün, əlbəttə, böyük müddətdir. Biz bu gün şadlıq ki, əzizimiz Müslüm bütün bu 35 ili çalışır, incəsənətimizi, mədəniyyətimizi zənginləşdirir və onun sənətinə pərəstiş edənlərin hamısını sevindirir.

Əziz Müslüm, avqustda mən sənə təbrik məktubu göndərərək öz fikirlərimi və hisslərimi qısaca şərh etmişdim. Həmin məktub bu gün burada oxundu, ancaq bugünkü günədək olan tarixi sanki yenidən vərəqlədiyim bu gecə o qədər həyəcanlandırıcıdır, elə hisslər doğurdu ki, mən səhnəyə qalxaraq sizi bir daha təbrik etməyi və burada deyilənlərə əlavə olaraq daha bir neçə kəlmə söyləməyi qərara aldım.

Bəli, biz bilməliyik, özü də həmişəlik bilməliyik ki, bax, burada dayanan Müslüm Maqomayev nadir və bənzərsiz müğənnidir, Allah vergisidir, ancaq eyni zamanda özünün gərgin, yorulmaq bilməyən zəhməti ilə cilalanmış istedadıdır. [355-356] Müslüm Maqomayevin Azərbaycan səhnəsinə ilk dəfə çıxması bizim xatirimizdədir, yəqin ki, burada oturanların da çoxunun yadındadır. Gənc, gözəl, hündürboy, amma çox arıq olan bu oğlan ilk dəfədən özünə böyük rəğbət oyatdı. Müslüm, Zabitlər evinin, Dənizçilər evinin ansamblınınin tərkibindəki ilk çıxışların və bütün sonrakı mərhələlər mənim xatirimdədir. O vaxt çoxlarına elə gəlirdi ki, cavan oğlandır da, yaxşı oxuyur. Amma musiqi biliciləri dərhal qiymətləndirdilər ki, yox, bu oğlanın böyük və parlaq gələcəyi var. Xatirimdədir, o vaxt mən maestro Niyazi ilə söhbət edirdim. Şübhəsiz ki, o, Müslümü uşaq yaşlarından tanıyırdı. Mən ona istinad edirəm, çünki o zaman o, mənə və mənimlə bir yerdə olanlara dedi ki, bəli bu, Azərbaycan incəsənətində həqiqətən yeni, parlaq ulduzdur, həm də təkcə Azərbaycan incəsənətində yox.

Bəli, Müslüm həqiqətən Allahın istedad bəxş etdiyi, çox gözəl, bənzərsiz səsi, incəsənətə, mahnıya, musiqiyə bağlı olan insandır. Əks halda o, bizim bütün bu illər ərzində tanıdığımız kimi ola bilməzdi. Ancaq eyni zamanda Müslüm bütün bu fitri keyfiyyətləri ilə yanaşı, Bakının, Azərbaycanın musiqi, incəsənət, mədəni mühitində idi. Ona görə də mən bu gün Müslümü, Tamaranı, bütün qonaqlarımızı dinləyərkən o vaxtları xatırlayırdım.

Əsrimizin əvvəlində musiqidəki, yüksək incəsənətdəki mühit məhz böyük Üzeyir Hacıbəyovun və böyük Müslüm Maqomayevin yaradıcılıqları sayəsində çox güclü şəkildə özünü göstərirdi. Onlar gözəl məktəb yaratmışlar. Üzeyir Hacıbəyovun yaratdığı Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını götürərək, - bizim musiqiçilərimizin, bəstəkarlarımızın, incəsənətimizin görkəmli xadimlərinin böyük bir nəslə buradan keçmişlər və bütün əsr ərzində Azərbaycanı sevindirirlər, Azərbaycan xalqının musiqidə, incəsənətdə nəyə

qadir olduğunu nümayiş etdirirlər. Məhz Üzeyir Hacıbəyov, [356-357] Əbdülmüslüm Maqomayev, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Bülbül, Niyazi, Rəşid Behbudov, Cövdət Hacıyev, Soltan Hacıbəyov, Cahangir Cahangirov, Rauf Hacıyev, indi burada bizimlə bir yerdə olan Tofiq Quliyev və bir çox başqaları- məhz onlar və onların silahdaşları Azərbaycanda bu gözəl musiqi mühitini, bu gözəl incəsənət mühitini yaratmışlar. Otuzuncu, qırxıncı, əllinci illərin və sonrakı illərin Azərbaycanı həqiqətən bununla məşhur idi. Bizim əzizimiz Müslüm də bax, bu mühitdə doğulmuş, boya-başa çatmış və belə böyük müğənni, böyük musiqiçi və böyük vətəndaş olmuşdur.

Onu fərqləndirən bir cəhət də istedadının çoxşaxəli olmasıdır. Onun gözəl səsi, əla ifa texnikası var. O, gözəl oxuyur, musiqi alətlərində gözəl çalır, çoxlu gözəl mahnılar bəstələyib. Gözəl şəkil çəkməsinə, heykəltəraşlıq istedadına gəldikdə, bu da məlumdur. Görün, bir insanda nə qədər çoxşaxəli, böyük istedad cəmləşibdir. Sevinirik ki, bizim Azərbaycanın belə övladı, Azərbaycan musiqisinin, Azərbaycan incəsənətinin belə layiqli nümayəndəsi var və indiyədək olduğu və getdiyi bütün dünya ölkələrində özünü və bizim mədəniyyətimizi, musiqimizi və xalqımızı şöhrətləndirir.

Müslümün xidmətləri çoxdur, ancaq onun «Azərbaycan» mahnısını - özünün və gözəl xanımı Tamara Sinyavskayanın burada əla ifa etdikləri mahnını Müslümün ən böyük xidməti hesab edirəm. Bilirsiniz, böyük incəsənət ustaları bəzən cəmi bir əsər yaradaraq tarixi şəxsiyyətə çevrilirlər. Əgər Müslümün heç nəyi olmasaydı da, mənim fikrimcə o, təkcə «Azərbaycan» mahnısına görə ən yüksək hörmətə, ən böyük ehtirama layiqdir.

Şükürlər olsun, yurdumuza, respublikamıza, xalqımıza çoxlu şerlər, mahnılar, çoxlu musiqi əsərləri həsr olunmuşdur. Onların hamısı gözəldir, hamısı bizi sevindirir. Ən başlıcası isə yurdumuza, vətənimizə - Azərbaycana həsr olunmuş hər bir belə mahnı, hər bir belə musiqi insanlarımızda, məsələn, [357-358] şəxsən məndə vətənpərvərlik hissi, iftixar, sevinc hissi doğurur ki, bizim Azərbaycanımız var, Azərbaycana həsr edilmiş belə mahnılar, şerlər var və bu gün müstəqil, azad Azərbaycan var.

Mənə elə gəlir ki, Müslüm Maqomayev bizim gözəl şairimiz Nəbi Xəzri ilə birlikdə bu mahnını yazanda onlar yəqin ki, gələcəyə baxmışlar, çünki bu mahnı həqiqətən azad, müstəqil Azərbaycanın himni kimi səslənir. Müslüm özü isə bu mahnını necə hissiyyətlə ifa edir:

«Ömrümün mənasısan,
Qardaşlıq dünyasısan,
Anamın anasısan,
Azərbaycan!»

Şübhəsiz, bütün bunlar təkzibedilməz surətdə göstərir ki, Müslüm bizim fəxrimizdir, Müslüm bənzərsizdir. Biz Müslümə daha böyük yaradıcılıq gələcəyi arzulayırıq və şübhə etmirəm ki, Müslüm öz yaradıcılığı və işləri ilə bizi həmişə sevindirəcəkdir.

Ancaq mən Tamara Sinyavskaya haqqında da deməliyəm. Mən onların ailə qurduğu günləri xatırlayıram. Bu, iyirmi beş il öncə olmuşdur. Mənim yadımdadır, Müslüm və Tamara məhz Bakıda, burada Rusiya Federasiyasının mədəniyyət günləri keçiriləndə tanış olmuşdular. Görünür, o vaxt Tamara ər, Müslüm isə həyat yoldaşı axtarırdı. Onlar bir-birini məhz Bakıda tapdılar. Açıgını deyirəm, mən Müslümə oğlum kimi münasibət bəsləyirdim və Azərbaycanın rəhbəri olan vaxtdan, yəni 1969-cu ildən etibarən onunla əlaqə saxlayırdım. Onlar evlənəndə mən çox sevindim, onlar mənim qonağım oldular. Həmin vaxtdan onların həm yaradıcılığını, həm də, şübhəsiz, birgə həyatlarını müşahidə edirəm. Allaha şükürlər olsun ki, yaxşı, mehriban yaşayırlar, aralarında söz-söhbət yoxdur. [358-359] Çünki belə adamlar ümumiyyətlə, çox nadir hallarda birgə yaşaya bilirlər. Ancaq görünür, onlar bir-birini həqiqətən elə sevilərlər və bir-birini elə tamamlayırlar ki, gözəl ailə qurublar. Şübhəsiz, biz sadıq ki, Müslümün belə gözəl, görkəmli müğənni, Böyük Teatrın aktrisası olan xanımı var. Müslümlə olduğu kimi, biz Tamara ilə də fəxr edirik, çünki o da bizə doğmadır, iyirmi beş ildir bizimlə bir yerdədir. O, bizə doğmadır və bizim tamaşaçımız elə hesab etmir ki, Tamara haradasa Moskvadadır, hesab edir ki, Tamara da həmişə Azərbaycandadır. Tamara Sinyavskaya qeyri-adi, gözəl müğənnidir, amma bizim üçün yaxşı gəlidir. Tamara, bu gözəl yubiley münasibətilə sizi təbrik edirəm və düşünürəm ki, sizinlə birlikdə biz Müslümün yaradıcılıq fəaliyyətinin qırx illiyini və ondan sonrakı daha başqa-başqa yubileylərini qeyd edəcəyik. Hər halda, mən buna ümid bəsləyirəm.

Müslüm, sağ ol ki, səninlə birlikdə Böyük Teatrın bu cür gözəl müğənniləri gəliblər. Bilirsiniz, biz bu gün yenidən Böyük Teatrın ruhunu hiss etdik. Axı Böyük Teatr doğrudan da çox yüksək sənət deməkdir. İndi biz dünyada çox şeyləri bilirik, əvvəl az bilirdik, yalnız ölkəmizi - o vaxtkı Sovetlər İttifaqını tanıyırdıq. İnsan özününkünü heç vaxt qiymətləndirə bilmir. O vaxt biz də Böyük Teatrın nə demək olduğunu qiymətləndirə bilməmişik. Biz azad olduqdan, demək olar, bütün ölkələri gəzdikdən, başqa teatrlarla, o cümlədən dünyanın musiqi baxımından ən inkişaf etmiş ölkələrinin opera və balet teatrları ilə tanışlıqdan sonra deyə bilərik ki, bəli, Böyük Teatr rus mədəniyyətinin, rus musiqisinin, rus incəsənətinin şöhrəti və fəxridir. Şübhəsiz ki, Böyük Teatr bütün respublikalarda, o cümlədən də Azərbaycanda musiqi mədəniyyə-

tinin inkişafına çox böyük təsir göstərmişdir. Biz Böyük Teatrın solistlərini həmişə sevinclə qarşılayırıq. Hesab edirəm ki, bizim dostlarımız, qonaqlarımız Müslüm Maqomayevin yubileyini qeyd etmək üçün bu raya gəlmiş qonaqlarımızı bu [359-360] gözəl salonun necə heyranlıqla, gurultulu alqışlarla qarşıladığını gördülər. Mən sizə təşəkkür edir və yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Bir halda ki, mən səhnəyə qalxmışam, hələ bir az danışacağam. Bizim veteranımız Lütfiyar İmanov haqqında heç cür deməyə bilmərəm. Bir görün, neçə ildir oxuyur. O, yaradıcılıq fəaliyyətinin neçə ildən ibarət olduğunu bilmir, hələlik deməyib. Amma necə gözəl oxuyur. Ən əsası isə odur ki, həmişə sıradadır, cavan, şuxdur, yaxşı formadadır.

Bizim Rauf Abdullayev (alqışlar). Görürsünüz, sözümlü bitirməyə qoymurlar. Onun təkəcə adını çəkəndə nə qədər alqışlar qopur və buna layıqdır. Çünki Azərbaycanda simfonik musiqinin inkişafında onun xidmətlərini hamımız bilirik, nə qədər işlər görüb, bu gün də görür və hesab edirəm ki, gələcəkdə bundan da çox edəcəkdir.

Bizim Rus Dram Teatrının gözəl aktrisası Lyudmila Duxovnaya buradadır. Biz rus dram teatrını həmişə sevmişik və indi də sevirik, orada vaxtilə çalışanları və bu gün rus teatrında işləyənləri heç vaxt unutmuşuq, onlar da bizim üçün əzizdirlər. Lyudmila Duxovnaya onların cərgəsində fəxri və xüsusi yer tutur.

Görün, bu gün necə bir rəngarənglik var - Böyük Teatr, yüksək peşəkarlığa malik opera sənəti, simfonik orkestr və bizim ölməz musiqi alətimiz olan tar. Mən hesab edirəm, xalqımızın - Azərbaycan xalqının böyük xoşbəxtliyidir ki, bizim əcdadlarımız belə bir musiqi aləti yaradıblar və o yaşayır, milli hisslərimizi gözəl, hər hansı bir alətdən daha yaxşı ifadə edir. Bizim Ramiz Quliyev və onun gözəl oğlu Əyyub bu alətdə əla çalır.

Rəşid Behbudovun qızının öz atasının ənənələrini səhnədə davam etdirməsi, şübhəsiz ki, məni sevindirir. Rəşidi hamının sevdiyini ailəniz yəqin ki, bilir. Ümumiyyətlə, Azərbaycanda ona sonsuz məhəbbət vardır. Ancaq mən öz hisslərimdən də [360-361] nışa bilərəm - mən onu çox sevirdim, uzun illər ərzində onunla dostluğum olub. O, məhz müğənni, artist kimi, Azərbaycan mahnılarının və Azərbaycanın gözəl opera ariyalarının solo ifaçısı kimi mənim üçün çox sevimli və əziz adam idi. Eyni zamanda o, gözəl insan idi. Onunla dəfələrlə görüşmüşəm. Mən şadam ki, vaxtilə mahnı teatrı yaratmaqda ona kömək etmişəm, öz yaradıcılığını daha dolğun şəkildə açıq göstərməsi üçün əlimdən gələni etmişəm. Onun yubileyi düz bir ildir davam edir və Rəşid Behbudovun səksən illiyinə həsr edilmiş yekun yubiley tədbirləri, şübhəsiz ki, ən yüksək səviyyədə keçiriləcəkdir. Xoşdur ki, onun qızı bu gün burada Müslüm Maqomayevlə birlikdə bu cür gözəl çıxış etdi.

Biz Müslümlə razılaşırdıq ki, bu gün danışmaq az, mahnı isə çox olsun. Amma belə oldu ki, siz məni yenə danışmağa vadar edirsiniz. Bəli, Azər Zeynalov həqiqətən cavan, ancaq çox ümidverici müğənnidir. Mən hesab edirəm ki, onun gözəl gələcəyi var və o öz istedadını, bacarığını və öz sənətini artıq nümayiş etdiribdir. Təsədüfi deyil ki, o, belə tezliklə bu cür nüfuz, hörmət və məhəbbət qazanıbdir. Mən şadam ki, bizdə Bülbül, Rəşid Behbudov, Müslüm Maqomayev, Azər Zeynalov nəsillərinin əlaqəsi qırılmaz. Baxın, silsilə qırılmaz. Bu, böyük xoşbəxtlikdir.

Hesab edirəm ki, bizim simfonik orkestr və simfonik orkestrin musiqiçiləri ən fədakar insanlardır. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, onlar öz peşələrindən, öz sənətlərindən ayrılmırlar. Bizim simfonik orkestr yaşayır və yaşayacaqdır. Mən demişəm və bu gün də təntənəli surətdə vəd edirəm - bizim simfonik orkestrə ən əlverişli şərait yaratmaq üçün tədbirlər görəcəyik ki, o, fəaliyyət göstərsin.

Bir daha təbrik edirəm. [351]

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASI
BÖYÜK MİLLƏT MƏCLİSİNİN
SƏDRİ ZATI-ALİLƏRİ
CƏNAB HİKMƏT ÇETİNƏ**

Zati-aliləri !

Türkiyə Respublikasının Böyük Millət Məclisinin sədri seçilməyiniz münasibətilə Sizə səmimi qəlbdən təbriklərimi yetirirəm.

Mən iki ölkə arasında mövcud olan dərin köklü siyasi, iqtisadi, mədəni və tarixi əlaqələrin daha geniş inkişafına böyük əhəmiyyət verirəm.

Əminəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri daha da genişləniib, xalqlarımızın rifahı naminə inkişaf edəcəkdir.

Fürsətdən istifadə edərək Sizə və Türkiyə Respublikasının Böyük Millət Məclisinə ən xoş arzularımı bildirirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 oktyabr 1997-ci il

[362]

BAKİ BEYNƏLXALQ HAVA LİMANI LAYİHƏSİNİN TƏQDİMETMƏ MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ

«Azərbaycan Hava Yolları»
Dövlət Konserninin yeni ofisi

19 oktyabr 1997-ci il

Biz Bakı beynəlxalq hava limanı kompleksinin tikintisinə 1981-ci ildə başlamışdıq. O vaxt lazımi layihələr hazırlanmışdı. Mən 1982-ci ildə bu layihələrə bir neçə dəfə baxmışam. Ancaq indi 1997-ci ildir. O vaxtdan 15 il keçir və Bakı beynəlxalq hava limanı beləcə tikilməmiş qalıbdır. Görünür, 15 il bundan əvvəl başladığım işi axıra çatdırmalıyam. Ona görə də mən bu işə çox ciddi və diqqətlə yanaşıram. Çünki bu tikinti dövlətə məxsusdur. Ötən 15 ildə bu işə laqeyd yanaşıblar, yaxud ona ciddi fikir verməyiblər.

Amma bundan sonra belə hala yol vermək olmaz.

Mən lazım olan sərəncamı imzalayacağam. Baş nazirə verdiyim göstərişlər həyata keçiriləcəkdir. Gərək konsorsium da bizim qarşımızda öz üzərinə götürdüyü öhdəlikləri vaxtında yerinə yetirsin. Keyfiyyət məsələsinə ciddi diqqət yetirmək istəyirəm. Hər bir tikinti keyfiyyətli olmalıdır. Ancaq aviasiya ilə əlaqədar olan tikinti xüsusilə keyfiyyətli olmalıdır.

Bir daha qeyd edirəm, bu məsələyə mən ona görə xüsusi diqqət yetirirəm ki, tikinti və modernləşdirmə işləri vaxtilə in[363-364]şa olunmuş binaların üzərində aparılacaqdır. Ona görə də gərək bu işdə heç bir səhvə yol verilməsin.

Cihazlar gətiriləcək, qurulacaq - bunlar hamısı yeni işlərdir. Bildirdiniz ki, bu işləri «Simens Plessi» Şirkəti görəcəkdir. Şübhəm yoxdur ki, onların keyfiyyəti gərək lazımi səviyyədə olsun. Ancaq tikinti, inşaat işləri köhnə tikintilərin üzərində getdiyinə görə bunlara xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

Mən bu vəzifələri konsorsiumun, tikinti şirkətlərinin qarşısında qoyuram. Hesab edirəm ki, «Azərbaycan Hava Yolları» Dövlət Konserni, Respublika Nazirlər Kabineti və həmin işə məsul olan Abid Şərifov bu məsələyə çox ciddi nəzarət etməlidirlər.

Sərəncam verməyimlə bağlı məsələni mən dərhal həll edəcəyəm, siz tezliklə işə başlayın. *

Cənab Erenin, siz Bakı beynəlxalq hava limanının tikintisində görülməli işləri Azərbaycanın memarlıq sənətinə, milli dizayna uyğun aparmalısınız. Yəni burada Azərbaycan üçün yabançı bir iş görmək olmaz.

Tikinti kompleksində aparılacaq işlərin Azərbaycanın memarlıq, rəsm, dizayn sənətinə, tarixi ənənələrimizə uyğun olmasının vacibliyini bir daha nəzərə çarpdırıram. Siz Azərbaycan memarlarını, rəssamlarını, dizaynçılarımızı bu işə cəlb edin, qoy onlar öz məsləhətlərini versinlər.

Siz bu kompleksin tikintisində keyfiyyətə, bir də Azərbaycanın milli memarlıq ənənələrinin orada öz əksini tapmasına xüsusi fikir verməlisiniz. Qoy bu, Azərbaycandakı tarixi binalara uyğun olsun. Yəni azərbaycanlı olsun, nə amerikalı, ingiltərəli, fransalı, aştəbədli, daştəndli, nə də istənbullu olsun. Bu, azərbaycanlı olsun. [364]

* Heydər Əliyev daha sonra Bakı beynəlxalq hava limanının tikintisində istifadə ediləcək inşaat materiallarının nümunələri ilə tanış oldu. Bu barədə dövlətimizin başçısına Türkiyənin «Burç-Enka» şirkəti idarə heyətinin üzvü Gültəkin Eren məlumat verdi.

ŞEYX ŞAMILİN ANADAN OLMASININ 200 İLLİK YUBİLEYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ TOPLANTI İŞTİRAKÇILARINA

Əziz dağstanlı qardaş və bacılar!
Hörmətli toplantı iştirakçıları!

Adı milli azadlıq mübarizəsinin simvoluna çevrilmiş görkəmli sərkərdə, qüdrətli şəxsiyyət Şeyx Şamilin anadan olmasının 200 illik yubileyi münasibətilə sizi salamlayır, hamınıza xoş arzularımı çatdırıram.

Ulu Qafqaz əsrlər boyu müxtəlif dövlətlərin təcavüzünə məruz qalsa da, bu diyarın mərd insanları əsərə qarşı mübarizə qətiyyətini daim qoruyub saxlamışlar. Azadlıq uğrunda 25 ildən çox vuruşan Şeyx Şamil bir daha sübut etdi ki, xalqın istiqlal amalını, iradəsini və əzmini sındırmaq, məhv etmək mümkün deyil.

Şeyx Şamilin hürriyyət mücadiləsi Azərbaycan xalqının da yaddaşına əbədi həkk olunubdur. Qədirbilən xalqımız onu özünün milli qəhrəmanı sayır. Azərbaycanda Şeyx Şamil hərəkəti həmişə sevilə-sevilə dərinləndirilmiş, azadlıq mübarizəsi xalq düşməni elan edilən vaxtlarda da görkəmli alimlərimiz, yazıçılarımız həyatlarını təhlükə altında qoyaraq onun haqqında dəyərli əsərlər yaratmışlar. Azərbaycan mədəniyyəti və elmi indinin özündə də bu ənənələri yaşatmaqdadır. Bütün bunlar tarixi haqqına qovuşaraq müstəqillik qazanmış Azərbaycan xalqının Şeyx Şamilin şəxsiyyətinə, azadlıq uğrunda fədakar mübarizəsinə hörmət və ehtiramının ifadəsidir. Hər bir azərbaycanlının qəlbində bu əfsanəvi qəhrəmana nəsildən-[365-366]nəslə ərnağan kimi çatdırılan məhəbbət yaşayır və bu məhəbbət respublikamızda keçirilən yubiley mərasimlərində Şeyx Şamilə tükənməz xalq ehtiramının növbəti təsdiqinə çevrilir.

Əziz dostlar!

Sizi və sizin şəxsinizdə bütün Qafqaz xalqlarını bu qəhrəmanlıq bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Azadlığı, sülhü, əmin-amanlığı qorumaq yolunda hər bir qafqazlıya Şeyx Şamil müdrikliyi, qətiyyəti və fədakarlığı arzulayıram. Əminəm ki, Şeyx Şamil ruhu bizi bir-birimizə daha da doğmalaşdıracaq, Rusiya Federasiyasında yaşayan xalqlarla Azərbaycan xalqı arasındakı dostluq və qardaşlığı daha da möhkəmləndirəcəkdir.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 21 oktyabr 1997-ci il

[366]

GÜRCÜSTANDA ÇIXAN «GÜRCÜSTAN» QƏZETİNİN KOLLEKTİVİNƏ

Hörmətli soydaşlar!

«Gürcüstan» qəzetinin çapdan çıxmasının 75 illiyi münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Ötən illər ərzində qəzetiniz qonşu Gürcüstanın, o cümlədən orada yaşayan azərbaycanlıların həyatında baş verən hadisələrin işıqlandırılmasında, Gürcüstan və Azərbaycan xalqları arasında tarixən mövcud olan mehriban qonşuluq və qardaşlıq münasibətlərinin möhkəmləndirilməsində əməli xidmətlər göstərmişdir. Mən qəzetin yaradıcı kollektivinin əməyini yüksək qiymətləndirirəm.

Ümidvaram ki, redaksiyanın əməkdaşları dövlətlərimizin ənənəvi dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin daha da inkişaf etməsi, ölkələrimizdə dövlət quruculuğu sahəsində gedən proseslərin obyektiv işıqlandırılması üçün bundan sonra da əzmlə çalışacaqlar

Sizə cansağlığı və səadət, yaradıcılıq fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 oktyabr 1997-ci il

[367]

**MDB ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT
BAŞÇILARININ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ
İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN KİŞİNYOVA
YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA
LİMANINDA JURNALİSTLƏRƏ
MÜSAHİBƏ**

22 oktyabr 1997-ci il

S u a l: Cənab prezident, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının Kişinyov zirvə görüşünün keçirilməsində məqsəd nədir? Azərbaycan prezidenti digər dövlətlərin başçılarının fikrini hansı əsas məsələyə yönəltmək niyyətindədir?

C a v a b: Məqsəd aydındır. Müstəqil Dövlətlər Birliyi daimi fəaliyyət göstərən bir birlikdir. Ona görə də dövlət başçılarının görüşü təbii haldır və bu, vaxtaşırı olmalıdır. Çünki bir sıra məsələlər yığılıb qalır, onları müzakirə etmək, məsləhətləşmək, müvafiq qərarlar qəbul etmək lazımdır. Məqsəd bundan ibarətdir. Orada gündəlikdə bir çox məsələlər nəzərdə tutulub, onlar müzakirə ediləcəkdir.

Dövlət başçılarının bu ilin martında Moskvada keçirilən görüşündə biz Müstəqil Dövlətlər Birliyinin işinin daha da səmərələşdirilməsi və effektiv olması haqqında çox mülahizələr irəli sürmüşdük. Ancaq çox təəssüf edirəm ki, bu istəklər, arzular yerinə yetirilmir. Mənim fikrimcə, Müstəqil Dövlətlər Birliyi hələ ki, öz səviyyəsinə gəlib çata bilməyibdir. Ola bilər, [368-369] bunun müəyyən obyektiv, subyektiv səbəbləri var. Güman edirəm ki, bu görüş zamanı bu barədə geniş fikir mübadiləsi olacaq, hesab edirəm ki, açıq danışq gedəcəkdir. Hərə öz fikrini bildirməlidir.

Biz həmişə demişik, şəxsən mənim fikrim budur ki, bu birliyin fəaliyyətinin uğurlu olması üçün gərək demokratik prinsiplər birlikdə, bərabər hüquqlu, tam bərqərar edilsin. Heç bir dövlətin hegemonluğu və yaxud üstünlüyü yolverilməzdir. Birliyə daxil olan ölkələrin hamısı bərabər hüquqludur. Müstəqil Dövlətlər Birliyi demokratik prinsiplər əsasında inkişaf edə bilər. Ancaq buna hələ ki, nail olmaq mümkün deyil.

S u a l: Cənab prezident, MDB-nin üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının ötən iclasında Ermənistanın qanunsuz silahlanması ilə bağlı rəy verilməsi barədə söhbət getmişdir. Bu iclasda həmin məsələni qaldıracaqsınız mı? Ümumiyyətlə, bu silahlanma mövzusu necə davam edəcəkdir?

C a v a b: Bu, bizim üçün çox vacib və narahatedici məsələdir. Biz bu məsələni Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının mart ayındakı iclasında qaldırmışdıq. Sonra mən iyul ayında Rusiyada rəsmi səfərdə olarkən Moskvada prezident Boris Yeltsinlə görüşümdə də bu məsələni qaldırmışam. Bilirsiniz ki, Rusiya, Azərbaycan, Ermənistan birgə komissiyası yaradılmışdır. Ancaq təəssüf ki, Rusiyanın, şübhəsiz, Ermənistanın da bu məsələnin aşkar olunmasına o qədər də böyük arzusu yoxdur. Ona görə də komissiyanın işi çox zəif gedir. Biz bundan çox narazıyıq, öz fikirlərimizi bildirmişik. Biz tələb edirik ki, bu məsələlər tezliklə aşkar edilsin.

Hər şey aydındır, - silahlar gizli yolla verilib. Bu barədə artıq bir çox sübutlar, dəlillər meydana çıxıb. İstintaq bunları aşkara çıxarıbdır. Rusiyanın rəhbərliyi öz üzərinə sadəcə, cəsarətli bir yük götürməli və bildirməlidir ki, həqiqətən belə [369-370] şeylər olub. Biz bu silahların geri qaytarılmasını tələb edirik, o da bunu təmin etsin.

S u a l: Cənab prezident, Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi sahəsində Ermənistanın mövqeyinin necə olması barədə suala cavabınızı bilmək hamı üçün maraqlı olardı. Bu mövqedə dəyişiklik varmı?

C a v a b: Ümidvericidir. Ter-Petrosyanla Strasburqda apardığım danışıqlar mənə əsas verir ki, onun özündə həqiqətən belə bir fikir formalaşıbdır ki, bu məsələ həll olunmalıdır və ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin təklifləri əsasən qəbul edilibdir. [370]

**MDB ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN
DÖVLƏT BAŞÇILARININ MOLDOVADA
KEÇİRİLƏN NÖVBƏTİ GÖRÜŞÜNƏ
GƏLƏRKƏN RƏSMİ QARŞILANMA
MƏRASİMİNDƏ JURNALİSTLƏRİN
SUALLARINA CAVABLAR**

Kişinyov, Beynəlxalq hava limanı

22 oktyabr 1997-ci il

Hörmətli cənablar!

Mən Kişinyova yaxşı əhval-ruhiyyə ilə gəlmişəm. Birincisi, ona görə ki, Azərbaycanın çox böyük hörmət bəslədiyi müstəqil Moldovanın paytaxtına gəlmişəm. Bizim çoxdan dostluq əlaqələrimiz var. Mən burada 23 il əvvəl olmuşam, ona görə də bu qədər vaxt keçəndən sonra yenidən Moldova torpağında olarkən hansı hisslər keçirdiyimi təsəvvür edə bilərsiniz. Xüsusən də ona görə ki, mən burada dostum Petru Kirilloviçlə həm 23 il bundan öncə görüşmüşəm, həm də indi görüşdüm.

MDB-nin fəaliyyətini qiymətləndirərək bildirirəm ki, birlik 5 ildir mövcuddur, amma hələ çox şeyləri etmək mümkün olmamışdır.

S u a l: Cənab prezident, MDB-nin üzvü olan ölkələrin hansı istiqamətləri daha fəal inkişaf etdirmələrinin gərəклиyi barədə nə deyə bilərsiniz? [371-372]

H e y d ə r Ə l i y e v: Belə istiqamətlər çoxdur. Hesab edirəm ki, birlik səmərəli, iş qabiliyyətli, demokratik və çevik olmalı, tam hüquq bərabərliyi, milli mənafelərə hörmət əsasında, hansısa yeni ittifaq yaratmaq arzusundan tamamilə uzaq olmaqla fəaliyyət göstərməlidir.

S u a l: Hörmətli cənab Əliyev, Kişinyov görüşündə müzakirə olunacaq hansı məsələni Azərbaycan üçün çox mühüm hesab edirsiniz?

H e y d ə r Ə l i y e v: Hesab edirəm ki, MDB dövlət başçılarının indiki görüşündə müzakirə olunacaq məsələlərin hamısı Azərbaycan üçün çox mühümdür.

S u a l: Cənab Əliyev, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin Münaqişəli vəziyyətlər üzrə komitəsinin yaradılması haqqında təklifə münasibətiniz necədir?

H e y d ə r Ə l i y e v: Belə hesab edirəm ki, bu təklif məqbul deyildir.

S u a l: Moldova prezidenti Petru Luçinskinin Azərbaycana səfəri nə vaxt olacaqdır?

P e t r u L u ç i n s k i: Mənim Azərbaycana səfərim ən yaxın vaxtlarda baş tutacaqdır. [372]

**MDB ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT
BAŞÇILARININ MOLDOVA ZİRVƏ
GÖRÜŞÜNDƏ QAZAXISTAN TELEVİZİYASI
MÜXBİRİNİN AZƏRBAYCAN VƏ
QAZAXISTAN PREZİDENTLƏRİNƏ
ZİRVƏ GÖRÜŞÜ BARƏDƏ
SUALINA CAVABLAR**

23 oktyabr 1997-ci il

Heydər Əliyev : Bugünkü görüş çox mühüm idi. MDB-nin problemləri haqqında, xüsusən onun təşəkkülünə maneələr, amillər haqqında ilk dəfə olaraq açıq, çox kəskin, prinsipial, qərəzsiz söhbət getdi. Dövlət başçıların, demək olar, hamısı iclasda, təkrar edirəm, çox açıq çıxış etdilər. Hər kəs öz mövqeyini açıqladı. Əgər onların dediklərini cəmləşdirməli olsaq, ümumi fikir belə idi ki, bizim birliyi daha demokratik etmək lazımdır ki, hüquq bərabərliyi olsun, hər bir dövlətin milli mənafeələrinə hörmət edilsin. MDB-nin müstəqil dövlətləri hamı tərəfindən məhz müstəqil dövlətlər kimi tanınsın, birliyi hansısa ittifaqa çevirmək cəhdləri olmasın. Xüsusilə vacibdir ki, ambisiya təzahürləri, imperiya əhval-ruhiyyəsi və sairə olmasın.

Ticarət, gömrük problemlərinə, iqtisadi münasibətlərə çox diqqət yetirildi.

Nursultan Nazarbayev : MDB ölkələri dövlət başçılarının əvvəlki iclası yarım il öncə olmuşdur və mən orada çox kəskin tənqidlə çıxış etmişdim. Bu gün mən bildirirəm ki, həmin təkliflərin heç biri yerinə yetirilməyib. Dövlət başçıları da o fikirləri bu mənada dəstəklədilər ki, birliyin tərkibində bir-biri ilə müharibə aparan [373-374] dövlətlər ola bilməz. Dövlət başçılarının hamısı tərəfindən imzalanmayan qərarları da qəbul etmək lazım deyildir. Mən təklif etdim ki, bugünkü gündəliyə salınmış məsələləri hökumət başçıları müzakirə etsinlər. Prezidentlər qlobal problemləri müzakirə etməli və siyasəti müəyyənləşdirməlidirlər.

Ən başlıcası isə, prezidentlər tənqid etdilər ki, «ikilər», «dördlər» ittifaqları etimada kömək etmir. Bu, həqiqətən belədir. Onda gələn yeganə məsələni həll edək - ümumi iqtisadi məkan yaradaq, bütün dövlətlər arasında gömrük və tarif siyasətini razılaşdıraq ki, ticarət etmək mümkün olsun. Bununla əlaqədar qərara alındı ki, müvafiq sənədlər imzalanmasın və hökumət başçılarına verilsin, növbəti iclas isə gələn ilin yanvarında yeganə gündəliklə - Şevardnadzenin, Kərimovun, Heydər Əliyevin, mənim və Kuçmanın qaldırdıqları məsələlər üzrə keçirilsin. Bu son dərəcə kəskin məsələləri MDB-nin gələn iclasında həll etmək, hamı barəsində eyni etimad yaratmaq, iqtisadi ittifaq məsələlərini, respublikaların daxilində olan digər məsələləri həll etmək lazımdır. Bunlar münaqişələr, müharibə, bir-birini başa düşməmək məsələləridir. Birinə bir cür münasibət bəsləyirlər, digərinə başqa cür, birini silahlandırır, digərini tərksilah edirlər. Əgər biz hər bir dövlətin ərazi bütövlüyünə tərəfdarıqsa, - bu, ATƏT-in və MDB-nin prinsipləridir, - hər bir dövlətin sərhədlərinin toxunulmazlığına tərəfdarıqsa, onda bu məsələləri həll etməyə qadir olmalıyıq. Yox, əgər bunu etmiriksə, onda həmin dövlətlər Dünya Birliyinə, başqa dövlətlərə müraciət edirlər. Xüsusən Rusiya bundan inciyir. Ona görə də hesab edirəm ki, bu mənada çox vacib, açıq, ciddi söhbət getdi. Hər kəs ürəyindəkinin hamısını dedi. [374]

**MDB PARLAMENTLƏRARASI
ASSAMBLEYASI SOSIAL SİYASƏT VƏ
İNSAN HÜQUQLARI DAİMİ
KOMİSSİYASININ BAKIDA KEÇİRİLƏN
İCLASININ İŞTİRAKÇILARI İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏT VƏ ÇIXIŞ**

Prezident sarayı

24 oktyabr 1997-ci il

Hörmətli cənablar!

Bildirirəm ki, MDB Parlamentlərarası Assambleyası nümayəndə heyətinin ölkəmizə səfərini faydalı hesab edirəm, çünki bu, onun üzvlərinə respublikamızın həyatı, uğurları və problemləri ilə bilavasitə tanış olmağa imkan verəcəkdir.

Səfiyar Musayev [*MDB Parlamentlərarası Assambleyasının sosial siyasət və insan hüquqları daimi komissiyasının sədri (Azərbaycan)*]:

Möhtərəm cənab Prezident! Məlumat verirəm ki, iclas iştirakçıları Bakıda xeyli iş görmüş, Azərbaycan qaçqınları, respublika Milli Məslisinə sədri ilə görüşlər keçirmişlər.

Rusiya nümayəndələrinin fikrincə, Parlamentlərarası Assambleya MDB ölkələrinin inteqrasiyasının ən mühüm vasilələrindən biridir. Onlar ümidvar olduqlarını bildirmişlər ki, Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev bu proseslərə, ilk növbədə təhsil, mədəni, iqtisadi, humanitar əlaqələr sahəsində maksimum kömək göstərəcəkdir. Onlar həmçinin qeyd et[375-376]mişlər ki, müstəqil dövlət quruculuğunda Azərbaycan şəksiz demokratik addımlar atmış, habelə hakimiyyət qollarının qarşılıqlı əlaqəsində müsbət təcpübə əldə etmişdir.

Belarus, Tacikistan və Moldova nümayəndələri rusiyalı həmkarlarının dediklərinə şərik çıxaraq bildirmişlər ki, iclasın iştirakçıları Azərbaycanın kəskin problemlərinin, - bunların ən başlıcası Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsi, habelə qaçqınlar problemidir, - həllinə imkan daxilində kömək göstərəcəklər.

Ölkəmizə səfərdən aldıkları təəssüratı bölüşən deputatlar Bakıda, respublikada vəziyyətin sakit olduğunu xüsusi vurğulayaraq demişlər ki, bütün bunlar Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin sayəsində əldə edilmişdir. Onlar dövlətimizin başçısına möhkəm cansağlığı, uğurlar arzulayaraq əmin olduqlarını bildirmişlər ki, Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında ölkəmiz bütün çətinlikləri aradan qaldıracaq və yaxın gələcəkdə böyük tərəqqiyə nail olacaqdır.

Heydər Əliyev: Hörmətli nümayəndələr, əziz qonaqlar!

Respublikamızın, xalqımızın, şəxsən mənim ünvanıma deyilən səmimi sözlərə, xoş xatirələrə görə sizə təşəkkür edirəm. Bildirirəm ki, müstəqillik yolu ilə inamla irəliləyən ölkəmiz bir sıra çətinliklərlə də qarşılaşmışdır. Bunlardan ən başlıcası Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları irəli sürən Ermənistanın hərbi təcavüzü, ərazimizin 20 faizinin işğal olunması, 1 milyondan artıq vətəndaşımızın öz yurdlarını məcburən tərk edərək çadırlarda qaçqın vəziyyətində yaşaması ilə nəticələnən Ermənistan - Azərbaycan münaqişəsinin ölkəmiz üçün ağır problemlər yaratmasına baxmayaraq, respublikamız sülhə nail olmaq üçün ciddi səy göstərmişdir. Vurğulayıram ki, bu səylər nəticəsində münaqişənin həllində nikbinlik doğuran müəyyən irəliləyiş vardır. Nəzərinizə çarpdırıram ki, Azərbaycanda cəmiyyətin demokratikləşməsi, iqtisadiyyatda [376-377] islahatların aparılması, xarici sərmayələrin cəlb edilməsi sahələrində də böyük işlər görülmüşdür. Bütün bunlar barədə səmimi təəssüratlarınız üçün də təşəkkür edirəm.

MDB-nin fəaliyyətinə toxunarkən MDB dövlət başçılarının Kişinyovda keçirilmiş zirvə görüşündən də söhbət açmaq istərdim. Rusiyanın Ermənistanda və Gürcüstanda yerləşən, regionda vəziyyəti mürəkkəbləşdirən hərbi bazaları ilə əlaqədar həmin görüşdə açıqladığım mövqe barədə məlumatı bir daha nəzərinizə çarpdırıram. Mənim fikrimcə, MDB-nin daxilində dövlətlər arasında ittifaqlar yaradılması da birlikdə vəziyyəti mürəkkəbləşdirir, etimadsızlıq mühiti doğurur. Belə hesab edirəm ki, birliyin yaşamaq qabiliyyətli olması üçün onun üzvlərinin hüquq bərabərliyi, qarşılıqlı anlaşma, milli mənafelərin nəzərə alınması vacibdir, hər hansı imperiya ambisiyalarının, hansısa dövlətin hegemonluğunun istisna edilməsi zəruridir.

Bununla əlaqədar, bəyan edirəm ki, MDB dövlətləri arasında münasibətlər möhkəmləndirilməklə yanaşı, birliyə daxil olan hər bir dövlətin müstəqilliyi möhkəmlənməli, bu dövlətlər arasında inteqrasiya əlaqələri bərpa olunmalıdır. Azərbaycanın yaxından iştirak etdiyi MDB Parlamentlərarası Assambleyasının fəaliyyətini mühüm sayıram və iclasın bütün iştirakçılarına uğurlar, xoş həyat arzulayıram. [377]

DÜNYA BANKININ VITSE-PREZİDENTİ İOHANOS LİNNLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Prezident sarayı

25 oktyabr 1997-ci il

Hörmətli cənab İohanos Linn!

Sizi müstəqil Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərində salamlamağıma çox şadam. Azərbaycan ilə Dünya Bankı arasında əməkdaşlığın inkişafından məmnunluqla söz açaraq əmin olduğumu bildirirəm ki, Sizin respublikamıza səfəriniz bu əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsinə kömək göstərəcəkdir.

İohanos Linn: Hörmətli cənab prezident Heydər Əliyev, səmimi görüşə görə təşəkkür edirəm və Dünya Bankının prezidenti cənab Vulfensonun səmimi salamlarını Sizə çatdırıram. Cənab prezident, cənab Vulfenson məndən xahiş edib bildirim ki, o, sizin Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfərinizi və onunla keçirdiyiniz görüşü həmişə böyük məmnuniyyətlə xatırlayır.

Cənab Əliyev, Sizin rəhbərliyiniz ilə Azərbaycanda son illər görülən tədbirlərin Dünya Bankı tərəfindən diqqətlə izləndiyini, respublikanızda iqtisadi islahatların, özəlləşdirmənin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi sahəsində qazanılmış böyük uğurlardan məmnun qaldığımızı bildirərək deyirəm: Cənab Prezident, Vaşinqtondakı görüşünüz zamanı cənab [378-379] Vulfensonun Sizə dediyi kimi, Dünya Bankı Azərbaycanla əməkdaşlığın genişləndirilməsinə xüsusi əhəmiyyət verir.

Heydər Əliyev: Nəzərə çarpdırıram ki, Dünya Bankının prezidenti ilə Vaşinqtonda keçirdiyim görüşü məmnunluqla xatırlayıram və bu bankın Azərbaycana göstərdiyi diqqət və qayğıdan razı qaldığımı bildirirəm.

Vurğulayıram ki, Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı ilə Azərbaycanın əlaqələrinin sıxlaşdırılması nəticəsində ölkəmizin iqtisadiyyatının inkişafında və maliyyə vəziyyətinin sağlamlaşdırılmasında böyük uğurlar əldə edilmişdir və deyirəm: Sizin ölkəmizə göstərdiyiniz yardım və əməkdaşlığımızın gedişində verdiyiniz tövsiyələr, təkliflər Azərbaycan üçün çox xeyirli olmuşdur.

Xatırladıram ki, Vaşinqtonda mənimlə görüşü zamanı cənab Vulfenson Azərbaycana əlavə kreditlər də verməyə hazır olduğunu söyləmişdi və deyirəm: Mən Dünya Bankının əlavə kreditlərindən hansı sahələrdə istifadə etmək imkanlarını araşdırıb müvafiq təkliflər hazırlamaq barədə Nazirlər Kabinetinə və nazirlərə lazımı göstərişlər vermişəm.

Dünya Bankı vitse-prezidentinin respublikamıza səfərini müsbət qiymətləndirərək və ölkəmizin iqtisadi inkişafı barədə onun söylədiyi fikirlərdən məmnun qaldığımı bildirərək deyirəm ki, biz Azərbaycanda son illər əldə edilmiş nailiyyətlərlə fəxr etməklə yanaşı, hələ görüləsi işlərin də çox olduğunu bilirik.

Ölkəmizə xarici sərmayələrin fəallıqla gəlməsindən, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi üçün imzalanmış tarixi müqavilələrdən söhbət açarkən nəzərə çarpdırıram ki, «Əsrin müqaviləsi»nin həyata keçirilməsi nəticəsində «Çıraq» yatağında artıq ilk neft hasil edilmişdir. Bildirirəm ki, bu hadisə ilə əlaqədar noyabrın 12-də ölkəmizdə təntənəli mərasim keçiriləcəkdir və mən cənab Linni və cənab Vulfensonu həmin mərasimdə iştirak etməyə dəvət edirəm. [379-380]

Hasil edilən nefti şimal marşrutu üzrə dünya bazarına çıxaracaq boru kəmərinin istifadəyə verilməsi sahəsində qarşıya çıxan çətinliklərdən də danışmamaq olmaz. Lakin bunlara baxmayaraq fərəhlə bildirirəm ki, oktyabrın 25-də səhər həmin marşrut üzrə neftin nəqlinə başlanmışdır. Rusiyanın «Transneft» Şirkəti və Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti rəhbərləri və hər iki ölkənin digər nümayəndələri bu gün sərhəddə görüşmüşlər və neft artıq ixrac edilmişdir. Eyni zamanda qərb istiqamətində tikilən və Gürcüstan ərazisindən keçən ikinci neft kəməridən də söhbət açmaq olar.

Bütün bunlar hələ ilk addımlardır. Vurğulayıram ki, bağlanmış tarixi müqavilələrin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar görüləcək işlər həm Azərbaycanda, həm də Xəzər hövzəsinin digər ölkələrində yeni bir mənzərə, əhval-ruhiyyə yaradacaqdır. [380]

TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN 74-cü İLDÖNÜMÜ MÜNASİBƏTİLƏ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ

«Gülüstan» "sarayı

29 oktyabr 1997-ci il

Hörmətli səfir!

Hörmətli xanımlar, cənablar və qonaqlar!

Mən sizi Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradılmasının 74-cü ildönümü münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Sizə, Türkiyə xalqına, Türkiyə Cümhuriyyətinə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

74 il ərzində türk xalqı, Türkiyənin vətəndaşları cümhuriyyət içərisində böyük və şanlı bir yol keçmişlər. 74 il bundan öncə Osmanlı imperatorluğu dağılan zaman, mənim əziz dostum Süleyman Dəmirəlin ifadəsi idə desək, «Osmanlı imperatorluğunun külləri içərisindən müsəlman Şərqiində ilk cümhuriyyət yaranmış – Türkiyə Cümhuriyyəti». Türkiyə Cümhuriyyətini yaradanlar bütün dünyada böyük bir qeyrət göstərmişlər və türk xalqının gələcək həyatı üçün böyük imkanlar açmışlar. Türkiyə xalqının iradəsi, böyük Mustafa Kamal Atatürkün zəkası və qəhrəmanlığı nəticəsində Türkiyə Cümhuriyyəti ağır, çətin bir şərait içərisində, qurtuluş savaşının qələbəsi sayəsində yaranmışdır. Türkiyə Cümhuriyyəti yaranarkən, Türkiyə Cümhuriyyəti qurularkən böyük Mustafa Kamal Atatürk demişdir: «Xalqımız məsud, müvəffəq və [381-382] müzəffər olacaqdır». Biz artıq o sözlərin həyata keçirilməsinin şahidiyik. Türkiyədə demokratik, hüquqi, dünyəvi bir dövlət qurulubdur. Türkiyə Cümhuriyyəti, Türkiyə xalqının həyatı demokratiyanın inkişafı sahəsində, insan hüquqlarının qorunması sahəsində, iqtisadiyyatın inkişafı sahəsində Dünya Birliyində görkəmli yer tutmuşdur.

Türkiyə Cümhuriyyətinin 74 illik yolu çətin, mürəkkəb olmuşdur. Ancaq türk xalqının iradəsi və Türkiyə Cümhuriyyətini irəliyə aparan böyük insanlar bu çətin, ağır şərait içərisində cümhuriyyəti yaşatmış, inkişaf etdirmiş və Dünya Birliyində görkəmli yer tutan dövlət səviyyəsinə gətirib çıxarmışlar. Türkiyə bütün sahələrdə inkişaf etmiş bir dövlətdir və onun nailiyyətləri göz qabağındadır. 1950-ci illərdə Türkiyədə adambaşına orta gəlir 50 dollar idi, indi isə 5 min dollardır. Budur, Türkiyə iqtisadiyyatının Türkiyə vətəndaşlarına verdiyi töhfələr!

Türkiyə əhalisinin sayına görə dünyada 16-cı yerdə durur, ərazisinin sahəsinə görə isə 32-ci yerdədir. Demək, böyük dövlətlər sırasındadır, bütün beynəlxalq təşkilatların üzvüdür. Biz ümidvarıq ki, Türkiyə apardığı işlərini uğurla başa çatdıracaq və Avropa Birliyinin də üzvü olmağa nail olacaqdır.

Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı dostluq, qardaşlıq əlaqələri böyük və zəngin tarixə malikdir. Biz bunu yüksək qiymətləndiririk. Bizim keçmişimiz də, bu günümüz də dostluq, qardaşlıq əlaqələri ilə səciyyələndirilir. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edən andan indiyə qədər Türkiyə ilə bütün sahələrdə sıx əməkdaşlıq edir və bizim dostluq, qardaşlıq əlaqələrimiz günü-gündən inkişaf edir. Türkiyə bizim üçün dost, qardaş, yaxın ölkədir, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini ilk tanıyan ölkədir, dövlət müstəqilliyimiz yolunda Azərbaycana daim dayaq olan, kömək edən qardaş ölkədir. Biz bunu bütün sahələrdə hiss etmişik və edirik. Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı dostluq, qardaşlıq əlaqələrini biz, xalqımız və dövləti [382-383]miz üçün çox əhəmiyyətli hesab edirik. Bu əlaqələrin daha da genişlənməsi, daha da yüksəlməsi bizim xalqımızın və dövlətimizin gələcək vəzifəsidir.

Azərbaycana Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüz edilən zamandan Türkiyə Azərbaycan ilə daim bir yerdə olmuş, bərabər olmuşdur. Biz Türkiyənin bu sahədə mənəvi dəstəyini və beynəlxalq təşkilatlarda onun Azərbaycanın mövqeyini müdafiə etməsini, bu sahədə bizimlə daim əməkdaşlıq etməsini yüksək qiymətləndiririk. Türkiyə ATƏT-in Ermənistan- Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün yaradılmış Minsk qrupunun üzvüdür. Minsk qrupunun tərkibində Türkiyə daim fəal iş aparır, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin ədalətli, sülh yolu ilə həll olunması üçün öz səylərini qoyur. Biz bu məsələlərin həll edilməsində həmişə Türkiyə ilə əlaqədəyik. Minsk qrupunun son təkliflərini qəbul edərək, eyni zamanda yaxşı bilirəm ki, Türkiyə Cümhuriyyəti də, xalqı da, Türkiyə dövləti də bizim kimi, bu təkliflərin qəbul edilməsinin tərəfdarıdır, bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarıdır.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı Türkiyənin tutduğu mövqe bizim üçün ona görə əhəmiyyətlidir ki, Türkiyə Azərbaycanla bir olduğunu nümayiş etdirir.

Türkiyə Ermənistanla heç bir diplomatik əlaqə yaratmayıbdır və Türkiyənin xalqı da, dövləti də, hökuməti də dəfələrlə bildiriblər ki, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü ləğv edilməyə qədər, Ermənistan tərəfindən Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqları azad edilməyə qədər Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü bərpa olunmayana qədər Türkiyə ilə Ermənistan arasında heç bir əlaqə ola bilməz. Biz bunu yüksək qiymətləndiririk. Türkiyənin dövlət, hökumət başçıları bunu dəfələrlə bəyan ediblər. Türkiyənin prezidenti, əziz dostumuz, qardaşımız Süleyman Dəmirəl beynəlxalq təşkilatlarda, o cümlədən ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə [383-384] Azərbaycanın mövqeyinin müdafiəsində bizimlə sıx əmək-

daşlıq edibdir və Azərbaycana yardım göstəribdir, bütün başqa hallarda da Türkiyənin Azərbaycanla bərabər olmasını təsdiq edibdir.

Oktyabrın 10-11-də Strasburqda Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının zirvə görüşündə Türkiyənin baş naziri cənab Məsud Yılmazla görüşüm zamanı da bu fikirlər yenidən təsdiq edildi. Yenidən bəyan olundu ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi Azərbaycan üçün nə qədər əhəmiyyətlidirsə, Türkiyə üçün də bir o qədər əhəmiyyətli və vacibdir və bu məsələlər həll olunmayana qədər Türkiyə ilə Ermənistan arasında heç bir əlaqəyə yol verilə bilməz. Bunların hamısı onu göstərir ki, Türkiyənin hökuməti, dövləti, xalqı Azərbaycanı özünün dostu, doğma qardaşı hesab edir, Azərbaycanın düşdüyü vəziyyəti özünün vəziyyəti kimi qiymətləndirir və buna müvafiq olaraq münaşibət bildirir.

Güman edirəm ki, bunların hamısı, bizim ümumi söylərimiz, aparılan işlər Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunmasını təmin edəcəkdir və biz bölgəmizdə sülhə nail olacağıq. Dəfələrlə bəyan etmişik və mən bu gün bir daha birdirirəm ki, Azərbaycan bu məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinin tərəfdarı olaraq qalır. Mən bunu son dəfə Strasburqda Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının zirvə görüşündə və Kişinyovda Müstəqil Dövlətlər Birliyinin dövlət başçılarının zirvə görüşündə də bəyan etmişəm. Bu gün də bildirirəm. Biz bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarıyıq, Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplərin əsasında həll edilməsinin tərəfdarıyıq. Məsələnin iki mərhələdə həll edilməsi, yəni birinci mərhələdə Azərbaycanın altı rayonunun işğalçı qüvvələrdən azad olunması, o rayonlardan didərgin düşmüş azərbaycanlıların öz yerlərinə-yurdlarına qayıtması, ikinci mərhələdə isə Şuşa və [384-385] Laçın rayonlarının işğalçı qüvvələrdən azad edilməsi və bununla bərabər, Dağlıq Qarabağa Azərbaycan dövlətinin tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə statusu verilməsi - bu, Minsk qrupunun son təklifləridir. Biz bunları qəbul etmişik. Məmnuniyyət hissi doğurur ki, Ermənistan Respublikasının rəhbərliyi də bunu qəbul edibdir. Strasburqda Ermənistan prezidenti və Azərbaycan prezidenti bu barədə birgə bəyanat veriblər. Bunların hamısı Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunmasını bizim üçün daha da yaxınlaşdırıb, böyük ümidlər yaradıbdir.

Bunlara nail olmaq üçün, bu səviyyəyə çatmaq üçün son illər çox işlər görmüşük. Bütün bu işləri görərkən Türkiyə-Azərbaycan əməkdaşlığı həmişə bizim diqqət mərkəzimizdə olmuşdur. Türkiyə-Azərbaycan əməkdaşlığı bu işlərin həyata keçirilməsində çox böyük və mühüm rol oynayıbdir. Əminəm ki, biz məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olacağıq, Qafqazda sülhün yaranmasına nail olacağıq və beləliklə Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan dostluq, qardaşlıq əlaqələri daha da yeni imkanlardan istifadə edərək yüksəklərə qalxacaqdır.

Biz Türkiyənin əldə etdiyi nailiyyətləri gənc, müstəqil Azərbaycanın dövlət quruculuğunda örnək kimi qəbul etmişik. Azərbaycanda dövlət quruculuğu prosesində, demokratiyanın bərqərar olmasında, Azərbaycanın bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf etməsi və müstəqil dövlətin həyatına aid bütün məsələlərin həll olunmasında Türkiyə Cümhuriyyətinin təcrübəsi, əldə etdiyi nailiyyətlər bizim üçün böyük təcrübədir və örnəkdir.

Bu bayram günü Türkiyə Cümhuriyyətinə, Türkiyə xalqına ölkəmizə, xalqımıza dostluq, qardaşlıq münasibətinə görə təşəkkürümü bildirirəm. Türkiyə xalqına səadət, əmin-amanlıq arzu edirəm. Türkiyə Cümhuriyyətinin Mustafa Kamal Atatürkün qoyduğu yol ilə daha da uğurla irəliləməsini arzu edirəm. Bir daha sizi ürəkdən təbrik edirəm, sizin hamınıza cansağlığı və səadət arzulayıram. Sağ olun. [385]

Q E Y D L Ə R

1. **Müslüm Maqomayev**, *Maqomayev Müslüm Məhəmməd oğlu* (d.1942) – müğənni. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Bəstəkar Müslüm Maqomayevin nəvəsi. Azərbaycan Dövlət Milli Musiqi Akademiyasını bitirmişdir. Milanın «La Skala» teatrında (1964-65) təcrübə keçmişdir. SSRİ xalq artisti. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. —5-6, 354-361.

2. **Üzeyir Hacıbəyov**, *Hacıbəyov Üzeyir Əbdülhüseyn oğlu* (1885-1948) – dahi Azərbaycan bəstəkarı, musiqişünas alim, publisist, dramaturq, pedaqoq və ictimai xadim. Müasir Azərbaycan professional musiqi sənətinin və milli operasının banisi, SSRİ xalq artisti, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı.– 5,42,140,174-177,356.

3. **Müslüm (Əbdülmüslüm) Maqomayev** (1885-1937) – görkəmli Azərbaycan bəstəkarı. 1912-ci ildən ömrünün axırınadək opera tamaşalarına dirijorluq etmişdir. M.Maqomayevin «Şah İsmayıl» operası Azərbaycan opera sənətinin inkişafı tarixində əhəmiyyətli yer tutur. – 5,356,357.

4. **Mirvarid Dilbazi**, *Dilbazi Mirvarid Paşa qızı* (1912-2001) - Azərbaycanın xalq şairi. Şerlərində müasirlərimizin mənəvi zənginliyi, vətənpərvərlik və beynəlmiləlçilik təənnüm edilir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 7-8.

5. **Toni Bleyr**, *Entoni Çarlz Linton* (d.1953) – B.Britaniyanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. Hüquqşünas. 1983-cü ildən parlamentə deputat seçilmiş, 1994-cü ildən Leyboristlər partiyasının sədri seçilmişdir.1997-ci ildən B.Britaniyanın Baş naziridir. – 91,132.

6. **ATƏT-in** Minsk konfransı həmsədrələrinin 1997-ci il iyunun 20-də Denver birgə bəyanatında irəli sürülən son təkliflərinin başlıca mahiyyəti ondan ibarətdi ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü saxlanılmaqla münaqişənin iki mərhələdə aradan qaldırılması qəti olaraq qarşıya qoyulurdu: birinci mərhələdə işğal edilmiş altı rayon azad edilməli və kommunikasiya xətlərinin blokadası aradan götürülməli, ikinci mərhələdə isə Şuşa və Laçın işğalçı qoşunlardan azad edilməklə, eyni zamanda Dağlıq Qarabağın hüquqi statusu Lissabon prinsipləri əsasında müəyyən edilməli idi. – 9,188. [386-387]

7. **Amerika Birləşmiş Ştatları** (ABŞ) – Şimali Amerikada dövlət. ABŞ-ın sahəsi 9,14 milyon km², əhalisi 265,3 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 50 ştata, ştatları isə 3133 qraflığa bölünür. Ali qanunvericilik orqanı iki palatalı (Nümayəndələr Palatası və Senat) ABŞ Konqresidir. Paytaxtı Vaşinqton şəhəridir. – 9,11,13,14,15,16,17,18,36,37,47,58,83,87,94,96,104,108,109,122,123,124,143,144,145,146,170,193,196,198,204,213,214,215,226,240,249, 270,281,313,330,347.

8. **Böyük Britaniya**, *Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı* – Qərbi Avropada dövlət. B.Britaniya adası, İrlandiya adasının şimal şərq hissəsi, Anqlsi, Uayt, Normand, Orkney, Hebrid, Şetlend adaları və bir sıra kiçik adalardan ibarətdir. Sahəsi 244,1 min km², əhalisi 58,8 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən qraflıqlara və qraflıq hüququnda olan şəhərlərə bölünür. Böyük London xüsusi inzibati vahiddir. B.Britaniya parlamentli monarxiyadır. Raytaxtı London şəhəridir. – 9,131,132,194.

9. **Fransa**, *Fransa Respublikası* – Qərbi Avropada dövlət. Sahəsi 551 min km², əhalisi 58,4 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 95 departamentə bölünür. Qanunverici hakimiyyəti iki palatadan (Milli məclis və Senat) ibarət parlament həyata keçirir. İcra hakimiyyəti prezidentə və Nazirlər Şurasına məxsusdur. Paytaxtı Paris şəhəridir. — 9,36,47,58,87,104,108,146,170,193,198,213,221,226,240,249,270,281,283,295,313,316,317,324,330,347.

10. **Jak Şirak** (d.1932) – Fransanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. 1974-76 və 1986-88-ci illərdə Fransanın Baş Naziri, 1977-95-ci illərdə Paris şəhərinin meri olmuşdur. 1974-76-cı illərdə qollistlərin Respublikanın Müdafiəsi naminə Demokratik İttifaqı partiyasının Baş katibi, 1976-cı ildən Respublikanın Müdafiəsi naminə Birlik partiyasının sədridir. 1995-ci ildən Fransa Respublikasının prezidentidir. – 104,170,295,316-317,330,347.

11. **Yan Kalitski**, *Kalitski Yan* (d.1948) – ABŞ hökumətinin yeni müstəqillik qazanmış ölkələr üzrə energetika və ticarət məsələlərinə dair əlaqələndirici, ticarət nazirliyinin xüsusi müşaviridir. – 16.

---

12. **Bill Klinton**, Uilyam Ceferson Blayd (d.1946) – ABŞ-ın siyasi və dövlət xadimi. ABŞ-ın 41-ci prezidenti (1992-2000). Klinton xarici siyasətində SSRİ dağıldıqdan sonra yeni müstəqillik qazanmış dövlətlərlə, o cümlədən Azərbaycan Respublikası ilə münasibətlərin yaxşılaşdırılmasına mühüm əhəmiyyət vermişdir. – 17,18,69,87,94,96,103,104,123,170,347.

13. **Boris Yeltsin**, Boris Nikolayeviç Yeltsin (d.1931) – Rusiyanın siyasi və dövlət xadimi. 1991-2000-ci illərdə Rusiya Federasiyasının ilk prezidenti olmuşdur. – 20,69,104,170,274,316,330,347,369. [387-388]

14. **Yuri Nikulin**, Nikulin Yuri Vladimiroviç (1921-1997)- məşhur rus sirk və kino artisti. SSRİ xalq artisti. – 20.

15. **Kuçma Leonid Daniloviç** (d.1938) – Ukraynanın siyasi və dövlət xadimi. 1994-cü ildən Ukrayna Respublikasının prezidentidir. Fəaliyyətində Azərbaycan ilə əlaqələrin inkişafına mühüm yer verir. – 23, 24,25,289,290,374.

16. **Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB)** – 1991-ci il dekabrın 8-də Belorusiya, Rusiya və Ukrayna dövlət başçıları arasında imzaladıkları Saziş əsasında SSRİ dağıldıqdan sonra yeni dövlətlərarası birlik kimi yaranmışdır. Azərbaycan 1993-cü ilin sentyabrında MDB-yə daxil olmuşdur. Tərkibinə keçmiş SSRİ-nin 12 müttəfiq respublikası – Azərbaycan, Belarus, Ermənistan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Moldova, Özbəkistan, Rusiya, Tacikistan, Türkmənistan, Ukrayna daxildir. MDB-nin 1993-cü ildə qəbul edilmiş nizamnaməsində aşağıdakı birgə fəaliyyət sahələri nəzərdə tutulur: insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi; xarici siyasi fəaliyyətin əlaqələndirilməsi; ümumi iqtisadi məkanın formalaşdırılmasında, nəqliyyat sisteminin və rabitənin inkişafında əməkdaşlıq; əhəlinin sağlamlığının və ətraf mühitin mühafizəsi; sosial və mühacirət məsələləri, mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə; müdafiə siyasətində və xarici sərhədlərin qorunmasında əməkdaşlıq.

MDB-nin orqanları aşağıdakılardır: Dövlət başçıları Şurası; Hökumət başçıları Şurası; Xarici işlər nazirləri Şurası; Dövlətlərarası iqtisadi Şura; Mərkəzi Sankt-Peterburq şəhərində olan Parlamentlərarası Assambleya və s. MDB-nin daimi fəaliyyət göstərən orqanı Minsk şəhərində yerləşən Əlaqələndirmə Məsləhət Komitəsidir. – 23,32,73,74,284,298,368-377.

17. **ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşü** — 1996-cı il dekabrın 2-4-də Portuqaliyanın paytaxtı Lissabon şəhərində ATƏT-in 54 üzvünün dövlət və hökumət başçıları arasında iştirakı ilə növbəti Zirvə toplantısı keçirildi. Toplantıda müzakirə olunan məsələlər arasında Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin təkidi ilə gündəliyə salınan Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi geniş diskussiyaya səbəb oldu. Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin başçısı Prezident Heydər Əlievin qəti, prinsipial mövqeyi və gərgin səyi nəticəsində yekun sənədə əlavə kimi qəbul edilən ATƏT sədrinin bəyanatında ilk dəfə olaraq ən yüksək səviyyədə münaqişənin həllinin əsası kimi Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü 53 dövlət tərəfindən qətiyyətlə dəstəkləndi və Dağlıq Qarabağın yalnız Azərbaycan Respublikasının tərkibində statusunun müəyyən olunması öz əksini tapdı. – 24,28,29,34,35,46,58,61,64,68,102,104,108,183,184, 189,196,198,199,202,207,226,227,239,240,250,270,274,285,286,293,298,305,308, 313,333,320,323,347.

18. **Polşa, P o l ş a R e s p u b l i k a s ı** - Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 312,7 min km², əhalisi 38,7 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 49 voyevo[388-389]dalığa bölünür. Ali və yeganə qanunverici orqanı ikipalatalı Seymdir. Paytaxtı Varşava şəhəridir. –26-101.

19. **Abbas Abbasov**, A b b a s o v A b b a s A y d ı n o ğ l u (d.1949) – 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti sədrinin birinci müavinidir. – 27.

20. **Aleksandr Kvasnevski** (d.1954) – Polşanın siyasi və dövlət xadimi. 1991-1995-ci illərdə Polşa Seyminin deputatı olmuşdur. 1995-ci ildən Polşa Respublikasının prezidentidir. – 26,28-30,31-40,41,46,47,48,69,70,100,318-319.

21. **NATO** (Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı) – hərbi-siyasi ittifaq. 1949-cü il aprelin 4-də Vaşinqtonda ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, Belçika, Niderland, Lüksemburq, Kanada, İtaliya, Portuqaliya, Norveç, Danimarka, İslandiyanın imzaladıkları Şimali Atlantika müqaviləsi əsasında yaradılmışdır. 1952-ci ildə Yunanıstan və Türkiyə, 1955-ci ildə Almaniya Federativ Respublikası, 1982-ci ildə İspaniya NATO-ya qoşulmuşlar. Varşava Müqaviləsi Təşkilatı dağıldıqdan (1990) sonra əvvəllər sosialist ölkələri düşərgəsinə daxil olmuş ölkələrin bir qismi NATO-ya üzvlüyə qəbul edilmiş, digər qismi isə ilkin mərhələ kimi

NATO-nun «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulmuşlar. Ali orqanı NATO Şurasının sessiyasıdır. Mənzil-qərargahı Brüsseldədir. – 26,32,33, 39,58,215,292.

22. **NATO-nun – «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramı** – NATO ilə Şərqi Avropa və keçmiş SSRİ ölkələri arasında siyasi və hərbi sahələrdə əməkdaşlıq sənədi, 1994-cü il yanvarın 10-11-də NATO Şurasının dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində Brüsseldə keçirilən görüşdə ABŞ tərəfindən təklif edilmişdir.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev 1994-cü il mayın 4-də NATO-nun Brüsseldəki mənzil-qərargahında Azərbaycanın «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulması haqqında sənədi imzalamışdır. 1996-cı ilin aprelində Heydər Əliyev NATO-nun Brüsseldəki mənzil-qərargahında NATO-nun Baş katibi Xavyer Solana ilə görüşündə Azərbaycan Respublikasının təqdimat sənədini ona vermişdir. Həmin sənəd əsasında Azərbaycanın NATO ilə tərəfdaşlığının fərdi proqramı hazırlanmışdır. – 29,57,73,146,291.

23. **Madrid sammiti** – 1997-ci il iyulun 8-10-da İspaniyanın paytaxtı Madriddə NATO-nun və Avropa - Atlantika əməkdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının iclası keçirilmişdir. Sammitdə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev başda olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. – 24,32,58,96.

24. **Varşava şəhəri** – Polşa Respublikasının paytaxtı. Ölkənin siyasi, iqtisadi və mədəniyyət mərkəzidir. Varşava ərazisindəki ilk yaşayış məskənləri 10-[389-390] cu əsrə aiddir. 1413-cü ildən Mazoviya knyazlığının, 1596-cı ildən isə Polşanın paytaxtıdır. – 28,31,38,41,57,60,63,65,67,74,77,81,82,98,100.

25. **Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT)** – müasir dünyanın ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatı. Qərargahı Nyu-York şəhərindədir. Əsas vəzifəsi beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq və möhkəmlətmək, dövlətlər arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirməkdir. BMT-nin Nizamnaməsi 1945-ci il iyulun 26-da San-Fransisko konfransında 50 dövlətin nümayəndəsi tərəfindən imzalandı və 1945-ci il oktyabrın 24-də qüvvəyə mindi. Hazırda BMT-yə 198 dövlət daxildir.

BMT-nin əsas orqanları Baş Məclis, Təhlükəsizlik Şurası, İqtisadi və İctimai Şura, Qəyyumluq Şurası, Beynəlxalq Məhkəmə və Katiblikdir.

1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası BMT-nin üzvüdür. – 36,70,227.

26. **Vaşinqton şəhəri** – Amerika Birləşmiş Ştatlarının paytaxtı. Ölkənin iri siyasi, elm və mədəniyyət mərkəzidir. Şəhər 1791-ci ildə salınmış və ABŞ-in ilk prezidenti C.Vaşinqtonun şərəfinə adlandırılmışdır. – 17,37,94,97,143.

27. **Ağ ev** – Vaşinqtonda ABŞ prezidentinin iqamətgahı və dəftərxanası (1800-cü ildən). 1792-1829-cu illərdə inşa edilmişdir. –37.

28. **Uzun Həsən** (1423/24-1478) – Ağqoyunlu hökmdarı (1468-78),görkəmli sərkərdə və diplomat. 1467-ci ildə Cahan şahı məğlub edən Uzun Həsən Qaraqoyunlu dövlətinə son qoyaraq mərkəzi Təbriz şəhəri olmaqla «Xorasandan Qaramana qədər uzanan» Ağqoyunlu dövlətinin əsasını qoymuşdur. – 42.

29. **Adam Mitskeviç** (1798-1855) – görkəmli polyak şairi, milli azadlıq hərəkatı xadimi. Azərbaycan alimi M.C.Topçubaşov 1826-cı ildə Peterburqda Mitskeviçlə görüşmüş, onun yaradıcılığını yüksək qiymətləndirmişdir. Şerləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş və kitab şəklində çıxmışdır. – 42.

30. **Topçubaşov Mirzə Cəfər Əlimərdanbəy oğlu** (1790-1869) – Azərbaycan şerqşünası, şair. Rusiyada şerqşünaslıq elmi və təhsilinin təşəkkülündə Topçubaşovun rolu böyükdür. O, London Kral Asiya Cəmiyyətinin həqiqi üzvü olmuşdur. Topçubaşov A.Mitskeviçlə yaxın tanış olmuş, onun «Kırım sonetlərin»dən birini fars dilinə tərcümə etmişdir. Topçubaşov I dərəcəli Müqəddəs Stanislav, II və III dərəcəli Müqəddəs Vladimir, II dərəcəli Müqəddəs Anna ordenləri ilə təltif olunmuşdur. –42.

31. **Abbasqulu Ağa Bakıxanov**, ədəbi təxəllüsü Qüdsi (1794-1847) – Azərbaycan alimi, şair, maarifpərvər. Bakı xanı II Mirzə Məhəmmədin (1784-91) oğludur. Rus ordusunda polkovnik rütbəsində yüksəlmişdi. 1828-ci ildə Türkmənçayda Rusiya - İran danışıqlarında iştirak etmişdi. Bakıxanovun[390-391] «Gülüstani -İrəm» (1841) əsəri Azərbaycan tarixşünaslığının inkişafında çox böyük rol oynamışdır. – 42.

32. **Qutqaşınlı İsmayıl bəy Nəsrullah Sultan oğlu** (1806-1869) – Azərbaycan yazıçısı, ictimai və hərbi xadim. 30 ildən artıq rus ordusunda xidmət edən Qutqaşınlı general - mayor rütbəsində yüksəlmişdir. Rusiya Kənd təsərrüfatı və Coğrafiya cəmiyyətləri Qafqaz şöbələrinin üzvü olmuşdur. – 42.

33. **«Koroğlu»** – Azərbaycan, Yaxın Şərq və Orta Asiyada geniş yayılmış qəhrəmanlıq eposu. XVII əsr tarixçilərinin verdiyi məlumatda Koroğlunun və onun silahdaşlarının adı çəkilir. Zaman keçdikcə Koroğlu mərdliyinə, şücaətinə görə türk xalqlarının əfsanəvi qəhrəmanına çevrilmişdir. – 42.

34. **Xodzko Aleksandr Leonardoviç** (1804-1891) –polyak şairi, tərcüməçi, diplomat. Peterburqda M.C.Topçubaşovdan Şərq dillərini öyrənmişdir. 1842-ci ildə «Koroğlu» dastanının Cənubi Azərbaycan aşığılarından topladığı variantını tərcümə edib Londonda ingilis dilində nəşr etdirmişdir. – 42.

35. **Pilsudski Yuzef** (1867-1935) – Polşa siyasi və dövlət xadimi. III Aleksandra qarşı qəsdə ittiham (1887) edilərək həbs olunmuşdu. 1918-22-ci illərdə Polşa dövlətinin başçısı olmuş, 1920-ci il Sovet-Polşa müharibəsi zamanı Kiyevə hərbi yürüşə başçılıq etmişdir. 1926-cı ildə Pilsudski dövlət çevrilişi edərək ölkənin siyasi və iqtisadi həyatını sağlamlaşdırmaq naminə «Sanasiya» rejimi yaratdı. – 43.

36. **Məmməd Əmin Rəsulzadə** (1884-1955) – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucularından biri. Görkəmli ictimai-siyasi xadim, publisist, «Müsavat» partiyasının yaradıcılarından biri. 1922-ci ildən mühacirətdə yaşamış, 1955-ci ildə Ankarada vəfat etmişdir. – 42.

37. **Azərbaycan Demokratik Respublikası (ADR), Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti** - Müsəlman Şərqində ilk dəfə dünyəvi, demokratik respublikanın əsasını qoymuş müstəqil Azərbaycan dövləti. Cəmi 23 ay (1918-ci il mayın 28-də yaradılmış, 1920-ci il aprelin 28-də süqut etmişdir) yaşamışdır. – 43,178.

38. **Sulkeviç Məmməd bəy** (1865-1920) – hərbi xadim. Uzun müddət çar Rusiyası ordusunda xidmət etmiş, general-leytenant rütbəsinə qədər yüksəlmişdir. 1919-cu ilin martında Azərbaycana gəlmiş, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ordusunda Baş Ərkani hərbi (Baş qərargah) rəisi olmuşdur. – 83,84. [391-392]

39. **ATƏT** – Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı. Əsası 1975-ci il iyulun 3-9 -da Hel sinkidə qoyulmuşdur. Burada Avropanın 33 dövlətinin, ABŞ və Kanadanın dövlət və hökumət rəhbərləri iştirak edirdi. ATƏT «soyuq müharibə»nin durtarmasından sonra ümumavropa təhlükəsizlik sistemini formalaşdıran, yeni Avropanın siyasi və iqtisadi həyatının sivil birgəyaşayış qaydalarını müəyyən edən, dövlətlərarası münasibətləri rəqiblik və münaqişə relsindən əməkdaşlıq və qarşılıqlı mənafe istiqamətlərinə yönəldən bir təşkilat funksiyasını icra edir.

Azərbaycan 1992-ci ildən ATƏT-in üzvüdür və 1993-cü ilin ikinci yarısından ATƏT-in zirvə görüşlərində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev başda olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyəti fəal iştirak edirdi. – 47,68,69,70,104, 196,198,202,227,249,250,290,293,329,348,383.

40. **İpək yolu, Böyük İpək Yolu** – beynəlxalq tarixi tranzit-ticarət yolu; eramızdan əvvəl 2-ci əsrin sonlarından eramızın 16-cı əsrinədək fəaliyyət göstərmiş, Çindən Şimali Afrika və İspaniyaya qədər uzanaraq, ayrı-ayrı qolları ilə o zaman dünyanın məlum olan, demək olar ki, bütün ölkələrini birləşdirmişdir.

Əlverişli coğrafi mövqedə yerləşməsi və zəngin maddi sərvətlərə malik olması sayəsində Azərbaycan qədim zamanlardan dünya ölkələri arasında iqtisadi və mədəni əlaqələrdə mühüm yer tutmuşdur.

20-ci əsrin sonunda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Böyük İpək Yolunun yenidən dirçəldilməsi ideyasını irəli sürməsi bütün dünyada, xüsusilə də Böyük İpək Yolu üstündə yerləşən ölkələrdə ciddi maraqla qarşılandı. Bu məqsədlə 1998-ci ilin sentyabrında Bakıda 33 dövlətin və Avropa Birliyinin iştirakı ilə beynəlxalq konfrans keçirildi; TRASEKA proqramı çərçivəsində nəzərdə tutulan Asiya–Qafqaz–Avropa ticarət dəhlizinin – Böyük İpək Yolunun bərpasının və onun imkanlarından hamılıqla bəhrələnməyin vacibliyi qeyd olundu. – 51.

41. **Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti** – Respublikada neft və qazın kəşfiyyatına, çıxarılmasına və emal edilməsinə rəhbərlik edən qurum. 1991-ci ildə təşkil edilmişdir. Şirkət neft və qaz quyularının qazılması və istifadəyə verilməsi, nəql edilməsi və s. məqsədlə dünyanın bir sıra ölkələrinin iri neft şirkətləri ilə sazişlər, müqavilələr bağlamışdır. – 51,191,195,199,200,209,212,229,249, 259,380.

42. **Beynəlxalq Valyuta Fondu** – BMT-nin hökumətlərarası ixtisaslaşdırılmış idarəsi, beynəlxalq valyuta təşkilatı. 1945-ci ildə yaradılmış, 1947-ci ildən fəaliyyətə başlamışdır. İdarə heyəti Vaşinqtondadır. Dünyanın 130-a yaxın ölkəsi fondun üzvüdür. Nizamnaməsinə görə məqsədi beynəlxalq valyuta əməkdaşlığına yardım etmək, ölkələr arasında valyuta-hesablaşma münasibətlərini nizama salmaq, fonda daxil olan ölkələrin ödəmə balanslarını tarazlaşdırmaq və valyuta məzənnəsini tənzimləməkdən ibarətdir. 1992-

43. **Dünya Bankı** – BMT-nin hökumətlərarası ixtisaslaşdırılmış idarəsi. 1945-ci ildə ABŞ-da Bretton-Vuds çərçivəsi sistemində yaradılmışdır. İdarə heyəti Vaşinqtondadır. Məqsədi inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi və sosial inkişafına kömək etməkdir. Səhmdar cəmiyyəti formasındadır və iştirakçıları yalnız Beynəlxalq Valyuta Fondunun üzvləridir. Banka 130-dan artıq dövlət daxildir. 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası Dünya Bankının üzvüdür. – 53, 66,94,378-380.

44. **ATƏT-in Minsk qrupu** – 1992-ci il martın 24-də ATƏT-in Minsk qrupu yaradıldı.

1997-ci ildə Minsk qrupunun tərkibinə aşağıdakı dövlətlər daxil olmuşdur: Azərbaycan, Ermənistan, Belarus, Almaniya, İtaliya, Rusiya, ABŞ, Fransa, Türkiyə, Danimarka və İsveç. 1994-cü ilin dekabrından Minsk qrupuna iki sədr – Rusiya və İtaliya rəhbərlik edirdi. 1996-cı ilin dekabrından onun üç – Rusiya, ABŞ və Fransa həmsədrələri var. Qrupun əsas vəzifəsi Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına və Dağlıq Qarabağ probleminin dinc vasitələrlə həll edilməsinə bilavasitə kömək etməkdir. – 5, 29,36,47,58,64,69,70,104,108,180,183,188,192,193,196,198,202,213,226,227,239, 240,249,250,270,274,275,281,285,286,287,293,294,298,304,305,306,311,313,319, 320,323,347,383.

45. **«Əsrin müqaviləsi»** – 1994-cü ilin sentyabrın 20-də Bakıda «Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda «Azəri», «Çıraq» yataqlarının və «Günəşli» yatağının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənilməsi və hasil olunan neftin pay şəklində bölüşdürülməsi» haqqında dünyanın 11 ən iri neft şirkəti ilə bağlanmış müqavilə. – 70,71,220,379.

46. **«LUKOYL»** – «LUKOYL» neft şirkəti 1993-cü ildə Rusiya Federasiyası hökumətinin qərarı ilə yaradılmışdır. Nəhəng sənaye-maliyyə kompleksinə malik olan «LUKOYL» şirkəti Rusiya, MDB və dünyanın bir çox ölkələrində neft məhsullarının hasilatı, emalı, satışı və kəşfiyyatı ilə məşğul olur. Şirkət 1993-cü ildən Azərbaycanda fəaliyyət göstərir. – 71,73,213,221.

47. **«Rosneft»** – Rusiya Federasiyasının iri neft şirkətlərindən biri. –71.

48. **Novorossiysk şəhəri** – Rusiya Federasiyasının Krasnodar diyarında şəhər. Bakıdan Novorossiyskə neft kəməri çəkilmiş və 1997-i ildə istifadəyə verilmişdir. – 37,71.

49. **Supsa limanı** – Qara dəniz sahilində liman. 1996-cı il martın 8-də Bakıdan Supsa limanına neft kəmərinin çəkilməsinə dair beynəlxalq saziş imzalanmışdır. 1999-cü il aprelin 17-də Bakı - Supsa ixras boru kəməri, Supsa yerüstü terminalı istifadəyə verilmişdir. Açılışda Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev başda olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdi. – 37,71. [393-394]

50. **Qorbaçov, Mixail Sergeyeviç** (d.1931) – 1985-91-ci illərdə Sov.İKP MK-nın Baş katibi, 1990-91-ci illərdə SSRİ-nin ilk və son prezidenti. Qorbaçov «yenidənqurma» adı ilə «aşkarlıq və demokratiya» siyasi xəttini, «humanist, demokratik sosializm» şüarını meydana atdı. Sovet totalitar rejimi ilə uyuşmayan «yenidənqurma» ölkəni dərin siyasi və iqtisadi böhrana saldı. Qorbaçovun milli münaqişələrə səbəb olan siyasəti, xüsusən Azərbaycana qarşı qərəzli, düşmənçilik mövqeyi ilə səciyyələnirdi. Ermənilərin Azərbaycana olan torpaq iddialarını dəstəkləyən Qorbaçov 1990-cı ilin yanvarında Bakıda baş verən Qanlı Yanvar faciəsinin təşkilatçısı və günahkarıdır. – 78,89,223,224,225.

51. **Həsən Hacinski, Hacinski Məmməd Həsən Cəfər-qulu oğlu** (1875-1931) – Azərbaycanın siyasi və dövlət xadimi, mühəndis. Peterburq texnoloji institutunu (1902) bitirmişdir. «Hümmət» partiyasının yaradıcılarından biri. 1911-ci ildən «Müsavat» partiyasının üzvü olmuşdur. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətində xarici işlər, daxili, ticarət, sənaye və ərzaq nazirləri olmuşdur. Tiflisdə qətlə yetirilmişdir. – 83,84.

52. **Süleyman Dəmirəl** (d.1924) – Türkiyənin görkəmli siyasi, ictimai və dövlət xadimi. Yeddi dəfə hökumətə başçılıq etmiş, 1993-2000-ci illərdə Türkiyə Respublikasının prezidenti olmuşdur. 1993-cü il mayın 16-dan isə dövlətə rəhbərlik etmiş Süleyman Dəmirəlin siyasi həyatının mənasını Türkiyəni iqtisadi cəhətdən dinamik inkişaf edən, demokratik dəyərlərə əsaslanan, Avropa ilə qovuşan bir dövlətə çevirmək əzmi təşkil etmişdir. Yeni türk dövlətləri ilə münasibətlərin, xüsusilə Azərbaycanla əlaqələrin genişlənməsi və möhkəmlənməsi prezident kimi Süleyman Dəmirəlin diqqət mərkəzində olmuşdur. Süleyman Dəmirəl: «Türkiyə həmişə Azərbaycanın yanındadır, Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk ölkədir, onun inkişaf

etməsi üçün əlindən gələn hər bir yardımı göstərmişdir və döstərməkdə də davam edəcəkdir» kəlamına əbədi sadıq dövlət xadimidir.

S.Dəmirəl Türkiyə-Azərbaycan, xalqlarımız və dövlətlərimiz arasında sarsılmaz dostluq münasibətlərinə görə Azərbaycanın «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 83,381,383. [394-395]

53. **Avropa Şurası (AŞ)** – Avropada hökumətlərarası təşkilat. 1949-cu ildə yaradılmışdır. Qərargahı Fransanın Strasburq şəhərində yerləşir. AŞ-nin əsas məqsədi Avropada sülhü və təhlükəsizliyi, seçki sistemində çoxpartiyalılığa riayət etmək, demokratiyanı və insan hüquqlarını qorumaq, möhkəmləndirmək, Avropa ölkələrinin mədəniyyətlərinin yaxınlaşmasına çalışmaq və s. ibarətdir. AŞ-nin ali orqanları Nazirlər Komitəsi, Məsləhət Assambleyası, Sahə nazirliklərinin müşavirəsi və katiblikdir. Azərbaycan 2001-ci ildən AŞ-nin üzvüdür. – 189, 204,205,227,279-325.

54. **Surət Hüseynov**, Hüseynov Surət Davud oğlu (d.1959) – 1993-94-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının baş naziri olmuşdur. 1994-cü ilin oktyabrında Azərbaycanın müstəqilliyinə, suverenliyinə qarşı yönəlmiş çevriliş cəhdinə rəhbərlik etmişdir. – 90,91,92,95.

55. **Rəhim Qaziyev**, Qaziyev Rəhim Həsən oğlu (d.1943) – texnika elmləri namizədi. Azərbaycan Politeknik İnstitutunun müəllimi, 1992-93-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri olmuşdur. Ordu quruculuğunda kobud səhvlərə yol vermiş, nəticədə Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsi, o cümlədən Şuşa şəhəri ermənilər tərəfindən işğal olunmuşdur. – 90,92,95.

56. **Konqres**, Amerika Birləşmiş Ştatları Konqresi – ali qanunverici hakimiyyət orqanı. İki palatadan - Senatdan və Numayəndələr Palatasından ibarətdir.

Senatın 100 nəfər üzvü var. Ölkənin hər ştatından Senata iki senator seçilir. Numayəndələr Palatasının 435 üzvü var. Bu palatanın üzvləri hər seçki dairəsində yaşayan əhalinin sayına görə seçilir. Qanun layihələri hər iki palatada müzakirə olunur. Konqres tərəfindən qəbul olunan qanunları ABŞ prezidenti təsdiq edir. – 87,122,123,145.

57. **Albert Qor** (d.1948) – Amerikanın siyasi və dövlət xadimi. Hüquqşünas. 1992-2000-ci illərdə ABŞ-in vitse-prezidenti olmuşdur. –87,96.

58. **Madlen Olbrayt** (d.1937) – ABŞ-in tanınmış diplomatı və dövlət xadimi.

1989-cu ildən ABŞ-in Milli Siyasət Mərkəzinin prezidentidir. 1993-cü ildə ABŞ-in BMT-dəki daimi nümayəndəsi təyin edilmişdir. 1997-2000-ci illərdə ABŞ-in Dövlət katibi olmuşdur. – 87,96.

59. **1990-cı ilin yanvarında Azərbaycanda faciə baş verdi.** 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə fəvqəladə vəziyyət elan edilmədən Sovet Ordusunun xüsusi təyinatlı cəza dəstələri, dəniz donanmasının və daxili qoşunların bölmələri Bakı şəhərinə yeridildi. Sovet ordusunun bu kütləvi zorakılığı nəticəsində 131 nəfər öldürülmüş, 744 nəfər yaralanmış, yüzlərlə adam qanunsuz həbs edilmiş və itkin düşmüş, dövlət əmlakına, ictimai və şəxsi əmlakına, şəhər təsərrüfatına və vətəndaşlara böyük maddi ziyan dəymişdi. 1990-cı ilin Qanlı Yanvarı Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda aparılan mübarizə tariximizdə vətənin şəhid övladlarının qanı ilə yazılmış şərəfli səhifə oldu. – 78,84,88,89.

60. **Vəzirov Əbdürrəhman Xəlil oğlu** (d.1930) – 1988-90-cı illərdə Qorbaçov tərəfindən Azərbaycana KP MK-ın birinci katibi göndərilmişdir. Öz fəaliyyətində ciddi səhvlərə yol vermiş və bu da 1990-cı il 20 Yanvar faciə[395-396]sinə və Dağlıq Qarabağın Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilməsinə gətirib çıxarmışdır. – 88,89,162.

61. **Mütəllibov Ayaz Niyazi oğlu** (d.1938) – 1989-90-cı illərdə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri, 1990-cı ildə Qorbaçovun təkidi ilə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçilmişdir. 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikasının prezidenti olmuşdur. Ayaz Mütəllibov işində ciddi səhvlərə yol vermiş, nəticədə Ermənistan silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağdan azərbaycanlı əhalini çıxarmış və ərazini işğal etməyə nail olmuşlar. – 88,89.

62. **Azərbaycan Xalq Cəbhəsi (AXC)** – ictimai-siyasi təşkilat. 1989-cü ildə təsis konfransı keçirilmiş, Proqram və Nizamnaməsi qəbul olunmuşdur. İyun 1992 – iyun 1993-cü illərdə hakimiyyətdə olmuşdur. 1999-cü il iyulun 25-də keçirilmiş qurultayının qərarı ilə Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyası adlandırılmışdır. – 88,90,93.

63. **Əbülfəz Elçibəy, Əliyev Əbülfəz Qədirqulu oğlu** (1938-2000) – 1989-cu ildə yaradılan AXC-nin, sonralar AXCP-nin sədri. 1992-93-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 90,92.

64. **Ələkrəm Hübətov, Hübətov Ələkrəm Ələkbər oğlu** – 1993-cü ildə Azərbaycan Respublikasını parçalamaq məqsədilə qanunsuz hərbi qruplaşmaya rəhbərlik etmiş, qondarma «Talış-Muğan Respublikası»-ni yaratmaq cəhdi göstərmişdir. – 90,91.

65. **Benyamin Netanyahu** (d.1949) - İsrailin siyasi və dövlət xadimi. 1988-ci ildən «Likud» partiyasından Knessetə deputat seçilmişdir. 1993-cü ildə «Likud» partiyasının sədri seçilmişdir. 1996-99-cu illərdə İsrailin Baş Naziri idi. – 102-110,124,125.

66. **ABŞ-dakı Yəhudi İcmaları Prezidentləri Konfransı Təşkilatı** – 53 yəhudi təşkilatını birləşdirən əlaqələndirici orqan. Əsas və mühüm vəzifəsi bütün sahələrdə Amerika–İsrail münasibətlərini möhkəmləndirməkdən, xaricdə yaşayan yəhudilərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsindən və qorunmasından, insan hüquqları və beynəlxalq qarşılıqlı anlaşma uğrunda mübarizədən ibarətdir. Konfrans 1955-ci ildən fəaliyyət göstərir. – 103.

67. **Kapitoli** – Vaşinqtonda, ABŞ Konqresinin binası. 1793-1865-ci illərdə klassisizm üslubunda inşa edilmişdir. ABŞ ştatlarının paytaxtlarında yerli qanunvericilik məclislərinin icmalarının keçirildiyi binalar da kapitoli adlanır. – 103. [396-397]

68. **Sovetlər İttifaqı, Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı (SSRİ)** – 1922-1991-ci illərdə keçmiş Rusiya imperiyasının böyük hissəsində mövcud olmuş dövlət. SSRİ-nin yaradılmasına dair Müqaviləyə (dek.1922) əsasən onun tərkibinə Belorusiya (BSSR), Rusiya (RSFSR), Cənubi Qafqaz respublikaları (ZSFSR; 1936-cı ildən müttəfiq respublikalar – Azərbaycan SSR, Ermənistan SSR, Gürcüstan SSR) və Ukrayna SSR, 1925-ci ildə – Özbəkistan SSR, Türkmənistan SSR, 1929-cu ildə Tacikistan SSR, 1936-cı ildə Qazaxıstan SSR, Qırğızıstan SSR, 1940-cı ildə Moldaviya SSR, Latviya SSR, Litva SSR, Estoniya SSR daxil olmuşdular.

1991-ci ilin dekabrında Belorusiya, Rusiya və Ukrayna SSRİ-nin mövcudluğunun dayandırıldığını elan edərək Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) yaradılması haqqında Saziş imzaladılar (8 dekabr, Minsk). 1991-ci il dekabrın 21-də Latviya, Litva və Estoniya istisna olmaqla keçmiş SSRİ-nin digər müttəfiq respublikalarının başçıları Alma-Atada Bəyannamə imzalayaraq MDB-nin yaradılması haqqında məqsəd və prinsiplərə qoşulduqlarını bəyan etdilər. – 115,122,224,225,331,333.

69. **Moskva şəhəri** – Rusiya Federasiyasının paytaxtı. Ölkənin siyasi, inzibati və mədəni mərkəzi, mühüm nəqliyyat qovşağıdır. Əsası 1147-ci ildə Suzdal knyazı Yuri Dolqoruki tərəfindən qoyulmuşdur. – 72,75,89,92,116,154-155,161,224,273,275,316,359,368,369.

70. **Leninqrad şəhəri** – (1914-cü ilədək Sankt-Peterburq, 1924-cü ilədək Petroqrاد, 1991-ci ildən yenidən Sank-Peterburq) – Rusiya Federasiyasının böyük sənaye, mədəniyyət və elm mərkəzi. Əsası 1703-cü ildə I Pyotr tərəfindən qoyulmuşdur. 1918-ci ilədək Rusiyanın paytaxtı olmuşdur. – 116.

71. «907-ci maddə» ABŞ Konqresinin 1992-ci il oktyabrın 24-də erməni lobbisinin təzyiqi ilə qəbul etdiyi «Rusiyanın və yeni müstəqillik qazanmış dövlətlərin azadlığını müdafiə aktı»na 907-ci düzəliş nəzərdə tutulur. Düzəliş ABŞ hökumətinin Azərbaycan hökumətinə yardımını qadağan edir. Buna baxmayaraq istər Bill Klinton, istərsə də ondan sonra ABŞ prezidenti seçilən Corc Buş hökumətləri bu düzəlişin reallığı nəzərə almadığını təsdiq edərək onun ləğv edilməsi təklifini müdafiə etmişlər. C.Buş hökuməti 2002 və 2003-cü illər üçün bu düzəlişin fəaliyyətdən düşdüyünü qərara almışdır. – 122-123.

72. **Nyu-York** – ABŞ-ın ən mühüm iqtisadi, maliyyə, siyasi və mədəni mərkəzi. Əsası 1626-cı ildə Yeni Amsterdam adı ilə hollandiyalılar tərəfindən qoyulmuşdur. 5 inzibati rayona bölünür. Sahəsi 816 km² (o cümlədən quru hissəsi 768 km²), əhalisi 7 milyon (ətrafı ilə birgə 16 milyondan) nəfərdən çoxdur. – 96,124.

73. **Hyüston** – ABŞ-ın cənubunda şəhər və port. Texas ştatındadır. Əhalisi təqribən 2 milyon nəfərdir. Demək olar ki, dünyanın bütün ölkələri ilə biznes və ticarət əlaqələri saxlayır. Hyüston ABŞ-ın neft biznesinin mərkəzidir. – 124. [397-398]

74. **Çikaqo** – ABŞ-da, İllinoys ştatında şəhər. İqtisadi əhəmiyyətinə və əhalisinin sayına görə ölkədə 2-ci yeri tutur. Şəhər kimi əsası XIX əsrin əvvəllərində qoyulmuşdur. 1883-cü ildən şəhər statusu almışdır. Çikaqo ABŞ-ın mühüm nəqliyyat qovşağı və qara metallurgiya mərkəzidir. – 124.

75. **Mişel Debeyki** – dünya şöhrətli ürək cərrahı. Hyüstondakı tibb mərkəzində kardioloji xəstəliklərin müalicəsi üzrə professordur. Tibb mərkəzində 1949-cu ildən çalışır. Debeyki tərəfindən hazırlanan müvəqqəti işləməkdən ötrü süni ürəkdən ilk dəfə 1966-cı ildə istifadə edilmişdir. – 124.

76. **Lermontov Mixail Yuryeviç** (1814-1841) – böyük rus şairi. Rusiyada romantik poeziyanın ən görkəmli nümayəndəsidir. Lermontov A.S. Puşkinin ölümünə həsr etdiyi şeirinə görə 1837-ci ildə çarın əmri ilə həbsə alınmış, Qafqaza, dağlıqlarla vuruşan draqun polkuna göndərilmişdi. O Şimali və Cənubi Qafqazın bir çox şəhər və kəndlərində, o cümlədən Qubada, Şamaxıda, Qusarda olmuşdur. Lermontov bu dövrdə Azərbaycan dilini öyrənməyə başlamışdı. Şerləri Azərbaycan dilində dəfələrlə kitab şəklində çıxmışdır. – 127.

77. **Şahzadə Diana, Diana Frensis Spenser** (1961-1997) – 1981-ci ildə Yels şahzadəsi Çarlza ərə getmiş və tctimai fəaliyyətlə məşğul olmuşdur. Yiyəsiz uşaqların achiğına və QİÇS-ə qarşı mübarizə proqramlarına, torpaqların minalardan təmizlənməsi ilə məşğul olan təşkilata rəhbərlik etmişdir. 1997-ci il avqustun 31-də avtomobil qəzasında həlak olmuşdur. – 131,132.

78. **Şevardnadze Eduard Amvrosiyeviç** – (d.1928) – Gürcüstanın siyasi və dövlət xadimi. 1972-85-ci illərdə Gürcüstan KPMK-nın birinci katibi, 1985-90-cı illərdə SSRİ xarici işlər naziri olmuşdur. 1994-2004-cü illərdə Gürcüstanın prezidenti seçilmişdir. Şevardnadze fəaliyyəti dövründə Azərbaycanla sıx dostluq əlaqələri qurmuş, iqtisadi münasibətlərin daha da möhkəmləndirilməsinə çalışmışdır. – 133,289,290,374.

79. **Əhməd Cavad, Axundzadə Cavad Məmmədəli oğlu** (1892-1937) – Azərbaycan şairi. Yaradıcılığında mücərrəd romanizmlə yanaşı milli istiqlaliyyətə yenidən qovuşmaq arzusundan doğan meyllər mühüm yer tutur. Azərbaycanın ən dəyərli milli ziyalı nümayəndələrini məhv edən sovet totalitar reiminin repressiya qurbanlarındanır. – 140.

80. «**Şevron**» – dünyanın ən iri beynəlxalq biznes qurumlarından biridir. 1979-cu ildə «Rasifik Kost oyl kompani» adı ilə yaradılmışdır. Korporasiyaya daxil olan şirkətlər ABŞ-da və dünyanın 100-ə qədər ölkəsində fəaliyyət göstərir. «Şevronun» Bakıdakı nümayəndəliyi 1996-cı ildən fəaliyyət göstərir. – 124,191. [398-399]

81. «**Eksson**» – dünyada ən iri və ən qocaman sənaye müəssisələrindən biri. Mənzil-qərargahı Texas ştatının Dallas şəhərində yerləşir. 1882-ci ildə Con Rokfeller tərəfindən yaradılmışdır. Hazırda dünyanın 90-dan çox ölkəsində fəaliyyət göstərir. Korporasiyada 95 min adam işləyir. 18 ölkədə yerləşən 30 neftayırma müəssisəsinin tam və ya şərikli sahibidir. – 124,191.

82. «**AMOKO**» – Dünyanın ən böyük neft və qaz istehsalçılarından biri. 1989-cu ildə yaradılmışdır. Müxtəlif ölkələrdə 42.000 işçisi var. «AMOKO» Şimali Amerikada ən böyük təbii qaz istehsalçısıdır. Şirkət energetika, neft və qaz emalı, kimya və neft-kimya sahələrində də fəaliyyət göstərir. – 124,191.

83. «**Mobil**» – Dünyanın ən iri neft şirkətlərindən biri. 1866-cı ildə yaradılmışdır. Şirkət neft və qaz yataqlarının kəşfiyyatı, neft və qaz hasilatı, satışı, emalı və nəql olunması ilə, kimyəvi maddələr istehsalı və elmi-tədqiqat işləri ilə məşğul olur. – 124,191.

84. **YUNESKO** – BMT-nin maarif, elm və mədəniyyət işlərinə baxan hökumətlərarası təşkilatı. 1945-ci ilin noyabrında yaradılmış, 1946-cı ildən fəaliyyətə başlamışdır. Ali orqanı iki ildən bir çağırılan konfransdır. Katibliyi Parisdədir. Azərbaycan 1992-ci ildən YUNESKO-nun üzvüdür. – 147-151.

85. **Federiko Mayor** (d.1934) - biokimyəçi. 1968-72-ci ilə qədər Qranada universitetinin rektoru. 1972-1976-cı illərdə İspaniyanın Dövlət katibi və Təhsil və Elm naziri olmuşdur. 1981-ci ildən Avropa parlamentinin üzvü, 1987-99-cu illərdə YUNESKO-nun Baş katibi olmuşdur. – 147-151.

86. **Azərbaycan Ticarət –Sənaye Palatası** – 1960-cı ildən fəaliyyət göstərir. Azərbaycanın dünyanın müxtəlif ölkələri ilə ticarət, iqtisadi və elmi-texniki əlaqələrinin inkişafına kömək edir. 1980-ci ildə palata istehsalın və beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafında əldə etdiyi müvəffəqiyyətlərə görə «Qızıl Merkuri» beynəlxalq mükafatına layiq görülmüşdür. – 56,152.

87. **Lujkov Yuri Mixayloviç** (d.1936) – Rusiyanın ictimai və dövlət xadimi. 1992-ci ildən Moskva şəhərinin meridir. Moskva şəhəri ilə Azərbaycan arasında iqtisadi və mədəni əlaqələrin güclənməsi və möhkəmləndirilməsində yaxından iştirak edir. – 154-155.

88. **Azərbaycan Milli Dram Teatrı** – Azərbaycanın ən qədim dram teatrı. Tarixi 1873-cü ildə Bakıda səhnəyə qoyulmuş M.F.Axundovun «Lənkəran xanının vəziri» və «Hacı Qara» komediyalarının tamaşası ilə başlanır. Bu teatr 1880-1890-cı illərdə C.Zeynalovun ev tamaşaları, H.Mahmudbəyovun və H.B.Zərdabinin teatr truppaları əsasında yaradılmışdır. [399-400]

Azərbaycan SSR XKS-nin 1920-ci il 1 iyul tarixli qərarı ilə Birləşmiş Dövlət Teatrı yaradıldı və buraya bütün teatr truppaları daxil oldu. 1922-ci ildə dram truppası Birləşmiş Dövlət Teatrından ayrılaraq müstəqil fəaliyyət göstərməyə başladı. – 156-163.

89. **İlyas Əfəndiyev, Əfəndiyev İlyas Məhəmməd oğlu** (1914-1996) – yazıçı, dramaturq. Azərbaycanın xalq yazıçısı. İ.Əfəndiyevin dram əsərlərinin Azərbaycan Milli Dram Teatrının repertuarının zənginləşməsində müstəsna rolu var. Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı. 1994-cü ildə 80 illiyi münasibətilə Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 156-163.

90. **İhsan Doğramacı** (d.1915) – türkdilli ölkələrin Milli Pediatriya Cəmiyyətləri Birliyinin fəxri prezidenti, elmlər doktoru, professor. 1963–1965-ci illərdə Ankarada Uşaq Sağlamlığı İnstitutunun direktoru, 1968-1973-cü illərdə Pediatorların Tibb Assosiyasının Prezidenti, 1977-1993-cü illərdə institutun icraçı direktoru, 1992-ci ildən isə fəxri prezidentidir.

1959-cu ildən YUNİSEF-in İcraiyyə Komitəsinin üzvüdür. İki dəfə Bilkənd Universitetinin sədri və rektoru olmuş, 1975-ci ildən iş universitetin fəxri rektorudur. – 156,158,163,164-165,166,170.

91. **Bünyadov Ziya Musa oğlu** (1921-1997) – görkəmli Azərbaycan alimi, şərqşünas-tarixçi, ictimai xadim. Böyük Vətən müharibəsi (1941-45) iştirakçısı, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü. 1989-1997-ci illərdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti, 1995-ci ildən Milli Məclisin deputatı olmuşdur. 1997-ci ildə Azərbaycanın dövlətçiliyinə və müstəqilliyinə düşmən olan qüvvələr tərəfindən xaincəsinə qətlə yetirilmişdir. – 159.

92. **Cavad xan** (? - 1804) – Gəncə xanı. Azərbaycanın istiqlal uğrunda ömrünün axırına qədər mübarizə aparmışdır. Çar generalı D.Sisianovun Gəncəyə hücumu zamanı döyüşdə öldürüldü. – 160.

93. **İbrahim xan, İbrahim xəlil xan** (1726-1806) – Qarabağ xanı. Pənahəli xanın (1747-1760) oğlu. İbrahim xanın hakimiyyəti illərində Qarabağ xanlığı güclənmiş, xanlığın ərazisi isə xeyli genişlənməmişdi. İbrahim xan ailəsi ilə birlikdə işğalçı rus ordusunun mayoru Lisaneviçin dəstəsi tərəfindən xəyanətkarcasına öldürülmüşdür. – 160-161.

94. **Fətəli xan, Qubalı Fətəli xan** (1736-1789) – Quba xanı. Azərbaycan dövlət xadimi, diplomat, sərkərdə. Mərkəzləşdirilmiş dövlət siyasəti yeridən Fətəli xan vahid Azərbaycan dövləti yaratmaq istəyirdi. – 160. [400-401]

95. **Polad Bülbüloğlu** (d.1945) – bəstəkar, müğənni, ictimai xadim. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Azərbaycan milli vokal məktəbinin banisi, görkəmli müğənni Bülbülün oğludur. TÜRKSÖY Beynəlxalq Təşkilatının Baş direktorudur. Mahnıları 1960-70-ci illərdə SSRİ məkanında məşhur estrada müğənnilərinin ifasında səslənmişdir. 1988-ci ildən Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət naziridir.

Polad Bülbüloğlu 2002-ci ildə MDB ölkələri mədəniyyət nazirlərinin mədəni əməkdaşlıq üzrə şurasının sədri seçilmiş, «2001-ci ildə Türk dünyasına xidmətlərinə görə», TÜRKSÖV mükafatı laureatı olmuşdur. – 163.

96. **Xocalı soyqırımı** – 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə erməni silahlı qüvvələri və Xankəndində yerləşən Rusiyanın 366-cı alayının əsgər və zabitləri Xocalıya hər tərəfdən hücum etmiş, şəhəri tamamilə yandırmışlar; 1000 nəfərdən artıq adam öldürülmüş, yüzlərlə şəhər sakini yaralanmış, itkin düşmüşdür. – 168.

97. **YUNİSEF, BMT-nin Uşaq Fondu** – 1946-cı ildə təsis edilmişdir (1953-cü ildən indiki adı ilə adlanır). BMT-nin müəssisəsi olub uşaqlar üçün proqramlar üzrə fəaliyyəti əlaqələndirir, başlıca olaraq inkişaf etməkdə olan ölkələrə yardım göstərir. Maliyyə təsisatlarının mənbələrini hökumətlərin könüllü üzvlük haqları, ictimai təşkilatların, xüsusi şəxslərin və başqalarının ianələri təşkil edir. Fondun rəhbər

orqanında - İdarə heyətində 41 dövlət təmsil olunur. Katibliyi Nyu-Yorkda, şöbələri Avropa üzrə Cenevrədə, regionlar üzrə bir sıra inkişaf etməkdə olan ölkələrdə yerləşir. Nobel sülh mükafatı (1965) almışdır. – 169.

98. **Yaşar Nuriyev**, Nuriyev Yaşar Məmməd Sadiq oğlu (d.1951) – Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Professor. Azərbaycan Milli Dram Teatrının aparıcı aktyorlarından biri. Kino və televiziya filmlərində də çəkilir. İki dəfə Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatıdır. – 177.

99. **Rza Təhmasib**, Təhmasib Rza Abbasqulu oğlu (1894-1980) – aktyor, rejissor, pedaqoq. Azərbaycanın xalq artisti və SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. 1937-ci ildə Ümumittifaq Kinematografiya İnstitutunun rejissorluq fakültəsini bitirmişdir. Təhmasibin səhnə yaradıcılığı Azərbaycan Milli Dram Teatrı ilə bağlıdır. Bir çox filmlərin və tamaşaların rejissoru olmuşdur. – 175-176.

100. **Rəşid Behbudov**, Behbudov Rəşid Məcid oğlu (1915-1989) – Azərbaycanın görkəmli müğənnisi. Azərbaycan və SSRİ xalq artisti. Müstəsna gözəl səsə malik olan Rəşid Behbudov Azərbaycan vokal məktəbinin görkəmli nümayəndələrindəndir. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı və Sosialist Əməyi Qəhrəmanıdır. – 176,357,360,361. [401-402]

101. **Leyla Bədirbəyli**, Bədirbəyli Leyla Ağalar qızı (1920-1999) – görkəmli səhnə ustası, Azərbaycanın xalq artisti. Azərbaycan və SSRİ Dövlət mükafatları laureatı. Azərbaycan Milli Dram Teatrında fəaliyyət göstərmişdir. – 176.

102. **Lütfəli Abdullayev**, Abdullayev Lütfəli Əmir oğlu (1914-1973) – görkəmli gülüş ustası və aktyor. Azərbaycanın xalq artisti. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. Abdullayevin yaradıcılığı Musiqili Komediya Teatrı ilə sıx bağlı olmuşdur. L.Abdullayev fitri komediya istedadına, milli kaloritə, ifadəli yumora və zəngin səhnə nüanslarına malik aktyor idi. Bir sıra filmlərə də çəkilmişdir. – 176.

103. **Azər Zeynalov**, Zeynalov Azər Zeynalabdin oğlu (d.1964) – müğənni. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti.

104. **Münəvvər Kələntərli**, Kələntərli Münəvvər Səməd qızı (1912-1963) – Azərbaycan aktrisası. «Arşın mal alan» filmində yaratdığı Cahən xala obrazı M.Kələntərliyə böyük şöhrət qazandırmışdır. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. – 177.

105. **Zahid xan Xoyski** (1911- 1997) – Azərbaycanın ictimai və siyasi xadimi. Fətəli xan Xoyskinin nəslindəndir. Nyu-Yorkda (ABŞ) yaşamış, mühəndis-energetik kimi fəaliyyət göstərmişdir. –178.

106. **Tereza xanım** – Zahid xan Xoyskinin həyat yoldaşı. Polşa mənşəlidir. – 178.

107. **Yeganə xanım** – Zahid xan Xoyskinin qızı. Hazırda ABŞ-da yaşayır. – 178.

108. **Fətəli xan Xoyski** (1875-1920) – Azərbaycanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. 1918-20-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Nazirlər Şurasının sədri, daxili işlər, ədliyyə və xarici işlər naziri olmuşdur. 1920-ci ildə Tiflis şəhərində erməni terrorçuları tərəfindən xaincəsinə qətlə yetirilmişdir. – 178.

109. **İtaliya**, İtaliya Respublikası – Avropanın cənubunda dövlət. Ərazisinə Alp dağlarının qərb yamaqları, Padan düzənliyi, Apennin yarımadası, Siciliya və Sardinia adaları daxildir. Sahəsi 301 min km², əhalisi 57,5 [402-403] milyon nəfərdir. Paytaxtı Roma şəhəridir. İnzibati cəhətdən 20 vilayətə bölünür. – 179-262.

110. **Vatikan** – Avropada Papa dövləti - şəhər. Monte-Vatikano təpəliyində, İtaliyanın paytaxtı Roma şəhərinin qərb hissəsindədir. Roma katolik kilsəsinin siyasi, inzibati və ideoloji mərkəzidir. Vatikan teokratik monarxiyadır. Dövlət başçısı Roma papasıdır. – 179,203,238-240.

111. **Roma** – İtaliyanın paytaxtı. Ölkənin siyasi, mədəni və iqtisadi mərkəzi. Dünyanın ən qədim şəhərlərindəndir. Onu «əbədi şəhər» adlandırırlar. Ərazisində Vatikan dövləti yerləşir. Romanın adı şəhərin əfsanəvi banilərindən biri Romulun adından götürülmüşdür. E.ə.6-cı əsrin sonundan Roma quldarlıq respublikasının, e.ə. 1-ci əsrdən Roma imperiyasının, 1871-ci ildən Birləşmiş İtaliya krallığının, 1946-cı ildən isə İtaliya Respublikasının paytaxtıdır. – 181,186,190,194,197,201,202,207,210,220,229,231,234,241,242.

112. **Oskar Luici Skalfaro** (d.1918) – İtaliyanın siyasi və dövlət xadimi. Hüquqşünas. Xristian Demokratik Partiyasının rəhbərlərindən biri. Bir neçə dəfə İtaliya parlamentinə deputat seçilmiş, 1992-ci ildə parlamentin sədri olmuşdur. 1966-87-ci illərə qədər bir sıra nazirliklərə rəhbərlik etmiş, 1992-ci ildə isə İtaliya Respublikasının prezidenti seçilmişdir. Hazırda sabiq prezident kimi ömürlük senatordur. – 201,225,234,244,248.

113. **Romano Prodi** (d.1939) – İtaliyanın siyasi və dövlət xadimi. Hüquqşünas. 70-ci illərin axırlarında sənaye naziri, 80-ci illərin sonunda isə Sənaye yenidənqurma institutunun prezidenti olmuşdur. 1995-ci ildən sol mərkəzçilər koalisiyasına başçılıq edir. 1996-cı ildən Prodinin təmsil olunduğu «Zeytun ağacı» partiyası seçkilərdə qalib gəlir və Romano Prodi Baş nazir seçilir. – 201, 206,225,234,244,248.

114. «**Acip**» – Dünyanın ən iri neft şirkətlərindən biri. İtaliyanın «Acip» şirkəti 1926-cı ildə yaradılmışdır. «Acip» 1995-ci ildən Azərbaycanın neft layihələrində fəal iştirak edir. Neftin kəşfiyyatı, çıxarılması və emalı ilə məşğul olur. – 191,195,198,199,200,212,242,249.

115. **İoann Pavel II**, dünyəvi adı **Karol Voytula** (d.1920) – ilahiyyat elmləri doktoru. 1523-cü ildən bəri qeyri-italyan mənşəli (polyak) ilk Roma papasıdır. Sülh və beynəlxalq gərginliyin zəiflədilməsində böyük xidmətləri var. II İoann Pavel 1978-ci ildən Poma papasıdır. Dünyanın bir çox ölkəsində, o cümlədən Prezident Heydər Əliyevin dəvəti ilə 2002-ci ildə Azərbaycanda rəsmi səfərdə olmuşdur. – 202,203,238-240. [403-404]

116. **Kolizey, Kolosse y** yaxud **Flanilər amfiteatri** – Qədim Roma memarlıq abidəsi (75-80). Qladiatorların döyüşü və başqa teatr tamaşaları üçün nəzərdə tutulmuşdu. – 208.

117. **Şikstin kapellası, Sikst kapellası** – Vatikanda (Romada) Renessans dövrü italyan incəsənətinin ən görkəmli abidələrindən biri. Sikstin kapellasının yerləşdiyi bina 1483-cü ildə papa IV Sikst vaxtında müqəddəsləşdirilmişdir. – 208.

118. **Mikelancelo** (1475-1564) - dahi italyan heykəltəraşı, boyakar və memar. Renessans mədəniyyətinin ən görkəmli nümayəndələrindən biri. Mikelancelonun ən möhtəşəm və əzəmətli rəngkarlıq əsəri Vatikandakı Sikst kapellası tavanının (plafon) freskalarıdır (1508-12).

Renessans dövrü monumental dekorativ sənətinin incisi sayılan bu plafon rəsmlərinin mövzusu Bibliya əfsanələri və rəvayətlərindən götürülmüşdür.

Mikelancelo Renessans dövrü memarlığında monumental ansambl probleminin həlli sahəsində ilk təşəbbüs göstərərək möhtəşəm Kapitol meydanını layihələşdirmişdir. – 208.

119. **Leonardo da Vinçi** (1452-1519) - dahi italyan rəssamı, heykəltəraş. Renessans incəsənətinin əsasını qoymuşdur.

Leonardo da Vinçinin dərin fəlsəfi mənaya malik olan Milandakı Santa - Mariya delle Qratsiye monastırının divar rəsmlərindən olan «Məxfi axşam» rəsmi dünya incəsənətinin ən böyük sənət əsərlərindən sayılır. Onun realizmi özünün ən gözəl ifadəsini Mona Lizanın («Cokonda») portretində tapmışdır. – 208.

120. **Rafael, R a f a e l l o S a n t i** (1483-1520) – italyan boyakarı və memarı. Renessans dövrü incəsənətinin görkəmli sənətkarlarından biri. Ən görkəmli, kamil əsəri «Sikst madonnası»dır. Bu tabloda insan gözəlliyi və ana məhəbbəti ideallaşdırılmış, körpəsini bağrına basmış Məryəm təsvir olunmuşdur. – 208.

121. **Stroub Talbott** – siyasi xadim, politoloq. 1994-cü ilin fevralından ABŞ Dövlət katibinin müavini, 1997-ci ilin fevralından həm də Minsk konfransının həmsədri olmuşdur. – 212.

122. **Almatı** (keçmiş Alma-Ata) – 1929-99-cu illərdə Qazaxıstan Respublikasının paytaxtı olmuşdur. – 224.

123. **Dinmühəmməd Kunayev, K u n a y e v D i n m ü h ə m m ə d Ə h m ə d o ğ l u** (1912-1993) – Qazaxıstanın partiya və dövlət xadimi. Üç dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Qazaxıstan EA akademiki. 1964-86-cı illərdə Qazaxıstan KP MK-nın birinci katibi 1971-1986-cı illərdə Sov.İKP MK Siyasi Bürosu üzvü olmuşdur. – 224. [404-405]

---

124. **Neapol şəhəri** – İtaliyanın cənubunda şəhər. Ölkənin mühüm iqtisadi və mədəniyyət mərkəzi, hərbi-dəniz bazasıdır. Neapol Bakı ilə qardaşlaşmış şəhərdir (1972). Neapol şəhərinin əsası Neapolis adı ilə e.ə. 7 əsrdə yunanlar tərəfindən qoyulmuşdur. – 248-260.

125. **Lyudmila Zıkina, Zıkina Lyudmila Georgiyevna** (d.1929) – görkəmli rus müğəni. Repertuarının əsasını rus xalq mahnıları təşkil edir. Azərbaycan və SSRİ xalq artisti, Lenin mükafatı laureatı, Sosialist Əməyi Qəhrəmanıdır. – 272-273.

126. **Yevgeni Maksimoviç Primakov** (d.1929) – Rusiyanın siyasi və dövlət xadimi, diplomat. REA-nın akademiki. 1990-cı illərdə Rusiya Federasiyasının xarici işlər naziri, Nazirlər Sovetinin sədri vəzifələrində çalışmışdır. Hazırda Rusiya Federasiyası Sənaye-Ticarət Palatasının prezidentidir. – 274-275.

127. **Aybəniz Vəkilova, Vəkilova Aybəniz Səməd qızı** (d.1937) – ədəbiyyatçı. Azərbaycanın xalq şairi Səməd Vurğunun qızı. Hazırda Səməd Vurğunun ev muzeyinin baş mühafizidir. – 276.

128. **Səməd Vurğun, Vəkilov Səməd Yusif oğlu** (1906-1956) – Azərbaycanın xalq şairi. Yaradıcılığı müasir Azərbaycan şerinin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Azərbaycan EA-nın akademiki, iki dəfə SSRİ Dövlət mükafatı laureatıdır. – 276.

129. **Tapya Halonen** (d.1943) – Finlandiyanın ictimai və siyasi xadimi. Müxtəlif illərdə – ədliyyə, sosial müdafiə və xarici işlər nazirliklərinə başçılıq etmişdir. 2000-ci ildən Finlandiya Respublikasının prezidentidir. – 286.

130. **Emil Konstantinesku** (d.1939) – Rumıniyanın siyasi və dövlət xadimi. 1992-1996-cı illərdə Buxarest universitetinin rektoru. 1996-cı ildən Rumıniya Respublikasının prezidentidir. – 309-310.

131. **Petru Luçinski** (d.1940) – Moldovanın siyasi və dövlət xadimi. 1971-ci ildən 1989-cu ilə qədər dövlət və partiya işlərində müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır. 1997-ci ildən Moldova Respublikasının prezidentidir. – 287,289,290,371,372.

132. **Transqafqaz nəqliyat dəhlizi (TRASEKA)** – Avropanı Asiya ilə birləşdirən yol. Bu nəqliyyat dəhlizini Şərqlə Qərbi birləşdirən orta materik xətti də [405-406] adlandırmaq olar. Transqafqaz nəqliyyat dəhlizi Azərbaycanı, bütünlükdə Qafqazı Avropa ilə birləşdirir. – 258,297,307,311.

133. **ÇUAM** - Avropada adi silahların azaldılması haqqında müqavilənin cinah sənədi müzakirə olunduqdan sonra həmin sənədi bəyənən ölkələrdən – Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan və Moldovadan ibarət qeyri-rəsmi «dördlər qrupu» yaradıldı (10 oktyabr 1997). – 291.

134. **Peter Stoyanov** (d.1952) – Bolqarıstanın siyasi və dövlət xadimi. Hüquqşünas. 1991-92-ci illərdə ədliyyə nazirinin müavini olmuşdur. 1997-ci il yanvarın 22-də Bolqarıstan Respublikasının prezidenti seçilmişdir. – 307-308.

135. **Marti Ahtisaari** (d.1937) – Finlandiyanın siyasi və dövlət xadimi. 1965-ci ildən 1994-cü ilə kimi Finlandiyanın Xarici İşlər Nazirliyində müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır. 1965-1994-cü ilə kimi Finlandiya Sosial-Demokrat partiyasının üzvü olmuşdur. 1994-cü ildən Finlandiya Respublikasının prezidentidir. – 320-321.

136. **Məsud Yılmaz** (d.1947) – Türkiyənin siyasi və dövlət xadimi. 1997-ci ildə Türkiyə Respublikasının baş naziri olmuşdur. Ana Vətən Partiyasının başqanıdır. – 322-323,384.

137. **İren Məlikova** (d.1917) – filologiya elmləri doktoru, professor. H.Zərdabının nəvəsi. Petroqradda anadan olmuş, sonra isə valideynləri ilə xaricə mühacirət etmişdir. Hazırda Strasburqda yaşayır. Qərbi Avropada çıxan «Türkika»- türkkologiya jurnalının baş redaktorudur. O, həmçinin xaricdə yaşayan azərbaycanlıların haqqında memuarların müəllifidir. Bakı Dövlət Universitetinin fəxri doktorudur. – 324-325.

138. **Qara Qarayev, Qarayev Qara Əbulfəz oğlu** (1918-1982) – böyük Azərbaycan bəstəkarı. Musiqisi ümumdünya şöhrəti qazanmış, baletləri respublikamızın və bir sıra dünya teatrlarının səhnəsində tamaşaya qoyulmuşdur. Qarayevin musiqi dili sahəsinə gətirdiyi yeniliklər Azərbaycan musiqi-

---

sinin inkişafında mühüm rol oynamışdır. SSRİ xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, SSRİ Dövlət və Lenin mükafatları laureatı idi. – 357.

139. **Fikrət Əmirov**, Ə m i r o v F i k r ə t C ə m i l o ğ l u (1922-1984) – görkəmli Azərbaycan bəstəkarı. Simfonik muğam janrının yaradıcısıdır. Fikrət Əmirov instrumental konsert janrında yazan ilk Azərbaycan bəstəkarlarındanır. Əsərləri, xüsusilə simfonik muğamları Niyazi, Rojdestvenski (Rusiya), L.Stokovski (ABŞ), Ş.Münş (Fransa), Ç.Aabendrot (Almaniya) kimi məşhur dirijorların repertuarında səslənmişdir. SSRİ Xalq artisti, Sosialist [406-407] Əməyi Qəhrəmanı idi. SSRİ və Azərbaycan Dövlət mükafatları laureatı idi. – 357.

140. **Tamara Sinyavskaya**, S i n y a v s k a y a T a m a r a İ l i n i ç n a (d.1943) - məşhur rus müğənnisi. Moskva Böyük teatrının solisti. Azərbaycan və SSRİ xalq artisti. – 355,356,357,358,359.

141. **Bülbül**, M u r t u z a M ə ş ə d i R z a o ğ l u M ə m m ə d o v (1897-1961) – Azərbaycan vokal məktəbinin banisi. Bülbülün ifasında Koroğlu partiyası müasir Azərbaycan musiqili teatru tarixində mühüm bir mərhələ təşkil edir. Onun yaradıcılığı Azərbaycan vokal sənətinin inkişafında mühüm rol oynayır. SSRİ xalq artisti və SSRİ Dövlət mükafatı laureatı idi. – 357,361.

142. **Niyazi**, T a ğ ı z a d ə – H a c ı b ə y o v Z ü l f ü q a r o ğ l u (1912-1984) – görkəmli Azərbaycan dirijoru, bəstəkar. Orijinal istedadla malik sənətkar olan Niyazinin dirijorluğu üçün yüksək musiqi mədəniyyəti, dərin erudisiya, güclü iradə səciyyəvidir. Azərbaycan ifaçılıq sənətinin inkişafında, milli musiqinin təbliğində Niyazinin xidməti böyükdür. Azərbaycan milli dirijorluq məktəbinin formalaşması, inkişafı Niyazinin adı ilə bağlıdır. SSRİ xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, iki dəfə SSRİ Dövlət mükafatı laureatı idi. – 357.

143. **Cövdət Hacıyev**, H a c ı y e v Ə h m ə d C ö v d ə t İ s m a y ı l o ğ l u (1917-2002) – Azərbaycan bəstəkarı, pedaqoq. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. İki dəfə SSRİ Dövlət mükafatı laureatı idi. – 357.

144. **Cahandır Cahangirov**, C a h a n d i r o v C a h a n d i r Ş i r - g ə ş t o ğ l u (1921-1992) – Azərbaycan bəstəkarı. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı idi. – 357.

145. **Soltan Hacıbəyov**, H a c ı b ə y o v S o l t a n İ s m a y ı l o ğ l u (1919-1974) – Azərbaycan bəstəkarı. SSRİ xalq artisti, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı idi. – 357.

146. **Rauf Hacıyev**, H a c ı y e v R a u f S o l t a n o ğ l u (1922-1995) – Azərbaycan bəstəkarı. Rauf Hacıyevin operetaları Azərbaycan operettasının inkişafında əhəmiyyətli yer tutur. 1965-1971-ci illərdə Azərbaycan SSR Mədəniyyət naziri olmuşdur. Azərbaycan və SSRİ xalq artisti idi. – 357.

147. **Nəbi Xəzri**, N ə b i Ə l ə k b ə r o ğ l u B a b a y e v (d.1924) – şair və dramaturq. Azərbaycan Respublikasının xalq şairi. Azərbaycan və SSRİ Dövlət mükafatları laureatıdır. – 358. [407-408]

148. **Lütfiyar İmanov**, İ m a n o v L i t f i y a r M ü s l ü m o ğ l u (d.1928) – Azərbaycan müğənnisi. Azərbaycan və SSRİ xalq artisti. –360.

149. **Rauf Abdullayev**, A b d u l l a y e v R a u f C a n b a x ı ş o ğ l u (d. 1937) – Azərbaycan dirijoru. Rauf Abdullayev Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrinin bədii rəhbəri və baş dirijorudur. Azərbaycan Respublikasının xalq artistidir. – 359.

150. **Dixovnaya Lyudmila Semyonovna** (d.1944) – Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Azərbaycan Dövlət Rus Dram Teatrının aparıcı aktrisalarından biridir. «Qızıl dəriş» mükafatına layiq görülmüşdür. – 360.

151. **Ramiz Quliyev**, Q u l i y e v R a m i z Ə y y u b o ğ l u (d.1947) – tarzən, professor. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. – 360.

152. **Hikmət Çetin** (d. 1937) – Türkiyənin siyasi və dövlət xadimi. Ayrı-ayrı illərdə Türkiyə Respublikasının xarici işlər naziri, baş nazirin müavini vəzifələrində çalışmışdır. 1997-99-cu illərdə Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri olmuşdur. – 362.

---

153. **Nursultan Nazarbayev**, **Nazarbayev Nursultan Abış oğlu** (d.1940) – Qazaxıstanın siyasi və dövlət xadimi. 1989-90-cı illərdə Qazaxıstan KP MK-nın birinci katibi. 1991-ci ildən Qazaxıstan Respublikasının prezidentidir. – 373-374.

154. **Şeyx Samil** (1797-1871) – Dağıstan və Çeçenistanda çar müstəmləkəçilərinə qarşı mübarizənin rəhbəri, imamlığın başçısı. 1835-ci ilin yayında imam seçilmiş və o vaxtdan dağlıların azadlıq mübarizəsinə başçılıq etmişdi.

Təşkilatçılıq bacarığı və iradəsi sayəsində Şamil dağlıları birləşdirə, yerli feodalları özünə tabe edə bilmiş və hərbi teokratik dövlət - imamlıq yaratmışdı.

1870-ci ildə Məkkəyə ziyarətə gedərkən, o, Məkkəyə çatmamış Mədinədə vəfat etdi. – 365-366.

155. **Ceyms Vulfinson** (d.1933) – Maliyyəçi, Dünya Bankının 1995-ci ildən prezidenti. – 379. [408]

Şəxsi adlar göstəricisi

Abbasov Abbas	- 27
Abdullayev Lütfəli	- 176
Abdullayev Rauf	- 359
Ahtisaari Marti	- 320-321
Arendarski Anjey	- 56
Atatürk Mustafa Kamal	- 381,385
Avşalimov Eldar	- 82,85,86
Bakıxanov Abbasquluğa	- 42
Bassollini	- 254,255,256,257
Behbudov Rəşid	- 176,357,360,361
Bədirbəyli Leyla	- 176
Bleyr Toni	- 91,132
Bülbül	- 357,361
Bülbüloğlu Polad	- 163
Bünyadov Ziya	- 159
Cahangirov Cahangir	- 357
Cavad xan	- 160
Çetin Hikmət	- 362
Çimoşeviç Vlodzimej	- 65-66
Debeyki	- 124
Dəmirəl Süleyman	- 83,381,383
Diana	-131,132
Dilbazi Mirvarid	- 7-8
Di Roza Qaetano	- 231-233
Doğramacı İhsan bəy	- 156, 158, 163,164-165,166,170
Duxovnaya Lyudmila	- 360
Elçibəy Əbülfəz	- 90,92
Əfəndiyev İlyas	- 156-163
Əhməd Cavad	-140
Əmirov Fikrət	- 357
Federiko Mayor	- 147-151
Fətəli xan	-160
Fişer Leni	- 281-282,295
Hacıbəyov Soltan	- 357[409-410]
Hacıbəyov Üzeyir	- 5,42,140,174-177,356
Hacinski Həsən	- 83,84
Hacıyev Cövdət	- 357
Hacıyev Rauf	- 357
Halonen Tarya	- 286
Hippokrat	- 172
Hümbətov Ələkram	- 90, 91
Hüseynov Pənah	- 91
Hüseynov Surət	- 90,91,92,95
Xodzko Aleksandr Leonardoviç	- 42
Xoyski Fətəli xan	- 178
Xoyski Zahid xan	- 178
İbrahim xan	- 160-161
İmanov Lütfiyar	- 360
İoann Pavel II	- 202,203,238-240
İsmayılova Zemfira	- 177
Kalitski Yan	- 16
Kəlbah xan	- 160
Kələntərli Münəvvər	- 177
Klinton Bill	- 17,18,69,87,94,96,103,104,123, 170, 347
Kol Helmut	- 269

Konstantinesku Emil	– 309-310
Kovaç Mixail	– 295
Kuçma Leonid Daniloviç	– 23,24,25,289,290,374
Kuratovskaya Zofiya	– 60-62
Kvasnevski Aleksandr	– 26,28-30,31-40, 41,46,47,48,69,70, 100, 318-319
Kvuani Kvuaro	– 243-244
Qarayev Qara	– 357
Qaziyev Rəhim	– 90,92,95
Qliqorov Kiro	– 295
Qor Albert	– 87,96
Qorbaçov Mixail Sergeyeviç	– 78,89,223,224,225
Quliyev Əyyub	– 360
Quliyev Ramiz	– 360
Quliyev Tofiq	– 357
Qutqaşınlı İsmayıl bəy	– 42
Leonardo da Vinçi	– 208
Lermontov Mixail Yuryeviç	–127
Luçinski Petru	– 287,289,290,371,372
Linn İohanos	– 378-380
Lujkov Yuri Mixayloviç	– 154-155[410-411]
Maqomayev Əbdülmüslüm	– 5,356,357
Maqomayev Müslüm	– 5-6, 354-361
Mañino Nikola	– 194-196
Məlikova İren	– 324-325
Məzahiroğlu Namiq	– 82
Mikelancelo	– 208
Mitskeviç Adam	– 42
Mustafazadə Elman	– 82,83,84,85,91,92
Mütəllibov Ayaz	– 88,89
Nazarbayev Nursultan	–373-374
Netanyahu Benyamin	– 102-110, 124,125
Nəbi Xəzri	– 358
Nikulın Yuri	– 20
Niyazı	– 357
Nuriyev Yaşar	– 177
Olbrayt Madlen	– 87,96
Pançikidze Quram	– 133
Peterson Niyels	– 293-294
Pilsidski	– 43
Ploşko	– 43
Primakov Yevgeni	– 274-275
Prodi Roman	– 201,206,225,234,244,248
Rafael	– 208
Rəsulzadə Məmməd Əmin	– 43
Rosati Darius	– 63-64
Rutelli Françesko	– 234-237
Santer Jak	– 297-299
Sara xanım	– 109,110
Səməd Vurğun	– 276
Skalfaro Oskar Luici	– 201,225,234,344,348
Stoyanov Peter	– 307-308
Sulkeviç	– 83,84
Şevardnadze Eduartd Amvroseyeviç	– 133,289,290,374
Şeyx Şamil	– 365-366
Şərifov Abid	– 364
Şirak Jak	– 104,170,295,316-317,330,347
Tallbott Stroub	– 212
Tarşis Daniel	– 283-285
Ter Petrosyan Levon	– 306,330,371

Tereza xanım	- 178
Tesma	- 241-242
Təhmasib Rza	-175-176
Topçubaşov Mirzə Cəfər	- 42[411-412]
Uzun Həsən	- 42
Vanda	- 43
Vəkilova Aybəniz	- 276
Vəzirov Əbdürrəhman	- 88,89,162
Violante Lüçiano	- 197-200
Yadello	- 42
Yelizavet II	- 131
Veltsin Boris	- 20,69,104,170,274,316,330,347,369
Yeganə xanım	-178
Yılmaz Məsud	- 322-323,384
Zeynalov Azər	- 177, 361
Zıkina Lyudmila	- 272-273
Zıx Yuzef	- 57-59[412]

Coğrafi adlar göstəricisi

Ağdam	– 329,348
Almaniya	– 12,268-272
Amerika Birləşmiş Ştatları	– 9,11,13,14,15,16,17,18,36,37,47,5 8, 83,87,94,96,104,108,109,122,123, 124,143,144,145,146,170,193,196, 198,204,213,214,215,226,240,249, 270,281,313,330,347
Aralıq dənizi	– 37
Asiya	– 190,258,290
Avrasiya	– 38,45,54,192,258,290
Avropa	– 30,38,45,51,73,190,199,228,231, 258,268,269,285,290,291,297,301, 302,307,310,311,314
Bakı	–6,8,10,14,20,38,43,44,54,72,80,81, 110,124,125,200,224,252,253,258, 259,267,378
Baltik dənizi	– 292
Başqırdıstan	– 222
Belarus	– 85,376
Bolqarıstan	– 307-308
Bosfor (böğaz)	– 258
Böyük Britaniya	– 9,131,132,294
Brüssel	– 292
Ceyhan	– 37
Cəbrayıl	– 329,348
Cənubi Koreya	– 124
Çeçenistan	– 27,72
Cexiya	– 73
Çikaqo	– 124
Çin Xalq Respublikası	– 73,124,264-266
Dağlıq Qarabağ	– 28,32,34,35,46,64,67,68,69,105,108, 122,161,183,184,188,192,198,200, 207,224,226,227,236,240,249,270, 282,285,304,306,313,320,329,348, 385 [413-414]
Danimarka	– 294
Denver	– 281
Finlandiya	– 286,320-321
Fransa	– 9,36,47,58,87,104,108,146,170,193, 198,213,221,226, 240,249,270,281, 283,295,313,316,317,324,330,347
Füzuli	– 329,348
Gədəbəy	– 12,14
Gəncə	– 85,162
Gürcüstan	– 38,289, 292,297,367,377,380
Həştərxan	– 72
Hyuston	– 124
Xəzər dənizi	– 1,37,38,45,50,51,54,71,203,210,212, 220,221,222,290,297,298
Xocalı	– 160
İpək yolu	– 51
İran	– 215,220
İsrail	– 102,109,110,124,125
İtaliya	– 179-262
Yaponiya	– 124
Kanada	– 13
Kapri adası	– 261-262
Kəlbəcər	– 329,348
Kələki	– 92
Kişinyov	– 368-374,384
Kiyev	–72

Krasnovodsk	– 54
Küveyt	– 222
Qafqaz	– 38,45,73,127,167,200,291,292,366
Qara dəniz	–37,38,54,71,258,292
Qazaxıstan	–37,50,71,76,204,221
Qdansk	– 84
Quba	– 86,127
Qubadlı	– 329,348
Laçın	– 85,183,282,304,385
Lənkəran	– 90,162
Leninqrad	– 116
Lissabon	– 24,28,29,34,35,46,58,61,64,68,102, 104,108,183,184,189,196,198,199, 202,207,226,227,239,240,250,270, 274,285,286,293,298,305,308,313, 333,320,323,347
Mahaçqala	– 72[414-415]
Macarıstan	– 73
Madrid	– 24,32,58,96
Mərkəzi Asiya	– 38,45-46,51
Minsk	– 5,23,36,47,58,64,69,70,104,108,180, 183,188,192,193,196,198,202,213, 226,227,239,240,249,250,270,274, 275,281,285,286,287,293,294,298, 304,305,306,311,313,319,320,323, 347,383
Moldava	– 289,290,292,371,372,376
Moskva	–72,75,89,92,116,154-155,161,162, 224,273,275,316,359,368,369
Naxçıvan	– 79,80
Neapol	– 248-260
Norveç	– 255
Novorossiysk	– 37,71
Nyu-York	– 96
Orenburq	– 222
Özbəkistan	–204,297
Paris	– 31
Polşa	– 26-101
Roma	–181,186,190,194,197,201,202,207, 210,220,229, 231,234,241,242
Rumıniya	– 81,309,310
Rusiya	–9,27,36,37,47,58,70,71,72,76,85, 92,104,108,145,154,170,193,196,198, 204,212,213,214,215,221,222,226, 240,249,270,272,274,275,281,313, 330,347,366,369,377,380
Strasburq	– 204,279-325,330,370,384,385
Supsa	– 37,71
Şuşa	– 85,183,282,304,384
Tacikistan	– 376
Tatarıstan	– 222
Tengiz	– 54,76
Triyest	– 199
Trren dənizi	– 261
Tümen	– 222
Türkiyə	–37,38,54,55,71,72,73,83,92,114, 202,204,205,228,322,323,362,381-385
Türkmənbaşı (liman)	– 258
Türkmənistan	– 37,51,54,76,221,297
Ukrayna	– 21-25,289,290,292[415-416]
Varşava	–28,31,38,41,57,60,63,65,67,74,77, 81,82,98,100

Vaşinqton	-17,37,94,97,143
Vatikan	-179,225,238-240
Zaqafqaziya	- 180,279,289
Zəngilan	- 329,348
Zuğulba	- 102,107,124[416]

Kitabı çapa hazırlayanlar *Tofiq Babayev, Kamil Muxtarov*

Rəssamı *Fuad Fərəcov*

Texniki redaktoru *İlhamə Kərimova*

Kompüter tərtibatı *Məhəbbət Orucov*

Cildin hazırlanmasında AzərTAc-ın materiallarından istifadə olunmuşdur.

«Tayms» qarnitur. Formatı 60x90 1/16. Ofset kağızı 1. Şərti çap vərəqi 27. Uçot vərəqi 27,5. Tirajı 5000. Müqavilə qiyməti ilə.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi

Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı. Bakı – 370005. Hüsü Hacıyev küs. 4.

«Qismət» Nəşriyyat, Poliqrafiya və Ticarət LTD tərəfindən çap olunmuşdur.